

**UNIWERSYTET KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO
W WARSZAWIE
WYDZIAŁ PRAWA KANONICZNEGO**

Ks. Łukasz Radecki

numer indeksu 3832

**EWOLUCJA NORM DOTYCZĄCYCH POSŁUGI UŚWIĘCANIA
W UCHWAŁACH SYNODÓW (ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ**

Praca doktorska napisana pod kierunkiem
ks. prof. dr. hab. Zbigniewa Janczewskiego

Warszawa 2020

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	7
---------------------	---

WSTĘP	9
-------------	---

ROZDZIAŁ I

SYNOD DIECEZJALNY W PRAWIE POWSZECHNYM.....	13
---	----

1. Rys historyczny.....	13
2. Synod diecezjalny w <i>Kodeksie prawa kanonicznego</i> z 1917 roku	17
3. Nauczanie Soboru Watykańskiego II.....	20
4. Prawodawstwo posoborowe.....	24
5. Synod diecezjalny w <i>Kodeksie prawa kanonicznego</i> z 1983 roku	25
5.1. Norma wprowadzająca.....	26
5.2. Celebrowanie synodu diecezjalnego.....	28
5.3. Zadania biskupa diecezjalnego	29
5.4. Osoby wezwane na synod diecezjalny	31
5.5. Władza ustawodawcza biskupa diecezjalnego.....	33
5.6. Zawieszenie, rozwiązanie, przerwanie synodu diecezjalnego	35
6. Prawodawstwo pokodeksowe	36

ROZDZIAŁ II

HISTORIA I CHARAKTERYSTYKA SYNODÓW KATOWICKICH	44
--	----

1. I Synod Diecezji Katowickiej	45
1.1. Przygotowania do I Synodu	45

1.2. Zwołanie i prace synodu z 1975 roku	47
1.2.1. Organizacja synodu i akty prawne biskupa katowickiego	48
1.2.2. Uchwały synodalne w ogólności	49
1.2.2.1. Wiara i jej przekaz w Kościele katowickim	50
1.2.2.2. Kult i modlitwa w Kościele katowickim	51
1.2.2.3. Życie i działalność duszpasterska w Kościele katowickim	52
1.2.3. Podsumowanie i wnioski z obrad synodalnych	54
2. II Synod Archidiecezji Katowickiej.....	56
2.1. Geneza II Synodu.....	57
2.1.1. Reorganizacja struktur kościelnych w Polsce.....	57
2.1.2. Etap przygotowawczy do synodu i powołanie komisji.....	58
2.1.3. Zwołanie synodu przez arcybiskupa Wiktora Skworca.....	60
2.1.3.1. Kontekst zwołania II Synodu Archidiecezji Katowickiej.....	61
2.1.3.2. Motywy zwołania, cele oraz zadanie synodu	63
2.2. Charakterystyka <i>Uchwał II Synodu Archidiecezji Katowickiej</i>	65

ROZDZIAŁ III

CHRZEST I BIERZMOWANIE 68

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich	69
1.1. Chrzest w uchwałach Synodów (Archi)diecezji Katowickiej	69
1.1.1. Katecheza dla rodziców (i chrzestnych)	69
1.1.2. Katechumenat dorosłych.....	76
1.1.3. Celebracja chrztu	80
1.2. Bierzmowanie w uchwałach Synodów (Archi)diecezji Katowickiej	83
1.2.1. Przygotowanie do bierzmowania.....	83
1.2.2. Wiek kandydatów do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej.....	88
2. Kwestie poruszone przez I Synod Diecezji Katowickiej.....	91
2.1. Nadzwyczajny szafarz bierzmowania.....	91
2.2. Odnotowanie faktu przyjęcia bierzmowania	95
3. Kwestie poruszone przez synod z 2016 roku.....	97

3.1. Świadek bierzmowania	97
3.2. Wolontariat młodzieży	99
3.3. Katecheza mistagogiczna	100
3.4. Pozostałe kwestie	102
Podsumowanie	102

ROZDZIAŁ IV

SAKRAMENT EUCHARYSTII 105

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich	106
1.1. Przygotowanie do Eucharystii	107
1.1.1. Przygotowanie do wczesnej Komunii św.	111
1.2. Uczestnictwo we Mszy św.	115
1.3. Normy związane z głoszeniem homilii	120
1.4. Komunia św. udzielana pod dwiema postaciami	126
1.5. Nadzwyczajni szafarze Eucharystii	130
2. Kwestie poruszone przez synod z 1975 roku	137
2.1. Binacje i trynacje	137
2.2. Stypendia mszalne	139
2.3. Koncelebracja Mszy św.	142
Podsumowanie	144

ROZDZIAŁ V

SAKRAMENTY UZDROWIENIA..... 146

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich	146
1.1. Sakrament pokuty i pojednania	147
1.1.1. Obrzęd pojednania jednego penitenta z indywidualną spowiedzią	147
1.1.2. Zwalnianie z cenzur podczas sakramentalnej spowiedzi	151
1.1.3. Brak wymagania poświadczenia faktu spowiedzi	157
1.2. Sakrament namaszczenia chorych	159

1.2.1. Poglębianie znaczenia namaszczenia chorych.....	159
1.2.2. Odwiedziny chorych	165
2. Kwestie poruszone przez I Synod Diecezji Katowickiej.....	167
2.1. Jurysdykcja delegowana do spowiadania	167
2.2. Organizacja w parafii dnia chorego	170
2.3. Przechowywanie oleju chorych	172
3. Kwestie poruszone w <i>Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej</i>	172
3.1. Przygotowanie dzieci do pierwszej spowiedzi	173
3.2. Obrzęd pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią.....	176
3.3. Obowiązki kapelana szpitalnego.....	178
Podsumowanie	179

ROZDZIAŁ VI

SAKRAMENTY W SŁUŻBIE KOMUNII 181

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich.....	181
1.1. Świecenia prezbiteratu	182
1.1.1. Troska o nowe powołania	182
1.1.2. Formacja seminaryjna alumnów do prezbiteratu.....	184
1.1.2.1. Staż duszpasterski diakonów	192
1.1.3. Stała formacja duchowieństwa	195
1.2. Małżeństwo	202
1.2.1. Przygotowanie do małżeństwa.....	202
1.2.2. Duszpasterstwo rodzin.....	208
2. Kwestie poruszone w uchwałach z 2016 roku.....	215
2.1. Okres propedeutyczny	216
2.2. Diakonat stały	220
2.3. Nadzwyczajne formy przygotowania do małżeństwa.....	226
Podsumowanie	227

ROZDZIAŁ VII

SAKRAMENTALIA 231

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich 232

1.1. Błogosławieństwa 232

1.2. Opracowanie materiałów do sprawowania sakramentaliów 239

2. Poświęcenia w uchwałach z 1975 roku 241

Podsumowanie 243

ZAKOŃCZENIE 245

BIBLIOGRAFIA 254

ŹRÓDŁA 254

1. Prawo powszechne 254

2. Prawo partykularne 261

LITERATURA 268

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAS Acta Apostolicae Sedis, Commentarium officiale, Roma 1909-
- AKEP Akta Konferencji Episkopatu Polski, Warszawa 1998-
- DB Decretum de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus*, AAS 58 (1966), s. 673-701; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele Christus Dominus* (28.10.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, s. 232-254.
- DK Decretum de Presbyterorum Ministerio et Vita *Presbyterorum ordinis*, AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o posłudze i życiu kapłanów Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, s. 487-517.
- KK Constitutio Dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, AAS 57 (1965), s. 5-71; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (21.12.1964), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, s. 105-170.

- KL *Constitutio de Sacra Liturgia Sacrosanctum concilium*, AAS 56 (1964), s. 97-138; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* (4.12.1963), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, s. 40-70.
- KPK 83 *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgates. Kodeks prawa kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984.
- sygn. sygnatura

WSTĘP

Na kartach Nowego Testamentu, w Ewangelii Mateuszowej, zamieszczone zostały słowa, które mobilizują człowieka do tego, aby w codziennym życiu dążył do świętości. Jezus poucza, iż warto być doskonałym, bo takim jest sam Bóg¹. Zachęta skierowana do słuchaczy nauczania Jezusa, która została wygłoszona w ramach tzw. kazania na górze, stanowi jednocześnie syntezę wszystkich wskazań udzielonych uczniom. To krótkie podsumowanie zawiera esencję świętości – naśladować Tego, który jest źródłem uświęcenia². Co więcej, to szczególne powołanie jest podstawowym zadaniem, którego nie należy nigdy zaniedbywać. Zjednoczenie osoby ze Stwórcą dokonuje się w sakramentach. Zostały one ustanowione przez Jezusa i należą do autentycznych Jego czynów, którym towarzyszyły słowa³. Kościół jako wspólnota wiernych, podążających drogą do doskonałości, wypełnia nieustannie posługę uświęcania i przez sprawowanie sakramentów przychodzi im z pomocą w osiągnięciu tego celu.

Niniejsza rozprawa doktorska: *Ewolucja norm dotyczących posługi uświęcania w uchwałach Synodów (Archi)diecezji Katowickiej*, wpisuje się we wspomnianą tematykę. Zagadnienie, w którym zostały przeanalizowane *Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej* (1972 – 1975) oraz *Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej* (2012 – 2016), pod kątem prawa o posłudze uświęcania, nie zostało dotąd opracowane. Oryginalność oraz innowacyjność zagadnienia związana jest z niedawnym zakończeniem prac II Synodu Archidiecezji

¹ Mt 5, 48.

² E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 102.

³ J. Kozyra, *Geneza Ewangelii*, Katowice 2004, s. 53.

Katowickiej i wejściem w życie nowych uchwał. Temat rozprawy obejmuje gałąź prawa kanonicznego, którą stanowi posługa uświęcania.

Celem pracy jest ukazanie ewolucji regulacji prawnych, zamieszczonych w uchwałach synodów katowickich, dotyczących posługi uświęcania. We wstępie należy postawić pytanie czy nastąpiła ewolucja norm dotyczących posługi uświęcania w uchwałach synodów? Jeżeli tak, to w jakim zakresie? Ponadto trzeba zapytać również o to, na ile są dzisiaj aktualne problemy poruszone przez I Synod Diecezji Katowickiej? Ważne jest również podjęcie dotąd nie poruszonej problematyki, dotyczącej tych kwestii, które zostały unormowane w uchwałach z 2016 roku oraz w dołączonych do nich *Aktach wykonawczych*.

Dysertacja opiera się na źródłach prawa powszechnego oraz prawa partykularnego. Podstawą rozważań są: *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 roku, *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku. Istotne są również uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego. Ponadto autor skorzystał z aktów prawnych wydanych przez papieży oraz dokumentów Soboru Watykańskiego II. Fundamentem zaś analiz są *Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej* oraz *Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*. W rozprawie wykorzystano ponadto literaturę autorstwa polskich kanonistów wprost i pośrednio dotyczącą omawianych kwestii, a także publikacje obcojęzyczne.

Niniejsza rozprawa doktorska składa się zasadniczo z siedmiu rozdziałów. W rozdziale pierwszym, zatytułowanym: *Synod diecezjalny w prawie powszechnym*, autor ukazuje najpierw rys historyczny, a następnie kształtowanie się norm dotyczących synodu diecezjalnego od *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku do obecnie obowiązującego zbioru prawa powszechnego oraz dokumentów pokodeksowych.

Kolejny z rozdziałów poświęcony został historii i charakterystyce synodów katowickich. W historii Kościoła katowickiego miały miejsce dotychczas dwa synody diecezjalne. Pierwszy odbył w latach 1972 – 1975. Synod zwołany został przez biskupa Herberta Bednorza. I Synod Diecezji Katowickiej odbył się pod rządami pierwszego *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku. W tamtym okresie wprowadzano w życie Kościoła nauczanie Soboru Watykańskiego II oraz

prawodawstwo posoborowe. Owocem obrad synodu stały się dekrety i deklaracje, zatytułowane: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, w których zamieszczono m.in. normy prawne związane z posługą uświęcania. Kolejny, II Synod Archidiecezji Katowickiej zwołany został przez arcybiskupa Wiktora Skworca i trwał w latach 2012 – 2016. Odbył się pod rządami *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 roku. Wynikiem refleksji nad obecną kondycją Kościoła katowickiego są obowiązujące dekrety i deklaracje, zatytułowane: *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*. To zbiór obowiązującego prawa partykularnego, badany w tej pracy pod kątem norm związanych z posługą uświęcania. Jedną całość z wydanymi uchwałami synodalnymi stanowią *Akty wykonawcze*, które zostały opublikowane w *Wiadomościach Archidiecezjalnych* jako suplement zawierający szczegółowe przepisy.

Rozdział trzeci nosi tytuł: *Chrzest i bierzmowanie*. Autor ukazuje w nim normy dotyczące dwóch sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Spośród ustaw prawa partykularnego w tym obszarze, analizie poddane zostały kwestie poruszone przez oba synody, przepisy zamieszczone jedynie w uchwałach synodalnych z 1975 roku, a także nowe regulacje z 2016 roku.

Czwarty rozdział dotyczy Eucharystii – którą wyodrębniono z grupy sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego ze względu na obfity materiał badawczy. W uchwałach obu synodów katowickich podjęte zostały wspólne kwestie w analizowanym obszarze, takie jak: przygotowanie do Eucharystii oraz do wczesnej Komunii św., uczestnictwo we Mszy św., normy związane z głoszeniem homilii, Komunia św. udzielana pod dwiema postaciami, nadzwyczajni szafarze Eucharystii. Ponadto autor analizuje normy prawa partykularnego promulgowane jedynie w uchwałach z 1975 roku, które dotyczą ostatniego z sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Należą do nich takie kwestie, jak: binacje i trynacje, stypendia mszalne, koncelebracja Mszy św.

Kolejny z rozdziałów nosi tytuł: *Sakramenty uzdrowienia*. Jest on odpowiedzią na pytanie czy nastąpiła zmiana norm prawa partykularnego w zakresie sakramentu pokuty i pojednania oraz namaszczenia chorych, na które

Sobór Watykański II oraz *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku rzuciły nowe światło.

Szósty rozdział dysertacji dotyczy ostatniej grupy sakramentów, a mianowicie tych, które są w służbie Komunii. Autor analizując prawo partykularne odpowiada na pytanie czy nastąpiła ewolucja przepisów, związanych ze święczeniami oraz sakramentem małżeństwa. Badania dotyczą kwestii podjętych w uchwałach obu synodów katowickich, takich jak: troska o nowe powołania, formacja seminaryjna alumnów do prezbiteratu, staż duszpasterski diakonów, stała formacja duchowieństwa, a także przygotowanie do małżeństwa, duszpasterstwo rodzin. Autor analizuje również normy prawa partykularnego wydane jedynie w uchwałach z 2016 roku, dotyczące okresu propedeutycznego przed podjęciem formacji seminaryjnej alumnów, a także diakonatu stałego.

Obok sakramentów w posługę uświęcania wpisują się również sakramentalia. Dlatego w ostatnim – siódmym rozdziale pracy, autor poddaje analizie normy prawa synodalnego i udziela odpowiedzi na pytanie czy w tym obszarze również nastąpiła ewolucja przepisów.

ROZDZIAŁ I

SYNOD DIECEZJALNY W PRAWIE POWSZECHNYM

W pierwszym rozdziale dysertacji autor ukazuje najważniejsze kwestie, dotyczące synodu diecezjalnego w prawie powszechnym. Na początku przedstawia rys historyczny, następnie normy stanowiące o wspomnianej instytucji, które zamieszczono w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku oraz wybrane dokumenty z nauczania Soboru Watykańskiego II. W dalszej części rozdziału autor dokonuje analizy dokumentu posoborowego *Ecclesia Imago*, a także obowiązujących przepisów, zawartych w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, stanowiących o synodzie diecezjalnym. W ostatniej zaś części rozdziału przedstawia najnowsze normy prawa powszechnego, stanowiące o wspomnianej instytucji, do których zalicza się: instrukcję *De synodis dioecesanis agendis* oraz dyrektorium *Apostolorum Successores*.

1. Rys historyczny

Początków instytucji synodu diecezjalnego należy szukać w Kościele pierwotnym, szczególnie w poczuciu wielkiej jedności we wspólnotach chrześcijańskich, które wynikały z pragnienia konsultacji w sprawach dotyczących wiary⁴. Przykład takiej jedności w pierwszych gminach

⁴ K. Rogala, *Synod diecezjalny, jego historia, struktura i znaczenie w Kościele. (Refleksja kanoniczno-pastoralna)*, Warszawskie Studia Pastoralne UKSW, 10 (2015), nr 4 (29), s. 154.

chrześcijańskich, ukazują opisy rodzącego się Kościoła, które odnajdujemy na kartach Nowego Testamentu. W Dziejach Apostolskich zawarty został tekst, który opisuje życie pierwszej grupy wierzących. „Trwali oni w nauce Apostołów i we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwach”⁵. Jedność osób wyrażała się przede wszystkim w poczuciu współodpowiedzialności za losy lokalnej społeczności. Nauka apostolska była wyrazem nie tylko głoszenia Ewangelii, ale także odpowiedzią na pytania uczniów, dotyczące prawd wiary czy też innych kwestii, związanych z codziennym życiem gminy chrześcijańskiej. Wśród nich należy zauważyć problemy życia moralnego, sakramentalnego, a także dylematy społeczne. Wspólnota rozrastała się, gdyż wzrastała liczba przyjmujących wiarę. Co więcej, powiększały się również granice gmin chrześcijańskich. Zawsze jednak pozostawało to, co wspólne – jedność wiary oraz dyscypliny. Najlepszym wyrazem tych rzeczywistości stała się nierozłączność wiernych z pasterzem. Odpowiedzialność za integrację wspólnoty eklezjalnej spoczywała nie tylko na osobach uczestniczących w hierarchicznym kapłaństwie Chrystusa, ale także na poszczególnych wiernych Kościoła.

Nauczanie pasterskie w późniejszym okresie przybierało także formę pisemną, przede wszystkim z braku możliwości osobistego spotkania się z wiernymi. Dlatego listy pasterskie odgrywały wielką rolę w życiu duchowym chrześcijan. W Kościele od pierwszych wieków rodziły się różne instytucje, które z jednej strony podkreślały powszechność wspólnoty wiary, z drugiej zaś zachowywały to, co najcenniejsze – współodpowiedzialność za jego losy. Nauczanie Kościoła nie tylko miało charakter ustny, ale coraz częściej pisemny, aby dotrzeć do jak największej liczby wiernych. Poszczególne teksty stawały się z czasem zobowiązujące, bowiem przybierały formę ustaw tak powszechnych, jak i partykularnych.

Samo słowo *synodus* oznacza zebranie się, zgromadzenie się w sprawach kościelnych⁶. W późniejszym okresie słowo to nawiązywało również do zgromadzeń prezbiterów wokół swojego biskupa, który zasięgał od nich rady

⁵ Dz 2, 42-43.

⁶ A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz 2013, s. 670.

w podejmowanych przez siebie decyzjach⁷. Opisując szerzej wspomniane zagadnienie E. Szafrowski wskazał, że w pierwszych wiekach przejawem kolegialnego działania był udział prezbiterów, co więcej nawet diakonów i świeckich, w zebraniach biskupów, którzy po wysłuchaniu ich zdania podejmowali decyzje⁸. Na zmianę tak rozumianej kolegialności miał wpływ rozwój życia religijnego oraz tworzenie ośrodków kultu poza miastem biskupim, stąd też należało szukać nowych sposobów kontaktowania się z pasterzem, co w konsekwencji doprowadziło do wprowadzenia nowej formy, którą stał się synod diecezjalny⁹.

Podaje się, że w dzisiejszym rozumieniu pierwszy synod diecezjalny miał miejsce w Rzymie za pontyfikatu papieża Syrycjusza (już w 389 roku)¹⁰. Inne źródła wskazują, że pierwszym synodem mógł być również synod w Bradze (w Portugalii)¹¹. W następnych stuleciach natrafia się na kolejne ślady tego rodzaju działalności Kościoła. Synodem diecezjalnym na Zachodzie stało się w 585 roku zgromadzenie w Auxerre we Francji¹². Tego rodzaju zebrania stawały się coraz bardziej powszechne. Ponadto twierdzi się, iż ze wspomnianego wcześniej synodu zachowały się nawet akta¹³. Gromadzenie się w sprawach kościelnych było także wyrazem sprawowania władzy pasterskiej. Co więcej, pojawiały się pierwsze regulacje prawne, dotyczące omawianej kwestii. Stąd też w późniejszym okresie reforma Kościoła, dokonana przez papieża Grzegorza VII ożywiła znaczenie synodu diecezjalnego¹⁴. Stał się on odtąd prawnym narzędziem biskupa,

⁷ E. Szafrowski, *Instytucja synodu diecezjalnego przed Soborem Watykańskim Drugim*, Prawo Kanoniczne 31 (1988) nr 3-4, s. 21-22.

⁸ Tenże, *Kolegialność hierarchii kościelnej przed Soborem Watykańskim II*, Prawo Kanoniczne 16 (1973) nr 1-2, s. 23.

⁹ Tenże, *Instytucja synodu diecezjalnego przed Soborem Watykańskim Drugim...*, s. 23. Więcej na ten temat: Tenże, *Kolegialność hierarchii kościelnej przed Soborem Watykańskim II...*, s. 24.

¹⁰ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. II/1, Poznań 2005, s. 333.

¹¹ Tamże.

¹² K. Rogala, dz. cyt., s. 155.

¹³ W. Śmigiel, *Synod diecezjalny jako wyraz kolegialności Kościoła i szansa na ożywienie duszpasterstwa*, w: *Teologia Praktyczna*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny, t. 11, 2010, s. 200.

¹⁴ K. Rogala, dz. cyt., s. 155.

zobowiązującym do zachowania ustaw wiążących dla całej lokalnej społeczności wiernych.

Na Soborze Laterańskim IV w 1215 roku wydana została pierwsza powszechna ustawa, dotycząca instytucji synodu – najpierw prowincjonalnego, który należało zwołać raz w roku, a następnie diecezjalnego, który był narzędziem wprowadzenia w życie wydanych norm¹⁵. Badając to zagadnienie W. Wójcik zauważył, że celem synodu, odprawianego w poszczególnych diecezjach było przyjęcie uchwał rocznego synodu prowincji¹⁶. Przepisy powszechne regulowały kwestie, związane z omawianą instytucją¹⁷. Na soborze powszechnym w Bazylei (1433 rok) zaznaczono, że synody diecezjalne powinny odbywać się raz do roku po oktawie Wielkanocy i trwać około dwóch – trzech dni¹⁸. W rozwoju nauki o synodzie diecezjalnym, pojawia się określenie jego częstotliwości. Polecono również biskupowi, aby przez narzędzie, którym był synod, zatroszczył się o to, by w jego diecezji nie była rozpowszechniana błędna nauka¹⁹. Ponadto na temat obowiązku zwoływania synodu diecezjalnego wypowiedział się także w swoich uchwałach Sobór Laterański V (1512 – 1517)²⁰. Należy odnotować, iż zainteresowanie się omawianą instytucją w prawie powszechnym, podkreślało jej wartość. Temat ten został podjęty, gdyż w związku z rosnącą liczbą prezbiterów zaniedbywano regularne zwoływanie synodów diecezjalnych²¹. Warto podkreślić, że synod diecezjalny przez wieki nabierał znaczenia jako szczególna instytucja także w Kościele lokalnym. Dawał możliwości biskupowi diecezjalnemu wprowadzania nowego prawa partykularnego. Ponadto uwydatniał nieskrępowaną, własną i zwyczajną władzę pasterza, powierzonego mu Kościoła.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ W. Wójcik, *Synod diecezjalny w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 29 (1986) nr 1-2, s. 98.

¹⁷ M. Sitarz, *Synod diecezjalny*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 2721.

¹⁸ K. Rogala, dz. cyt., s. 155.

¹⁹ E. Szafronowski, *Instytucja synodu diecezjalnego przed Soborem Watykańskim Drugim...*, s. 24.

²⁰ K. Rogala, dz. cyt., s. 155.

²¹ J. Wroceński, *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego*, Warszawa 1998, s. 57.

W wielkiej mierze do rozwoju znaczenia instytucji synodu diecezjalnego przyczynił się Sobór Trydencki (1545 – 1563)²². Wydano na nim cenne normy w tym zakresie. W myśl jego postanowień, synody diecezjalne, będące narzędziem realizacji reformy trydenckiej na szczeblu diecezjalnym, miały odbywać się co roku²³. Sobór pragnął jednocześnie po raz kolejny ożywić omawianą instytucję. Należy zauważyć regularność zwoływania synodu diecezjalnego, która została w uchwałach soborowych przypomniana. Systematyczność miała być związana także z nieustanną refleksją nad stanem Kościoła lokalnego i jego ewentualnymi potrzebami, wynikającymi z wielu czynników społecznych. Po raz kolejny znaczenie działalności synodalnej podjęto na Soborze Watykańskim I, zaś projekt przewidywał, by synody zwoływać co 3 – 5 lat²⁴.

W prawie powszechnym Kościoła synod diecezjalny zawsze zajmował szczególne miejsce. Ta instytucja została ugruntowana przez wiele aktów prawnych, wydawanych jako wynik soborowych zgromadzeń. Powszechne prawo dotyczące synodu diecezjalnego, zostało także zawarte w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku.

2. Synod diecezjalny w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku

Twórcy *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku umieścili normy o synodach w Księdze II, w Tytule VIII (o władzy biskupiej i o tych, którzy w niej uczestniczą), w Rozdziale III – po biskupach koadiutorach i biskupach pomocniczych, ale przed rozdziałem o kurii diecezjalnej²⁵. Odpowiednie umiejscowienie przepisów prawa związanych z synodem diecezjalnym pokazuje, jak ważną pozycją cieszyła się omawiana instytucja. Norma wprowadzająca

²² K. Rogala, dz. cyt., s. 155.

²³ J. Gręźlikowski, *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Włocławek 2000, s. 140.

²⁴ K. Rogala, dz. cyt., s. 156.

²⁵ Tamże.

podkreślała wielkie znaczenie synodu diecezjalnego w życiu Kościoła. Ponadto w kanonie wstępnym zawarte zostały fundamentalne treści, które przybliżały tę szczególną instytucję²⁶. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 roku jako pierwszy określił funkcję synodu diecezjalnego, który powinien być zwoływany co dziesięć lat²⁷. Biskup w nieskrępowany sposób mógł wykorzystać narzędzie, jakim był synod, do wprowadzania prawa partykularnego w jednostce administracyjnej, której był pasterzem.

W następnej normie kodeksowej podkreślono władzę pasterską biskupa diecezjalnego, który jako jedyny zwoływał synod²⁸. Prawodawca stanowił również, że synod diecezjalny mógł zostać zainicjowany tylko przez biskupa diecezjalnego, który jednocześnie przewodniczył obradom wspomnianej instytucji w kościele katedralnym²⁹. W innej normie powszechnej wyliczone zostały szczegółowo osoby zobowiązane wziąć udział w synodzie. Prawodawca wymienił aż osiem kategorii osób, związanych z określonym urzędem, które mocą samego prawa stawały się członkami synodu, wśród nich: wikariusza generalnego, kanoników kościoła katedralnego, rektora seminarium, wikariuszy zewnętrznych, a także pozostałych duchownych³⁰. Ustawodawca kościelny przedstawił dokładny wykaz osób, które miały obowiązek uczestniczyć w synodzie diecezjalnym, przy czym nie przewidziano udziału w obradach osób świeckich³¹. W kan. 359 § 1-2 kodeksu, ustawodawca nałożył również na uczestników zgromadzenia synodalnego w diecezji obowiązek osobistego w nim uczestnictwa. Nie można było brać udziału w synodzie przez swojego delegata³².

W kolejnym przepisie, zawartym w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku, podano wskazania, jak zrealizować synod diecezjalny oraz w jaki sposób

²⁶ Kan. 356 § 1-2.

²⁷ K. Rogala, dz. cyt., s. 156.

²⁸ Kan. 357 § 1-2.

²⁹ K. Rogala, dz. cyt., s. 156-157.

³⁰ Kan. 358 § 1-2.

³¹ K. Rogala, dz. cyt., s. 157.

³² Tamże.

zorganizować jego obrady³³. Takie uszczegółowienie obowiązującego wówczas prawa, podkreślało wielką troskę o losy diecezji nie tylko najwyższego prawodawcy, ale także pasterzy sprawujących nad tymi jednostkami administracyjnymi swoją pieczę. Ponadto ustawodawca stanowił, że synod diecezjalny miał zostać przygotowany przez komisję³⁴. Omawiana instytucja jako narzędzie prawne, służyła zebraniu aktualnych problemów oraz potrzeb lokalnego Kościoła, które następnie stawały się przedmiotem szerszej dyskusji. Prowadziła ona do wypracowania takich norm prawnych w Kościele partykularnym, które miały zaradzić przedstawionym i zaproponowanym sugestiom³⁵. Dlatego wszystkie kwestie, które zostały podjęte, miały stać się tematem dyskusji podczas prac przygotowujących synod³⁶.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku wskazano również na podmiot, który zatwierdzał oraz promulgował wypracowane normy³⁷. Jedynym prawodawcą na synodzie diecezjalnym był biskup, który osobiście podpisywał wydane statuty, wchodzące w życie z chwilą ich promulgacji, chyba, że sam zdecydował inaczej³⁸. Podejmując ten temat K. Rogala zaznaczył, że celem synodu diecezjalnego było obradowanie nad sprawami potrzeb duchowieństwa i wiernych diecezji, a tym samym wypełnianie luki w prawie powszechnym przez ogłaszanie szczegółowych ustaw, które wiązały się jednocześnie z wprowadzeniem w życie nowego prawa partykularnego³⁹. Po promulgowaniu *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku zwoływano synody diecezjalne celem wprowadzenia w życie nowego prawa i dostosowania norm partykularnych do ustaw powszechnych⁴⁰.

³³ Kan. 360 § 1-2.

³⁴ K. Rogala, dz. cyt., s. 157.

³⁵ Kan. 361.

³⁶ K. Rogala, dz. cyt., s. 157.

³⁷ Kan. 362.

³⁸ K. Rogala, dz. cyt., s. 157.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ W. Wójcik, dz. cyt., s. 109.

3. Nauczanie Soboru Watykańskiego II

W dokumentach Soboru Watykańskiego II nie zamieszczono norm, traktujących bezpośrednio o synodzie diecezjalnym. Ponadto nie zawarto wprost samego określenia omawianej instytucji. Należy jednak zauważyć dokumenty, które w szerszym kontekście traktują o wspólnocie Kościoła, podkreślając rolę duchownych i wiernych świeckich.

Z pewnością ważnym dokumentem jest soborowy Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, z dnia 28 października 1965 roku. Dokument podkreśla znaczenie instytucji synodów prowincjonalnych i plenarnych, które mają promować dobro wspólne poszczególnych Kościołów partykularnych, a podobny cel ma również instytucja synodu diecezjalnego⁴¹. Ponadto w dekrecie wyrażono życzenie, aby instytucje synodów nabrały nowej mocy, w celu wypracowania skutecznej troski o wzrost wiary, stosownie do okoliczności czasu⁴². Warto również podkreślić, że sposób prowadzenia obrad, podejmowane decyzje oraz ich zastosowanie powinny odpowiadać wymogom czasu⁴³.

Sobór Watykański II podkreślił również znaczenie wiernych świeckich oraz ich odpowiedzialność za wspólnotę Kościoła. W Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, zawarto zasadę równości co do godności i działania wszystkich wiernych. W omawianym dokumencie podkreślono, iż w budowaniu Ciała Chrystusa wszystkich wiernych jednoczy prawdziwa równość⁴⁴.

⁴¹ T. Rozkrut, *Synod diecezjalny w historii i w życiu Kościoła*, Tarnowskie Studia Teologiczne 16 (1998), s. 115.

⁴² Decretum de pastoralis Episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus*, AAS 58 (1966), s. 673-701; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele Christus Dominus* (28.10.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, nr 36. Dalej w przypisach skrót: DB.

⁴³ W. Góralski, *Ecclesia semper reformanda. W nurcie synodów polskich – wczoraj i dziś*, w: *Oddanie i wytrwałość. Recepcja II Polskiego Synodu Plenarnego*, red. W. Góralski, H. Seweryniak, Warszawa 2004, s. 41.

⁴⁴ Constitutio Dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, AAS 57 (1965), s. 5-71; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (21.12.1964), w: *Sobór*

Obowiązkiem wiernych jest budowanie wspólnoty Kościoła, która obrazowo została przedstawiona we wspomnianej konstytucji przez liczne analogie. Z omawianego dokumentu warto wyłonić najważniejsze analogie. Kościół jest rozumiany jako owczarnia, której bramą jest Chrystus⁴⁵. Wartość zachowania wspólnoty ze społecznością wiernych została przedstawiona także w innym obrazie. Sobór Watykański II w Konstytucji *Lumen gentium* poucza, iż Kościół jest trzodą, której pasterzem jest Bóg, a owce, choć kierują nimi pasterze-ludzie, nieustannie przecież prowadzi i żywi sam Chrystus⁴⁶. Wspomniane porównanie wskazuje ponadto na to, że tak rozumiana społeczność wzajemnie się umacnia. Należy pamiętać o tym, że Kościół stanowi jedność w wielości członków⁴⁷. W omawianym dokumencie wskazano również na zaangażowanie, które charakteryzuje chrześcijanina. Wyraża się ono w nieustannym podejmowaniu wysiłku, którego celem jest zachowanie wspólnoty. Kościół jest także przedstawiony jako rola uprawn⁴⁸. Poza tym, warto wskazać na jeszcze jeden z obrazów, zaprezentowanych w konstytucji soborowej. Kościół nazywany jest również budowlą Bożą⁴⁹.

Należy zauważyć, że nauczanie Soboru Watykańskiego II rozwija integralną interpretację tajemnicy Kościoła, a zasadnicze treści ujmuje w ramach wzajemnie dopełniających się modeli: Kościół jako „lud Boży”, „Ciało Chrystusa”, „sakrament zbawienia”, „komunia”⁵⁰. Przedstawione zagadnienia skłaniają do sprecyzowania definicji Kościoła, który w myśl wspomnianej Konstytucji *Lumen gentium* jest wspólnotą ludu Bożego zwołaną przez Chrystusa i skupioną wokół Niego, ponadto pielgrzymującą do Ojca i urzeczywistniającą się w mocy Ducha Świętego przez posłuszeństwo słowu Bożemu, posługę

Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, red. M. Przybył, Poznań 2002, nr 32. Dalej w przypisach skrót: KK.

⁴⁵ Tamże, nr 6.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ A. Czaja, *Traktat o Kościele*, w: *Dogmatyka*, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, t. 2, Warszawa 2006, s. 400.

⁴⁸ KK nr 6.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ A. Czaja, dz. cyt., s. 383-384; 1 Kor 12,12-31, Ef 4,12-16.

sakramentalną i konkretną służbę człowiekowi, pod przewodnictwem kolegium apostołskiego, na czele z papieżem⁵¹.

Należy także zwrócić uwagę na inny dokument soborowy, a mianowicie Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*. Zawarto w nim ważne pouczenie o osobach świeckich, od których wymaga się gorliwości oraz o wiele intensywniejszego i szerzej zakrojonego apostołstwa⁵². Prezentowany dekret jest aktem prawnym, zatwierdzającym apostołstwo świeckich w Kościele. Ponadto wyjaśnia kwestię działalności wiernych we wspólnocie zbawczej, będących na drodze do zbawienia. Wielka jest rola wspomnianych osób w społeczeństwie, nie mniejsza także i w Kościele. Na mocy sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego świeccy trwają w komunii z Chrystusem, stąd też są wezwani do tego, aby troszczyć się o jedność lokalnej wspólnoty. Ponadto owoce ich apostołstwa zależą od żywotnego zjednoczenia z Chrystusem⁵³. Wierni świeccy są również wezwani do tego, aby poprzez różne formy i metody jednego apostołstwa Kościoła, które trzeba ustawicznie dostosowywać do nowych potrzeb czasu, okazali się ofiarnymi współpracownikami⁵⁴.

Wypełnianie zadania dobrego pasterza zmierza przede wszystkim do zjednoczenia ze swoimi owcami. Ta idea, znalazła odniesienie w dokumentach Soboru Watykańskiego II. Takie działanie skierowane jest zarówno do wewnątrz Kościoła i polega wówczas na duchowej trosce o wiernych, budowaniu wspólnoty, ale jest również skierowane na zewnątrz i wyraża się w szeroko pojętej ewangelizacji⁵⁵. Na Soborze Watykańskim II władza biskupa diecezjalnego otrzymała nie tylko uzasadnienie teologiczne, ale jednocześnie formułę prawną⁵⁶.

⁵¹ KK nr 1-4.

⁵² Decretum de apostolatu laicanorum *Apostolicam actuositatem*, AAS 58 (1966), s. 837-864; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o apostołstwie świeckich Apostolicam actuositatem* (18.11.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, nr 1.

⁵³ Tamże, nr 4.

⁵⁴ Tamże, nr 33.

⁵⁵ S. Lanza, *Duszpasterstwo*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność. 2000 lat nadziei*, red. H. Witczyk, Kielce 2000, s. 183.

⁵⁶ J. Krzywdą, *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, w: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych” zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego*

Z nauczania Soboru Watykańskiego II płyną ponadto inspiracje dla odnowy życia kościelnego, w tym także dla odnowy instytucji kościelnych, do których należy m.in. synod diecezjalny⁵⁷. Aby dokonać procesu odnowienia, szeroko i ogólnie rozumianego, należy najpierw spojrzeć w przeszłość. W przygotowaniach synodu diecezjalnego warto nawiązać do ciągłości tradycji zarówno religijnej, pasterskiej, jak i kanonicznej⁵⁸. Trzeba pamiętać także o tym, że odnowa to również spojrzenie w przyszłość i wyznaczenie konkretnych celów oraz zadań. Przyczyniają się one do rozwoju wspólnoty Kościoła lokalnego. Zadaniem synodu diecezjalnego jest zatem przeprowadzenie odnowy życia religijnego, duszpasterstwa i przepisów prawnych w diecezji⁵⁹. Z tak rozumianej doktryny można wskazywać na duszpasterski oraz prawny charakter diecezjalnego zgromadzenia synodalnego. Podstawowymi funkcjami Kościoła są: nauczanie, uświęcanie oraz pasterzowanie⁶⁰. Nauczanie jest przygotowaniem do uświęcania, zaś pasterzowanie, inaczej kierowanie, rządzenie, obejmuje takie akty, jak: poznanie własnej owczarni, troska o spotęgowanie życia religijnego wspólnoty parafialnej⁶¹. Jedną ze specjalnych inicjatyw, podejmowanych w Kościele lokalnym jest z całą pewnością synod diecezjalny jako środek odnowy życia religijnego⁶².

Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu prawa kanonicznego, red. P. Majer, Kraków 2003, s. 10.

⁵⁷ E. Szafronowski, *Synod diecezjalny w doktrynie soborowej i jej wyraz w posoborowych synodach polskich*, Prawo Kanoniczne 30 (1987) nr 1-2, s. 62.

⁵⁸ J. Dyduch, *Synod diecezjalny – narzędziem odnowy Kościoła partykularnego*, Prawo Kanoniczne 40 (1997) nr 3-4, s. 29.

⁵⁹ Tamże, s. 24.

⁶⁰ E. Szafronowski, *Synod diecezjalny w doktrynie soborowej i jej wyraz w posoborowych synodach polskich...*, s. 62.

⁶¹ Tamże, s. 62-63.

⁶² K. Wypler, *Uwagi na temat synodu diecezjalnego jako środka odnowy życia religijnego w Kościele lokalnym*, Wiadomości Diecezjalne 39 (1971), nr 4-7, s. 107.

4. Prawodawstwo posoborowe

W prawodawstwie posoborowym należy zwrócić uwagę na wydaną dnia 22 lutego 1973 roku przez Kongregację Biskupów obszerną Instrukcję *Ecclesiae Imago*, na temat pasterskiej posługi biskupów. W Części III, w Rozdziale VI prezentowanej instrukcji, zatytułowanym: *Biskup na synodzie diecezjalnym i wizytacji pasterskiej*, zawarte zostały normy, dotyczące omawianej instytucji. Podkreślono, że jednym z głównych zajęć biskupa w pasterskim posługiwaniu jest synod diecezjalny⁶³. W dokumencie wskazano naturę synodu diecezjalnego, który zwoływany tylko i wyłącznie przez pasterza diecezji jest zgromadzeniem duchownych, zakonników i świeckich. Ponadto przez zwołanie synodu biskup wypełnia w sposób uroczysty swój urząd, dostosowując do lokalnych warunków normy Kościoła powszechnego⁶⁴. W prezentowanym dokumencie podkreślono zatem jak ważna jest posługa pasterza⁶⁵.

W instrukcji zawarto również przepisy dotyczące inicjacji synodu. „Żeby synod prawidłowo był zorganizowany i rzeczywiście przyczynił się do rozwoju wspólnoty, musi być dokładnie przygotowany, zarówno przez odpowiednie ułożenie jego treści, jak i przez zmobilizowanie opinii publicznej oraz świadomości wiernych, co się osiąga przez odpowiednie rozpowszechnianie wiadomości dotyczących synodu”⁶⁶. W dalszej części dokumentu podkreślono pasterską troskę biskupa diecezjalnego o to, aby wierni otrzymywali odpowiednie wiadomości i pouczenia o znaczeniu synodu dla życia Kościoła, a także wezwanie ich do współpracy nawet poza działalnością komisji przygotowawczych⁶⁷.

⁶³ Kongregacja Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae Imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, w: *Ustrój Hierarchiczny Kościoła. Wybór Źródeł*, red. M. Sitarz, W. Kacprzyk, Lublin 2006, nr 162.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ M. Cisowski, *Biskup jako głosiciel Ewangelii, nauczyciel wiary i pierwszy katecheta w diecezji w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła*, Kieleckie Studia Teologiczne 2 (2003), s. 322.

⁶⁶ Kongregacja Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae Imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, dz. cyt. nr 164.

⁶⁷ Tamże.

Odpowiednie przygotowanie do omawianego wydarzenia wiąże się także z powołaniem komisji, które mają się składać „nie tylko z duchownych, lecz również z zakonników i świeckich odpowiednio dobranych”⁶⁸. Dokument wskazuje na pastoralny charakter synodu diecezjalnego⁶⁹.

W instrukcji zawarto również obszerny przepis, regulujący sposób przeprowadzenia synodu diecezjalnego. Przy czynnym udziale biskupa członkowie omawianej instytucji prowadzą dyskusje nad przedstawionymi schematami. „Końcowe wnioski synodu są wyprowadzone przez biskupa z opinii wyrażonych przez komisje i uczestników sesji. On też nadaje im formę prawa, ponieważ tylko sam biskup może je uczynić przepisami prawnymi lub dekretami”⁷⁰. Zgodnie z treścią dokumentu, biskupowi przysługuje prawo promulgowania akt oraz ustalenia czasu i sposobów, które określają wejście w życie postanowień synodalnych⁷¹.

5. Synod diecezjalny w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku w księdze II, zatytułowanej: *Lud Boży*, znajdują się normy dotyczące synodów. Najwyższy prawodawca w części II wspomnianej wyżej księgi, traktując o *Hierarchicznym ustroju Kościoła*, rozróżnia trzy rodzaje synodów. Pierwszym z nich jest synod biskupów. Zakres przepisów określających instytucję synodu biskupów stanowią kan. 342 – 348. Następnie w dokumencie ustawodawczym Kościoła zawarte zostały normy odnoszące się do synodów partykularnych (kan. 439 – 446). Wreszcie ostatnim jest synod diecezjalny, który zdefiniowany został w kan. 460, zaś jego dynamika

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ T. Rozkrut, *La natura teologico-giuridica del sinodo dioecesano*, Romae 1996, s. 60.

⁷⁰ Kongregacja Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae Imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, dz. cyt., nr 165.

⁷¹ Tamże.

wyrażona w normach kan. 461 – 468. Ten ostatni z wymienionych synodów, będzie przedmiotem kolejnych podpunktów.

5.1. Norma wprowadzająca

W zagadnienie synodu diecezjalnego wprowadza kan. 460 obowiązującego *Kodeksu prawa kanonicznego*. W prezentowanej normie wyliczono kilka konstytutywnych elementów omawianej instytucji. Z przepisu wynika, że synod jest zgromadzeniem Kościoła partykularnego, stanowią go zarówno duchowni, jak i świeccy⁷². Synod diecezjalny, o czym wyraźnie stanowi prawodawca, jest w pierwszej kolejności zgromadzeniem wybranych kapłanów. Celem duchownych, powołanych na synod, jest wspieranie biskupa diecezjalnego, gdyż uczestniczą oni w odpowiedniej mierze również w urzędzie apostoelskim⁷³. Kapłani, którzy są współpracownikami biskupa i stanowią z pasterzem jedno prezbiterium, czynią go obecnym w lokalnych zgromadzeniach wiernych i duszpasterzują w tych wspólnotach pod jego zwierzchnictwem⁷⁴. Nowością, która znajduje się w obowiązującym *Kodeksie prawa kanonicznego* jest to, że oprócz duchownych, w zgromadzeniu synodalnym w diecezji mają prawo uczestniczyć także wierni świeccy. W definicji synodu diecezjalnego prawodawca zmienił dotychczasowy jego model, rozszerzając zasadę reprezentatywności i współodpowiedzialności na cały Lud Boży diecezji – stąd uczestnictwo w tej strukturze także wiernych świeckich⁷⁵. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku

⁷² Kan. 460. Omawiana norma prawna ma swoje źródło w DB nr 28, DB nr 36, a także w motu proprio Pawła VI *Ecclesiae Sanctae*, nr 20 oraz w dokumencie Świętej Kongregacji do spraw Biskupów *Directorium de pastoralis ministerio Episcoporum*, nr 163, nr 165. *Codeks Iuris Canonici, Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Libreria Editrice Vaticana 1989, s. 131.

⁷³ *Decretum de Presbyterorum Ministerio et Vita Presbyterorum ordinis*, AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o posłudze i życiu kapłanów Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, nr 2. Dalej w przypisach skrót: DK.

⁷⁴ J. Dyduch, *Synod diecezjalny – narzędziem odnowy Kościoła partykularnego...*, s. 26-27.

⁷⁵ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 335.

wyraźnie wskazuje na łączność z uchwałami Soboru Watykańskiego II, gdzie podkreślona została rola osób świeckich w Kościele. Nowością wprowadzoną przez prawodawcę w obowiązującym dokumencie normatywnym Kościoła jest właśnie obowiązek uczestniczenia w synodzie diecezjalnym katolików świeckich⁷⁶. Udział przedstawicieli wszystkich wiernych jest wyrazem całego Kościoła lokalnego, zgromadzonego wokół swojego pasterza⁷⁷.

W dalszej części definicji synodu, zawartej w kan. 460 kodeksu, prawodawca jasno określił cel omawianego zgromadzenia, który polega na świadczeniu pomocy (przez wcześniej wskazanych) pasterzowi lokalnego Kościoła dla dobra całej diecezji. W myśl ustawodawcy zatem, zgromadzeni na synodzie mają świadczyć pomoc biskupowi dla dobra całej wspólnoty diecezjalnej⁷⁸. Warto również podkreślić, że duchowni oraz świeccy zgromadzeni na synodzie diecezjalnym, występują w imieniu wszystkich wiernych danego Kościoła partykularnego, zaś obradom przewodniczy właściwy pasterz⁷⁹. Biskup diecezjalny posiada własną władzę rządzenia, dlatego udział wiernych należy rozumieć jako głos doradczy. Działalność wiernych nie ogranicza biskupiej władzy rządzenia, w poczuciu odpowiedzialności świadczą oni pomoc pasterzowi⁸⁰. Ma to swoje szczególne znaczenie. Wspomniana pomoc wyraża się w ukazaniu problemu duszpasterskiego, wysunięciu postulatów lub propozycji⁸¹.

Kodeks, w pełni zgadza się z naturą Kościoła, jaką zwłaszcza przedstawia nauka Soboru Watykańskiego II brana w całości, ze szczególnym uwzględnieniem jego doktryny eklezjologicznej, stąd też może on być pojmowany jako wielki pas transmisyjny przenoszący na język kanonistyczny tę doktrynę⁸². W kanonach

⁷⁶ Tamże, s. 339.

⁷⁷ J. I. Arietta, *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano 1997, s. 422.

⁷⁸ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 335.

⁷⁹ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie, t. II*, Olsztyn 2010, s. 202.

⁸⁰ Tamże, s. 202-203.

⁸¹ Tamże, s. 203.

⁸² Ioannes Paulus II, *Sacrae disciplinae leges*, w: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984, s. 13.

obowiązującego kodeksu uwidacznia się jednocześnie nauka wypracowana na Soborze Watykańskim II. Promulgacja, a wraz z nią wejście w życie nowego *Kodeksu prawa kanonicznego*, były wyczekiwane z uwagi na wieloletnie przygotowania tego ważnego zbioru normatywnego Kościoła⁸³.

5.2. Celebrowanie synodu diecezjalnego

Podając definicję instytucji synodu diecezjalnego, prawodawca w następnych kanonach określił jego właściwości. Są one kluczowe w rozumieniu tego wydarzenia, które dokonuje się w poczuciu odpowiedzialności za losy Kościoła partykularnego. Ustawodawca kościelny w kan. 461 § 1 stanowi, kiedy powinien być zwołany synod oraz w jaki sposób należy przeżywać to wydarzenie. Synod powinien być celebrowany. Łacińskie znaczenie terminu *celebro*, wskazując na uroczyste obchodzenie jakiegoś wydarzenia, ponadto odwołuje się do świętowania, a w dalszym kontekście wskazuje także na publiczne rozpowszechnianie czy też chwalenie, uświetnienie⁸⁴. W takim też duchu należy rozumieć myśl prawodawcy. Ustawodawca pozostawia ocenę zwołania synodu diecezjalnego pasterzowi Kościoła partykularnego⁸⁵. To oznacza, że decyzję jego o rozpoczęciu podejmuje wyłącznie biskup diecezjalny⁸⁶. Oprócz jednak oceny samego biskupa w podjęciu decyzji o zwołaniu synodu, ważny głos stanowi także rada kapłańska. Warto zaznaczyć, że obowiązek wysłuchania rady kapłańskiej w tym względzie decyduje o ważności aktu zwołania samego synodu⁸⁷. Za zwołaniem synodu powinny przede wszystkim przemawiać aktualne

⁸³ A. Domaszk, *Słowo wstępne*, w: *30 lat od promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego. Doświadczenia Kościoła katolickiego w Polsce*, red. A. Domaszk, Warszawa 2014, s. 7.

⁸⁴ A. Jougan, dz. cyt., s. 99.

⁸⁵ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 336.

⁸⁶ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 203.

⁸⁷ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 336.

potrzeby diecezji, których ostatecznej oceny dokonuje rządca konkretnego Kościoła partykularnego⁸⁸.

W dalszej części kan. 461, prawodawca traktuje o szczególnej sytuacji, kiedy jednemu biskupowi powierzono troskę o losy kilku diecezji. W takiej sytuacji biskup może zwołać zaledwie jeden synod dla wszystkich powierzonych sobie wspólnot lokalnych⁸⁹. Takie rozwiązanie prawodawcy wskazuje na powagę instytucji synodu, który ma być przede wszystkim celebrowany, a więc szczególnie przeżywany przez lokalną wspólnotę. To wspólnie świętowanie jest wielkim wydarzeniem dla każdej diecezji. Jest wyrazem troski o rozwój Kościoła na wielu płaszczyznach. Celebrowanie synodu jest także wspólnym przeżywaniem dziejów Kościoła partykularnego.

5.3. Zadania biskupa diecezjalnego

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 462 § 1 podkreślono, że synod zwołać może jedynie biskup diecezjalny. Ponadto zadaniem zwołującego omawianą instytucję jest przewodniczenie obradom, chyba że w myśl prawodawcy biskup diecezjalny zleci ten obowiązek wikariuszowi generalnemu, bądź wikariuszowi biskupiemu⁹⁰. „Obowiązek (*obligatio*) to powinność, czyli konieczność zrobienia bądź zaniechania czegoś wynikającego z nakazu moralnego lub prawnego”⁹¹. Zagadnienie powinności ma dwa wymiary. Pierwszy z nich jest pozytywny, czyli polegający na dokonaniu czegoś. Drugi z kolei wymiar obowiązku ma charakter negatywny i tożsamy jest z zaniechaniem określonej powinności. Prawem (*ius*) natomiast jest to, co komu przysługuje, czego można

⁸⁸ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 203.

⁸⁹ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 337.

⁹⁰ Kan. 462 § 2.

⁹¹ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 35.

się domagać⁹². Biskupi, którym zlecono troskę o Kościół partykularny, sprawują w imię Pana pieczę duszpasterską nad swymi owcami, pod zwierzchnictwem papieża, jako ich właściwi, zwyczajni i bezpośredni pasterze⁹³. Warto zaznaczyć, że władza biskupa w Kościele partykularnym jest zwyczajna, własna i bezpośrednia⁹⁴. „Biskup diecezjalny jest nie tyle rządcą diecezji, ale jej pasterzem, głową Kościoła partykularnego”⁹⁵.

Ustawodawca kościelny mocno podkreśla rolę pasterza w lokalnej wspólnocie. Biskup diecezjalny zwołuje synod. Nie może tego uczynić tymczasowy rządcą diecezji, np. ze względu na wakans stolicy biskupiej. Samo słowo *zwołanie* ma również wymiar teologiczny. Podkreśla ono siłę Kościoła partykularnego, a także troskę pasterza o powierzone owce. Prawodawca stanowi, że biskup diecezjalny może zlecić w jego imieniu przewodniczenie poszczególnym sesjom właściwym wikariuszom. W takiej sytuacji biskup powinien wystawić wikariuszowi specjalną delegację, odrębną na każdą sesję synodalną⁹⁶. Troska biskupa diecezjalnego o losy lokalnego Kościoła, a przede wszystkim o zbawienie dusz, wyraża się w zwołaniu synodu diecezjalnego. Biskup diecezjalny pełni szczególną rolę w diecezji, jednocząc lokalny Kościół⁹⁷. Jego kompetencje dotyczą tylko i wyłącznie granic powierzonego Kościoła partykularnego⁹⁸.

⁹² Tamże.

⁹³ DB nr 11.

⁹⁴ Kan. 381 KPK 83.

⁹⁵ J. Wroceński, *Kościół partykularny w perspektywie pokodeksowej*, w: *30 lat od promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego. Doświadczenia Kościoła katolickiego w Polsce*, red. A. Domaszek, Warszawa 2014, s. 18.

⁹⁶ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 338.

⁹⁷ E. Corecco, *Ius et communio. Scritti di diritto canonico, I*, Lugano 1997, s. 336-337.

⁹⁸ J. I. Arietta, *The Diocesan Synod*, w: *Code of canon law annotated*, red. E. Caparros, H. Aubé, Montréal 2004, s. 386n.

5.4. Osoby wezwane na synod diecezjalny

W obowiązującym *Kodeksie prawa kanonicznego*, w kan. 463 § 1, ustawodawca kościelny wylicza szereg osób: duchownych, świeckich, a także konsekrowanych, które decyzją biskupa diecezjalnego zostają wezwane na synod. Wśród wymienionych są tacy, którzy uczestniczą w omawianej instytucji z urzędu – można ich określić członkami obligatoryjnymi⁹⁹ – a także ci, którzy zostali w określony prawem sposób wybrani z poszczególnych wspólnot do udziału w tym wydarzeniu. W myśl kan. 463 § 1, pierwszą grupę wezwanych na synod stanowią: biskup koadiutor, biskupi pomocniczy, wikariusze generalni oraz wikariusze biskupi, wikariusz sądowy, kanonicy kościoła katedralnego, członkowie rady kapłańskiej, wierni świeccy (także członkowie instytutów życia konsekrowanego, wybrani przez radę duszpasterską albo w sposób oznaczony przez biskupa), rektor wyższego seminarium diecezjalnego, dziekani, przynajmniej jeden prezbiter z każdego dekanatu, niektórzy przełożeni instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego (które posiadają dom w diecezji). „Synod diecezjalny jest tego rodzaju instytucją w Kościele partykularnym, dzięki której przejawia się w sposób najbardziej widoczny działalność synodalna wiernych”¹⁰⁰.

Oprócz uczestników obligatoryjnych, zgodnie z przepisem kan. 463 § 2, silną grupę stanowią zaproszeni uczestnicy fakultatywni (jednak pełnoprawni), do których należą: członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego (duchowni) oraz wierni świeccy¹⁰¹. W obecnym prawie w pracach wspomnianej instytucji biorą również czynny udział osoby świeckie¹⁰².

⁹⁹ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 339.

¹⁰⁰ J. Krzywda, *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym...*, s. 20.

¹⁰¹ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 340.

¹⁰² F. D'Ostilio, *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 188.

Synod diecezjalny nie jest już zgromadzeniem przedstawicieli jedynie stanu duchownego, lecz wszystkich wiernych¹⁰³.

Prawodawca w kan. 463 § 3 stanowi również, że decyzją biskupa diecezjalnego zaproszeni w charakterze obserwatorów mogą być członkowie wspólnot, które nie są w pełnej jedności z Kościołem katolickim. Biskup diecezjalny, zapraszając wspomnianych wyżej obserwatorów, bierze pod uwagę spodziewane korzyści natury ekumenicznej¹⁰⁴.

Ustawodawca kościelny mocno podkreśla rolę każdego z członków synodu diecezjalnego. Każdy powołany na synod, zgodnie z przepisem kan. 464, nie może być zastąpiony przez swojego pełnomocnika. Prawodawca nakłada na członków synodu diecezjalnego obowiązek osobistego udziału w obradach w czasie poszczególnych sesji¹⁰⁵. W wyżej przytoczonym kanonie ustawodawca nie precyzuje, na czym miałyby polegać przeszkoda powstrzymująca członka w obradach synodu diecezjalnego. Natomiast powinna być ona prawnie uzasadniona. Powinność powiadomienia biskupa o zaistniałej ewentualnej przeszkodzie w myśl kan. 464, jest wyrazem jedności z pasterzem, a także wyrazem troski o losy lokalnego Kościoła.

Zgodnie z kan. 465 obowiązującego kodeksu, wezwani na synod podejmują dyskusję podczas sesji. Powinny one być zwołane w zależności od tematów, które trzeba podjąć w konkretnej lokalnej wspólnocie wiary. Przedłożone kwestie do dyskusji, to zasadniczo wcześniej opracowane schematy, czyli zaproponowane rozwiązania dotyczące aktualnych spraw diecezji¹⁰⁶. Wszystkie zaproponowane tematy do dyskusji synodalnej powinny służyć dobru całej partykularnej wspólnoty. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku gwarantuje członkom synodu diecezjalnego swobodną dyskusję na zakwalifikowane przez biskupa tematy¹⁰⁷.

¹⁰³ W. Wójcik, dz. cyt., s. 129.

¹⁰⁴ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 204.

¹⁰⁵ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 340.

¹⁰⁶ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 204.

¹⁰⁷ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 341.

Prawodawca powierza kompetencji biskupa diecezjalnego opracowanie szczegółowego regulaminu synodu Kościoła lokalnego. Ponadto nie powinno się zamykać poszczególnych sesji synodu diecezjalnego, jeżeli wszyscy nie wypowiedzą się zgodnie z regulaminem synodu¹⁰⁸.

5.5. Władza ustawodawcza biskupa diecezjalnego

Prawodawca w kan. 466 *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 roku podkreśla, że omawianą instytucję tworzą wraz z biskupem diecezjalnym zwołani przez niego członkowie, ale tylko pasterz diecezji ma władzę ustawodawczą. Może on podejmować decyzje jedynie w granicach Kościoła partykularnego¹⁰⁹. Nie można wyobrazić sobie diecezji bez zwierzchniej władzy biskupa¹¹⁰. Pozostałym członkom wspomnianego zgromadzenia przysługuje głos jedynie doradczy. Należy w tym miejscu odwołać się do treści kan. 381 § 1 obowiązującego *Kodeksu prawa kanonicznego*, w którym prawodawca stanowi, że biskupowi diecezjalnemu w powierzonych mu diecezji przysługuje wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia. W związku z powyższym należy stwierdzić, że władza biskupa diecezjalnego we własnym Kościele lokalnym, została przez ustawodawcę mocno ugruntowana i uzasadniona. „Uroczystym sposobem sprawowania władzy ustawodawczej przez biskupa jest synod diecezjalny”¹¹¹. Biskup diecezjalny, który jest na synodzie jedynym ustawodawcą, posiada władzę, która pochodzi z prawa Bożego, zaś w związku

¹⁰⁸ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 205.

¹⁰⁹ J. I. Arietta, *Synod diecezjalny*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 404.

¹¹⁰ J. Krzywda, *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym...*, s. 16.

¹¹¹ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 342. Kan. 466 czerpie z dwóch dokumentów Soboru Watykańskiego II: KK nr 27 oraz DB nr 8. *Codeks Iuris Canonici, Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, dz. cyt., s. 133.

z tym, że ta instytucja pochodzi z prawa kościelnego, pozostali członkowie synodu posiadają tylko głos doradczy¹¹². W kan. 127 obowiązującego *Kodeksu prawa kanonicznego*, prawodawca stanowi również o czynnościach prawnych, podejmowanych przez przełożonych w Kościele¹¹³. Jeżeli chodzi o instytucję synodu diecezjalnego, to ostateczna decyzja ustawodawcza zarezerwowana jest biskupowi diecezjalnemu. Jako zgromadzenie wybranych kapłanów oraz innych wiernych, synod diecezjalny nie ma władzy ustawodawczej – ustawodawcą na tym synodzie jest tylko sam biskup diecezjalny¹¹⁴. Niemniej jednak istotnym w tym względzie, jest również głos doradczy pozostałych członków tego wyjątkowego zgromadzenia. Głos doradczy należy rozumieć w całym kontekście i definicji synodu lokalnego Kościoła. To życzliwa, kompetentna rada, która zostaje poprzedzona dokładną oraz wszechstronną oceną sytuacji i posiada duży wpływ na ostateczny kształt postanowień synodalnych¹¹⁵. „Stanowienie prawa polega na tworzeniu nowych norm postępowania lub uchylaniu dotychczas obowiązujących. Jest to proces sformalizowany”¹¹⁶.

Prawodawca w kan. 467 obowiązującego kodeksu, nakłada także na rządę diecezji obowiązek podania do wiadomości odpowiednim podmiotom treści poszczególnych tekstów, będących owocem synodalnych obrad. Nie chodzi tu o aprobatę poszczególnych tekstów synodalnych, lecz o przekazanie ich w celach informacyjnych, a także o łączność między biskupami prowincji kościelnej oraz między Kościołami partykularnymi tego samego kraju¹¹⁷. Skoro synod diecezjalny jest wyrazem jedności Kościoła lokalnego, to tym bardziej tak rozumiana jedność rozciąga się na poszczególne partykularne wspólnoty wiernych i ich pasterzy.

¹¹² M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 342.

¹¹³ R. Sobański, *Księga I, Normy ogólne*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. I, Poznań 2003, s. 208.

¹¹⁴ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 205.

¹¹⁵ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 342.

¹¹⁶ Tenże, *Podstawowe zasady w sprawowaniu władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, A. Pastwa, Lublin 2015, s. 95.

¹¹⁷ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 205.

Jeżeli synod zwołuje biskup diecezjalny, który jednocześnie jest metropolitą, wówczas dokumenty w celach informacyjnych przedstawia się jedynie Konferencji Biskupów danego kraju. Norma ta ma na celu także pogłębienie współpracy na płaszczyźnie synodalnej między biskupami metropolii i kraju¹¹⁸. Wspomniane zachowanie należy oprócz obowiązku nałożonego na biskupa diecezjalnego przez prawodawcę, zakwalifikować do dobrego smaku i najwyższej kultury. Warto wspomnieć także o tym, że prawodawca nie określa czasu, w którym biskup diecezjalny powinien podać do wiadomości metropolity i Konferencji Biskupów uchwały synodalne, jednak wydaje się słusznym uczynić to przed wejściem dekretów i deklaracji w życie¹¹⁹.

5.6. Zawieszenie, rozwiązanie, przerwanie synodu diecezjalnego

Kan. 468 *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 roku wieńczy normy odnoszące się do synodu diecezjalnego. Ustawodawca nakreślił sytuacje, w których synod diecezjalny może zostać zawieszony, rozwiązany lub też przerwany¹²⁰.

Roztropnym osądem biskupa diecezjalnego omawiana instytucja może zostać zawieszona lub rozwiązana. Analizowana norma wynika z zasady, że jedynym ustawodawcą na synodzie diecezjalnym jest biskup diecezjalny¹²¹. Prawodawca pozostawia biskupowi swobodny osąd sytuacji. W swoim działaniu rządca diecezji powinien kierować się roztropnością. Z woli biskupa diecezjalnego zatem synod diecezjalny może zostać zawieszony lub rozwiązany.

¹¹⁸ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 343.

¹¹⁹ A. Suosa Costa, *De synodo dioecesana*, w: *Commento al Codice di diritto Canonico*, red. P. V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 276. M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 343.

¹²⁰ Kan. 468 § 1-2.

¹²¹ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 344.

W dalszej części przywołanej normy prawnej, ustawodawca odnosi się do sytuacji wakansu lub przeszkody w działaniu stolicy Kościoła lokalnego. Gdyby zaistniała jedna z przytoczonych sytuacji, wówczas synod diecezjalny zostaje przerwany mocą samego prawa¹²². Ustawodawca stanowi również, że decyzja o ewentualnej kontynuacji lub też rozwiązaniu synodu należy wyłącznie do biskupa diecezjalnego: nowego w sytuacji wakansu stolicy lub po ustaniu przeszkody tego, który zwołał synod¹²³.

6. Prawodawstwo pokodeksowe

Oprócz norm stanowiących o instytucji synodu diecezjalnego, które ustawodawca zawarł w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, wydana została szczegółowa instrukcja Stolicy Apostolskiej. Ten pokodeksowy dokument nosi nazwę: *De synodis dioecesanis agendis*¹²⁴. Instrukcja o synodach diecezjalnych ogłoszona została dnia 19 marca 1997 roku i jest wynikiem doświadczeń synodalnych Kościołów lokalnych po wejściu w życie obowiązującego *Kodeksu prawa kanonicznego*¹²⁵. Dokument Stolicy Apostolskiej jest jednocześnie praktycznym komentarzem do norm kodeksowych, a także drogowskazem dla biskupa diecezjalnego oraz duchownych, świeckich i konsekrowanych, zwołanych na synod. W jego strukturze można wyodrębnić kilka części. Stanowią je: wprowadzenie oraz pięć głównych zagadnień, będących uszczegółowieniem ustaw, zawartych w obowiązującym *Kodeksie prawa kanonicznego*.

¹²² Tamże.

¹²³ Tamże.

¹²⁴ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, AAS 89 (1997), s. 706-721; tekst polski: *Instrukcja o synodach diecezjalnych*, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł 2*, (tłum.: M. Romanko, A. Romanko), red. M. Sitarz, A. Romanko, U. Wasilewicz, P. Zając, Lublin 2013, s. 516-557.

¹²⁵ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 334.

Omawiana instrukcja, nawiązując do norm kodeksowych, wyjaśnia cel, a także naturę synodu diecezjalnego. Celem zatem wspomnianej instytucji, jest wspieranie biskupa diecezjalnego w sprawowaniu jego urzędu¹²⁶. Wszyscy uczestniczący w synodzie diecezjalnym wyświadczać pomoc biskupowi poprzez swoją opinię lub *votum* w odniesieniu do pytań, które przedłożył pasterz¹²⁷. Synod nie tylko ujawnia i urzeczywistnia wspólnotę kościelną w diecezji, ale również buduje i promuje jedność, zwłaszcza w dekretach, deklaracjach, o czym traktuje instrukcja.

W instrukcji *De synodis dioecesanis agendis* zaznaczono, że duszpasterstwo ma kilka wymiarów, którymi są różne tradycje. „Synod przyczynia się do kształtowania działalności duszpasterskiej Kościoła partykularnego i nadaje ciągłość własnym tradycjom liturgicznym, duchowym i kanonicznym. Lokalne dziedzictwo prawne, a także wytyczne dla duszpasterskich rządów w diecezji są przedmiotem wnikliwej refleksji i badań synodu, mając zawsze na uwadze konieczność odnowy i w razie konieczności – usuwanie luk prawnych”¹²⁸.

Traktując o uczestnikach synodu diecezjalnego, dokument stanowi, że biskup ma prawo i obowiązek usunąć takiego członka, którego opinie są przeciwne doktrynie Kościoła lub kiedy odrzuca on autorytet pasterza. Nie należy lekceważyć tego przepisu¹²⁹. Instrukcja precyzuje także zaproszenie obserwatorów – ich wybór „powinien zostać dokonany we współpracy z pasterzami Kościołów lub wspólnot kościelnych, którzy mogą wskazać najbardziej odpowiednie osoby”¹³⁰.

W przypadku samego zwołania synodu diecezjalnego, instrukcja stanowi, że określenie częstotliwości jego zwoływania należy do roztropnego zdania biskupa. Omawiany dokument wyjaśnia, co należy wziąć pod uwagę

¹²⁶ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, dz. cyt., I, nr 1.

¹²⁷ Tamże, nr 2.

¹²⁸ Tamże, nr 3.

¹²⁹ T. Rozkrut, *Nowa Instrukcja o synodach diecezjalnych*, Prawo Kanoniczne 42 (1999) nr 1-2, s. 152.

¹³⁰ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, dz. cyt., II, nr 3.

w roztroprnym osądzie. Wymienia okoliczności, dla których zaleca się zwołanie synodu diecezjalnego, takie jak: „brak ogólnego planu duszpasterskiego w diecezji, potrzeba zastosowania na poziomie lokalnym norm i innych dyrektyw, problemy duszpasterskie wymagające rozwiązania na szczeblu diecezjalnym, potrzeba bardziej intensywnej wspólnoty kościelnej”¹³¹. Ważną kwestią formalną w sytuacji, gdy pasterz podejmie decyzję o synodzie, jest wydanie stosownego dekretu zwołującego synod diecezjalny¹³².

Istotny jest etap przygotowawczy, w którym biskup diecezjalny oczekuje najpierw opinii dotyczącej zwołania synodu. Chociaż zainicjowanie omawianej instytucji zarezerwowane jest jedynie biskupowi diecezjalnemu, który czyni to w sposób nieskrępowany, to ważne są głosy poszczególnych członków synodu. Warto również zaznaczyć, iż podejmowane kwestie natury duszpasterskiej, dyscyplinarnej czy prawnej, będą miały wyraz w uchwałach jako owoc dyskusji. Dlatego też wszyscy zwołani na synod mają zatroszczyć się o dobro diecezji, o jej należyte prawodawstwo, a przede wszystkim o rozwój wiary całego Ludu Bożego¹³³.

Instrukcja stanowi, że biskup ma obowiązek powołać komisję przygotowawczą¹³⁴. Należy tym samym wyznaczyć odpowiednie osoby, które będą ją tworzyły. Dokument zawiera normę o powołaniu jednej tylko komisji¹³⁵. Wśród kapłanów i wiernych świeckich, wyróżniających się duszpasterską roztropnością, kompetencjami zawodowymi, odzwierciedlających różne charyzmaty i posługi, nie może zabraknąć ekspertów w prawie kanonicznym oraz liturgii¹³⁶. Ponadto, jak wynika z omawianego dokumentu, źródłem

¹³¹ Tamże, III, A, nr 1.

¹³² Tamże.

¹³³ J. Dyduch, *Synod diecezjalny – narzędziem odnowy Kościoła partykularnego...*, s. 27.

¹³⁴ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesis agendis*, dz. cyt., III, B, nr 1.

¹³⁵ J. Dyduch, *Synod diecezjalny – narzędziem odnowy Kościoła partykularnego...*, s. 30.

¹³⁶ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesis agendis*, dz. cyt., III, B, nr 1.

współdziałania prezbiterów razem z biskupami jest udział w jednym i tym samym kapłaństwie oraz posłudze Chrystusa¹³⁷.

Dzięki szczegółowej instrukcji można przekonać się, jak wielki dynamizm towarzyszy omawianemu wydarzeniu, troska duszpasterska, a także wiele spraw organizacyjnych, bez których synod nie mógłby zaistnieć. Biskup celem usprawnienia organizacji może również ustanowić specjalny sekretariat synodu, a nawet utworzyć jego biuro prasowe, celem zapewnienia właściwej informacji dla prasy.

Oprócz komisji przygotowawczej czy też sekretariatu synodu, kolejną kwestią, podejmowaną w instrukcji, jest regulamin omawianej instytucji. Powinien on określać odpowiednio: skład synodu diecezjalnego, normy związane z wyborem uczestników, poszczególne urzędy synodalne i komisje, sposób postępowania w czasie synodu diecezjalnego (czas i sposób zabierania głosu, głosowanie)¹³⁸. Instrukcja wymienia następujące fazy przygotowawcze do synodu: przygotowanie duchowe, katechetyczne, informacyjne, konsultację diecezjalną, określenie tematów. Biskup diecezjalny zaprasza wobec powyższego wszystkich wiernych, duchownych, zakonników, świeckich, klasztory kontemplacyjne do szczególnej modlitwy za synod diecezjalny¹³⁹. Ponadto instrukcja uświadamia pasterzowi, że zwołanie synodu jest wyjątkową okazją do formowania wiernych¹⁴⁰. W ten sposób omawiana instytucja buduje wspólnotę¹⁴¹. Wszyscy mają być również odpowiednio poinformowani na temat celu, natury, zakresu obrad synodu¹⁴².

Istotnym elementem jest również konsultacja diecezjalna. Polega ona na wyrażeniu opinii tak przez wiernych świeckich, jak i przez duchownych, którzy

¹³⁷ DK nr 7.

¹³⁸ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, dz. cyt., III, B, nr 2.

¹³⁹ Tamże, III, C, nr 1.

¹⁴⁰ Tamże.

¹⁴¹ M. Sitarz, *Księga II, Lud Boży...*, s. 344.

¹⁴² Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, dz. cyt., III, C, nr 1.

na co dzień spotykają się z wieloma wyzwaniami o charakterze duszpasterskim¹⁴³. Co więcej, instrukcja przestrzega biskupa diecezjalnego przed tym, by uniknąć niebezpieczeństwa grup nacisku¹⁴⁴. Sam bowiem pasterz podejmuje w sposób nieskrępowany wszelkie decyzje związane z omawianą kwestią¹⁴⁵. W myśl tego, że biskup jest jedynym prawodawcą na synodzie diecezjalnym, do jego zadań należy wreszcie określenie po dokładnej i roztropnej konsultacji, tematów, które będą w czasie obrad przedmiotem dyskusji¹⁴⁶.

W kolejnej części instrukcji, zawierającej szczegółowe normy synodu diecezjalnego, zamieszczono regulacje dotyczące samego jego przebiegu. Synod bowiem skupiony jest w poszczególnych sesjach. Instrukcja stanowi, że „sesje synodalne należy tak zorganizować, aby zapewnić wystarczający czas na przeanalizowanie pytań, które będą poruszane na synodzie, jak również włączenie ich do dyskusji”¹⁴⁷. Dokument nie podaje jaka powinna być liczba poszczególnych sesji. Wszystko zależy od potrzeb Kościoła lokalnego, a także od kwestii, które zamierza się poruszyć na synodzie. Obradom powinien przewodniczyć biskup diecezjalny¹⁴⁸.

Ważnym elementem jest również nieustanna modlitwa Kościoła za synod, która trwa od momentu jego zwołania¹⁴⁹. Instrukcja zobowiązuje także członków synodu do złożenia wyznania wiary przed rozpoczęciem dyskusji¹⁵⁰ (odwołanie do kan. 883, 1° obowiązującego *Kodeksu prawa kanonicznego*). Ponadto prace powinny odbywać się w łączności z liturgią synodalną¹⁵¹. Z dyskusji należy wyłączyć te zagadnienia i stanowiska, które nie są zgodne z odwieczną doktryną

¹⁴³ Tamże.

¹⁴⁴ Tamże.

¹⁴⁵ K. Dullak, *Synod instrumentem prawnym biskupa*, w: *Biskupi. Wybrane elementy kanonicznej ekspresji osoby biskupa*, red. A. Sobczak, Poznań 2001, s. 108n.

¹⁴⁶ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, dz. cyt., III, C, nr 3.

¹⁴⁷ Tamże, IV, nr 1.

¹⁴⁸ J. Dyduch, *Synod diecezjalny – narzędziem odnowy Kościoła partykularnego...*, s. 32.

¹⁴⁹ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, dz. cyt., IV, nr 2.

¹⁵⁰ Tamże, nr 3.

¹⁵¹ T. Rozkrut, *Nowa Instrukcja o synodach diecezjalnych...*, s. 150-151.

Kościół lub Urzędem Nauczycielskim, bądź dotyczące materii zastrzeżonej jedynie najwyższej władzy kościelnej¹⁵². Źródłem takiego stanowiska jest jedność pomiędzy Kościołem partykularnym i biskupem diecezjalnym, a także Kościołem powszechnym i Biskupem Rzymu – co podkreślono w instrukcji.

W drodze głosowania należy zebrać opinie członków synodu diecezjalnego, a te mają moc wiążącą jedynie w sytuacji, gdy synod stanowi kolegium z głosem decyzyjnym¹⁵³. W sprawie przebiegu omawianej instytucji, instrukcja zobowiązuje biskupa do tego, aby poprzez odpowiednie dyspozycje powierzył członkom różnych komisji przygotowanie projektów dokumentów synodalnych¹⁵⁴.

Ostatnia część *De synodis dioecesanis agendis* zawiera wytyczne, dotyczące wydania dokumentów, które są owocem obrad. Podkreślono jednocześnie powagę urzędu biskupa, który jest rządcą Kościoła lokalnego¹⁵⁵. Ostatecznie dokumenty synodalne redaguje, podpisuje, a także zarządza ich opublikowanie jedynie biskup diecezjalny¹⁵⁶. Dekrety i deklaracje należy rozumieć w ten sposób, że z jednej strony składają się one z rzeczywistych norm prawnych bądź dyrektyw, dotyczących przyszłych przedsięwzięć, zaś z drugiej strony są pożytecznymi twierdzeniami, dotyczącymi prawd wiary, moralności¹⁵⁷. Wydane dokumenty synodalne powinien podpisać, zgodnie z instrukcją, wyłącznie biskup diecezjalny, który jest ich autorem¹⁵⁸. W tym akcie wyrażono

¹⁵² Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, dz. cyt., IV, nr 4.

¹⁵³ Tamże, nr 5.

¹⁵⁴ Tamże, nr 6.

¹⁵⁵ J. Dudziak, *Synod diecezjalny (organizacja i zadania)*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym*, red. J. Krukowski, T. Rozkrut, Tarnów 2004, s. 54.

¹⁵⁶ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, dz. cyt., V, nr 1.

¹⁵⁷ Tamże, nr 2.

¹⁵⁸ Tamże, nr 3.

również autorytet pasterza¹⁵⁹. Ponadto, nieważne są dekry przeciwne wyższemu prawu, którym jest powszechne prawo Kościoła¹⁶⁰.

Kiedy wszystkie kwestie dotyczące synodu zostaną zakończone, biskup diecezjalny jest zobligowany za pośrednictwem legata papieskiego przekazać kopię dokumentacji synodalnej do wiadomości Kongregacji ds. Biskupów bądź Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów¹⁶¹. Instrukcja przypomina o tym obowiązku¹⁶². Na zakończenie części poświęconej przebiegowi synodu, instrukcja zobowiązuje biskupa diecezjalnego do wyznaczenia sposobu wykonania wszystkich dokumentów i ich realizacji¹⁶³.

Ponadto do omawianego dokumentu dołączony został dodatek, który zawiera prawne regulacje powierzone przez *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku do władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego¹⁶⁴. Dodatek składa się z trzech zasadniczych części, w których zawarty został wykaz spraw, jakie na szczeblu diecezjalnym są niezbędne lub praktyczne. Pierwsza część dodatku zatytułowana została: *W sprawie wykonywania munus docendi*. Druga część dokumentu nosi tytuł: *W sprawie wykonywania munus sanctificandi*. Trzecia i ostatnia zarazem część, zatytułowana została: *W sprawie wykonywania munus pascendi*. Wszystkie kwestie, które poruszone zostały w *Dodatk do Instrukcji o synodach diecezjalnych*, mają swoje źródło w ustawach obowiązującego *Kodeksu prawa kanonicznego*.

W prawodawstwie pokodeksowym należy zwrócić również uwagę na wydane przez Kongregację ds. Biskupów dnia 22 lutego 2004 roku *Dyrektorium Apostolorum Successores* o pasterskiej posłudze biskupów. W dokumencie zawarte zostały normy, dotyczące synodów partykularnych. Podkreślono

¹⁵⁹ J. Dudziak, dz. cyt., s. 54.

¹⁶⁰ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesis agendis*, dz. cyt., V, nr 4.

¹⁶¹ Tamże, nr 5.

¹⁶² J. Borucki, *Znaczenie synodu diecezjalnego w życiu diecezji. Refleksje pastoralno-kanoniczne*, *Homo Dei* 75 (2005) nr 2, s. 73.

¹⁶³ Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesis agendis*, dz. cyt., V, nr 6.

¹⁶⁴ T. Rozkrut, *Nowa Instrukcja o synodach diecezjalnych...*, s. 154.

znaczenie synodów partykularnych, szczególnie w zakresie regulacji prawa lokalnego, związanego z życiem Kościoła¹⁶⁵. Przepisy zawarte w dyrektorium wynikają z dotychczas wydanego prawa powszechnego.

¹⁶⁵ Kongregacja ds. Biskupów, Dyrektorium *Apostolorum Successores* o pasterskiej posłudze biskupów, w: *Ustrój Hierarchiczny Kościoła. Wybór Źródeł*, red. M. Sitarz, W. Kacprzyk, Lublin 2006, s. 517-711.

ROZDZIAŁ II

HISTORIA I CHARAKTERYSTYKA SYNODÓW KATOWICKICH

W historii Kościoła katowickiego miały miejsce dotychczas dwa synody diecezjalne. Pierwszy synod odbył w latach 1972 – 1975. Był odpowiedzią na potrzeby duszpasterskie lokalnej wspólnoty po Soborze Watykańskim II. Synod zwołany został przez ówczesnego biskupa diecezjalnego Herberta Bednorza. Warto zauważyć, że I Synod Diecezji Katowickiej odbył się dokładnie dziesięć lat po zakończeniu wspomnianego soboru. Owocem dyskusji stały się dekrety i deklaracje, zatytułowane: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*.

Z kolei drugi synod miał miejsce w strukturach już nie diecezji, ale archidiecezji. Ojciec Święty Jan Paweł II bullą *Totus Tuus Poloniae populus* w 1992 roku zmienił struktury Kościoła katolickiego w Polsce, tworząc nowy podział administracyjny tej części Ludu Bożego. Owocem zmian było wyniesienie diecezji katowickiej do rangi archidiecezji. Wraz z diecezją opolską i diecezją gliwicką, archidiecezja katowicka stała się metropolią, stąd też drugi synod archidiecezji katowickiej zwołany został przez arcybiskupa Wiktora Skworca i obradował w latach 2012 – 2016. Wynikiem refleksji nad obecną kondycją Kościoła katowickiego są obowiązujące dekrety i deklaracje, zatytułowane: *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej* oraz dołączone do nich *Akty wykonawcze*.

1. I Synod Diecezji Katowickiej

Bardzo ważna jest historia I Synodu Diecezji Katowickiej. Zagłębiając się w tę problematykę można bowiem zauważyć, jak potrzebne było to zgromadzenie. W tej części dysertacji przedstawione zostaną przygotowania do omawianego synodu, zakres podjętych prac, a także charakterystyka wydanych uchwał, które wprowadzając w życie naukę Soboru Watykańskiego II, stanowiły pierwszy zbiór prawa w diecezji katowickiej.

1.1. Przygotowania do I Synodu

Diecezja katowicka jako nowa struktura administracyjna, zaczęła istnieć w 1925 roku, na mocy bulli papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas*¹⁶⁶. Pierwszym pasterzem nowo powstałej diecezji został biskup August Hlond, późniejszy Prymas Polski. Od 1926 roku jego następcą mianowany został Arkadiusz Lisiecki. Na uwagę zasługuje fakt, że w dopiero co powstałych strukturach diecezjalnych, zrodziła się myśl zwołania synodu, który miałby określić duchowe potrzeby oraz plany na przyszłość Kościoła katowickiego.

Inicjatywa synodu w diecezji katowickiej wywodzi się już z okresu przedwojennego. Na jego potrzebę wskazał biskup Arkadiusz Lisiecki w liście pasterskim z 24 października 1926 roku¹⁶⁷. To wydarzenie pokazuje wielkie zaangażowanie się nie tylko pasterza, ale także społeczności lokalnej w sprawy dotyczące wiary w Kościele katowickim. Najwyższy prawodawca kościelny

¹⁶⁶ AAS 17 (1925), s. 513-528.

¹⁶⁷ J. Myszor, *Historia Diecezji Katowickiej*, Katowice 1999, s. 507. Warto nadmienić, że „administracja Apostolska Śląska Polskiego, a następnie diecezja katowicka, nawiązywała do prawa partykularnego macierzystej diecezji wrocławskiej. W nowych okolicznościach i zmienionych warunkach przejęte prawo partykularne diecezji wrocławskiej uległo stopniowej modyfikacji oraz dalszemu rozwojowi”. R. Sobański, A. Drozd, *Źródła poznania katowickiego prawa diecezjalnego*, Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne, 8 (1974), s. 25.

w obowiązującym wówczas *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku, zamieścił normy regulujące instytucję synodu diecezjalnego, a to w nowo powstałej strukturze administracyjnej było dobrą okazją do refleksji nad kondycją Kościoła. Biskup podjął wiele kroków, aby przygotować synod w erygowanej prawnie diecezji.

W Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach, zgromadzone zostały liczne dokumenty, związane z bardzo poważnymi przygotowaniem synodu diecezjalnego. Jednak ostatecznie w tamtym czasie synod w Katowicach nie został zwołany.

W latach 1930 – 1967, ordynariuszem diecezji katowickiej był biskup Stanisław Adamski. Ówczesna sytuacja w Polsce nie sprzyjała idei zwołania synodu diecezjalnego. Ponadto były inne problemy duszpasterskie, na które trzeba było pilnie odpowiadać. Warto również zaznaczyć, że pojawiły się polityczne plany likwidacji diecezji katowickiej, których wyrazem było m.in. wydalenie przez Niemców biskupów katowickich (także pomocniczych) w 1941 roku poza granice kościoła partykularnego. Po kilkuletnim wygnaniu w 1945 roku powrócił do diecezji biskup Stanisław Adamski. Po raz kolejny biskupi katowiccy zostali wysiedleni przez władze komunistyczne w 1952 roku. Powrócili do diecezji dopiero w 1956 roku. Jednak w okresie wysiedlenia pasterzy podjęto próbę inicjacji synodu – o co zabiegał ówczesny administrator kościelny. Ideę rozpoczęcia synodu w diecezji katowickiej podjął w 1955 roku wikariusz kapitulny ks. Jan Piskorz¹⁶⁸. Nie można było odkładać duszpasterstwa na dalszy plan, mimo trudności związanych z sytuacją polityczną w Polsce. Wikariusz kapitulny zauważył potrzebę synodu diecezjalnego, co wyraził w jednym ze swoich pism. „Zaistniała konieczność przeprowadzenia pewnych prac związanych z duszpasterstwem ogólnodiecezjalnym, co pociąga za sobą stworzenie pewnego zespołu, przygotowującego i podsumowującego tok myśli, jak i decyzję i pracę”¹⁶⁹. Obowiązujący wówczas *Kodeks prawa kanonicznego* przewidywał, że jeżeli stolica biskupia jest w działaniu przeszkadzona, władzę przejmuje właściwy

¹⁶⁸ J. Myszor, dz. cyt., s. 507.

¹⁶⁹ Regimen Dioecesis, vol. 3, sygn. VA I 3427, pismo z dnia 1 lutego 1955 roku.

administrator w diecezji. Uprawnienia wikariusza kapitulnego odnośnie do zwołania synodu były jednak kwestionowane¹⁷⁰. Idea synodu nie została w tamtym okresie zrealizowana. Stolica Apostolska, która została wcześniej poinformowana o planach rozpoczęcia synodu, zabroniła wspomnianemu wcześniej wikariuszowi jego przeprowadzenia¹⁷¹. Tak więc w okresie przedwojennym, jak i tuż powojennym, zapowiadany synod w diecezji katowickiej nie odbył się.

Na uwagę zasługuje podejście biskupa Herberta Bednorza do sprawy synodu w diecezji. Należy podkreślić jego wielkie zaangażowanie w rozeznanie tematu, a także odpowiedzialne podjęcie przygotowań do tak historycznego wydarzenia. Zamierzając zwołać synod, biskup Herbert Bednorz wystosował m.in. pismo do ks. prof. Remigiusza Sobańskiego w sprawie projektowanego synodu. W odpowiedzi do ordynariusza, adresat zawarł kilka uwag wstępnych oraz propozycje¹⁷².

1.2. Zwołanie i prace synodu z 1975 roku

Sytuacja, jaka wytworzyła się po Soborze Watykańskim II sprzyjała idei synodalnej, stąd też w lutym 1971 roku podczas zebrania pracowników Kurii Diecezjalnej biskup Herbert Bednorz ogłosił zamiar zwołania synodu¹⁷³. Wspomniany pasterz rządził diecezją w latach 1967 – 1985. Należy nadmienić, że nominację biskupią otrzymał w 1950 roku i został przydzielony ciężko choremu biskupowi Stanisławowi Adamskiemu w charakterze koadiutora z prawem następstwa¹⁷⁴. W liście pasterskim z 27 czerwca 1971 roku biskup Herbert Bednorz wspomniał o potrzebie synodu, zaś jego oficjalne zwołanie nastąpiło

¹⁷⁰ J. Myszor, dz. cyt., s. 507.

¹⁷¹ Tamże, s. 508.

¹⁷² *Pismo ks. Remigiusza Sobańskiego do bp. Herberta Bednorza z dnia 7 lutego 1971 roku*, w: Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Synod diecezjalny, t. 1 (1970-1973), s. 6-8.

¹⁷³ J. Myszor, dz. cyt., s. 508.

¹⁷⁴ Tamże, s. 424.

1 stycznia 1972 roku¹⁷⁵. Podjęte w historii diecezji katowickiej próby i przygotowania do zwołania synodu zostały zrealizowane. I Synod Diecezji Katowickiej, zgodnie z duchem Soboru Watykańskiego II, wyrósł nie tylko z troski o Kościół na Śląsku, o tę jego część, w której znajduje się diecezja katowicka, z troski o jej teraźniejszość i przyszłość, ale także z poczucia odpowiedzialności doczesnej i wiecznej za człowieka mieszkającego na tym terenie¹⁷⁶.

1.2.1. Organizacja synodu i akty prawne biskupa katowickiego

Obowiązujące wówczas normy powszechne, zebrane w ustawach *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku, stały się narzędziem dla biskupa, aby zwołać synod. Dekretem z dnia 6 stycznia 1972 roku biskup Herbert Bednorz powołał Główną Komisję Synodu¹⁷⁷. Po wielu doświadczeniach duszpasterskich w diecezji, a także represjach związanych z dwukrotnym wygnaniem biskupów poza jej granice, instytucja synodu lokalnego stała się okazją do wprowadzenia w życie prawa partykularnego, regulującego wiele obszarów chrześcijańskiego życia.

W poszczególnych etapach przygotowania synodu diecezjalnego, powołane zostały do życia komisje. Dnia 22 lutego 1972 roku powstała Komisja Rzecznawców, której zadaniem było dostarczenie synodowi przesłanek teologicznych do zbudowania modelu przyszłej pracy duszpasterskiej¹⁷⁸. Dekretem z dnia 27 stycznia 1972 roku biskup Herbert Bednorz powołał Komisję do Spraw Duchowieństwa, później dekretem z dnia 4 lutego 1972 roku Komisję

¹⁷⁵ Tamże, s. 508.

¹⁷⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym, 1976, s. VII.

¹⁷⁷ J. Myszor, dz. cyt., s. 508.

¹⁷⁸ Tamże, s. 508-509.

Liturgiczną, dekretem z dnia 4 kwietnia 1972 roku Komisję Przekazu Ewangelicznego, następnie dekretem z dnia 9 września 1972 roku Komisję Zakonną, a dekretem z dnia 21 września 1972 roku Komisję Apostolstwa Świeckich¹⁷⁹. Każdy synod diecezjalny kończy się promulgowaniem statutów, dotyczących najczęściej realizacji w diecezji funkcji nauczycielskiej, liturgicznej oraz pasterskiej¹⁸⁰. W liście pasterskim z 13 września 1972 roku biskup oświadczył, że organizowany synod będzie przede wszystkim dotyczył problemów pastoralnych, a ponadto stanie się czysto jurydycznym, uwzględniając najważniejsze problemy duszpasterskie na Śląsku¹⁸¹.

Oprócz *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku wielką rolę w przeprowadzeniu I Synodu Diecezji Katowickiej odegrały dokumenty Soboru Watykańskiego II, którego duch już wtedy został przeniesiony na podejmowane przez synod zagadnienia. W listopadzie 1974 roku biskup katowicki zatwierdził *Statut I Synodu Diecezji Katowickiej*¹⁸². Łącznie odbyło się 6 sesji plenarnych synodu w następujących terminach: 14-15 i 21-22 grudnia 1974 roku, 25-26 stycznia oraz 1-2 lutego 1975 roku, 5-6 i 12-13 kwietnia 1975 roku, 31 maja – 1 czerwca i 7-8 czerwca 1975 roku, 27-28 września i 4-5 października 1975 roku, 8-9 i 15 listopada 1975 roku¹⁸³.

1.2.2. Uchwały synodalne w ogólności

Owocem obrad pierwszego synodu diecezji katowickiej są uchwały, zatytułowane: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim*. W tej części

¹⁷⁹ Tamże, s. 509.

¹⁸⁰ W. Śmigiel, *Synod diecezjalny jako wyraz kolegialności Kościoła i szansa na ożywienie duszpasterstwa...*, s. 204.

¹⁸¹ J. Myszor, dz. cyt., s. 509.

¹⁸² Tamże.

¹⁸³ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. IX.

rozprawy przedstawione zostaną dokumenty synodalne jedynie w ogólności. W dalszych rozdziałach przeanalizowane będą szczegółowo stosowne zarządzenia związane z przedmiotem zainteresowania dysertacji. Warto nadmienić, że od momentu wydania niniejszych uchwał synodalnych, Kościół katowicki otrzymał prawne narzędzie, dzięki któremu można było uporządkować kwestie dotyczące wielu dziedzin życia sakramentalnego. Dokumenty synodalne zostały wydane w ciekawym kluczu, składają się z trzech zasadniczych części, które wybrzmiały już w samym ich tytule, a stanowią je: wiara, modlitwa i życie w tej wspólnocie Kościoła powszechnego, którą jest Kościół katowicki.

1.2.2.1. Wiara i jej przekaz w Kościele katowickim

W powyższy sposób została zatytułowana część pierwsza *Uchwał I Synodu Diecezji Katowickiej*. Poszczególne akty prawne biskupa diecezjalnego w postaci zarządzeń, zaleceń oraz apeli, zebrane zostały w szczegółowych rozdziałach omawianej części uchwał.

Rozdział pierwszy, zatytułowany: *Wiara naszego Kościoła*, zawierał w swojej treści charakterystykę Ludu Bożego, ponadto omówienie zagrożeń i niebezpieczeństw, które prowadziły do wskazania przez synod właściwych kierunków rozwoju wiary w Kościele katowickim.

Przepowiadanie Słowa Bożego, to tytuł kolejnego rozdziału. Zalecenia i zarządzenia biskupa katowickiego na mocy instytucji synodu lokalnego w punkcie wyjścia zawierały ocenę ówczesnej sytuacji historyczno-socjologicznej, a także odniesienia do treści posoborowego przepowiadania Słowa Bożego (chodzi oczywiście o Sobór Watykański II i stosowne konstytucje, dekrety i deklaracje).

W następnym rozdziale, prawodawca odniósł się do kwestii szeroko rozumianej katechizacji. *Katechizacja dorosłych, młodzieży i dzieci w diecezji katowickiej* wyliczała trzy obszary wprowadzania nauki synodu w życie lokalnego

Kościoła. Warto zauważyć kolejność katechizacji poszczególnych wiernych, która zaczyna się według biblijnego klucza. Najpierw dorośli, później młodzież i wreszcie dzieci. Chodziło tutaj również o odpowiedzialność w przekazywaniu Słowa Bożego i wychowywaniu przyszłych pokoleń.

Ostatni rozdział uchwał zatytułowany został: *Środki społecznego przekazu a posłannictwo Kościoła katowickiego*. Zalecenia, zarządzenia oraz apele zawarte w niniejszym rozdziale odwoływały się do wielkiej roli wspomnianych wcześniej środków przekazu w dziele głoszenia Ewangelii.

1.2.2.2. Kult i modlitwa w Kościele katowickim

Wynikiem pracy synodalnej stały się stosowne zarządzenia i zalecenia dotyczące szeroko rozumianej liturgii. Podejmowane kwestie dotyczyły szczegółowo Najświętszej Eucharystii, a także pozostałych sakramentów (wtajemniczenia chrześcijańskiego, pokuty chrześcijańskiej, a także kapłańskiej i małżeńskiej egzystencji). Zostaną one szczegółowo opracowane w dalszym etapie niniejszej dysertacji. Ponadto w tej części uchwał zarządzenia odnosiły się do roku liturgicznego, nabożeństw, modlitwy osobistej, muzyki i śpiewu kościelnego. Wreszcie prawodawca zawarł wskazania odnośnie do budownictwa, architektury i sztuki sakralnej.

Ponadto w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarte zostały takie akty prawne, jak: regulamin diecezjalnego duszpasterstwa służby liturgicznej, instrukcja dotycząca postawy wiernych w czasie Mszy św., tymczasowa instrukcja dotycząca Mszy dla dzieci, formularz do zgłoszenia chrztu dziecka, rezerwacje i absolucje w diecezji katowickiej, informacje dotyczące zmarłych w opinii świętości, struktura nabożeństwa do Serca Pana Jezusa, wreszcie postulaty i sugestie dla Komisji Budownictwa Sakralnego.

1.2.2.3. Życie i działalność duszpasterska w Kościele katowickim

Ostatnia część uchwał jest bardzo obszerna. Zawiera wiele treści, a wśród nich zarządzenia i zalecenia biskupa.

Powołania duchowne w diecezji katowickiej, to tytuł kolejnego rozdziału uchwał synodalnych. Prawodawca kościelny skupił się głównie na źródłach powołań, jak i na osobach za nie odpowiedzialnych. Następnie podjął tematykę formacji seminaryjnej kandydatów do przyjęcia święceń.

W rozdziale *Przygotowanie do kapłaństwa w diecezji katowickiej*, wyróżniono trzy rodzaje formacji alumnów: duchowa, intelektualna, pastoralna.

Dalej podjęto tematykę posługiwania duchownych – *Posługa kapłańska w Kościele katowickim*. Rozdział ten zawierał szeroko rozumianą posługę duszpasterską i jej lokalne uwarunkowania. Co ciekawe, w uchwałach zawarty został akt prawny biskupa w postaci dekretu, w sprawie formacji intelektualnej młodszego duchowieństwa.

Od norm dotyczących duchownych, prawodawca przeszedł do szczególnego zainteresowania się osobami konsekrowanymi we wspólnocie Kościoła – *Zakony żeńskie w duszpasterstwie diecezji katowickiej*. Owocem synodalnych obrad stały się stosowne zarządzenia, dotyczące udziału zakonnic w życiu diecezji oraz pomocy Kościoła lokalnego udzielanej poszczególnym zakonom żeńskim. Życie konsekrowane i uchwały z nim związane nie będą analizowane, podane zostały tylko do ogólnej wiadomości.

Kolejnym tematem stała się: *Duszpasterska problematyka małżeństw i rodzin*. Uchwały zawierały akty prawne w sprawie przygotowania do małżeństwa i wychowania w rodzinie. Ponadto znalazł się tutaj *List Biskupa Katowickiego i Biskupów Pomocniczych do duchowieństwa diecezji* w omawianej kwestii.

Następnie w uchwałach była mowa o seniorach – *Duszpasterstwo ludzi starszych wiekiem*. W tym rozdziale prawodawca określił sytuację społeczną ludzi starszych oraz zawarł stosowne wskazania pastoralne.

Problematyka dotycząca ludzi młodych i ich duszpasterstwa podjęta została w dalszej części synodalnych uchwał: *Młodzież w Kościele katowickim*. W zarządzeniach i zaleceniach pasterza diecezji zawarte zostały obszary duszpasterskiego oddziaływania wobec młodzieży, nazywanej nadzieją Kościoła. Zarządzenia i zalecenia biskupa odnoszą się także do duszpasterstwa osób samotnych. Biskup zalecił zwrócić szczególną uwagę na osoby żyjące samotnie, by stworzyć dla nich obszary duchowego rozwoju w różnych formach duszpasterstwa parafialnego.

Kolejna synodalna kwestia to: *Duszpasterstwo chorych*. W tym rozdziale oprócz podstawowych form pomocy duszpasterskiej i materialnej osobom chorym, prawodawca zwrócił uwagę na *Apostolstwo Chorych*, czasopismo mające swoją siedzibę w Katowicach. Obejmując troską wszystkie stany życia w Kościele, a także sytuacje, w których znajdują się poszczególni wierni, prawodawca podkreślił wartość specjalnego duszpasterstwa, do którego należą: *Niewidomi, głusi i umysłowo upośledzeni w dziele zbawczym Kościoła i rodziny*. Na uwagę w tym rozdziale zasługują stosowne treści związane z przygotowaniem i korzystaniem z sakramentów, a także zarządzenia dotyczące przyjęcia bierzmowania przez wyżej wymienione osoby.

Następny rozdział nosi tytuł: *Apostolstwo świeckich w Kościele katowickim*. W rozdziale: *Ekumenizm w Kościele katowickim*, prawodawca zamieścił szczegółowe normy duszpasterstwa.

Inny rozdział nosił tytuł: *Miłosierdzie chrześcijańskie we wspólnocie parafialnej i diecezjalnej*. Zarządzenia, zalecenia i apele w tej kwestii odnosiły się do duszpasterstwa charytatywnego zarówno w diecezji, jak i w poszczególnych parafiach. Ponadto znaleźć można takie obszary synodalnego zainteresowania, jak: czas wolny, odpoczynek, turystyka i sport. Warto zaznaczyć, że prawodawca w tym rozdziale wyraźnie odniósł się do wolności religijnej oraz zwrócił uwagę na prawo do spełniania praktyk religijnych szczególnie dla osób biorących udział w takich formach wypoczynku jak kolonie.

W historii diecezji katowickiej pojawiało się wiele przykładów duszpasterskiej troski o abstynencję wiernych. Trzeźwość Ślązaków stała się

zadaniem duszpasterskim – zalecenia i zarządzenia w sprawie trzeźwości wynikały z wieloletniej, ogromnej walki z alkoholizmem na Śląsku.

W dalszej części uchwał znajdowały się normy określające: *Duszpasterstwo w nowych osiedlach mieszkaniowych* – prawodawca w tym rozdziale przedstawił szczegółowe zadania duszpasterskie.

W ostatnim rozdziale części trzeciej *Uchwał I Synodu Diecezji Katowickiej* prawodawca określił prognozowanie działania duszpasterskiego na płaszczyźnie ogólnodiecezjalnej, a także w dekanacie i w parafii.

Przedstawione wyżej, a zarazem krótko scharakteryzowane treści dokumentów pokazują, jak bardzo potrzebne było zwołanie synodu diecezjalnego w Kościele katowickim. Zarządzenia, zalecenia i apele biskupa obejmowały wszystkie obszary duszpasterskiej posługi.

1.2.3. Podsumowanie i wnioski z obrad synodalnych

W diecezji katowickiej dwukrotnie planowano synod, dopiero jednak za trzecim razem udało się doprowadzić go do szczęśliwego końca¹⁸⁴. Zakończenie synodu stało się głównym aktem uczczenia 50-lecia istnienia diecezji¹⁸⁵. Pełna koncepcja Kościoła wyraża się bowiem we współdziałaniu hierarchii oraz wiernych¹⁸⁶. Synod oświadczył, że Kościół na Śląsku zajmuje wobec świata czynną postawę apostołską, współpracując zawsze z tym, co ma uczynić życie bardziej ludzkim¹⁸⁷.

¹⁸⁴ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. VII.

¹⁸⁵ Tamże.

¹⁸⁶ D. Zimoń, *Liturgia w diecezji katowickiej w 5 lat po Synodzie*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 14 (1981), s. 62.

¹⁸⁷ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. VII.

I Synod Diecezji Katowickiej okazał się bardzo potrzebny, ponieważ wiele kwestii po utworzeniu nowej struktury administracyjnej nie było wcześniej określonych. Przed utworzeniem w 1925 roku diecezji, korzystano z tradycji wrocławskich, kształtując w ten sposób model duszpasterski. Spoglądając w przeszłość, synod z hołdem wdzięczności zwracał się do tych, którzy – wtedy, gdy diecezja katowicka była częścią diecezji wrocławskiej – kształtowali życie katolickie na Śląsku¹⁸⁸. W dokumentach pierwszego synodu diecezji katowickiej zawarte zostały elementy przeniesione z tradycji wrocławskiej.

W ocenie biskupa Herberta Bednorza synod spełnił swoje zadanie w takim zakresie, że uświadomił Kościołowi katowickiemu wiele problemów, które staną się aktualne w przyszłości jako wyzwania duszpasterskie lub jako zagrożenia, które trzeba pokonać¹⁸⁹. Ponadto poszczególne uchwały synodalne wzmacniały zastane formy duszpasterzowania, odziedziczone w znacznym stopniu po diecezji wrocławskiej, wzbogacone jednak walką duchowieństwa śląskiego o utrzymanie więzów z tradycją polską¹⁹⁰. Podstawowe zadanie synodu polegało na przekazaniu idei Soboru Watykańskiego II¹⁹¹ praktyce duszpasterskiej Kościoła katowickiego na poziomie parafialnym¹⁹².

Zalecenia i zarządzenia synodu naznaczone były piętnem czasu, w jakim obradował¹⁹³. Omawiany synod zakończył się w Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata dnia 23 listopada 1975 roku. W tym dniu podpisane zostały jednocześnie uchwały synodalne, które po siedmiomiesięcznym *vacatio legis* stały się wiążące od Uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa przypadającej wówczas w dniu 25 czerwca 1976 roku. W pracach pierwszego synodu diecezji katowickiej brało udział 180 jego członków, wśród nich 60 osób było osobami świeckimi, wybranymi na dekanalnych radach duszpasterskich. Odbyło się 6 sesji

¹⁸⁸ Tamże, s. VIII.

¹⁸⁹ J. Myszor, dz. cyt., s. 513.

¹⁹⁰ Tamże.

¹⁹¹ Myśl Soboru Watykańskiego II została poddana już refleksji we wcześniejszej części dysertacji.

¹⁹² J. Myszor, dz. cyt., s. 513.

¹⁹³ Tamże.

plenarnych, na których w sumie dyskutowano przez 130 godzin o 22 schematach synodalnych¹⁹⁴. Warto podkreślić, że w synod włączał się coraz intensywniej laikat katolicki – osoby pracujące w różnych instytucjach kościelnych, ale także inne, zawodowo związane z różnymi dziedzinami¹⁹⁵. Łącznie z synodem diecezja musiała najpierw wyraźnie odciąć się i oderwać od martwych szablonów i schematów, aby potem na ich miejsce stworzyć nowe, związane ze współczesnym życiem ramy życia katolickiego, zwłaszcza w środowiskach mocno uprzemysłowionych i urbanizowanych¹⁹⁶.

„Zbawienny wpływ synodu rozciągnie się, jak ufamy, głównie do 2000 roku, a więc na ostatnie ćwierćwiecze XX wieku”¹⁹⁷. Z takim przekonaniem występował biskup Herbert Bednorz. Wprowadzanie uchwał synodalnych w życie wiernych zawsze wiąże się z pewnym procesem. W ten sposób kształtowała się lokalna wspólnota, a stanowione prawo partykularne zawierało w sobie liczne tradycje i praktyki, które wyrażały jej wyjątkowość w jedności całego Kościoła.

2. II Synod Archidiecezji Katowickiej

W 1983 roku w Kościele zaczął obowiązywać nowy *Kodeks prawa kanonicznego*. Zawarte w nim normy w odniesieniu do poprzedniego zbioru prawa powszechnego w zakresie prawa o sakramentach uległy zmianie. Zainicjowanie II Synodu Archidiecezji Katowickiej było zatem dobrą okazją do tego, by opracować przepisy w kontekście prawa powszechnego, tym bardziej, że po promulgacji kodeksu w diecezji żaden synod nie odbył się. Ponadto w 1992 roku, w strukturach terytorialnych Kościoła katolickiego w Polsce, nastąpiła zmiana granic.

¹⁹⁴ H. Bednorz, *Pierwszy Synod Diecezji Katowickiej*, Kraków 1977, s. 6.

¹⁹⁵ Tamże.

¹⁹⁶ Tamże, s. 20.

¹⁹⁷ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. VII.

2.1. Geneza II Synodu

Po zmianach reorganizacyjnych Kościoła w Polsce w 1992 roku, powołane do życia zostały nowe diecezje i metropolie. Ponadto Kościół wszedł w trzecie tysiąclecie. Duszpasterstwo stanęło przed wyzwaniami, związanymi ze zmieniającym się życiem i mentalnością ludzi.

Zmiana prawa powszechnego oraz szeroko rozumiane przemiany społeczne w życiu wiernych stały się motywem II Synodu Archidiecezji Katowickiej.

2.1.1. Reorganizacja struktur kościelnych w Polsce

W bulli *Totus Tuus Poloniae populus* papież Jan Paweł II dokonał głębokiej reorganizacji podziału administracyjnego Kościoła w Polsce i przeprowadził największą po II wojnie światowej reformę struktur diecezjalnych¹⁹⁸. Nowy podział administracyjny Kościoła w Polsce był także wynikiem nauczania Soboru Watykańskiego II. Chodziło o to, aby pasterz był jak najbliżej swoich wiernych, aby w ten sposób poznać ich codzienne życie oraz zastanowić się nad tym, w jaki sposób zaradzić pojawiającym się wyzwaniom duszpasterskim i dyscyplinarnym. Ponadto podstawowym założeniem kościelnej reformy administracyjnej było to, aby biskup w swojej diecezji mógł skutecznie i owocnie pełnić swe pasterskie obowiązki dla zbawienia Ludu Bożego¹⁹⁹. Kościół w Polsce znalazł się w zupełnie nowej sytuacji. Struktury geograficzne diecezji musiały ustąpić wobec pojawiających się wyzwań duszpasterskich²⁰⁰.

¹⁹⁸ Ioannes Paulus II, Epistula apostolica *Totus Tuus Poloniae populus*. Romae, 25.03.1992, AAS 84 (1992), s. 1097-1112. H. Olszar, *Zespolenie modlitwy i pracy. 25 lat Metropolii Katowickiej, czyli Górnośląskiej*, Katowice 2017, s. 7.

¹⁹⁹ H. Olszar, dz. cyt., s. 8.

²⁰⁰ P. Libera, *Prawno-organizacyjne aspekty utworzenia metropolii katowickiej*, w: *Metropolia katowicka – górnośląska. Dziedzictwo historii. Wyzwania wobec przyszłości*, red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło, Katowice 1994, s. 23.

Nowy podział kościelny, miał skutecznie usprawnić pełnienie misji w Chrystusowej wspólnotcie oraz służyć budzeniu wiary, nadziei i miłości w sercach ludzkich²⁰¹. Warto również zauważyć, że archidiecezja katowicka funkcjonuje na obszarze Polski najbardziej zurbanizowanym oraz mocno uprzemysłowionym²⁰².

Po śmierci biskupa Herberta Bednorza, następcą w 1985 roku mianowano Damiana Zimonia. W 1992 roku, w związku z wyniesieniem diecezji katowickiej do rangi archidiecezji oraz utworzeniem metropolii katowickiej, urzędujący wówczas pasterz został pierwszym arcybiskupem metropolitą katowickim. Po jego przejściu na emeryturę kolejny mianowany metropolita katowicki, dotychczasowy biskup diecezji tarnowskiej Wiktor Skworec, otrzymał godność arcybiskupią.

Arcybiskup Wiktor Skworec przyznał, że jedną z pierwszych inspiracji Ducha Świętego od momentu objęcia rządów w archidiecezji katowickiej, było wewnętrzne przekonanie zwołania II Synodu tego Kościoła partykularnego²⁰³.

2.1.2. Etap przygotowawczy do synodu i powołanie komisji²⁰⁴

Inicjatywa II Synodu Archidiecezji Katowickiej poprzedzona była licznymi konsultacjami. Zgodnie z kan. 495 § 1 KPK 83 metropolita zasięgnął opinii rady kapłańskiej na posiedzeniu w dniu 20 marca 2012 roku, w czasie którego poinformował o zamiarze przeprowadzenia synodu. Już dwa miesiące później, 21 maja 2012 roku został powołany Zespół Presynodalny. Prace wspomnianego zespołu polegały najpierw na stworzeniu odpowiedniej ankiety. Skierowana ona

²⁰¹ H. Olszar, dz. cyt., s. 26.

²⁰² Tamże, s. 28.

²⁰³ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 7.

²⁰⁴ *Regulamin II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Wiadomości Archidiecezjalne, 80 (2012), nr 11, s. 663-671. *Kalendarium prac II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, w: *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 153-174.

została do trzech kategorii osób: do prezbiterów archidiecezji, następnie do parafialnych rad duszpasterskich, wreszcie do zgromadzeń zakonnych działających na terenie archidiecezji. Oprócz Zespołu Presynodalnego powołane zostały także Komisja Główna oraz Sekretariat Synodu. Następnie powstały poszczególne komisje tematyczne: Komisja do spraw Duchowieństwa, Komisja do spraw Powołań i Formacji Prezbiteratu, Komisja do spraw Świeckich, Komisja do spraw Duszpasterstwa, Podkomisja do spraw Nowej Ewangelizacji, Komisja do spraw Duszpasterstwa Rodzin, Komisja do spraw Duszpasterstwa Młodzieży, Komisja do spraw Misji, Komisja do spraw Katechezy i Wychowania Katolickiego, Komisja do spraw Duszpasterstwa Liturgicznego, Podkomisja do spraw Głoszenia Słowa Bożego, Komisja do spraw Posługi Charytatywnej, Komisja do spraw Społecznych, Komisja do spraw Kultury, Podkomisja do spraw Mediów, Komisja do spraw Dziedzictwa Kościoła Katowickiego, Komisja do spraw Życia Konsekrowanego, Komisja do spraw Ekonomicznych, Komisja do spraw Ekumenizmu i Dialogu Międzyreligijnego. Ponadto powstały dwa zespoły: Teologiczny oraz Legislacyjny.

Oprócz wyżej wymienionych, powołano również pozaparafialne zespoły synodalne, wśród nich: zespół synodalny osób żyjących samotnie, zespół synodalny duszpasterstwa służby zdrowia, zespół synodalny absolwentów śląskich uczelni związanych z duszpasterstwem akademickim w Katowicach, zespół synodalny studentów związanych z duszpasterstwem akademickim w Katowicach, zespół synodalny Odnowy w Duchu Świętym i Wspólnoty Życia w Maryi Magnificat, zespół synodalny Wspólnoty Chrystusa Zmartwychwstałego Galilea, zespół synodalny Międzynarodowego Stowarzyszenia Équipes Notre-Dame, zespół synodalny Ruchu Rodzin Nazaretańskich, zespół synodalny Wspólnoty Trudnych Małżeństw Sychar, zespół synodalny Akcji Katolickiej, zespół synodalny Wspólnoty Dobrego Pasterza, zespół synodalny wspólnoty Emmanuel, zespół synodalny księży emerytów, zespół synodalny Ruchu Szentszackiego, zespół synodalny Eucharystycznego Ruchu Młodych, międzyzakonny zespół synodalny, zespół synodalny Ruchu Światło-Życie, zespół

synodalny Klubu Inteligencji Katolickiej, zespół synodalny do spraw instytutów świeckich, zespół synodalny do spraw ekumenizmu.

W okresie obrad II Synodu Archidiecezji Katowickiej powołano również Młodzieżowe Zespoły Synodalne, działające przy dwóch parafiach oraz dwóch szkołach. Warto nadmienić, że w prace II Synodu Archidiecezji Katowickiej włączyły się Internetowe Zespoły Synodalne, których powstało aż osiem²⁰⁵.

2.1.3. Zwołanie synodu przez arcybiskupa Wiktora Skworca

Uzasadnienie zwołania II Synodu Archidiecezji Katowickiej znajdują się przede wszystkim w liście pasterskim metropolity katowickiego odczytanym we wszystkich kościołach w liturgiczną Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata oraz homilii wygłoszonej przez pasterza w katedrze katowickiej w tym samym dniu (25 listopada 2012 roku). Te dwa teksty razem zestawione stanowią jedną całość, a w treści wzajemnie się przenikają, przedstawiając główne racje zwołania synodu diecezjalnego. Warto zauważyć w tym miejscu nawiązanie do okoliczności uwieńczenia obrad I Synodu Diecezji Katowickiej, który zakończył się dokładnie w tę samą uroczystość w 1975 roku. Nawiązanie do tego wydarzenia stało się klamrą spinającą te dwa w historii Kościoła katowickiego synody. Ponadto na uwagę zasługuje Regulamin II Synodu Archidiecezji Katowickiej, wyznaczający jego szczegółowe prace, a także wystosowany list jedności do papieża Benedykta XVI z okazji inauguracji wspomnianego synodu²⁰⁶.

²⁰⁵ *Kalendarium prac II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 173-174. W. Skworec, *List jedności do Ojca Świętego Benedykta XVI z okazji inauguracji synodu*, *Wiadomości Archidiecezjalne*, 80 (2012) nr 11, poz. 190, s. 662-663.

²⁰⁶ *Regulamin II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 663-671.

2.1.3.1. Kontekst zwołania II Synodu Archidiecezji Katowickiej

Na uwagę zasługuje nauczanie pasterskie oraz kilka szczególnych dokumentów w związku z ogłoszeniem i przygotowaniem II Synodu Archidiecezji Katowickiej, a także szerszy kontekst odnoszący się do życia Kościoła powszechnego, który warto zauważyć i potraktować jako punkt wyjścia.

Od października 2012 roku w Kościele powszechnym obchodzono *Rok Wiary*. Został on ogłoszony przez papieża Benedykta XVI, zaś stosowne zarządzenia oraz cel tego szczególnego czasu, zawarto w liście apostolskim wydanym w formie motu proprio i zatytułowanym *Porta fidei*²⁰⁷. Ogłoszony *Rok Wiary* zakończył się w Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata w listopadzie 2013 roku. Papież Benedykt XVI uzasadnił rację ogłoszenia wspomnianego wydarzenia, podając dwie szczególne przyczyny. Pierwszą z nich stała się pięćdziesiąta rocznica otwarcia Soboru Watykańskiego II, druga natomiast zbiegła się z dwudziestą rocznicą od czasu opublikowania *Katechizmu Kościoła Katolickiego*²⁰⁸. W takim szerszym kontekście, związanym z życiem Kościoła powszechnego, zwołany został również II Synod Archidiecezji Katowickiej. Papież ogłaszając *Rok Wiary* odwołał się do biblijnej przypowieści o soli i świetle, a także o Samarytance czerpiącej wodę przy studni²⁰⁹. Wyjaśnił, że „nie możemy się zgodzić, aby sól zwietrzała, a światło było trzymane pod korcem” oraz, że „człowiek jak Samarytanka przy studni może na nowo odrzucić potrzebę pójścia, aby posłuchać Jezusa, który wzywa nas do wiary w Niego i zaczerpnięcia z Jego źródła, wytryskującego wodą żywą”²¹⁰. „Reformy i odnowy wymaga wciąż nie tylko Kościół powszechny, lecz także poszczególne Kościoły

²⁰⁷ Benedykt XVI, List apostolski *Porta fidei*, Poznań 2012, nr 1.

²⁰⁸ Tamże, nr 4. *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Liber Editrice Vaticana 1997; tekst polski w: *Katechizm Kościoła Katolickiego. II wydanie poprawione*, Pallottinum 2002.

²⁰⁹ Mt 5, 13-16.

²¹⁰ Benedykt XVI, List apostolski *Porta fidei*..., nr 3.

lokalne”²¹¹. Wyraźnie do wspomnianych wydarzeń nawiązał arcybiskup Wiktor Skworec w liście jedności do papieża Benedykta XVI z okazji inauguracji synodu. Metropolita odnosząc się do treści zawartych w Liście apostolskim na *Rok Wiary*, przekazał papieżowi, że właśnie w duchu takiego ewangelicznego przynaglenia zwołał II Synod Archidiecezji Katowickiej²¹².

W innym akcie prawnym arcybiskup Wiktor Skworec zaznaczył, że „zawsze otwarte podwoje wiary, wprowadzające do życia w komunii z Bogiem i pozwalające na wejście do Jego Kościoła, są początkiem drogi, która rozpoczęta chrztem trwa przez całe życie. Ten pierwszy etap nieuchronnie kieruje myśli ku drodze, którą Kościół kroczy jako wspólnota zmierzająca do Ojca przez Chrystusa w Duchu Świętym. Ta wspólna droga wierzących jest dla nich najlepszym sposobem na osiągnięcie właściwego celu, a mianowicie zbawienia dusz”²¹³.

W Uroczystość Jezusa Chrystusa, Króla Wszechświata (25 listopada 2012 roku), w katowickiej katedrze, arcybiskup Wiktor Skworec otworzył II Synod Archidiecezji Katowickiej. Wspólnotą wiernych – Kościołem, w którym urzeczywistnia się Królestwo Boże – jest również nasza archidiecezja, wpatrująca się w postać Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata – pisał autor, stąd też z nadzieją, płynącą z tego spojrzenia na Chrystusa, Jedyne Odkupiciela Człowieka, rozpoczęto synod, czyli *pójście wspólną drogą*²¹⁴. W słowie na otwarcie tego dzieła metropolita wyznaczył jednocześnie cel oraz szczegółowe zadania synodu. Wspólnym mianownikiem wszelkich synodalnych obrad miała stać się właśnie *wspólna droga*.

Rozumienie synodu diecezjalnego jako wspólnej drogi, którą należy wybrać, a w konsekwencji razem kroczyć, ma swoje źródło w dokumentach

²¹¹ W. Góralski, *Charakterystyka i ocena II Polskiego Synodu Plenarnego i Współczesnych synodów diecezjalnych w Polsce*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, A. Pastwa, Lublin 2015, s. 22.

²¹² W. Skworec, *Dekret Arcybiskupa Katowickiego zwołujący synod*, *Wiadomości Archidiecezjalne*, 80 (2012), nr 11, poz. 188, s. 657.

²¹³ Tenże, *List jedności do Ojca Świętego Benedykta XVI z okazji inauguracji synodu...*, s. 662-663.

²¹⁴ Tenże, *Wnosić wszędzie prawdę ewangeliczną i przykład życia z wiary*, List pasterski Arcybiskupa Katowickiego na Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata i rozpoczęcie II Synodu w Archidiecezji Katowickiej – 25.11.2012, *Wiadomości Archidiecezjalne*, 80 (2012) nr 11, poz. 187, s. 651n.

I Synodu Diecezji Katowickiej. „Jesteśmy Kościołem apostołskim, który w oparciu o pomoc Ducha Świętego, wnosi wszędzie prawdę ewangeliczną i przykład życia z wiary”²¹⁵. Można zatem stwierdzić, że zwołanie kolejnego synodu diecezjalnego w Kościele katowickim, jest klamrą spinającą te dwa wydarzenia ze sobą. Dokładnie takimi wyżej przytoczonymi słowami zakończony został pierwszy synod przez biskupa Herberta Bednorza.

Nakreślając kontekst zwołania II Synodu Archidiecezji Katowickiej, należy zauważyć, że wpisuje się w ten obraz również nauka Soboru Watykańskiego II. Idea wspólnej drogi, jak czytamy w jednej z ważnych konstytucji soborowych, wynika z Bożego upodobania. Stwórca zapragnął uświęcić i zbawiać ludzi nie pojedynczo, z wykluczeniem wszelkiej wzajemnej między nimi więzi, lecz uczynić ze wszystkich jeden lud²¹⁶.

2.1.3.2. Motywy zwołania, cele oraz zadanie synodu

Wśród motywów zwołania II Synodu Archidiecezji Katowickiej, należy wskazać na co najmniej cztery²¹⁷:

1. Czas dzielący Kościół lokalny od momentu zakończenia I Synodu Diecezji Katowickiej,
2. Konieczność recepcji zaleceń II Synodu Plenarnego z 1999 roku,
3. Wskazania synodów biskupów, zwołanych przez papieży po Soborze Watykańskim II,
4. Kontekst społeczno-kulturowy życia, głoszenia Ewangelii oraz budowania wspólnoty Kościoła.

²¹⁵ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. VII-VIII.

²¹⁶ KK nr 9.

²¹⁷ W. Skworec, *Wnosić wszędzie prawdę ewangeliczną i przykład życia z wiary*, List pasterski Arcybiskupa Katowickiego na Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata i rozpoczęcie II Synodu w Archidiecezji Katowickiej – 25.11.2012..., poz. 187, s. 651-655.

Arcybiskup Wiktor Skworec zauważył, że od zakończenia poprzedniego synodu minęło sporo czasu, zmienił się kontekst życia i działalności Kościoła katowickiego oraz Śląsk²¹⁸. Przemiany społeczne i gospodarcze, a także nowe inicjatywy duszpasterskie w obliczu pojawiających się wyzwań, stały się okazją do zwołania synodu.

Metropolita katowicki określił także cele II Synodu Archidiecezji Katowickiej, wśród których należy ich wskazać co najmniej kilka²¹⁹. Celem drugiego synodu postawionym na pierwszym miejscu jest wzrost Kościoła lokalnego jako przestrzeni prawdy i życia, świętości i łaski, sprawiedliwości, miłości i pokoju.

Drugim celem synodu stało się pogłębienie w lokalnej wspólnotie radosnej prawdy, że wierni stanowią Kościół, mający źródło w miłości Ojca, założony przez Syna i prowadzony przez Ducha Świętego. Dlatego też wskazany cel należy zrealizować przez ponowne przeżycie prawdy o przynależności do Kościoła, które dokonało się w sakramencie chrztu. Skutkiem tego pierwszego sakramentu w życiu wiernych jest odpowiedzialność za tę wspólnotę, a także rozumienie Kościoła jako cennej ojcowizny. Odpowiedzialność wynikająca z sakramentu chrztu ponadto wyraża się w zaangażowaniu w głoszenie Dobrej Nowiny.

Kolejnym celem stało się wsłuchiwanie się w to, co Duch mówi Kościołowi katowickiemu²²⁰. W myśl kan. 460 *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 roku, wsłuchiwanie się jest ważnym elementem synodu. Z tego głosu rodzi się lokalne prawo – wyraz troski o zbawienie dusz. Ponadto chodziło o refleksję nad obecną sytuacją archidiecezji katowickiej, a w konsekwencji o opracowanie wizji przyszłości duszpasterstwa w świetle soborowej eklezjologii. Wspomniana nauka, aktualnie wiążąca wszystkich wiernych, ma swoje odzwierciedlenie w stanowionym prawie dla Kościoła partykularnego. Takie działanie jest również

²¹⁸ Tenże, *Aby dać świadectwo prawdzie*, Homilia Arcybiskupa Katowickiego na Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata i rozpoczęcie II Synodu w Archidiecezji Katowickiej 25.11.2012, *Wiadomości Archidiecezjalne*, 80 (2012) nr 11, poz. 189, s. 658-662.

²¹⁹ Tenże, *Wnosić wszędzie prawdę ewangeliczną i przykład życia z wiary*, List pasterski Arcybiskupa Katowickiego na Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata i rozpoczęcie II Synodu w Archidiecezji Katowickiej – 25.11.2012..., poz. 187, s. 651-655.

²²⁰ Tenże, *Dekret Arcybiskupa Katowickiego zwołujący synod...*, poz. 188, s. 657.

najlepszą recepcją dziedzictwa zawartego w dokumentach ostatniego soboru powszechnego.

Istotnym celem II Synodu Archidiecezji Katowickiej stało się ponadto formowanie świadomości oraz pobudzanie różnych for współodpowiedzialności za Kościół lokalny²²¹. Wspomniana postawa wiernych powinna iść dwutorowo. Takie podejście do tematu należy rozumieć najpierw jako odpowiedzialność za losy diecezji, czyli Kościoła lokalnego. Po drugie trzeba zagłębić się w ten temat i rozpalic na nowo odpowiedzialność za Kościół w wymiarze indywidualnym, w sercach jednostek, w życiu samych poszczególnych wiernych, którzy tworzą Kościół. Wizja przyszłości zasugerowana w prezentowanym celu synodu miała dotyczyć aktualizacji prawa partykularnego wedle wymogów prawa powszechnego Kościoła. Wyznaczając zadanie II Synodu Archidiecezji Katowickiej, arcybiskup wyraźnie podkreślił, że jest nim chrystologiczna odnowa życia Kościoła diecezjalnego²²².

2.2. Charakterystyka *Uchwał II Synodu Archidiecezji Katowickiej*

Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej w pierwszej części tytułu zawierają słowa: „Wysłuchani w Ducha”. Jak wyjaśnia arcybiskup Wiktor Skworec „kiedy papież Benedykt XVI powierzył mi troskę o Kościół katowicki, podjąłem to wezwanie w myśl hasła mojej pasterskiej posługi – w *Duchu Świętym*”²²³. Na mocy kan. 466 obowiązującego *Kodeksu prawa kanonicznego*, uchwały synodalne zostały zatwierdzone. Zaś po wyznaczonym terminie *vacatio legis* weszły w życie i stały się obowiązujące od 1 stycznia 2017 roku, jako prawo partykularne archidiecezji katowickiej. Statuty synodu składają się z czterech zasadniczych

²²¹ Tamże.

²²² W. Skworec, *Aby dać świadectwo prawdzie*, Homilia Arcybiskupa Katowickiego na Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata i rozpoczęcie II Synodu w Archidiecezji Katowickiej 25.11.2012..., poz. 187, s. 658-662.

²²³ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 7.

części. W ich strukturze, którą została w tym miejscu syntetycznie przedstawiona, zauważyć można ściśle nawiązanie do nauki Soboru Watykańskiego II. Można stwierdzić, że II Synod Archidiecezji Katowickiej w swoich uchwałach wspólnie zespółił naukę soborową i powszechne prawo kanoniczne.

Podstawowym zadaniem II Synodu Archidiecezji Katowickiej miała być chrystologiczna odnowa życia Kościoła katowickiego. Wspomniana doktryna ma swoje źródło także w Soborze Watykańskim II. Szczególnie jeżeli chodzi o potrójny urząd Chrystusa, którym jest kapłański, prorocki oraz królewski. Dokumenty soborowe wyraźnie na to wskazują i pokazują, że wszyscy wierni mają swój udział w tej potrójnej misji²²⁴. Do trzech podstawowych zaś funkcji Kościoła, którymi są: *martyria*, *leiturgia*, *diakonia*, należy dodać także czwartą – *koinonię*, która nie stoi w sprzeczności z pozostałymi, lecz podkreśla wspólnotowy wymiar Kościoła. Właśnie od Soboru Watykańskiego II Kościół wykorzystuje termin *koinonia*, inaczej *communio*, dla pełniejszego wyrażenia swojej istoty²²⁵.

Wspólnota (*koinonia*) Kościoła katowickiego – w tej części zamieszczono szereg zagadnień, które były przedmiotem obrad w czasie wielu sesji synodalnych, m.in.: *Duszpasterstwo w Kościele katowickim*, *Świeccy w Kościele katowickim*, *Duszpasterstwo rodzin w Kościele katowickim*, *Duszpasterstwo młodzieży w Kościele katowickim*, *Duchowieństwo Kościoła katowickiego*, *Powołania i formacja do prezbiteratu w Kościele katowickim*, *życie konsekrowane w Kościele katowickim*, *Dziedzictwo Kościoła katowickiego*. Jest to najobszerniejszy rozdział obowiązujących uchwał. Zawarte zostało w nim lokalne prawo regulujące w odpowiednich aktach prawnych aż osiem wymiarów życia Kościoła katowickiego.

W drugim rozdziale omawianego dokumentu: *Świadectwo (martyria) Kościoła katowickiego*, zawarto następujące obszary świadectwa: *Przepowiadanie w Kościele katowickim*, *Katecheza i wychowanie katolickie w Kościele*

²²⁴ KK nr 13, nr 20, nr 21.

²²⁵ R. Hajduk, *Trzy czy cztery podstawowe funkcje Kościoła?: pastoralnoteologiczny spór o koinonię*, Studia Elbląskie, 14 (2013), s. 98.

katowickim, Nowa ewangelizacja w Kościele katowickim, Misje Kościoła katowickiego, Kościół katowicki wobec kultury, Media w Kościele katowickim.

Rozdział: *Liturgia (leiturgia) Kościoła katowickiego*, dotyczy następujących kwestii: *Duszpasterstwo sakramentów i sakramentaliów, Czas i przestrzeń sakralna, Formacja liturgiczna duchownych i świeckich, Muzyka sakralna.*

Wreszcie ostatni, czwarty rozdział, noszący tytuł: *Służba (diakonia) Kościoła katowickiego*, reguluje pozostałe obszary posłannictwa Kościoła partykularnego. Stanowią je: *Kościół katowicki wobec kwestii społecznych, Posługa charytatywna w Kościele katowickim, Dobra materialne Kościoła katowickiego, Dialog Kościoła katowickiego.*

Do promulgowanych uchwał dołączone zostały *Akty wykonawcze*, w których zamieszczono szczegółowe przepisy synodalne²²⁶.

²²⁶ II Synod Archidiecezji Katowickiej, *Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 1-235.

ROZDZIAŁ III

CHRZEST I BIERZMOWANIE

W pierwszych wiekach chrześcijaństwa sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego były ze sobą ściśle związane²²⁷. Chrzest, bierzmowanie oraz Eucharystia stanowiły jedność w praktyce ich udzielania. W czasie jednej ceremonii liturgicznej kandydatowi udzielano aż trzech sakramentów. W ten sposób również dokonywała się pełna inicjacja chrześcijańska, którą odtąd wierny zgłębiał i utwierdzał przez całe swoje życie. W późniejszym okresie praktyka ta została zmieniona, stąd też sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego udzielano kandydatom osobno. *Katechizm Kościoła Katolickiego* poucza, że sakramenty „obejmują wszystkie etapy i wszystkie ważne momenty życia chrześcijanina”²²⁸.

W rozdziale trzecim uwagę skupiono na normach synodalnych dotyczących chrztu i bierzmowania. Z sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego wyjęta została Eucharystia, gdyż ze względu na obfity materiał, szczegółowe normy w tym względzie zawarte zostały w osobnym rozdziale.

²²⁷ C. Krakowiak, *Życie sakramentalne chrześcijanina*, w: *Być chrześcijaninem*, red. M. Rusecki, Lublin 2006, s. 494.

²²⁸ Nr 1210.

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich

W latach siedemdziesiątych XX wieku odbył się I Synod Diecezji Katowickiej, który był pierwszym z polskich synodów posoborowych i w znacznej mierze uwzględnił nowe spojrzenie na współczesny Kościół, wypracowane przez Ojców Soborowych²²⁹. W wydanych normach regulowano kwestie, związane m.in. z chrztem i bierzmowaniem. W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* przepisy prawa partykularnego odnoszą się także do wspomnianych sakramentów.

1.1. Chrzest w uchwałach Synodów (Archidiecezji) Katowickiej

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* oraz w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* podjęte zostały wspólne kwestie dotyczące chrztu. Stanowią je: katecheza dla rodziców (i chrzestnych) dzieci przygotowujących się do chrztu, katechumenat dorosłych, celebracja omawianego sakramentu.

1.1.1. Katecheza dla rodziców (i chrzestnych)

Chrztu udziela się kandydatom u progu ich życia wiarą i jest on jednocześnie pierwszym spośród siedmiu sakramentów, który człowiek przyjmuje. Dziecko otrzymuje chrzest w wierze swoich rodziców, którzy są odpowiedzialni za duchowy rozwój potomstwa. To na nich spoczywa zadanie umacniania w życiu dziecka łaski otrzymanej we wspomnianym sakramencie. Od

²²⁹ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Prawo Kanoniczne 60 (2017) nr 3, s. 31.

kondycji wiary w rodzinie mocno zależy również rozwój duchowy przyjmującego chrzest. Dlatego rodzice prosząc o chrzest dla dziecka przyjmują na siebie jednocześnie obowiązek wychowania go w wierze. Pomocą w tym zadaniu biologicznym rodzicom dziecka służą „rodzice chrzestni”. Praktyka powoływania chrzestnych, którzy mieli towarzyszyć przyjmującym omawiany sakrament w rozwoju ich wiary, znana była w Kościele już od początku chrześcijaństwa²³⁰.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku, w kan. 737 § 1, wspomniany sakrament został określony terminami: „ianua ac fundamentum”. Dla przyjmujących go kandydatów stanowi on rzeczywiście bramę oraz mocny fundament całego chrześcijańskiego odtąd życia. Ponadto w kan. 737 § 1-2 prawodawca zaznaczył, że chrzest jest niezbędny do zbawienia. Konieczność wiary i chrztu została podkreślona przez samego Chrystusa²³¹. Wspomniany sakrament stanowi fundament życia chrześcijanina – od jego przyjęcia to nowe życie właściwie się rozpoczyna²³². Po zdefiniowaniu pierwszego z sakramentów ustawodawca wydał normy, regulujące rolę rodziców oraz chrzestnych względem przyjmującego chrzest. W kan. 769, w odniesieniu do rodziców chrzestnych prawodawca wskazał na to, że ich obowiązkiem jest stała opieka nad dzieckiem duchowym, a także wielka troska w sprawach jego chrześcijańskiego wychowania. W katechezie przed chrztem dzieci należało zatem zwracać uwagę na moralny obowiązek wychowania ich w wierze.

W Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II podkreślono, że wierni „przez chrzest wcieleni do Kościoła, dzięki otrzymanemu znamieniu przeznaczeni są do uczestnictwa w kulcie religii chrześcijańskiej i odrodzeni jako synowie Boży, zobowiązani są wyznawać przed ludźmi wiarę”²³³. To zadanie wyraża się zwłaszcza w sytuacji, kiedy rodzice

²³⁰ A. M. Czaja, *Geneza i znaczenie posługi chrzestnych w ujęciu liturgiczno-kanonicznym*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 70 (2017) nr 3, s. 261.

²³¹ E. Szafronowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Warszawa 1979, s. 17.

²³² Z. Janczewski, *Wiara jako zasadniczy warunek przyjęcia sakramentu chrztu*, *Prawo Kanoniczne* 56 (2013) nr 2, s. 41.

²³³ Nr 11.

proszą Kościół o chrzest dla swoich dzieci. Niemowlęta przynoszone do omawianego sakramentu nie posiadają jeszcze rozwiniętej wiary, stąd też otrzymują chrzest w wierze rodziców i Kościoła²³⁴. Ponadto w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* Soboru Watykańskiego II zaznaczono, że należy przygotować nowy obrzęd wspomnianego sakramentu i uwydatnić w nim obowiązki rodziców oraz chrzestnych²³⁵. Szczególne wymagania należało postawić przede wszystkim rodzicom chrzestnym. W ten sposób Sobór Watykański II nałożył na poszczególne episkopaty nowe zobowiązania, związane z odnową posoborową prawa. „Każda generalnie ujęta dyspozycja wymaga konkretyzacji; przestrzeganie prawa to nie bezmyślne jego wykonanie, lecz kreatywne podjęcie, uwzględniające i oceniające wszystkie elementy stanu faktycznego, tak by program zakodowany w normie można było zaszczerpić w realia i by urzeczywistniać ideę zawartą w normie”²³⁶.

W 1972 roku zatwierdzone zostały *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, stając się wzorcowymi. W wydanych normach dużo miejsca poświęcono przygotowaniu do chrztu dziecka, gdyż w prawie posoborowym zwracano uwagę na warunki pełnienia funkcji chrzestnego, którymi były: intencja podjęcia się tego zadania, rozeznanie umysłowe, brak przeszkód kanonicznych²³⁷. W tym też kierunku prowadzona była katecheza przed chrztem.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zwrócono szczególną uwagę na przygotowanie rodziców i chrzestnych do chrztu dzieci. W wydanym zarządzeniu podkreślono, jaką formę powinna mieć wspomniana formacja. „Należy wprowadzić w parafii katechezę dla rodziców i chrzestnych przed chrztem”²³⁸. Do udziału w takich naukach zostali zobowiązani zarówno rodzice dziecka, jak i osoby, którym powierzono pełnienie funkcji chrzestnych. Zadanie

²³⁴ Z. Janczewski, *Wiara jako zasadniczy warunek przyjęcia sakramentu chrztu...*, s. 51.

²³⁵ Nr 66-68.

²³⁶ R. Sobański, *Diecezja a wymagania nowego kodeksu. – Uwagi o prawodawstwie (Archi)diecezji Katowickiej 1983 – 1993*, Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne 27/28 (1994 – 95), s. 45.

²³⁷ E. Szafronowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2..., s. 29.

²³⁸ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.5.6.

właściwej formacji wspomnianych osób zlecono duszpasterzom, którzy sami powinni najpierw jak najlepiej przygotować się do katechezy, wprowadzającej w sprawowanie odnowionych obrzędów sakramentów²³⁹. W diecezji katowickiej, mocą synodalnych uchwał, położono nacisk na wyjaśnianie rodzicom oraz chrzestnym poszczególnych obrzędów chrztu. Mocno podkreślano bowiem rolę wspomnianych osób²⁴⁰. Zalecono duchownym zorganizowanie spotkań przed chrztem oraz wygłoszenie dla proszących w imieniu dzieci o ten sakrament właściwych pouczeń. Biskup w innej uchwale zaznaczył, jak ważna jest rola rodziców chrzestnych. „Z racji przyjętego na całe życie zobowiązania do troski o duchowe dobro swego chrześniaka, rodzice chrzestni powinni być obecni przy wszystkich ważnych wydarzeniach w jego życiu”²⁴¹.

W uchwałach zawarty również został ujednolicony w diecezji katowickiej *Formularz do zgłoszenia chrztu dziecka*²⁴². Wspomniany wzorzec już w pierwszej swej części wskazywał na obowiązek wychowania dziecka w wierze katolickiej, ponadto należało w nim umieścić takie informacje, jak: dane personalne rodziców, datę ślubu kościelnego i cywilnego, personalia chrzestnych, ich stan cywilny²⁴³.

Po zakończeniu I Synodu Diecezji Katowickiej, na temat katechezy przed chrztem dzieci, wypowiedziała się m.in. Konferencja Episkopatu Polski, kładąc szczególny nacisk na zabezpieczenie dzieciom ich wychowania w wierze²⁴⁴. Dlatego w naukach dla rodziców i chrzestnych należało podkreślać, że to od nich zależy dalszy rozwój wiary dzieci, w imieniu których proszą Kościół o ten sakrament.

²³⁹ Tamże, nr V, 2.5.1.

²⁴⁰ E. Szafronowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2..., s. 29.

²⁴¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.5.7.

²⁴² Tamże, nr V, 2.6.1., nr V, 7.4.

²⁴³ Tamże, nr V, 7.4.

²⁴⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu św. dzieciom*, Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej, 33 (1978) nr 5-6, s. 98-101. Więcej na ten temat: Z. Janczewski, *Prawodawstwo Konferencji Episkopatu Polski i Prymasów w zakresie sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego*, *Prawo Kanoniczne* 40 (1997) nr 3-4, s. 131n.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku zawarte zostały nie tylko podstawy teologiczne czy też dogmatyczne chrztu, lecz także jego elementy prawne²⁴⁵. W kan. 867 § 1 prawodawca stanowi, że obowiązkiem rodziców jest nie tylko prośba o chrzest dla dziecka możliwie najszybciej po jego urodzeniu, ale także odpowiednie ich przygotowanie się do tego wydarzenia. W sytuacji, gdy omawiany sakrament przyjmuje dziecko, trzeba aby jego rodzice, a także chrzestni, zostali właściwie pouczeni o chrzcie. Powszechna norma kodeksowa przypomina, że bardzo ważne jest dobre przygotowanie wspomnianych osób do tego wydarzenia²⁴⁶. „Kościół, który dopuszcza do chrztu i go udziela, jest uprawniony i zobowiązany stać na straży zasad wiary i w związku z tym stawiać pewne wymagania proszącym o chrzest dla swojego potomstwa”²⁴⁷. W kan. 874 § 1, chrzestnym postawiono o wiele większe wymagania niż rodzicom proszącym o chrzest dla dziecka. Powinni oni przyjąć m.in. wszystkie sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, starać się prowadzić życie zgodne z wiarą, być wolnymi od kary kanonicznej²⁴⁸. Ustawodawca poprzez postawione kryteria dla chrzestnych zabezpiecza przed nieroztropnym powierzeniem tej funkcji osobom, które nie są w stanie wypełnić swoich zadań²⁴⁹. W myśl obowiązującego prawa powszechnego Kościoła, do godziwego ochrzczenia dziecka wymaga się również uzasadnionej nadziei, że otrzyma ono katolickie wychowanie²⁵⁰. Rozwijając tę myśl należy stwierdzić, że Kościół uzależnia udzielenie chrztu od istnienia uzasadnionej nadziei, że dziecko po przyjęciu pierwszego sakramentu zostanie wychowane po katolicku²⁵¹.

²⁴⁵ K. T. Hart, *Baptism*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Cordien, T. J. Green, New York 2000, s. 1034.

²⁴⁶ J. Krzywda, *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, Poznań 2011, s. 38.

²⁴⁷ Z. Janczewski, *Wiara jako zasadniczy warunek przyjęcia sakramentu chrztu...*, s. 53.

²⁴⁸ Kan. 874 § 1.

²⁴⁹ T. Jakubiak, *Zdatność do przyjęcia urzędu chrzestnego w Kościele łacińskim*, *Prawo Kanoniczne* 60 (2017) nr 2, s. 68.

²⁵⁰ Kan. 868 § 1 nr 2.

²⁵¹ J. Kodzia, *Prawo do sakramentu chrztu według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, *Colloquia Theologica*, 2 (2012), s. 101. Więcej na ten temat: Z. Janczewski, *Dopuszczanie do chrztu niemowląt w aspekcie odpowiedzialności za Kościół*, *Annales Canonici*, 2 (2006), s. 126n.

W uchwałach *II Polskiego Synodu Plenarnego*, zawarta została norma prawna, w związku z przygotowaniem do chrztu dzieci. „Rozwój łaski chrztu wymaga szczególnej pomocy rodziców i rodziców chrzestnych. Są oni zobowiązani do stworzenia nowo ochrzczonego środowiska wiary i wzrostu na drodze życia chrześcijańskiego. Misja ich jest prawdziwą funkcją kościelną. Za zachowywanie i rozwój łaski chrztu ponosi częściowo odpowiedzialność także cała wspólnota eklezjalna”²⁵².

Zagadnienie formacji rodziców i chrzestnych do chrztu dzieci podjął również II Synod Archidiecezji Katowickiej, wydając przepisy w tym względzie. Każdy synod bowiem „wraz ze swoim dorobkiem jest ze swej natury procesem, dziełem w drodze, bo dokonuje się w Kościele, który pielgrzymując przez dzieje, stara się odczytywać zmieniające się historyczne okoliczności w świetle wiary”²⁵³. W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* wymieniono główne nurty katechezy przedchrzcielnej, które zostały zredagowane w zaleceniach oraz zarządzeniach. Podobnie jak wcześniej, prawodawca wielki nacisk położył na katechezę rodziców (i chrzestnych) przed chrztem dzieci. Zdecydowano o prowadzeniu w każdej parafii katechezy dla rodziców dzieci przygotowujących się do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej²⁵⁴. Obecnie wydane normy ściśle określają, jak należy zorganizować przygotowanie rodziców i chrzestnych oraz to, jakie podmioty są za nie odpowiedzialne.

Poza *Uchwałami II Synodu Archidiecezji Katowickiej* ukazały się też *Akty wykonawcze*, które zamieszczone zostały w *Wiadomościach Archidiecezjalnych* – w suplemencie z 2016 roku – i dotyczą katechezy wspomnianych rodziców przygotowujących się do chrztu dzieci²⁵⁵. We *Wskazaniach dotyczących przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej* zaznaczono, że chrzest dziecka, które nie jest jeszcze zdolne do

²⁵² *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, nr 16.

²⁵³ W. Skworc, *Wprowadzenie do Uchwał II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, w: *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 10.

²⁵⁴ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 271.

²⁵⁵ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 32.

własnego aktu wiary, ma miejsce w oparciu o wiarę tych, którzy przedstawiają je do niego²⁵⁶. Podkreślono w ten sposób odpowiednią formację dorosłych przed chrztem dzieci. Nauki dla wspomnianych osób mają wpisywać się obecnie w całokształt duszpasterstwa, a nie tylko w zakres działań pedagogizujących lub też czysto organizacyjnych²⁵⁷. „Spotkania z rodzicami są praktykowane od dawna, jednakże teraz zamiast formy przekazywania informacji organizacyjnych czy wychowawczych, powinny przyjąć one strukturę katechezy dorosłych”²⁵⁸. Szczegółowe wskazania mają obecnie przybrać nieco dynamiczny charakter, chociażby ze względu na sytuację społeczną poszczególnych rodzin, tak, aby w miarę możliwości w przygotowaniu do chrztu dziecka, otoczyć jego rodziców i bliskich największą troską. W tym kontekście należy zaprosić matki w stanie błogosławionym oraz całą rodzinę do udziału w comiesięcznej Eucharystii, ponadto przewidziane są odwiedziny duszpasterza w rodzinie oczekującej potomstwa i podjęcie przez niego już wtedy pierwszych rozmów związanych z chrztem dzieci²⁵⁹.

Prawodawca we wskazaniach synodalnych postanowił, aby w dalszym etapie zgłoszenia dziecka do chrztu podjąć dialog na temat kondycji wiary w rodzinie, katechezę bezpośrednio przygotowującą do chrztu, a także wsparcie rodziców dziecka na wypadek sygnalizowanych trudności w wierze²⁶⁰. Ustawodawca obecnie wielką troską otacza katechezę przedchrzcielną, by mieć moralną pewność, że wspomniany sakrament zostanie udzielony dziecku godziwie. W przypadku braku nadziei na odpowiednie wychowanie w wierze chrzest dziecka należy odłożyć w czasie. W tak ważnej i delikatnej sprawie

²⁵⁶ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, nr 8.

²⁵⁷ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 33.

²⁵⁸ Tamże.

²⁵⁹ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 9.

²⁶⁰ Tamże.

wymaga się szczególnej troski duszpasterzy przy ocenie tych wszystkich okoliczności, przed podjęciem właściwej decyzji²⁶¹.

Kwestia katechezy rodziców (i chrzestnych) do chrztu dzieci została podjęta w uchwałach obu synodów katowickich. Chrzestni zawsze powinni współdziałać z rodzicami dziecka dając osobisty przykład wiary²⁶². Prawo lokalne w tym zakresie uległo zmianom. Obecnie nauki przed chrztem dla rodziców i chrzestnych powinny przybrać postać katechezy dorosłych, która nie ma posiadać wymiaru pedagogizującego lub czysto organizacyjnego, ale wpisywać się w szerszy kontekst duszpasterstwa połączonego z objęciem szczególną troską rodzin oczekujących potomstwa, a także podejmowaniem z nimi dialogu nad kondycją wiary.

1.1.2. Katechumenat dorosłych

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku, w kan. 752 § 1, zawarta została norma, stanowiąca że osoba dorosła, która zamierza przyjąć pierwszy z sakramentów, powinna wyrazić wolę przyjęcia chrztu, ponadto kandydata należało uświadomić, aby wzbudził w sobie żal za grzechy. W tym kierunku zmierzał katechumenat osób, które uważane były za dorosłe. Warto także nadmienić, że w kan. 83 wspomnianego kodeksu ukończenie siódmego roku życia prawodawca określił jako moment racjonalnego, czyli świadomego działania człowieka, nie wykluczając, iż może ono być widoczne w rozwoju osoby nieco wcześniej.

²⁶¹ J. Krzywda, *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła...*, s. 55. Temat osób odpowiedzialnych za wychowanie dziecka w wierze podjęty został także w następującym dokumencie: *Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Instructio de baptismo parvulorum „Pastoralis actio”*, AAS 72 (1980), s. 1137-1156.

²⁶² A. Perlasca, *La figura e il ruolo dei padrini nei sacramenti dell'iniziazione cristiana*, w: *Quando si diventa Cristiani*, red. G. Trevisan, Milano 2003, s. 321-323.

Przepisy ówczesnego prawa powszechnego znalazły swoje odbicie w lokalnym ustawodawstwie diecezji katowickiej jeszcze przed pierwszym synodem. „Ordynariusz Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego, a następnie diecezji katowickiej, rozpoczął ożywioną działalność legislacyjną”²⁶³. W 1939 roku „Wiadomości Diecezjalne” zostały zaopatrzone w szczegółowe wytyczne, związane z chrztem dorosłych. Udzielając omawianego sakramentu wspomnianym osobom należało być przekonanych o takich przesłankach, jak: czystość ich intencji, znajomość zasad nauki Chrystusowej, sumienne praktykowanie ćwiczeń duchownych z zakresu katechumenatu²⁶⁴.

Po Soborze Watykańskim II w Kościele powszechnym wydane zostały nowe normy, związane z chrztem dorosłych. Zawarto w nich szczegółowe wytyczne na co należało zwrócić uwagę prowadząc odpowiednie przygotowanie do przyjęcia przez kandydatów pierwszego z sakramentów. W 1972 roku papież Paweł VI zaznaczył m.in., że czas katechumenatu ma na celu nauczyć dorosłego kandydata do chrztu wyznawać wiarę i modlić się przy wsparciu wiernych²⁶⁵. W prawie powszechnym pozostawiono kompetentnej władzy możliwość wprowadzenia szczegółowych norm prawnych, związanych z sytuacją lokalnych wspólnot.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* również zawarte zostały przepisy, dotyczące katechumenatu dorosłych. Postanowiono wówczas, że chrzest osób, które ukończyły siódmy rok życia, należało poprzedzić co najmniej pół roku trwającym katechumenatem²⁶⁶. Ponadto zezwolono na udzielenie osobie dorosłej chrztu łącznie z bierzmowaniem, zawsze jednak po odpowiednim przygotowaniu²⁶⁷. W omawianych uchwałach nie zawarto szczegółowych

²⁶³ R. Sobański, A. Drozd, *Źródła poznania katowickiego prawa diecezjalnego...*, s. 25.

²⁶⁴ *Wiadomości Diecezjalne* 14 (1939) nr 4, poz. 83, s. 111.

²⁶⁵ *Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Paulii PP. VI promulgatum. Ordo initiationis christianae adultorum*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1972, reimpressio emendata 1974, Praenotanda, nr 20.

²⁶⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.6.3.

²⁶⁷ Tamże, nr V, 2.6.4.

wskazań, w jaki sposób należy przeprowadzić katechumenat dorosłych do przyjęcia pierwszego z sakramentów. Określony został jedynie czas formacji.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku zawiera przepisy, związane z właściwym przygotowaniem wspomnianych osób do chrztu. „Aby dorosły mógł być dopuszczony do chrztu, powinien wyrazić wolę przyjęcia chrztu, być odpowiednio pouczony o prawdach wiary i obowiązkach chrześcijańskich oraz przejść praktykę życia chrześcijańskiego w katechumenacie”²⁶⁸. Prawo powszechne wymaga najpierw wolnej decyzji kandydata, której konsekwencją jest obowiązek jego właściwego przygotowania się do omawianego sakramentu. Wspomniana osoba powinna posiadać odpowiednią wiarę chrześcijańską, aby mogła otrzymać łaski płynące z sakramentu²⁶⁹.

Konferencja Episkopatu Polski dnia 12 grudnia 1985 roku zatwierdziła polski przekład *Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*. We wspomnianych obrzędach zaznaczono, że istnieją trzy stopnie, etapy lub bramy, które we wtajemniczeniu chrześcijańskim należy uważać za szczególnie ważne: chęć nawrócenia katechumena, bliższe jego przygotowanie do chrztu oraz przyjęcie przez kandydata sakramentu²⁷⁰. Takie normy stały się jednocześnie źródłem, związanym z formą przygotowania dorosłych do chrztu. Ponadto w omawianym dokumencie zwrócono uwagę na to, iż długość katechumenatu zależy od wielu okoliczności, a także od samego programu katechezy, który powinien określić biskup²⁷¹.

II Polski Synod Plenarny przypomina, że chrzest „jest fundamentem całego życia chrześcijańskiego, sakramentem wszczepienia w Chrystusa, wyzwolenia od grzechu, odrodzenia do synostwa Bożego, włączenia do Kościoła i uczestnictwa w jego posłannictwie”²⁷². Kształtowanie świadomości dorosłych w kwestii ich

²⁶⁸ Kan. 685 § 1.

²⁶⁹ J. Ratzinger, *Principles of Catholic theology. Building Stones for a fundamental theology*, San Francisco 1989, s. 41.

²⁷⁰ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988, nr 6.

²⁷¹ Tamże, nr 20.

²⁷² Nr 14-15.

przygotowania do chrztu powinno zawierać elementy, wyliczone przez wspomniany synod.

Katechizm Kościoła Katolickiego poucza, że wiara jest najpierw osobowym przyłgnięciem człowieka do Boga, a także uznaniem całej prawdy objawionej²⁷³. Jest to zasadniczy warunek, związany z właściwym przygotowaniem się do przyjęcia chrztu. „Człowiek dorosły pragnący przyjąć pierwszy z sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, w swojej motywacji zazwyczaj kieruje się wiarą”²⁷⁴.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zawarte zostały normy, związane z przygotowaniem do chrztu dorosłych. W zakresie katechumenatu przed chrztem dorosłych postanowiono, aby w archidiecezji katowickiej wskazane zostały jednolite zasady w tym względzie. Wydział Katechetyczny kurii ma obecnie za zadanie opracowanie jednolitych zasad przygotowania dorosłych do chrztu²⁷⁵. „Oceniając przygotowanie katechumena do chrztu, zwłaszcza znajomości prawd wiary, należy uwzględnić konkretne warunki, w jakich się on znajduje, czyli zdolności, poziom rozwoju intelektualnego, środowisko w jakim żyje. Do tego wszystkiego należy dostosować wymagania”²⁷⁶.

W kolejnej uchwale, dotyczącej kwestii przygotowania do chrztu dorosłych zawarto dyspozycję, zgodnie z którą „wydział duszpasterstwa jest zobowiązany do powołania Archidiecezjalnego Ośrodka Katechumenatu oraz Rejonowych Ośrodków Katechumenatu”²⁷⁷. Powołanie wskazanych ośrodków niewątpliwie stanowi bardzo cenną inicjatywę synodalną²⁷⁸. W związku z powyższym do współpracy w omawianej kwestii zobowiązane zostały: *Archidiecezjalna Komisja*

²⁷³ Nr 150.

²⁷⁴ Z. Janczewski, *Wiara jako zasadniczy warunek przyjęcia sakramentu chrztu...*, s. 49.

²⁷⁵ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 274; Z. Janczewski, *Wiara jako zasadniczy warunek przyjęcia sakramentu chrztu...*, s. 33.

²⁷⁶ Z. Janczewski, *Wiara jako zasadniczy warunek przyjęcia sakramentu chrztu...*, s. 50-51.

²⁷⁷ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 369. Pierwsza z wymienionych instytucji miała powstać w ciągu roku od zakończenia synodu, druga zaś w ciągu pięciu lat od zakończenia synodu.

²⁷⁸ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 34.

*Liturgiczna oraz Centrum Formacji Pastoralnej*²⁷⁹. Oprócz duchownych w misję przygotowania odpowiednich katechez przed chrztem włączeni zostali także świeccy. W uchwałach synodalnych podkreślono, iż *Rejonowe Ośrodki Katechumenatu* powinny zostać skupione wokół bazylik mniejszych archidiecezji katowickiej, a mianowicie w Katowicach – Bogucicach, Mikołowie, Piekarach Śląskich, Pszowie, Rybniku. Drugą możliwością stało się skupienie wspomnianych ośrodków wokół Szkół Nowej Ewangelizacji²⁸⁰. Ponieważ ilość osób dorosłych przyjmujących sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej nie jest duża, słuszną wydaje się być decyzja, aby ich przygotowanie prowadzone było centralnie, w jednej parafii dekanatu²⁸¹.

1.1.3. Celebracja chrztu

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku, w kan. 755 § 1 zaznaczono, że chrztu należy udzielać w sposób uroczysty. Ponadto w obowiązujących wówczas przepisach powszechnych podkreślono, iż chrzest może być udzielony każdego dnia, zaś właściwym miejscem celebracji jest chrzcielnica w kościele lub kaplicy publicznej²⁸².

Po zakończeniu Soboru Watykańskiego II w prawodawstwie lokalnym Kościoła katowickiego poruszona została kwestia celebracji pierwszego z sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. W 1966 roku, w jednym z numerów „Wiadomości Diecezjalnych”, zawarte zostały szczegółowe wskazania w tym względzie. W dokumencie podkreślono najpierw konieczność indywidualnego udzielania pierwszego z sakramentów. W tym kontekście również w lokalnych przepisach przestrzegano duszpasterzy przed sprawowaniem tzw. masowych

²⁷⁹ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 370.

²⁸⁰ Tamże, nr 369 (przypis).

²⁸¹ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 33.

²⁸² Kan. 772-773.

chrztów. Ceremonie musiały być dobrze przygotowane i uzgodnione z rodzicami i chrzestnymi. Obrzędy części pierwszej należało przeprowadzić nie w zakrystii, ale u drzwi wejściowych kościoła, podczas gdy jeden z kapłanów lub kleryków objaśniał je z ambony²⁸³. W odpowiednim zaś czasie należało wprowadzić dziecko do kościoła²⁸⁴. Takie rozwiązanie kwestii udzielania omawianego sakramentu było bardzo wymowne, gdyż droga kandydata do chrztu (oraz rodziców i chrzestnych), prowadząca od drzwi wejściowych świątyni aż do ołtarza, była symbolem wejścia do Kościoła, rozumianego jako wspólnota wierzących w Chrystusa.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* wydane zostały normy, związane z celebracją chrztu. Postanowiono, że „we wszystkich parafiach liczących ponad 5 tys. wiernych, należy raz lub dwa razy w miesiącu w godzinach popołudniowych, w niedzielę lub w sobotę, odprawić dodatkową Mszę św., w czasie której sprawować się będzie sakrament chrztu św. wg *Obrzędów chrztu dzieci*. Parafie mniejsze mogą dodatkową Mszę chrzcielną wprowadzić w zależności od liczby kapłanów, będących w niedzielę do dyspozycji. Nie należy natomiast zbyt często udzielać chrztu w czasie Mszy św. przewidzianej normalnym porządkiem nabożeństw niedzielnych. Zarządzenie to nie wyklucza sprawowania chrztu św. także poza Mszą św.”²⁸⁵. W przytoczonej uchwale zawarto kilka szczegółowych ustaleń. Określono jak często należy sprawować omawiany sakrament w większych liczebnie parafiach. Prawo synodalne zobowiązywało jednocześnie duszpasterzy do wprowadzenia w porządku nabożeństw dodatkowej Eucharystii, w czasie której należało udzielać chrztu. Synod nie wykluczał jednocześnie możliwości sprawowania tego sakramentu podczas Mszy św. według przyjętego np. niedzielnego porządku w parafiach. Ponadto postanowiono, aby celebracji chrztu dokonywać tylko i wyłącznie według zatwierdzonych obrzędów.

²⁸³ Wiadomości Diecezjalne 10 (1966) nr 7-8, poz. 12, s. 98.

²⁸⁴ Tamże.

²⁸⁵ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.6.2.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 851 zawiera normę, że „sprawowanie chrztu powinno być odpowiednio przygotowane”. Ponadto w obowiązującym prawie powszechnym podkreślono, że sakramentu należy udzielać w kościele parafialnym, innym kościele, kaplicy czy też w innym godnym miejscu²⁸⁶. Chrzest powinien być celebrowany przy chrzcielnicy²⁸⁷.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* została również podjęta omawiana kwestia. Obecne prawo partykularne stanowi, aby wprowadzenie w misterium sakramentów inicjacji chrześcijańskiej oraz ich celebrowanie dokonywały się w parafii zamieszkania kandydata²⁸⁸. W dobie nieustannej migracji człowieka ustawodawca synodalny powołał się na normy generalne obowiązującego prawa podkreślając, że właściwym miejscem do przyjęcia sakramentów jest parafia aktualnego zamieszkania kandydata²⁸⁹. Chrzest ponadto sprawowany jest według formy wzorcowej, ze szczególnym uwzględnieniem miejsca celebrowania pierwszej części liturgii (w pobliżu drzwi kościoła) oraz miejsca udzielania chrztu (nad chrzcielnicą lub w jej pobliżu)²⁹⁰.

W *Aktach wykonawczych* do wydanych uchwał podkreślono także konieczność ujednolicenia w archidiecezji katowickiej sprawowania omawianego sakramentu. Chrztu odtąd należy udzielać jedynie w niedziele i to w czasie sprawowania Eucharystii, zaś w wyjątkowych przypadkach można chrzcić poza Mszą św.²⁹¹. Prawodawca nie wymaga już od duszpasterzy organizowania dodatkowej Eucharystii poza przyjętym w parafii porządkiem, w czasie której należałoby chrzcić. Najwłaściwszym czasem udzielania tego

²⁸⁶ B. F. Pighin, *Diritto sacramentale*, Venezia 2006, s. 106. Kan. 857-860 KPK 83.

²⁸⁷ W. J. Świerzawski, *Chrzest*, Sandomierz 2015, s. 67.

²⁸⁸ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 282.

²⁸⁹ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 1. Własną parafię zatem nabywa się ze względu na przebywanie na określonym terytorium, któremu towarzyszy zamiar pozostania, a także w sytuacji, kiedy osoba faktycznie przebywa przez określony czas na danym miejscu (chodzi o obecność fizyczną trwającą w sposób moralnie ciągły). R. Sobański, *Księga I, Normy ogólne...*, s. 172. Temat ten podejmuje także: T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Zagadnienia wstępne i normy ogólne, t. I*, Olsztyn 2002, s. 255-257.

²⁹⁰ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., 368.

²⁹¹ Tamże, nr 371.

sakramentu jest Dzień Pański, pamiątka Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Celebracja ma miejsce podczas niedzielnej Mszy św., na której gromadzi się wspólnota parafialna, wyrażając jednocześnie radość z nowych jej członków. Prawodawca nie wykluczył jednak sprawowania omawianego sakramentu poza Eucharystią, jeżeli zaistnieje słuszna przyczyna.

1.2. Bierzmowanie w uchwałach Synodów (Archi)diecezji Katowickiej

Oba synody katowickie w wydanych uchwałach podjęły takie zagadnienia, jak: przygotowanie kandydatów do bierzmowania, a także określenie właściwego wieku do przyjęcia omawianego sakramentu.

1.2.1. Przygotowanie do bierzmowania

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku zawarte zostały przepisy dotyczące m.in. podmiotu bierzmowania. Prawodawca postawił kandydatowi warunki, aby mógł godziwie przyjąć wspomniany sakrament. Wcześniej jednak osoba powinna zostać obmyta wodą chrztu, ponadto wymagano od niej trwania w łasce uświęcającej²⁹². Poza tym określono, że nie można tego sakramentu lekceważyć, zaś na proboszcza nałożony został obowiązek troski o to, aby wierni zostali do bierzmowania odpowiednio przygotowani²⁹³. Formacja kandydatów była obowiązkowa i należało przeprowadzić ją we właściwy sposób. W tamtym okresie przygotowanie do bierzmowania nie miało rozbudowanej formy²⁹⁴.

²⁹² Kan. 786.

²⁹³ Kan. 786-787.

²⁹⁴ L. Collin, *La confermazione. Elementi per un possibile itinerario a partire dal dono dello Spirito Santo*, Rivista Liturgica 79 (1992), s. 183.

Odpowiednia formacja katechetyczna w tym względzie uzależniona była od wielu czynników, m.in. od wieku kandydatów, okoliczności, w których przystępowali do bierzmowania, stanu ich wiedzy na temat prawd wiary, a także religii²⁹⁵.

Przed I Synodem Diecezji Katowickiej, w ustawodawstwie lokalnym pojawiły się wytyczne związane z bierzmowaniem, które zostały opublikowane w „Wiadomościach Diecezjalnych”. W 1962 roku w prawie partykularnym podkreślono konieczność wprowadzenia odpowiednich zasad doktrynalnych, a także wskazań katechetycznych, liturgicznych oraz duszpasterskich w formacji do omawianego sakramentu²⁹⁶. W przygotowaniu kandydatów trzeba było pouczyć ich m.in. o tym, że zasadniczym elementem życia chrześcijańskiego jest łaska uświęcająca, Dary Ducha Świętego są sprawnościami w działaniu Bożym, a Jego owoce są najważniejszymi „wzlotami” w rozwoju życia²⁹⁷. Ponadto wydane normy zobowiązywały duszpasterzy do budowania w przyjmujących bierzmowanie ducha gorliwości apostołskiej w dawaniu na co dzień świadectwa o Chrystusie²⁹⁸.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* podkreślono, że w formacji kandydatów do bierzmowania należało kształtować świadomość ich dojrzałości chrześcijańskiej²⁹⁹. Ponadto wyrażona została troska o przygotowanie do omawianego sakramentu tych, którzy z różnych względów nie przyjęli bierzmowania w odpowiednim czasie katechizacji. Jeżeli duszpasterz stwierdził brak bierzmowania z okazji np. egzaminu przedmałżeńskiego lub wynikający z innych nieokreślonych w zarządzeniach synodalnych okoliczności, po uprzednim przygotowaniu powinien był skierować kandydata do przyjęcia tego

²⁹⁵ M. Pastuszko, *Sakrament bierzmowania (kanony 879 – 896)*, Kielce 2005, s. 285.

²⁹⁶ Wiadomości Diecezjalne 30 (1962) nr 12, poz. 80, s. 253-257.

²⁹⁷ Tamże.

²⁹⁸ Tamże. W 1971 roku wydana została przez Pawła VI Konstytucja Apostolska *Divinae consortium naturae*, w której określona została m.in. formuła bierzmowania. Paulus VI, *Constitutio apostolicae Divinae consortium naturae*, AAS 63 (1971), s. 657-664. Prawodawstwo powszechne udzielało Konferencjom Biskupów uprawnień ustawodawczych, w konkretnym, ściśle określonym zakresie. Po raz pierwszy miało to miejsce na Soborze Watykańskim II. Z. Janczewski, *Uprawnienia Konferencji Biskupów w zakresie prawa o sakramentach św.*, Prawo Kanoniczne 40 (1997) nr 1-2, s. 103.

²⁹⁹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.2.5.

sakramentu³⁰⁰. W obowiązującym wówczas prawie partykularnym nie sprecyzowano w jaki dokładnie sposób należało przeprowadzić formację kandydatów do bierzmowania. Decyzję w tym względzie pozostawiono samym duszpasterzom.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 879 podkreślono, że bierzmowanie jest sakramentem, przez który ochrzczeni jeszcze ściślej wiążą się ze wspólnotą Kościoła oraz obdarzeni zostają mocą Ducha Świętego, by szerzyć wiarę słowem i uczynkiem, a także stawać w jej obronie. Ponadto rodzice, duszpasterze, zwłaszcza proboszczowie, mają troszczyć się o to, by wierni zostali właściwie przygotowani do jego przyjęcia³⁰¹. Poszczególne aspekty, zawarte w definicji bierzmowania, stały się okazją do wytyczenia kierunku, w jakim powinna zmierzać katecheza przed przyjęciem wspomnianego sakramentu. Związane są z nim bowiem prawa, które otrzymuje osoba, ale także jej zobowiązanie się m.in. do pracy nad rozwojem społeczności kościelnej, aby dawać świadectwo o Jezusie Chrystusie³⁰².

Katechizm Kościoła Katolickiego zalicza bierzmowanie do grupy sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego³⁰³. W nim dokonuje się pełna inicjacja każdego chrześcijanina, ponieważ otrzymuje Ducha Świętego. Pozwala On człowiekowi, podobnie jak niegdyś Apostołom, iść i głosić Ewangelię wszystkim narodom. Uczeń Chrystusa posiada głęboką świadomość tak wielkiej godności, a także odpowiedzialności za wiarę. „Sakramenty stanowią widzialne znaki, wskazujące na ukrytą w nich nadprzyrodzoną rzeczywistość”³⁰⁴. Bierzmowanie jest sakramentem dojrzałości, w którym osoba otrzymuje dary

³⁰⁰ Tamże, nr V, 2.6.5.

³⁰¹ Kan. 890.

³⁰² M. Pastuszko, *Sakrament bierzmowania (kanony 879 – 896)...*, s. 23.

³⁰³ Nr 1211. Bierzmowanie jest dopełnieniem wtajemniczenia chrześcijańskiego. Szerzej na ten temat: M. Błaza, D. Kowalczyk, *Traktat o sakramentach*, w: *Dogmatyka*, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, t.5, Warszawa 2007, s. 289.

³⁰⁴ S. Olejnik, *Teologia moralna, t. 1. Dar, wezwanie, odpowiedź. Wprowadzenie i idea wiodąca*, Warszawa 1988, s. 234.

Ducha Świętego³⁰⁵. Ponadto przyjmuje się je tylko raz w życiu, co również warto uświadamiać w katechezie. Ponadto, jak poucza wspomniany Katechizm, sama nazwa bierzmowania sugeruje, iż utwierdza ono chrzest, umacniając równocześnie łaskę chrzcielną³⁰⁶.

W *Obrzędach bierzmowania dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich* zawarto pouczenie, że duszpasterze powinni troszczyć się, aby wszyscy ochrzczeni otrzymali pełne wtajemniczenie chrześcijańskie i zostali starannie przygotowani do wspomnianego sakramentu³⁰⁷. Zwraca się zatem uwagę na zróżnicowany poziom osobistej wiary człowieka, a w procesie przygotowania do bierzmowania na zachowanie minimum wymagań³⁰⁸.

W suplemencie do *Uchwał II Synodu Archidiecezji Katowickiej* uściślono kwestie związane z wymaganiami i odpowiednią formacją kandydatów do omawianego sakramentu. We *Wskazaniach dotyczących przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, prawodawca dokładnie określił sposób przeżywania tego wydarzenia w strukturach Kościoła partykularnego. W drugiej części dokumentu zamieszczone zostały szczegółowe wskazania, dotyczące tzw. *drogi bierzmowania*. Zgodnie z założeniami ma ona na celu podjęcie działań o charakterze przede wszystkim prawnym, ale też duszpasterskim oraz katechetycznym, a ponadto jest cenną inicjatywą synodu z 2016 roku. Przygotowanie bowiem do sakramentów może być zawsze ożywione dzięki zaangażowaniu prowadzących katechezę oraz samych kandydatów, co prowadzi do owocniejszego spotkania z Chrystusem, obecnym w liturgii³⁰⁹.

W archidiecezji katowickiej, zgodnie z dokumentem Konferencji Episkopatu Polski w zakresie nauczania religii w szkole z 2001 roku, realizowana

³⁰⁵ K. T. Hart, *The Sacrament of Confirmation*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Cordien, T. J. Green, New York 2000, s. 1073.

³⁰⁶ Nr 1297.

³⁰⁷ Nr 3.

³⁰⁸ C. Pierpaolo, *La teologia della confermazione nel XX secolo*, w: *La cresima*, red. E. Carr, Roma 2007, s. 179.

³⁰⁹ R. Falsini, *I Modi della presenza di Cristo nella liturgia*, w: *Nel rinnovamento liturgico il passaggio delli Spirito*, red. E. Mazza, G. M. Compagnoni, Roma 2001, s. 429nn.

jest tzw. *droga bierzmowania*³¹⁰. Wraz z jej założeniami prawodawca wskazał na konkretne działania podejmowane w tym zakresie w strukturach archidiecezji katowickiej. Mianowicie: trzyletnie przygotowanie do bierzmowania w czasie nauki w szkole³¹¹, zaś po jego otrzymaniu trzyletnią formację w ramach katechezy w szkole średniej³¹².

Na synodzie zwrócono uwagę na to, iż przygotowanie do bierzmowania jest swego rodzaju procesem, w którym uczestniczą nie tylko osoby przystępujące do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej, ale także duszpasterze, rodziny katolickie, katecheci. Zalecono w tym względzie, aby tzw. *droga bierzmowania* miała dynamiczny charakter i obejmowała również takie aktywności, jak: comiesięczna Eucharystia w intencji kandydatów i już bierzmowanych, regularne spotkania w małych grupach pod kierunkiem świeckich animatorów, celebracje liturgiczne, a także cykliczne spotkania z rodzicami kandydatów i świadkami ich bierzmowania³¹³. Wśród tak wielu obszarów, związanych z formacją kandydatów, nigdy nie można pominąć istoty sakramentu³¹⁴.

W dokumentach synodalnych wskazane zostały szczegółowo również pozostałe kwestie, związane z formacją do omawianego sakramentu. Warunkiem przystąpienia do bierzmowania jest uczestnictwo w parafialnej katechezie oraz w szkolnym nauczaniu religii przez cały okres formacji³¹⁵. W archidiecezji katowickiej przygotowanie do omawianego sakramentu ma być realizowane na dwóch równoległych płaszczyznach. Pierwszą stanowi katecheza parafialna dla kandydatów, zaś drugą nauka religii w szkole. Ponieważ, jak zauważa J. Kreiml,

³¹⁰ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadpodstawowych*, Warszawa 2001, s. 168-169.

³¹¹ Konkretnie od szóstej do ósmej klasy szkoły podstawowej, względnie przez cały trzyletni czas nauki w gimnazjum.

³¹² *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 35.

³¹³ Tamże, nr 36.

³¹⁴ A. Lameri, *Il Sacramento della confermazione nel cammino dell'iniziazione cristiana: dalla problematica teologica alla questione pastorale*, Rivista Liturgica 87 (2000), s. 204.

³¹⁵ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 38.

tematyka i forma katechezy powinny także na różne sposoby zostać ożywione³¹⁶. Wskazane obszary formacji wzajemnie się przenikają i uzupełniają tak, aby kandydaci zostali jak najlepiej przygotowani do przyjęcia sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej.

W kwestii przygotowania do bierzmowania nastąpiła konkretyzacja norm prawnych. Poprzedni synod w formacji kandydatów zalecał ogólnie kształtowanie ich chrześcijańskiej dojrzałości. Obecne zaś prawo partykularne w tym względzie przewiduje formę *drogi bierzmowania*, której szczegółowe założenia zostały wyżej przedstawione. Synod zachęcił również szersze grono osób do tego, aby towarzyszyły kandydatom w tzw. *drodze bierzmowania*. „Zaleca się włączenie w proces przygotowania do sakramentu bierzmowania rodziców kandydatów i świadków bierzmowania”³¹⁷.

1.2.2. Wiek kandydatów do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku, w kan. 787 zawierał normę, aby kandydaci przystępowali do bierzmowania we właściwym czasie. Prawo powszechne stanowiło także, iż omawiany sakrament w Kościele łacińskim był odkładany do około siódmego roku życia kandydata, zaś wcześniej można go było udzielić wyjątkowo, szczególnie w niebezpieczeństwie śmierci lub dla innych słuszych przyczyn³¹⁸. Wraz z ogólnymi przepisami, zawartymi w pierwszym powszechnym zbiorze prawa, powstawały normy partykularne, które określały wiek kandydatów do przyjęcia wspomnianego sakramentu.

³¹⁶ J. Kreiml, *Die Firmung – ein entscheidender Schritt auf dem Weg ins mündige Christsein: das Sakrament der Beauftragung zur Mitarbeit an der Sendung der Kirche*, Klerusblatt 83 (2003), s. 113.

³¹⁷ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 30.

³¹⁸ Z. Janczewski, *Ewolucja przepisów dotyczących wieku przyjmującego bierzmowanie i ich uzasadnianie*, Studia Płockie 27 (1999), s. 175.

W 1932 roku w diecezji katowickiej wydane zostały *Wskazówki odnoszące się do bierzmowania*³¹⁹, które podejmowały omawianą kwestię. Treść zarządzenia brzmiała następująco: „Co do warunków można się czasem spotkać z mylnym mniemaniem, jakoby Komunia św. była jednym z warunków przystąpienia do sakramentu bierzmowania. Tak nie jest. Więc starsze osoby mogą, byleby były w stanie łaski, przystąpić do bierzmowania, chociażby z jakiegokolwiek powodu nie przystąpiły poprzednio do Komunii św. i także dzieci, które jeszcze nie przystąpiły do pierwszej Komunii św. mają prawo, owszem obowiązek przystąpienia do sakramentu bierzmowania”³²⁰. W trosce pasterskiej oraz odpowiedzialności za sakramenty wyjaśniono więc możliwość otrzymania bierzmowania przez kandydatów w diecezji katowickiej.

W myśl nauki Soboru Watykańskiego II w Kościołach lokalnych umożliwiono ustalenie nowych wytycznych, związanych ze szczególnym określeniem wieku kandydatów do bierzmowania³²¹. W 1973 roku Paweł VI promulgował posoborowy *Pontyfikał* i zezwolił w nim Konferencjom Biskupów na określenie wieku kandydatów do bierzmowania³²².

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* sprecyzowano, że bierzmowanie „jako ostatni z sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, powinny dzieci przyjmować na zakończenie katechizacji na stopniu podstawowym”³²³. Prawodawca nawiązując do wydanej normy w innym miejscu raz jeszcze wskazał, iż bierzmowania należało udzielać na zakończenie okresu katechizacyjnego³²⁴.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 890 stanowi, że do omawianego sakramentu kandydaci powinni przystąpić w odpowiednim czasie.

³¹⁹ Wiadomości Diecezjalne, 7 (1932) nr 5, poz. 65, s. 196.

³²⁰ *Wskazówki odnoszące się do bierzmowania*, Wiadomości Diecezjalne, 7 (1932) nr 5, poz. 65, s. 196.

³²¹ K. T. Hart, *The Sacrament of Confirmation...*, s. 1088.

³²² *Pontificale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilli Vaticani II Instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Confirmationis*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, nr 11. Więcej na ten temat: Z. Janczewski, *Ewolucja przepisów dotyczących wieku przyjmującego bierzmowanie i ich uzasadnianie...*, s. 176.

³²³ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.5.8.

³²⁴ Tamże, nr V, 2.6.4.

Prawodawca powszechny nie skonkretyzował wydanej normy, stąd też odpowiedni wiek bierzmowania należało określić w prawie partykularnym. Proces dojrzewania chrześcijańskiego jest bowiem nieustannym dążeniem człowieka do doskonałości³²⁵.

II Polski Synod Plenarny podkreśla, że gdy mówi się o sakramencie dojrzałości chrześcijańskiej, to nie należy mylić dojrzałego wieku wiary z rozwojem naturalnym człowieka³²⁶. Dojrzałość należy rozumieć jako proces, nie jako stan życia człowieka³²⁷. Powołując się na tradycję łacińską podkreśla się, iż odpowiednim czasem do przyjęcia bierzmowania jest wiek rozeznania kandydata³²⁸. Ponadto w wydanych uchwałach wspomniany synod wskazuje na to, że biskupi w swoich diecezjach powinni określić odpowiedni wiek kandydatów do jego przyjęcia³²⁹.

W synodalnym prawie archidiecezji katowickiej z 2016 roku, podjęto kwestię wieku kandydatów do omawianego sakramentu. Obecnie do bierzmowania przystępuje młodzież w wieku mającym newralgiczne znaczenie dla przyszłości ich wiary³³⁰. „Do sakramentu bierzmowania przystępuje zasadniczo młodzież klas ósmych (albo trzecich klas gimnazjum). Bez uzasadnionej przyczyny nie należy opóźniać wieku bierzmowania”³³¹.

W obecnie obowiązujących normach nie zauważa się zmiany prawa w kwestii wieku kandydatów do bierzmowania, gdyż przepisy obu synodów katowickich pokrywają się w tym zakresie.

³²⁵ K. Misiaszek, *Bierzmowanie – sakramentem dojrzałości czy sakramentem kształtowania dojrzałości?*, Studia Koszalińsko-Kołońskie, 2017, nr 24, s. 258.

³²⁶ Nr 20.

³²⁷ K. Misiaszek, dz. cyt., s. 258.

³²⁸ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, dz. cyt., nr 20.

³²⁹ Tamże.

³³⁰ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 28.

³³¹ Tamże, nr 33.

2. Kwestie poruszone przez I Synod Diecezji Katowickiej

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarte zostały normy prawne, które dotyczyły nadzwyczajnego szafarza bierzmowania, a także regulowały odnotowanie faktu przyjęcia wspomnianego sakramentu.

2.1. Nadzwyczajny szafarz bierzmowania

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku rozróżniał szafarza zwyczajnego bierzmowania od nadzwyczajnego, w myśl przepisów kan. 782 § 1-2. Pierwszym z wymienionych był biskup konsekrowany, zaś drugim – kapłan upoważniony prawem powszechnym lub szczególnym indultem³³². Kodeks określał takiego duchownego terminem *extraordinarius minister*³³³. Rozwijając tę myśl należy wskazać, iż w obowiązującym wówczas prawie powszechnym, w kan. 782 § 2, zawarta została norma, w myśl której duchowny nieposiadający sakry biskupiej mógł być delegowany do udzielania bierzmowania³³⁴. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 roku zawierał również przepisy, że prezbiter jest nadzwyczajnym szafarzem omawianego sakramentu najpierw na mocy prawa powszechnego (prawo takie posiadali m.in. wikariusze i prefekci apostołscy, prałaci i opaci). Prezbiterzy mogli udzielać bierzmowania tylko wiernym Kościoła łacińskiego – tak własnym poddanym, jak i obcym, jeśli ich ordynariusz nie

³³² F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa. t. 2*, Opole 1958, s. 17. Więcej na ten temat: *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, red. H. Jone, Paderborn 1954, s. 45.

³³³ M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, *Prawo Kanoniczne* 33 (1990) nr 1-2, s. 103.

³³⁴ Z. Janczewski, *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004, s. 94.

zabronił im przyjmowania tego sakramentu poza własną diecezją. Ponadto działali oni na mocy specjalnego indultu, udzielanego w poszczególnych przypadkach³³⁵.

W 1946 roku Kongregacja Sakramentów wydała dekret *Spiritus Sancti munera*, na mocy którego poszerzone zostało grono prezbiterów mogących udzielać bierzmowania, ze względu na katolików pozbawionych kontaktu z biskupem w okolicznościach wojny³³⁶. W krótkim czasie od wydania wspomnianego dokumentu, na polecenie Piusa XII w 1947 roku, Kongregacja Rozkrzewiania Wiary wydała dekret *Post latum*, na mocy którego prezbiter mógł otrzymać upoważnienie do udzielania bierzmowania wiernym pod warunkiem niebezpieczeństwa śmierci, nieobecności pasterza lub innej przeszkody w sprawowaniu przez biskupa wspomnianego sakramentu³³⁷.

W ustawodawstwie partykularnym diecezji katowickiej, w 1947 roku wydano *Rozporządzenie wykonawcze w sprawie udzielania sakramentu bierzmowania*³³⁸. Prawo diecezjalne zawierało odtąd normy związane z udzielaniem tego sakramentu przez duchownych szczególnie osobom znajdującym się w niebezpieczeństwie śmierci³³⁹. Lokalne przepisy przewidywały ponadto, aby do Kurii Diecezjalnej co kwartał zgłaszać przypadki udzielonego bierzmowania w niebezpieczeństwie śmierci, podając oprócz podstawowych danych bierzmowanego okoliczności udzielenia tego sakramentu³⁴⁰. Norma dotyczyła także sytuacji związanej z ciężką chorobą, w której znajdowała się osoba. W 1957 roku w „Wiadomościach Diecezjalnych” wydano zarządzenie zobowiązujące proboszczów do regularnego składania sprawozdań w ilu

³³⁵ Więcej na ten temat: M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania...*, s. 142. Bierzmowanie w myśl kanonów *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku, było rozumiane jako sakrament, w którym człowiek ochrzczony przez włożenie rąk, namaszczenie krzyżmem i słowa szafarza, otrzymywał dary Ducha Świętego, dające umocnienie w wierze oraz siły do życia chrześcijańskiego. I. Grabowski, *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu*, Lwów 1927, s. 345.

³³⁶ AAS 38 (1946), s. 353.

³³⁷ Sacra Congregatio de Propaganda Fide, *Decretum Post latum*, AAS 40 (1948), s. 41. M. Pastuszko, *Prezbiter jako szafarz sakramentu bierzmowania...*, s. 155.

³³⁸ Wiadomości Diecezjalne (1947) nr 2, poz. 27, s. 50.

³³⁹ Tamże.

³⁴⁰ Tamże.

wypadkach udzielono bierzmowania ciężko chorym, znajdującym się w niebezpieczeństwie śmierci³⁴¹.

W 1964 roku Paweł VI wydał dokument w formie listu apostolskiego motu proprio *Pastorale munus*³⁴². Prawo powszechne zostało poszerzone i dawało biskupom ordynariuszom możliwość udzielania uprawnień kapelanom zakładów leczniczych, sierocińców, więzień – w zakresie władzy udzielania bierzmowania wiernym znajdującym się w niebezpieczeństwie śmierci³⁴³. Ponadto w 1973 roku promulgowany został przez Pawła VI *Pontyfikał Rzymski*, w którym wymienione zostały kolejne warunki udzielania przez prezbitera bierzmowania³⁴⁴. Chodziło o okoliczności, w których kandydat przyjmował chrzest jako dorosły, względnie był wprowadzany do pełnej jedności z Kościołem katolickim, ponadto w sytuacji niebezpieczeństwa śmierci, które zagrażało wiernemu oczekującemu na wspomniany sakrament³⁴⁵.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarte zostały przepisy, regulujące posługę nadzwyczajnego szafarza bierzmowania. Prawodawca przypomniał prezbiterom o udzielaniu wspomnianego sakramentu dorosłym osobom chorym, których życie było zagrożone. „Przypomina się proboszczom i wszystkim, którzy według prawa asystują chorym, by w niebezpieczeństwie śmierci udzielali im sakramentu bierzmowania, pytając chorych w wypadkach wątpliwych, czy go przyjęli”³⁴⁶. Kolejny przepis dotyczył zezwolenia na udzielenie bierzmowania dzieciom, których życie mogło być zagrożone. „Trzeba również rodzicom przypomnieć, że w razie ciężkiej choroby dziecka należy prosić proboszcza o udzielenie mu tego sakramentu”³⁴⁷. Ponadto zezwolono prezbiterom

³⁴¹ Wiadomości Diecezjalne (1957) nr 9-10, poz. 48, s. 138.

³⁴² AAS 58 (1964), s. 6.

³⁴³ T. Pawluk, *Bierzmowanie w świetle postanowień Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawa kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 20 (1977) nr 1-2, s. 182.

³⁴⁴ *Pontificale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Confirmationis*, dz. cyt., nr 7.

³⁴⁵ M. Pastuszko, *Prezbiter jako szafarz sakramentu bierzmowania...*, s. 104.

³⁴⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.5.10.

³⁴⁷ Tamże.

na udzielenie katechumenom chrztu razem z bierzmowaniem. „Udziela się proboszczom, z prawem subdelegowania, uprawnienia do udzielania osobom (...) sakramentu chrztu łącznie z sakramentem bierzmowania, zgodnie z księgami liturgicznymi”³⁴⁸.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 882 zawarty został przepis stanowiący, że zwyczajnym „szafarzem sakramentu bierzmowania jest biskup. Ważnie udziela tego sakramentu również prezbiter posiadający takie upoważnienie na podstawie prawa powszechnego lub szczególnego udzielania go przez kompetentną władzę”. Szafarzem omawianego sakramentu może zostać obecnie prezbiter na mocy samego prawa, uprawnienia bądź upoważnienia.

Nadzwyczajnym szafarzem wspomnianego sakramentu jest prezbiter zrównany w prawie z biskupem diecezjalnym, który udziela bierzmowania w granicach swojego terytorium³⁴⁹. Prawo powszechne przewiduje, że duchowny nieposiadający sakry biskupiej – poza niebezpieczeństwem śmierci – może posiadać władzę bierzmowania na mocy szczególnego udzielenia jej ze strony kompetentnej władzy³⁵⁰. W obowiązującym kodeksie taką właśnie władzę posiada prezbiter (na mocy urzędu lub zlecenia biskupa diecezjalnego) udzielając chrztu osobie, która przestała być dzieckiem oraz kandydatowi już ochrzczoneму, dopuszczonemu do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim³⁵¹. W myśl kan. 883 nr 3 na mocy samego prawa proboszcz (a nawet każdy prezbiter) może bierzmować osoby, znajdujące się w niebezpieczeństwie śmierci. Warto również zaznaczyć, że nadzwyczajny szafarz powinien bierzmować te osoby, na korzyść których taka władza została mu udzielona³⁵².

Biskup diecezjalny, gdy zachodzi konieczność, może udzielić prezbiterowi także uprawnienia do sprawowania tego sakramentu³⁵³. *Obrzędy bierzmowania*

³⁴⁸ Tamże, nr V, 2.6.4.

³⁴⁹ Kan. 883 nr 1.

³⁵⁰ D. Mazurkiewicz, *Szafarz sakramentu bierzmowania. Próba wykładni obowiązujących przepisów*, Studia Koszalińsko-Kołońskie 2012, nr 19, z. II, s. 106.

³⁵¹ Kan. 883 nr 2.

³⁵² D. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 107.

³⁵³ Kan. 884 § 1.

dostosowane do zwyczajów diecezji polskich podają, że uprawnienie takie mogą otrzymać prezbiterzy, pełniący w diecezji specjalny urząd lub zadanie: wikariusza generalnego, wikariusza biskupiego, dziekana³⁵⁴. Prezbiter może ponadto otrzymać od szafarza w momencie ceremonii upoważnienie do bierzmowania i razem z nim udzielać tego sakramentu³⁵⁵. *II Polski Synod Plenarny* przypomina, że biskup powinien udzielać bierzmowania raczej osobiście, chociaż w wyjątkowej sytuacji nadzwyczajnym szafarzem omawianego sakramentu jest również prezbiter za pozwoleniem biskupa diecezjalnego³⁵⁶.

Jak się zatem wydaje, ze względu na precyzyjne przepisy zawarte w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* nie podjęto omawianej kwestii.

2.2. Odnotowanie faktu przyjęcia bierzmowania

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku nakazywał prowadzenie w parafii księgi bierzmowanych³⁵⁷. Ponadto nałożono na proboszcza obowiązek zapisania faktu bierzmowania w tej księdze oraz odnotowania tego sakramentu na marginesie księgi chrztów³⁵⁸. Rozwijając to zagadnienie M. Pastuszko zaznaczył, że w myśl kan. 798 wspomnianego kodeksu obowiązkiem wspomnianego duchownego było również odnotowanie bierzmowania udzielonego w jakichkolwiek okolicznościach³⁵⁹.

W 1946 roku Kongregacja Sakramentów wydała dekret *Spiritus Sancti munera*, mocą którego w księdze bierzmowanych należało zamieścić takie

³⁵⁴ Nr 8.

³⁵⁵ Kan. 884 § 2.

³⁵⁶ Nr 21.

³⁵⁷ Kan. 470 § 1. J. Adamczyk, *Księgi parafialne w świetle obowiązujących przepisów*, Wrocławski Przegląd Teologiczny. Historia Kościoła i prawo kanoniczne, 24 (2016) nr 2, s. 173.

³⁵⁸ Kan. 798, 470.

³⁵⁹ M. Pastuszko, *Sakrament bierzmowania (kanony 879 – 896)...*, s. 375.

informacje, jak: imię i nazwisko szafarza, dane kandydata, jego rodziców, świadka, datę i miejsce udzielonego sakramentu³⁶⁰. Tak szczegółowy zapis miał uchronić w przyszłości osobę przed powtórным przyjęciem sakramentu. Należy w tym kontekście również odnotować wydane w 1970 roku zarządzenie Prymasa Polski, zobowiązujące do dokładnego zapisywania wszystkich danych włącznie z bierzmowaniem osób chorych w szpitalu³⁶¹. Wydane przepisy podkreślały jednocześnie, iż tego sakramentu udzielało się osobie tylko jeden raz i nie można było go powtarzać. Ponadto w 1975 roku *Konferencja Episkopatu Polski* zarządziła, aby fakt bierzmowania został odnotowany na marginesie księgi chrztów³⁶².

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* nakazano, aby fakt przyjęcia bierzmowania zawsze odnotować na wydawanym przez parafię świadectwie chrztu potrzebnym do zawarcia związku małżeńskiego³⁶³.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 895 zawiera normę, iż „nazwiska bierzmowanych, czyniąc wzmiankę o szafarzu, rodzicach i świadkach, miejscu i dacie, należy zapisać w księdze bierzmowanych”. Księga bierzmowania jest dowodem zaistnienia faktu prawnego³⁶⁴. Ponadto o fakcie udzielonego sakramentu należy powiadomić proboszcza miejsca chrztu osoby, aby ten mógł następnie dokonać wpisu w księdze ochrzczonych³⁶⁵.

Przepisy zawarte w obowiązującym kodeksie, dotyczące odnotowania bierzmowania zarówno w specjalnej księdze przechowywanej w archiwum parafialnym, jak i na marginesie księgi chrztów, zostały przypomniane w *Obrzędach bierzmowania dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich*³⁶⁶.

³⁶⁰ AAS 38 (1946), s. 353.

³⁶¹ *Orędownik Diecezji Chelmińskiej*, Pelplin 7-9 (1970), s. 192-193.

³⁶² *Dokumenty Duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski, 1966-1993*, Lublin 1994, nr 16, s. 34.

³⁶³ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.6.6.

³⁶⁴ J. Adamczyk, *Księgi parafialne w świetle obowiązujących przepisów...*, s. 181-182.

³⁶⁵ Kan. 895, kan. 535 § 2.

³⁶⁶ Nr 14.

„Fakty te powodują określone prawem skutki w odniesieniu do wiernych, którzy są podmiotami tych aktów”³⁶⁷.

II Synod Archidiecezji Katowickiej nie podjął w uchwałach omawianego zagadnienia.

3. Kwestie poruszone przez synod z 2016 roku

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zamieszczono nowe normy, które dotyczą sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Wśród nich należy wymienić: przepisy dotyczące wyboru świadka bierzmowania, wolontariat młodzieży, katechezę mistagogiczną oraz pozostałe kwestie.

3.1. Świadek bierzmowania

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku znajdowały się przepisy, stanowiące o „rodzicach bierzmowania”. Prawodawca w kan. 793 powołał się na prastary zwyczaj – tak jak przy chrzcie, tak i przy bierzmowaniu, kandydatowi powinien towarzyszyć „ojciec” tego sakramentu. W pierwszym kodeksie, w kan. 795, wyliczone zostały wymagania dla „rodzica bierzmowania” – powinien sam wcześniej przyjąć ten sakrament, posiadać intencję spełnienia powierzonego obowiązku, nie mógł ponadto należeć do sekty i nie być związanym żadną karą kościelną. W myśl kan. 795, osoba nie mogła być jednocześnie biologicznym rodzicem kandydata, musiała zostać do tej funkcji wyznaczona, a także w czasie ceremonii dotykać fizycznie przyjmującego sakrament. W dalszej części przepisów kodeksowych w tym względzie zawarto normę, zobowiązującą ojca

³⁶⁷ H. Misztal, Sytuacja prawna archiwum parafialnego, *Roczniki Nauk Prawnych*, Tom XII, zeszyt 2 (2002), s. 94.

bierzmowania do tego, aby otoczył na stałe duchowe dziecko opieką, starając się o jego chrześcijańskie wychowanie³⁶⁸.

W aktualnie obowiązującym prawie powszechnym nastąpiła zmiana przepisów w omawianej kwestii. Nie mówi się już o „ojcu bierzmowania”, tylko o świadku wspomnianego sakramentu. W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w treści kan. 874 § 1 zaznaczono, aby kandydatowi do bierzmowania towarzyszył świadek, któremu należy postawić odpowiednie wymogi do pełnienia tego zadania. Kodeks nie wylicza bezpośrednio wymagań, jakie należy postawić świadkowi bierzmowania, lecz odsyła do kan. 874, w którym zostały postawione warunki kandydatom do pełnienia funkcji rodziców chrzestnych³⁶⁹. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 893 § 2 zawiera normę, aby świadkiem bierzmowania najlepiej był ktoś z chrzestnych kandydata.

W *Obrzędach bierzmowania dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich* zaznaczono, że „ze względu na współczesne warunki pastoralne wypada, aby chrzestny, jeżeli może być obecny był także świadkiem bierzmowania”³⁷⁰. Ponadto wspomniana osoba powinna być dojrzała, należeć do Kościoła katolickiego i wcześniej również przyjąć wszystkie sakramenty inicjacji chrześcijańskiej³⁷¹. Kandydat do pełnienia omawianej funkcji nie powinien być również wykluczonym przez prawo do pełnienia tego zadania³⁷². Świadek sakramentu oznacza bowiem kogoś, kto nieustannie umacnia bierzmowanego przykładem swojej wiary³⁷³.

Uchwały synodalne z 2016 roku, dotyczące wyboru świadka bierzmowania, są spójne z prawem powszechnym w tym względzie. „Ze względu na jedność

³⁶⁸ Kan. 797.

³⁶⁹ M. Pastuszko, *Sakrament bierzmowania (kanony 879 – 896)...*, s. 369. Według tych przepisów należy obecnie dokonać wyboru świadka omawianego sakramentu. Zgodnie z kan. 874 § 1 do zadania chrzestnego może być dopuszczony ten, kto został wyznaczony, ukończył 16 lat, jest katolikiem bierzmowanym, przyjął Eucharystię i prowadzi życie zgodne z wiarą. Ponadto osoba nie może trwać w karze kanonicznej i nie jest ona jednocześnie ojcem lub matką kandydata. Kan. 874 § 1.

³⁷⁰ Nr 5.

³⁷¹ *Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2006, nr 6.

³⁷² Tamże.

³⁷³ A. Calapaj Burlini, *I padronato oggi. Elementi per una valutazione nella luce della storia*, Rivista Liturgica 91 (2004), s. 124.

sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego rolę świadka bierzmowania powinien pełnić, o ile to możliwe, jeden z rodziców chrzestnych³⁷⁴. Nie wykluczono, aby funkcję tę sprawowała również inna osoba, wybrana przez rodziców bądź samego kandydata do omawianego sakramentu. „Wybór świadka w osobie chrzestnego nie jest jednak bezwzględny”³⁷⁵.

3.2. Wolontariat młodzieży

Kolejnym zagadnieniem podjętym w obowiązującym prawie archidiecezji katowickiej jest *wolontariat młodzieży*. W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 879 prawodawca zaznaczył, że ochrzczeni przez bierzmowanie, postępując na drodze chrześcijańskiego wtajemniczenia, są ubogacani darem Ducha Świętego, łączą się z Kościołem, stają się umocnieni oraz zobowiązani do tego, by słowem i czynem świadczyć o Chrystusie, a także szerzyć wiarę i jej bronić. *II Polski Synod Plenarny* przypomina, że jednym ze skutków bierzmowania jest ściślejsze zjednoczenie przyjmującego ten sakrament ze wspólnotą Kościoła³⁷⁶. Odpowiedzią na przedstawioną przez ojców synodalnych normę są podejmowane inicjatywy, związane zarówno z formacją przed przyjęciem sakramentów, jak i towarzyszeniu osobom po ich otrzymaniu, tak aby jeszcze ściślej wierni mogli zjednoczyć się ze wspólnotą Kościoła.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* wprowadzono nowe inicjatywy, związane nie tylko z samym przygotowaniem do bierzmowania, ale także z zaangażowaniem się w życie Kościoła kandydatów po przyjęciu omawianego sakramentu. Jedną z nich jest *wolontariat młodzieży*. Zaleca się, by wolontariat młodzieży traktować jako jedną z uzupełniających, praktycznych form

³⁷⁴ Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej, dz. cyt., nr 31.

³⁷⁵ A. Rutkowski, *Przygotowanie do sakramentu bierzmowania w życiu Kościoła partykularnego po II Soborze Watykańskim*, Studia Pelplińskie 2013, s. 231.

³⁷⁶ Nr 21.

przygotowania do przyjęcia bierzmowania i działania po jego przyjęciu³⁷⁷. W przywołanej normie zawarte zostały dwa założenia prawodawcy w tym względzie. Wspomniany wolontariat stanowi najpierw dodatkową formę przygotowania kandydatów do sakramentu. Natomiast drugi jego wymiar polega na towarzyszeniu już bierzmowanym na dalszej drodze ich duchowego wzrostu. Skoro sakrament dojrzałości chrześcijańskiej zobowiązuje przyjmujących do dawania świadectwa wiary, to uczestnictwo we wspomnianym wolontariacie, rozumianym jako bezinteresowna i nieodpłatna pomoc bliźniemu, znakomicie do tego zadania przygotowuje³⁷⁸.

Omawiana inicjatywa synodalna ma spełniać obecnie ważną rolę także w zaangażowaniu się kandydatów do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej w działalność ruchów odnowy Kościoła we wspólnocie parafialnej. W tym kontekście wydano również zachętę. „Zaleca się koncentrowanie pracy duszpasterskiej z młodzieżą gimnazjalną (albo młodzieżą ostatnich klas szkoły podstawowej w systemie ośmioklasowym) na przygotowaniu do sakramentu bierzmowania, którego cennym uzupełnieniem będzie proponowanie młodym udziału w spotkaniach ruchów i stowarzyszeń młodzieżowych”³⁷⁹.

3.3. Katecheza mistagogiczna

Jednym z zagadnień, które zostało podjęte w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* jest *katecheza mistagogiczna*.

Katechizm Kościoła Katolickiego poucza, że omawiana kwestia ma na celu wprowadzenie w misterium Chrystusa, a mianowicie przechodzi od tego, co widzialne, do tego, co niewidzialne, od znaku do tego, co on oznacza, wreszcie od

³⁷⁷ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 451.

³⁷⁸ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 36.

³⁷⁹ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 102.

sakramentów do misteriów³⁸⁰. Według założeń wspomniana katecheza przyczynia się do zjednoczenia osoby nie tylko z samym Chrystusem, ale także ze wspólnotą Kościoła. Katechizm poucza dalej, że *katecheza mistagogiczna* jest bardzo ważnym zadaniem, szczególnie dla Kościołów lokalnych³⁸¹. Przyjmującym bierzmowanie bardzo potrzebne jest umocnienie w podjętych zobowiązaniach, które ma pomóc osobie nieustannie trwać we wspólnocie eklezjalnej, a tym samym jeszcze ściślej zjednoczyć się z Chrystusem.

Jednym z założeń *katechezy mistagogicznej* jest jej wymiar egzystencjalny, który polega na uświadomieniu życiowych konsekwencji przyjęcia sakramentów w aspekcie indywidualnym i społecznym³⁸². Rozwijając tę myśl, R. Buchta zaznaczył, że mistagogiczne wprowadzanie człowieka w tajemnicę życia Kościoła należy rozumieć jako wchodzenie w krąg zbawczego działania Osób Bożych, co umożliwia w konsekwencji osobistą odpowiedź człowieka³⁸³. Dlatego bardzo ważne jest wychowanie katechizowanych do uczestnictwa w życiu wspólnoty Kościoła, a także do podjęcia Jego misji³⁸⁴.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* normy dotyczące *katechezy mistagogicznej* są cenną inicjatywą w obszarze bierzmowania. Do tej pory w lokalnym prawie nie pojawiły się przepisy, związane z permanentną formacją osób, po przyjęciu przez nich omawianego sakramentu. Synod zalecił kontynuację spotkań katechetycznych po przystąpieniu młodzieży do bierzmowania³⁸⁵. „Spotkania takie przyczyniają się bowiem do utrzymywania przez młodzież bliższych kontaktów ze swoją parafią i duszpasterzami, włączając mocniej w życie parafialne”³⁸⁶.

³⁸⁰ Nr 1075.

³⁸¹ Tamże.

³⁸² P. Mąkosa, *Terminologiczne podstawy katechezy mistagogicznej*, Roczniki Pastoralno-Katechetyczne, Tom 4 (59) 2012, s. 183.

³⁸³ R. Buchta, *Mistagogia w polskiej refleksji i praktyce katechetyczno-duszpasterskiej po II Soborze Watykańskim*, Katowice 2017, s. 459.

³⁸⁴ Tamże.

³⁸⁵ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 291.

³⁸⁶ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 37.

3.4. Pozostałe kwestie

W kontekście przygotowania rodziców i chrzestnych do chrztu dzieci obowiązujące normy prawa lokalnego wskazują również na wartość obchodzenia rocznicy przyjęcia wspomnianego sakramentu, aby umocnić wzajemną więź nie tylko między członkami najbliższej rodziny, ale przede wszystkim ze wspólnotą Kościoła³⁸⁷.

Warto zaznaczyć, że w kontekście pogłębienia więzi bierzmowanych ze wspólnotą parafialną, synod zaleca także obchodzenie rocznicy przyjęcia tego sakramentu. W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zawarte zostało zalecenie, aby wspomniana rocznica była obchodzona uroczyście³⁸⁸.

W obowiązującym prawie archidiecezji katowickiej podjęta została również kwestia miejsca przyjęcia bierzmowania. „Celebracja sakramentu bierzmowania powinna mieć miejsce w parafii zamieszkania kandydata, najlepiej w okresie wielkanocnym”³⁸⁹. Takie ujednolicenie w Kościele katowickim miejsca przystąpienia do omawianego sakramentu łączy się z zadaniami proboszcza, który jest pasterzem wiernych zamieszkujących określone struktury terytorialne³⁹⁰.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania wykazują, iż w niektórych kwestiach podejmowanych przez oba synody w zakresie chrztu, nastąpiła ewolucja norm

³⁸⁷ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 290.

³⁸⁸ Tamże.

³⁸⁹ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 40.

³⁹⁰ W kan. 530 KPK 83 wyliczone zostały funkcje specjalnie powierzone proboszczowi. Wśród nich jest udzielanie sakramentów. J. Krukowski, *Księga II, Lud Boży*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. II/1, Poznań 2005, s. 435.

prawnych. W zakresie katechezy rodziców (i chrzestnych) do chrztu dzieci w uchwałach pierwszego synodu zarządzono wprowadzenie katechezy dorosłych w tym względzie. W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* nastąpiło uszczegółowienie wcześniejszych norm, gdyż określono, że wspomniana katecheza dla dorosłych przed chrztem dzieci nie ma już odtąd mieć formy pouczeń o prawach i obowiązkach w tym zakresie, lecz powinna wpisywać się w całokształt duszpasterstwa, przybierając dynamiczny charakter. Ponadto duszpasterze już od samego początku powinni towarzyszyć rodzicom oczekującym potomstwa, które ma w ich wierze otrzymać pierwszy sakrament.

W kwestii katechumenatu dorosłych *Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej* zawierały przepis, iż powinien on trwać pół roku. Nie został wskazany zakres pouczeń dorosłych kandydatów do omawianego sakramentu. W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zauważa się poszerzenie prawodawstwa diecezjalnego w tej kwestii. Prawodawca zlecił wydziałowi duszpasterskiemu kurii przygotowanie właściwych materiałów, aby forma katechumenatu dorosłych została ujednolicona. Ponadto powołano do życia nowe instytucje, takie jak: *Archidiecezjalny Ośrodek Katechumenatu* oraz *Rejonowe Ośrodki Katechumenatu*, których zadaniem jest formacja kandydatów do wspomnianego sakramentu. Ze względu na niewielką liczbę osób dorosłych przygotowujących się do przyjęcia pierwszego z sakramentów, katechumenat ma odtąd odbywać się w sposób scentralizowany wokół wspomnianych ośrodków, co jest cenną inicjatywą synodu. Ewolucja nastąpiła również w zakresie celebracji chrztu, którego należy odtąd udzielać w parafii zamieszkania kandydata podczas niedzielnej Eucharystii.

Przeprowadzone badania wykazują ponadto, że w również kwestii bierzmowania oba synody podjęły wspólne zagadnienia. Poszerzenie prawa partykularnego nastąpiło w obszarze przygotowania do omawianego sakramentu. Ewolucję norm w zakresie formacji kandydatów zauważa się w realizacji tzw. *drogi bierzmowania*. Obecnie w przygotowanie do wspomnianego sakramentu są również włączeni świeccy animatorzy. Formacja ma podwójny wymiar – szkolny

i parafialny. W normach zaś dotyczących wskazania odpowiedniego wieku kandydata do bierzmowania nie zauważa się zmiany przepisów.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* prawodawca promulgował normy dotyczące nadzwyczajnego szafarza bierzmowania oraz nałożył obowiązek odnotowania faktu przyjęcia tego sakramentu w odpowiednich księgach parafialnych, a także na wypisywanym świadectwie chrztu. Synod z 2016 roku nie zawarł przepisów w tym względzie.

Synod z 2016 roku podjął kwestie, które nie pojawiły się w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej*. Przepisy dotyczą najpierw świadka bierzmowania, którym powinien być jeden z rodziców chrzestnych kandydata. Bardzo cenną inicjatywą synodalną są przepisy regulujące wolontariat młodzieży, a także prawo partykularne dotyczące katechezy mistagogicznej jako perspektywy rozwoju przyjmujących bierzmowanie na dalsze lata ich życia. Ponadto w obowiązujących normach podkreśla się, aby do bierzmowania przystępować w parafii zamieszkania. Zaleca się także uroczyste obchodzenie rocznicy omawianych sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego.

ROZDZIAŁ IV

SAKRAMENT EUCHARYSTII

Rola sakramentów św. w życiu Kościoła ma swoje uzasadnienie biblijne, teologiczne oraz prawne³⁹¹. Szczególne miejsce wśród nich zajmuje Eucharystia, a nauka o niej na przestrzeni wieków była mocno akcentowana. Jest ona trzecim i zarazem ostatnim z sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego³⁹². W Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* Soboru Watykańskiego II podkreślono, że głównie z Eucharystii jak ze źródła spływa na człowieka łaska, przez którą dokonuje się jego uświęcenie³⁹³. Działalność Kościoła jest przede wszystkim posługą uświęcania, w której ważne miejsce zajmuje Eucharystia, jako fundament. Łączy ona w sobie pozostałe sakramenty.

Już w dokumentach I Synodu Diecezji Katowickiej znajdowało się wiele zarządzeń, dotyczących omawianej kwestii, do których zostały dołączone szczegółowe instrukcje. Stanowiły one akty wykonawcze, umożliwiające wejście uchwał w życie Kościoła katowickiego. Wśród nich można wyliczyć: wprowadzenie zespołów służby liturgicznej, sprawowanie liturgii według instrukcji biskupa diecezjalnego z uwzględnieniem jednolitych postaw, głoszenie

³⁹¹ I. Riedel-Spangenberg, *Sakrament. VII. Kirchenrechtlich*, w: *Lexikon für theologie und Kirche* t. 8, Sonderausgabe 2009, s. 1450.

³⁹² J. M. Huels, *The Most Holy Eucharist*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Cordien, T. J. Green, New York 2000, s. 1095. „Sakramentem szczególnie wspólnototwórczym jest Eucharystia”. Z. Janczewski, *Zadanie uświęcania – sprawowanie sakramentów (z wyjątkiem małżeństwa)*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, A. Pastwa, Lublin 2015, s. 247.

³⁹³ Nr 10. Sakramenty stanowią jedną z najistotniejszych dziedzin życia Kościoła. W nich bowiem jest obecny i działa sam Chrystus. Prawo kanoniczne, będące jedną z form przekazu wiary, interesuje się również tą dziedziną. Z. Janczewski, *Uprawnienia Konferencji Biskupów w zakresie prawa o sakramentach św....*, s. 103.

homilii, prawo dotyczące koncelebracji, prawo o binacjach i trynacjach, przepisy związane ze stypendiami mszalnymi, normy dotyczące Mszy św. dla dzieci, regulacje o możliwości przyjęcia Komunii św. pod dwiema postaciami. Wyliczone zagadnienia świadczyły o poważnym zainteresowaniu prawodawcy Eucharystią. Podjęte tematy wskazywały ponadto na miejsce tego sakramentu w życiu lokalnego Kościoła.

Wraz z wejściem w życie *Kodeksu prawa kanonicznego* w 1983 roku, zostało unormowanych wiele kwestii dotyczących Eucharystii. W kan. 897 podkreślono, że jest ona najbardziej czcigodnym sakramentem, przez który Kościół ustawicznie żyje i wzrasta. Dlatego wierni powinni uzyskać z niej jak największe owoce³⁹⁴. Warto nadmienić, że przez podejmowanie szczególnej troski o życie sakramentalne wiernych, kształtuje się również ich duchowość, która jest najbardziej osobistym obszarem³⁹⁵.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* wiele miejsca poświęca się omawianemu sakramentowi. Podczas drugiego synodu katowickiego część dotychczasowych przepisów, dotyczących Eucharystii, zostało zmienionych i rozwiniętych.

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich

W obu synodach katowickich można zauważyć wspólne kwestie, dotyczące takich obszarów jak: przygotowanie do Eucharystii, wskazania związane z tzw. wczesną Komunią św., uczestnictwo we Mszy św., głoszenie homilii, Komunia św. udzielana pod dwiema postaciami, normy dotyczące posługi nadzwyczajnych szafarzy wspomnianego sakramentu. Najświętsza Ofiara

³⁹⁴ Więcej na ten temat: R. Rak, *Eucharystia w nowym Kodeksie prawa kanonicznego*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 16 (1983), s. 129-155.

³⁹⁵ D. Cenalmor, *Obligaciones y derechos de los fieles, can. 214*, w: *Comentario exegeticoal Código de Derecho Canónico*, t. 2, Pamplona 1996, s. 104n.

stanowiła zawsze centrum całego życia chrześcijańskiego. Dlatego wydawało się słusznym poświęcić jej w postanowieniach synodalnych więcej uwagi.

1.1. Przygotowanie do Eucharystii

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku, w kan. 801 podkreślono, że Eucharystia jest Najświętszym Sakramentem. Ta świadomość prowadziła wiernych do podjęcia wysiłku, związanego z właściwym przygotowaniem się do jej przeżywania. Słusznie zauważył E. Szafrowski, że w pierwszym kodeksie prawodawca mocno akcentował znaczenie omawianego sakramentu³⁹⁶.

Wydawane normy prawa, związane z właściwym przygotowaniem wiernych do owocnego udziału w Eucharystii, mają swoje źródło w treści dokumentów Soboru Watykańskiego II. W Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, ojcowie soborowi zaznaczyli, jak bardzo ważne jest prowadzenie wiernych do pełnego, świadomego oraz czynnego udziału w obrzędach liturgicznych³⁹⁷. W dokumencie podkreślono jednocześnie trzy obszary, na które należało zwrócić szczególną uwagę w przygotowaniu wiernych do udziału w Eucharystii. Formacja do liturgii Mszy św. powinna być zorganizowana w taki sposób, aby udział w niej wiernych był pełny, świadomy, a także czynny. Ojcowie soborowi zadanie przygotowania do Eucharystii powierzyli duszpasterzom, którzy z kolei powinni w tym względzie należycie formować wiernych, stając się nauczycielami liturgii poprzez osobiste przeniknięcie jej duchem i mocą³⁹⁸. Ponadto, co należy zaakcentować, obradujący

³⁹⁶ E. Szafrowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2..., s. 49.

³⁹⁷ Nr 14.

³⁹⁸ *Constitutio de Sacra Liturgia Sacrosanctum concilium*, AAS 56 (1964), s. 97-138; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* (4.12.1963), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, nr 14. Dalej w przypisach skrót: KL.

na soborze ojcowie zwrócili się również z apelem do duszpasterzy, aby o liturgiczne wychowanie wiernych zabiegali gorliwie oraz cierpliwie³⁹⁹.

I Synod Diecezji Katowickiej stał się okazją do tego, aby wydane zostały regulacje prawne, dotyczące przygotowania wiernych do udziału w Eucharystii. Owocem synodalnej refleksji był dokument, zatytułowany: *Regulamin diecezjalnego duszpasterstwa służby liturgicznej*⁴⁰⁰, w którym zawarte zostały przepisy, mające na celu właściwe przygotowanie wiernych do udziału we Mszy św. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zapisano, że przy „każdym kościele parafialnym, rektorskim czy klasztornym powinien istnieć parafialny zespół służby liturgicznej, w skład którego wchodzi: ministranci, lektorzy, kantorzy i psalterzyści, chór liturgiczny, organista i kościelny”⁴⁰¹. Tak powołany zespół, we współpracy z wydziałem duszpasterskim Kurii Diecezjalnej, wyznaczał główne kierunki kształtowania wiernych w jak najlepszym przeżywaniu przez nich Eucharystii. Zadanie formacji wiernych spoczywało zatem przede wszystkim na duszpasterzach służby liturgicznej wszystkich szczebli i polegało na dobrym przygotowaniu niedzielnej i świątecznej liturgii, pracy wychowawczej z wszystkimi członkami zespołów parafialnych⁴⁰².

W regulaminie położono akcent na dwa obszary w tym względzie, a mianowicie na staranne przygotowanie Mszy św. zarówno niedzielnej, jak i świątecznej, następnie zaś na pracę wychowawczą, która miała być trwałym procesem w kształtowaniu świadomości wiernych, szczególnie w kontekście poważnych zmian dotyczących przebiegu liturgii posoborowej. Te dwa wyznaczone przez synod zadania miały mieć zasięg długofalowy, gdyż jak wspomniano wcześniej, formowanie wiernych w kwestii odnowionej liturgii po Soborze Watykańskim II, w kontekście przygotowania do Mszy św., było procesem. Duszpasterze organizując katechezy liturgiczne podjęli zadanie

³⁹⁹ Tamże, nr 19.

⁴⁰⁰ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 85-87.

⁴⁰¹ *Regulamin diecezjalnego duszpasterstwa służby liturgicznej*, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, nr V, 7.1.4.

⁴⁰² Tamże, nr V, 7.1.5.

wyjaśniania ich uczestnikom znaczenia Eucharystii, poszczególnych jej części. Formacja ukierunkowana była także na wskazanie tych części Mszy św., w które mogli czynnie włączyć się posługujący w czasie Eucharystii. Ponadto, zgodnie ze wskazaniami synodalnymi, wszyscy duszpasterze służby liturgicznej zobowiązani zostali do przeprowadzania w poszczególnych rejonach diecezji kursów szkoleniowych dla wykonujących służbę w czasie liturgii⁴⁰³.

Promulgowany przez papieża Jana Pawła II w 1983 roku *Kodeks prawa kanonicznego* zawiera również regulacje, związane z przygotowaniem do omawianego sakramentu. W kan. 898 podkreślano m.in. konieczność wyjaśnienia nauki o Eucharystii tak, aby wierni odnosili się do niej z największym szacunkiem. Powaga liturgii domagała się od uczestników dobrego przygotowania do Mszy św. Wskazane przez ustawodawcę kościelnego kierunki rozwoju życia eucharystycznego wiernych, mogły stanowić inspirację różnych inicjowanych przejawów ich pobożności, pielęgnowanych pod opieką duszpasterzy⁴⁰⁴.

Ojcowie *II Polskiego Synodu Plenarnego* z lat 1991 – 1999 zaznaczyli, że w „świetle najstarszej tradycji biskup jest zawsze odpowiedzialny za Eucharystię w Kościele partykularnym, powierzonym jego pieczy”⁴⁰⁵. Troska pasterza związana była również z właściwym przygotowaniem wiernych do rozumienia poszczególnych części oraz gestów wykonywanych przez zgromadzenie podczas Eucharystii. Ponadto w dokumentach, wydanych po promulgacji nowego *Kodeksu prawa kanonicznego* w 1983 roku podkreślano, że przygotowanie do Mszy św. wymaga nieustannej formacji wiernych i troski pasterzy o godne jej zrozumienie. O potrzebie właściwego przygotowania wiernych do udziału w Eucharystii wypowiedział się w m.in. Ojciec Święty Jan Paweł II ubolewając nad tym, że spotyka się jeszcze ograniczone rozumienie tajemnicy omawianego sakramentu⁴⁰⁶.

⁴⁰³ Tamże, nr V, 7.1.7.

⁴⁰⁴ E. Górecki, *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, Poznań 2011, s. 85.

⁴⁰⁵ Nr 25.

⁴⁰⁶ Ioannes Paulus II, *Litterae encyclicae Ecclesia de Eucharistia*, AAS 95 (2003), s. 433-484; tekst polski: Jan Paweł II, *Encyklika Ecclesia de Eucharistia*, Kraków 2003, nr 52.

Zadanie formacji wiernych do udziału we Mszy św. było konieczne. Dlatego drugi synod katowicki również podjął tę kwestię. W uchwałach zapisano, aby powołać w każdej parafii instytucję zespołu liturgicznego, do którego powinni należeć duszpasterze, służba liturgiczna, przedstawiciele wspólnot parafialnych, zaś jego głównym zadaniem jest przygotowanie niedzielnej liturgii⁴⁰⁷. W uchwale – w odniesieniu do poprzedniego prawa synodalnego – poszerzone zostało wyraźnie grono osób, które stanowią wspomniany zespół. Oprócz służby liturgicznej i duszpasterzy, w skład zespołu wchodzi także przedstawiciele wspólnot parafialnych.

W dokumentach zawarto również zalecenie – wspomniany zespół może też odpowiadać za przygotowanie pewnych elementów formacji liturgicznej, poprzez które wyjaśniane będą osobom kolejne części liturgii, którą powinno się przygotować tak, by w miarę możliwości na wszystkich Mszach św. zaangażować wiernych do pełnienia posług (lektor, psalterzysta, kantor, osoba podająca wezwania modlitwy wiernych, osoby przynoszące dary ofiarne)⁴⁰⁸. Ustawodawca nałożył w ten sposób na duszpasterzy obowiązek troski o godne przygotowanie liturgii, szczególnie na duchownych pełniących w poszczególnych dekanatach i parafiach funkcję dziekana i proboszcza (w porozumieniu z radami duszpasterskimi). Prawdziwe spotkanie z Chrystusem dokonuje się bowiem poprzez czynności liturgiczne⁴⁰⁹.

Ponadto w uchwałach wskazano na potrzebę opracowania programu formacyjnego dla służby liturgicznej, który ma opierać się na obowiązujących dokumentach Kościoła powszechnego w tym zakresie, a odpowiednie normy powinny zostać obecnie opracowane przez *Archidiecezjalne Centrum Formacji Pastoralnej*⁴¹⁰.

W obowiązującym prawie archidiecezji katowickiej zmienione zostały przepisy w kwestii przygotowania do Eucharystii. W *Uchwałach I Synodu Diecezji*

⁴⁰⁷ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 372.

⁴⁰⁸ Tamże, nr 372.

⁴⁰⁹ G. A. Matrimort, *L' Eglise en prière. Principes de la liturgie*, t. I, Paris 1983, s. 99.

⁴¹⁰ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 409, nr 11.

Katowickiej zespół liturgiczny zobowiązany został do współpracy z wydziałem duszpasterskim Kurii Diecezjalnej, zaś duszpasterze służby liturgicznej mieli głosić katechezy liturgiczne oraz przeprowadzić odpowiednie kursy szkoleniowe dla wykonujących służbę. W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* nastąpiła reorganizacja wydziału duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej w Katowicach celem skoordynowania działań pastoralnych⁴¹¹. Powołane zostało *Archidiecezjalne Centrum Formacji Pastoralnej*, które ma obecnie opracować program formacyjny w omawianej kwestii przygotowania do Eucharystii. W różne posługi podczas Mszy św. ponadto należy włączyć wiernych świeckich. W kwestii przygotowania do omawianego sakramentu mocno zaakcentowane zostało również współdziałanie duchownych ze świeckimi. Zespół liturgiczny bowiem, to skuteczna forma wprowadzenia w życie wydanych zaleceń oraz zarządzeń, które dokonuje się na szczeblu parafialnym. Synod wezwał także świeckich, aby „dbali o pogłębianie świadomości sakramentów w życiu chrześcijańskim”⁴¹², co wpisuje się w kwestię przygotowania do Eucharystii. Prawa i obowiązki wiernych wynikają z ich wszczęcia w Chrystusa⁴¹³. Formacja liturgiczna wiernych nie ogranicza się jedynie do procesu wychowania, ale posiada również dalszą perspektywę, dzięki której człowiek może lepiej poznać samego siebie⁴¹⁴.

1.1.1. Przygotowanie do wczesnej Komunii św.

Ważnym zagadnieniem w uchwałach obu synodów katowickich jest przygotowanie dzieci do tzw. wczesnej Komunii św. Praktyka wcześniejszego przystępowania przez dzieci do omawianego sakramentu została zaakcentowana

⁴¹¹ Tamże, nr 9.

⁴¹² Tamże, nr 41.

⁴¹³ S. Recchi, *L'obbligo dei fedeli di promuovere la giustizia sociale (c. 222 § 2)*, *Quaderni di diritto ecclesiale*, 7 (1994) nr 4, s. 444.

⁴¹⁴ J. Nowak, *Apostolski wymiar liturgii*, Poznań 1999, s. 180.

w Kościele powszechnym przez papieża Piusa X, w dekrete *Quam singulari*⁴¹⁵. W dokumencie postawiony został warunek, niezbędny do właściwego przygotowania kandydatów do tzw. wczesnej Komunii św., aby dziecko było świadome, że przyjmuje w chlebie eucharystycznym Ciało Chrystusa.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* prawodawca zawarł normy prawne, regulujące omawiane zagadnienie. „Zainicjowaną przed 25 laty praktykę wczesnej Komunii św. należy dalej rozwijać, przy czym do pełnego uczestnictwa we Mszy św. można dopuścić dzieci tych rodziców, którzy żyją z wiary i dają moralną pewność, że troszczyć się będą o ich życie eucharystyczne i religijno-moralne wychowanie”⁴¹⁶. Oznaczało to, że wcześniejsze prawo zwyczajowe związane z tzw. wczesną Komunią św. dzieci, mocą uchwał synodalnych z 1975 roku, znalazło umocowanie w normach. Wprowadzona w latach pięćdziesiątych dwudziestego wieku praktyka okazała się trwała i sprawdzona w Kościele katowickim. Przygotowanie kandydatów do tzw. wczesnej Komunii św. odbywało się zawsze pod opieką duszpasterzy, zaś główny akcent położony został na katolickim wychowaniu potomstwa przez rodziców w chrześcijańskich wspólnotach. Prawodawca zezwolił także na dopuszczenie do tzw. wczesnej Komunii św. dzieci rodziców słabo praktykujących, „o ile w ich otoczeniu znajdują się osoby gwarantujące właściwą kondycję życia religijnego”⁴¹⁷. Ponadto w uchwałach zalecono, aby spośród dzieci w wieku przedszkolnym wyodrębnić grupę kandydatów do tzw. wczesnej Komunii św.⁴¹⁸. Prawodawca nie sprecyzował, w jaki sposób powinna przebiegać katecheza w tym względzie.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku zawarto powszechne przepisy, związane z właściwym formowaniem kandydatów do przyjęcia po raz pierwszy Komunii św. Zgodnie z kan. 913 § 1 – dzieci można dopuścić do pełnego udziału w Eucharystii, jeżeli posiadają wystarczające rozeznanie i są odpowiednio

⁴¹⁵ AAS 2 (1910), s. 577-583.

⁴¹⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 1.2.12.

⁴¹⁷ Tamże, nr III, 4.4.4.

⁴¹⁸ Tamże.

przygotowane. Komentując omawiane zagadnienie należy podkreślić, że „od dziecka nie wymaga się pełnego używania rozumu, lecz odpowiedniego do jego wieku, nie żąda się też doskonałej znajomości prawd wiary, ale jakiejś znajomości później pogłębianej”⁴¹⁹. Ponadto, w innej normie kodeksowej – w kan. 914 – prawodawca stanowi, że obowiązkiem rodziców, tych którzy ich zastępują oraz proboszcza jest troska o to, aby dzieci po dojściu do używania rozumu, jak najszybciej posiliły się Bożym pokarmem. Wskazane osoby powinny być w pierwszej kolejności odpowiedzialne za formację kandydatów do omawianego sakramentu. Przygotowanie dzieci do przyjęcia tzw. wczesnej Komunii św. powinno zostać właściwie zorganizowane, a dokładne wskazanie wytycznych w tym względzie spoczywa na biskupie⁴²⁰.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* również podjęte zostało zagadnienie przygotowania kandydatów do omawianego sakramentu. Dobrym zwyczajem katowickiego Kościoła jest przystępowanie dzieci do wczesnej Komunii św.⁴²¹. Postanowiono w ten sposób kontynuować praktykę, wyrażającą się w przystępowaniu dzieci już od najmłodszych lat do pełnego udziału we Mszy św. Ponadto w uchwałach zawarte zostały szczegółowe normy, związane z przygotowaniem kandydatów do tego wydarzenia. Wskazania synodalne określają najpierw miejsce przystępowania kandydatów do omawianego sakramentu, którym jest ich własna parafia⁴²². Ponadto, jak wynika z uchwał, do wczesnej Komunii św. „można dopuścić dzieci tych rodziców, którzy dają moralną pewność, że troszczyć się będą o rozwój życia eucharystycznego i religijno-moralne wychowanie dziecka”⁴²³. Zarządzenie jest w treści bardzo podobne do tego, które zostało wydane na synodzie w 1975 roku.

⁴¹⁹ E. Górecki, dz. cyt., s. 99.

⁴²⁰ Kan. 775 § 1.

⁴²¹ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część C, wstęp. W Kościele prawo zwyczajowe szło zawsze m.in. w parze z uchwałami synodów. R. Sobański, *Księga I, Normy ogólne...*, s. 78. Ponadto „prawo kościelne tworzy się we wspólnotowej praktyce wiary”. Tenże, *Wprowadzenie do Kodeksu prawa kanonicznego*, *Collectanea Theologica* 57 (1987) fasc. IV, s. 10.

⁴²² *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 282.

⁴²³ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 23.

Prawodawca w dalszych normach stanowi, że przygotowanie dziecka do tego sakramentu trwa dwa lata, przy czym w pierwszym roku miejscem takiej katechezy jest zasadniczo przedszkole, natomiast w drugim roku dodatkowo należy zorganizować raz w tygodniu spotkanie dla nich w parafii⁴²⁴.

Kolejną, szczegółową kwestią w tym względzie, stała się odpowiedzialność rodziców współuczestniczących w przygotowaniu swoich dzieci do tzw. wczesnej Komunii św. Ważne, aby rodzice wraz z dziećmi uczestniczyli w katechezie parafialnej, kontynuowali formację w domu, uczestniczyli w specjalnych dniach skupienia, zaś w późniejszym czasie jak najczęściej towarzyszyli dzieciom w życiu sakramentalnym⁴²⁵.

W obowiązującym prawie diecezjalnym nastąpiła częściowa zmiana norm, w kwestii przygotowania kandydatów do tzw. wczesnej Komunii św. Odpowiedzialnymi za formację dzieci w tym obszarze są nie już tylko sami duszpasterze, ale także katecheci i rodzice, a przygotowanie kandydatów ma wymiar nie tylko parafialny, lecz także przedszkolny. Przepisy synodalne z 2016 roku wskazują szczegółowe wytyczne w związku z tym, w jaki sposób przygotowanie dzieci do tzw. wczesnej Komunii św. powinno przebiegać. Katecheza przedszkolna oraz parafialna powinny iść ze sobą w parze i uformować kandydatów do przyjęcia Ciała Chrystusa w wieku rozeznania. II Synod Archidiecezji Katowickiej wskazał, iż przygotowanie do tego wydarzenia powinno trwać dwa lata we wzajemnej współpracy rodziców oraz katechetów. W kwestii prowadzenia dzieci do tzw. wczesnej Komunii św. prawodawca w wydanych aktach wykonawczych do uchwał synodalnych wyliczył również szereg podstawowych obowiązków dotyczących rodziców. Wśród nich należy wskazać: ich udział wraz z dziećmi w katechezie parafialnej, dopełnienie jej przez katechezę domową, gromadzenie się na dniach skupienia i innych formach wsparcia, a po otrzymaniu tzw. wczesnej Komunii św. towarzyszenie dzieciom w comiesięcznej spowiedzi św. oraz niedzielnej Eucharystii.

⁴²⁴ Tamże.

⁴²⁵ Tamże.

Cechą wspólną wydanych na przestrzeni lat uchwał zarówno pierwszego, jak i drugiego synodu jest położenie akcentu na moralne i religijne wychowanie przez rodziców dziecka, przygotowywanego do tzw. wczesnej Komunii św. Odpowiedzialność rodziców dzieci wczesnkomunijnych powinna rozciągać się również na dalszy okres wzrostu w wierze ich pociech. Widać tutaj troskę o kształtowanie pobożności eucharystycznej dzieci.

1.2. Uczestnictwo we Mszy św.

Kolejnym zagadnieniem, które unormowane zostało w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej*, a następnie w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, jest uczestnictwo wiernych we Mszy św.

Po Soborze Watykańskim II mocno podkreślano, jak ważne jest sprawowanie Eucharystii w życiu Kościoła. Ponadto zwracano uwagę na to, że istotną rolę w celebracji Mszy św. odgrywają również jej uczestnicy⁴²⁶. Sprawowanie Eucharystii, jak podkreślił E. Szafrowski, zawsze stanowiło centrum całego życia chrześcijańskiego, zarówno w odniesieniu do Kościoła powszechnego, jak i w odniesieniu do lokalnych zgromadzeń wiernych⁴²⁷.

W 1975 roku minęło dziesięć lat od zakończenia Soboru Watykańskiego II. Był to jednocześnie rok zakończenia I Synodu Diecezji Katowickiej. Wydane uchwały można było porównać do narzędzia, za pomocą którego wcielona została w życie lokalnego Kościoła soborowa nauka, zawarta szczególnie w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*. Kwestia uczestnictwa we Mszy św. została podjęta w trzech dokumentach synodalnych, które jasno precyzowały stanowisko w tym względzie.

⁴²⁶ A. Cuva, *Assemblea*, w: *Liturgia*, red. D. Sartore, A. M. Triacca, C. Cibien, Milano 2001, s. 161.

⁴²⁷ E. Szafrowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2..., s. 50.

W *Regulaminie diecezjalnego duszpasterstwa służby liturgicznej*⁴²⁸, mocno podkreślono rolę diecezjalnego duszpasterza służby liturgicznej, którego zadaniem była troska o jedność i zachowanie dyscypliny w godnym przeżyciu Eucharystii. Regulamin zawierał zakres obowiązków wspomnianego duchownego, a także szeregu osób z nim współpracujących. Zgodnie z jego treścią diecezjalny duszpasterz służby liturgicznej gromadził wokół siebie zespół osób, których zadaniem było wskazywanie podczas liturgii Mszy św. właściwych postaw wiernym, co w konsekwencji miało być przez wszystkich respektowane i ujednolicone w diecezji⁴²⁹. Ponadto każdy dekanat zobowiązany został do powołania jednego lub dwóch duszpasterzy służby liturgicznej na okres pięciu lat spośród proboszczów⁴³⁰. Osoby wspomniane w dokumencie podejmowały dzieło kształtowania wśród wiernych jak najlepszego i owocnego uczestnictwa w Eucharystii. Tak szeroki zakres współpracowników diecezjalnego duszpasterza służby liturgicznej był wyrazem troski o godność Eucharystii celebrowanej zgodnie z obowiązującym prawem powszechnym Kościoła.

Prawo synodalne regulowało jednolite postawy liturgiczne wiernych. Prawodawca, mając na względzie nauczanie Kościoła w zakresie celebrowania i przeżywania Eucharystii, zwrócił uwagę na postawy zewnętrzne wiernych uczestniczących w Mszy św., wydając dokument, zatytułowany: *Instrukcja dotycząca postawy wiernych w czasie Mszy św.*⁴³¹. W jej treści zwrócono uwagę szczególnie na postawę stojącą podczas Eucharystii. Należało ją odtąd zachować na wejście kapłana aż do pozdrowienia liturgicznego, w czasie śpiewu „Chwała na wysokości Bogu”, w czasie śpiewu „Alleluja”, ewangelii i składania wyznania wiary, w czasie prefacji i modlitwy „Ojcze Nasz” oraz procesji od ołtarza do

⁴²⁸ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 85-87.

⁴²⁹ *Regulamin diecezjalnego duszpasterstwa służby liturgicznej*, dz. cyt., nr V, 7.1.1.

⁴³⁰ Tamże, nr V, 7.1.3.

⁴³¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 7.2. Instrukcja synodalna w treści nawiązywała do wydanego 4 września 1970 roku dokumentu, w którym szczegółowo określone zostały postawy wiernych, jakie należało zachować podczas Mszy św., a mianowicie *Zarządzenia Konferencji Biskupów Polskich w sprawie pewnych szczegółów obrzędów Mszy św., które zostały zlecone Konferencjom Biskupim do zdecydowania*, Wiadomości Diecezjalne 39 (1971) nr 8-9, s. 131-134.

zakrystii po zakończonej Mszy św.⁴³². Dopuszczono także możliwość przystąpienia do Komunii św. z zachowaniem postawy stojącej, zaś jako jej uzasadnienie wskazano wiek przyjmujących Eucharystię, a także sposób przekazania znaku pokoju poprzez podanie ręki⁴³³. W posłudze uświęcania wiernych najważniejszą rolę odgrywał pełny udział w Najświętszej Ofierze. Dlatego odpowiednie zrozumienie liturgii i wszystkich świętych czynności wpisanych w jej przebieg przyczyniało się w znacznym stopniu do głębokiego celebrowania tajemnicy zbawienia.

W omawianej instrukcji zawarto jeszcze jedną normę, ściśle związaną z lokalnym zwyczajem w granicach diecezji katowickiej, którą należy wziąć pod uwagę opisując uczestnictwo wiernych we Mszy św. Chodzi tu o zachowanie podczas liturgii Mszy św. procesji ofiarnej, zgodnej ze zwyczajem panującym w granicach diecezji katowickiej⁴³⁴.

W dokumentach I Synodu Diecezji Katowickiej zawarto również inne akty wykonawcze, związane z uczestnictwem w Eucharystii. Wśród nich należy wskazać osobną instrukcję, poświęconą najmłodszym uczestnikom Mszy św. spośród wspólnoty wiernych. Tym aktem prawnym była *Tymczasowa instrukcja dotycząca Mszy dla dzieci*⁴³⁵. Prawodawca synodalny we wstępie podkreślił tymczasowość dokumentu ze względu na powstające w tym samym czasie *Dyrektorium o Mszy dla dzieci z 1973 roku*⁴³⁶. Niemniej jednak prezentowana tymczasowa instrukcja stanowiła o miejscach sprawowania Mszy św. dla dzieci, takich jak: „kościół, kaplica, inne odpowiednie pomieszczenie”⁴³⁷.

⁴³² Instrukcja dotycząca postawy wiernych w czasie Mszy św., w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976., nr V, 7.2.2.

⁴³³ Tamże, nr V, 7.2.4., nr V, 7.2.5.

⁴³⁴ Tamże, nr V, 7.2.3.

⁴³⁵ Dokument znajduje się w załączeniu niniejszych zarządzeń. *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 7.3.

⁴³⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 88.

⁴³⁷ Tamże, nr V, 7.3.2.1. W Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku kan. 822 § 3 stanowił, że Msza św. powinna być celebrowana w kościele lub oratorium konsekrowanym, ale także w stosownym, przyzwoitym miejscu. Temat ten rozwija również: Z. Janczewski, *Sprawowanie Eucharystii poza miejscem świętym*, *Prawo Kanoniczne* 52 (2009) nr 3-4, s. 287-302.

W myśl tego dokumentu dzieci powinny uczestniczyć w Eucharystii razem z dorosłymi, od których otrzymywały jednocześnie świadectwo służące „pogłębieniu chrześcijańskiego ducha rodziny”⁴³⁸. Prawodawca ze względu na to, że ideał wspólnego uczestnictwa rodzin we Mszy św. nie zawsze był możliwy do osiągnięcia postanowił, aby w diecezji zachowano osobną Eucharystię dla dzieci, którą należało ukształtować na równi z pozostałymi w porządku niedzielnym⁴³⁹.

Oprócz szczegółowych instrukcji, stanowiących osobne dokumenty w postaci aktów wykonawczych, dołączonych do wydanych uchwał, pierwszy synod katowicki wydał normy w pozostałych obszarach, związanych z uczestnictwem wiernych we Mszy św. Regulował inne kwestie, takie jak: Msze św. dla dzieci różnych przedziałów wiekowych (raz w miesiącu, w wybranych dniach, należało odprawić Eucharystię dla dzieci przedszkolnych, dla dzieci przygotowujących się do I Komunii św.), Msze św. dla różnych grup katechetycznych (zarówno dzieci starszych oraz dorosłych), wreszcie Msze św. pogrzebowe w niedziele (które, zgodnie z przyjętą tradycją oraz dla zachowania jedności postaw wśród kapłanów, należało odprawiać według formularza niedzielного)⁴⁴⁰.

Istotnym wydarzeniem w życiu Kościoła powszechnego było promulgowanie nowego kodeksu. W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 899 § 3 zaznaczono m.in., że celebrację Mszy św. „tak należy zorganizować, aby wszyscy uczestnicy uzyskali z niej jak największe owoce, dla osiągnięcia których Chrystus Pan ustanowił eucharystyczną ofiarę”. *Katechizm Kościoła Katolickiego* poucza ponadto, że wszyscy wierni biorą czynny udział w celebracji liturgicznej, każdy jednak na swój sposób⁴⁴¹.

II Synod Archidiecezji Katowickiej w wydanych uchwałach podjął również temat uczestnictwa wiernych we Mszy św. Zwrócono uwagę na zachowanie

⁴³⁸ Tymczasowa instrukcja dotycząca Mszy dla dzieci, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, nr V, 7.3.1.

⁴³⁹ Tamże, nr V, 7.3.1.

⁴⁴⁰ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 1.3.8-9.

⁴⁴¹ Nr 1348.

odpowiedniej dyscypliny, związanej z godnym przeżywaniem w Eucharystii. Jako przykład należy wskazać zespół liturgiczny, który w każdej parafii powinien wspólnie z proboszczem zadbać o „jednolitość czynionych przez wiernych znaków i postaw liturgicznych oraz ich zgodność z odpowiednimi przepisami”⁴⁴². W zachowaniu jednolitych postaw liturgicznych wyraża się wspólnotowe działanie oraz uczestnictwo w tajemnicy Zbawiciela⁴⁴³.

W Uchwałach II Synodu wskazano na to, aby przynajmniej jedna Msza św. niedzielna miała charakter bardziej uroczysty (tzn. z pełną asystą liturgiczną, starannie przygotowanymi śpiewami, z uroczystą procesją wejścia, z użyciem kadzidła, uroczystym wniesieniem Ewangeliarza, z zastosowaniem czwartej formy aktu pokutnego)⁴⁴⁴. Ponadto należy celebrować Najświętszą Ofiarę również w małych grupach, zgodnie z aktualnymi zaleceniami Konferencji Episkopatu Polski, zwłaszcza w grupach formacyjnych, a także sprawować w niedziele i w czasie tygodnia Eucharystię ze szczególnym udziałem dzieci, ich rodzin oraz wychowawców⁴⁴⁵. Obowiązujące prawo diecezjalne przewiduje przynajmniej w katedrze oraz bazylikach mniejszych przynajmniej jeden raz w miesiącu odprawiać Mszę św. w języku łacińskim w formie zwyczajnej rytu rzymskiego⁴⁴⁶.

Podsumowując normy związane z uczestnictwem wiernych w Eucharystii zauważa się wspólne kwestie w uchwałach obu synodów katowickich. Po Soborze Watykańskim II nastąpiło ożywienie wzajemnej współpracy duchownych i świeckich, wcześniej nie było w tym obszarze większego dialogu⁴⁴⁷. Zagadnienia synodalne podejmują kwestię świadomego udziału wiernych w Najświętszej Ofierze z zachowaniem jednolitych postaw i śląskich tradycji.

⁴⁴² *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 374.

⁴⁴³ R. Guardini, *Formazione liturgica*, Milano 1988, s. 28n.

⁴⁴⁴ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 375.

⁴⁴⁵ Tamże, nr 377, nr 378.

⁴⁴⁶ Tamże, nr 379.

⁴⁴⁷ G. Feliciani, *Il popolo di Dio*, Bologna 1991, s. 9. W czasie sprawowania Eucharystii wierni stają się uczestnikami Paschy Chrystusa. S. Rosso, *Un popolodi sacerdoti. Saggio di liturgia fondamentale*, Roma 1999, s. 285.

Częściową zmianę przepisów, zawartych w uchwałach obowiązującego prawa diecezjalnego, można dostrzec w przepisach odnoszących się do Eucharystii z udziałem dzieci, wprowadzeniu jednej uroczystszej celebracji Mszy św. w niedzielę oraz funkcjonowaniu odpowiednich zespołów liturgicznych, których zadaniem jest czuwanie nad godnym udziałem wspólnoty Kościoła w liturgii. Prawodawca powierzył proboszczom troskę o to, aby całe zgromadzenie liturgiczne zachowywało jednolite postawy. Ponadto II Synod Archidiecezji Katowickiej zalecił w dalszym ciągu zachowywanie śląskiej tradycji procesji ofiarnej w czasie Mszy św.⁴⁴⁸. Należy raz jeszcze wspomnieć, że jak najlepsze uczestnictwo wiernych i duchownych w liturgii przyczynia się do wewnętrznej ich przemiany⁴⁴⁹.

1.3. Normy związane z głoszeniem homilii

W prawie partykularnym diecezji katowickiej – jeszcze przed pierwszym synodem – podejmowano kwestie związane z głoszeniem Słowa Bożego podczas Mszy św. W 1931 roku biskup Stanisław Adamski wydał odezwę, zachęcającą duchownych do głoszenia kazań tematycznych, które miały przyczynić się do popierania rekolekcji zamkniętych⁴⁵⁰. W 1961 roku biskup Stanisław Adamski wydał *Dekret w sprawie jurysdykcji udzielonej kapłanom archidiecezji krakowskiej na terenie diecezji katowickiej*, w którym zawarte zostało zezwolenie dla duchownych sąsiadujących miejscowości, które wchodziły już w strukturę archidiecezji krakowskiej, na głoszenie homilii w granicach diecezji katowickiej – „za zgodą miejscowych rządców parafii”⁴⁵¹. Jednak, aby

⁴⁴⁸ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 380.

⁴⁴⁹ M. Augustyn, *Geneza i rozwój soborowej idei liturgii*, Kraków 2007, s. 103.

⁴⁵⁰ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr II, 2.1.1.

⁴⁵¹ *Wiadomości Diecezjalne*, 29 (1961) nr 9-10, s. 179.

wprowadzone lokalne prawo mogło stać się skuteczne, musiał być spełniony podstawowy warunek określony w dokumencie. Kapłani musieli posiadać jurysdykcję własnego ordynariusza ad revocationem⁴⁵². Odpowiedzią na dekret biskupa katowickiego było stanowisko Kurii Metropolitarnej w Krakowie, traktując sprawę jurysdykcji analogicznie⁴⁵³.

Sobór Watykański II w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* podkreśla konieczność homilii, „w której z biegiem roku liturgicznego wyklada się na podstawie tekstów świętych tajemnice wiary i zasady życia chrześcijańskiego”⁴⁵⁴. Tym samym podana została jej definicja, która ściśle koresponduje z czytaniem mszalnym i jest jednocześnie ich wyjaśnieniem, pogłębieniem. Sam termin *homilia* oznacza bowiem kazanie, naukę, wykład tekstu biblijnego⁴⁵⁵. Na innym miejscu wspomnianego dokumentu soborowego czytamy, że Pismo Święte „ma doniosłą rolę w odprawianiu liturgii. Z niego bowiem wyjęte są czytania, które wyjaśnia się w homilii”⁴⁵⁶. Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o Objawieniu Bożym *Dei verbum* wskazał jednocześnie szczególne miejsce omawianej kwestii wśród szeroko rozumianego nauczania chrześcijańskiego w wielu jego wymiarach⁴⁵⁷.

Soborowe nauczanie, a szczególnie zachęta do głoszenia homilii podczas Eucharystii, podjęte zostały w normach prawnych pierwszego synodu katowickiego. W wydanych w 1975 roku *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* prawodawca podkreślił znaczenie głoszenia homilii podczas Eucharystii. Jest ona bowiem kontynuacją czytań biblijnych, ukazaniem słuchaczom prawdy, którą pragnie przekazać sam Chrystus⁴⁵⁸. Należało zatem

⁴⁵² S. Adamski, *Dekret w sprawie jurysdykcji udzielonej kapłanom archidiecezji krakowskiej na terenie diecezji katowickiej*, Wiadomości Diecezjalne, 29 (1961) nr 9-10, s. 179.

⁴⁵³ *Pismo wikariusza generalnego Karola Wojtyły w sprawie jurysdykcji udzielonej kapłanom diecezji katowickiej na terenie archidiecezji krakowskiej*, Wiadomości Diecezjalne, 29 (1961) nr 9-10, s. 179.

⁴⁵⁴ Nr 52.

⁴⁵⁵ A. Jougan, dz. cyt., s. 299.

⁴⁵⁶ KL nr 24.

⁴⁵⁷ Nr 24.

⁴⁵⁸ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr II, 3.2.1.

wyjaśnić zgromadzonym wiernym treść czytań mszalnych, aby mogli je zrozumieć i odnieść do swojego codziennego życia. Ponadto pod wpływem nauki soborowej prawodawca zdecydował, aby głoszone przez duchownych słowo nawiązywało do rytmu roku liturgicznego i uwzględniało nauczanie prawd wiary i moralności⁴⁵⁹.

W kolejnym zarządzeniu synodalnym, dotyczącym omawianej kwestii, prawodawca odniósł się do różnych grup wiernych, zgromadzonych na Eucharystii, aby głoszone treści były do nich odpowiednio dostosowane. W homiliach wygłaszanych dla dzieci należało używać przystępnego języka, miały one być pogładowe, zaś w ich głoszeniu należało uważać, aby nie stały się jedynie zbiorem przykładów⁴⁶⁰. Homilia powinna być prostym i łatwo zrozumiałym wyjaśnieniem usłyszanych tekstów biblijnych⁴⁶¹.

Począwszy od najmłodszych uczestników Mszy św. głoszone treści powinny być również dostosowane do innych osób, zgromadzonych na liturgii. Homilie wygłaszane dla młodzieży miały być jasne, zwarte, konkretnie związane z życiem, zmuszające do refleksji⁴⁶². W myśl lokalnych norm prawnych duszpasterze w głoszeniu słowa do różnych grup wiernych zgromadzonych na Eucharystii zawsze mieli wykazywać się roztropnością, tak aby wypowiedane treści trafiały do wszystkich słuchaczy.

Prawodawca wprowadził ogólną zasadę synodalną, zgodnie z którą homilia powinna była posiadać zawsze charakter misyjny, katechetyczny, „mystagogiczny”, zaś w jej budowie należało uwzględnić zasady logiki, psychologii i pedagogiki chrześcijańskiej⁴⁶³. I Synod Diecezji Katowickiej postanowił również, aby homilie były głoszone w czasie każdej Mszy św.

⁴⁵⁹ Tamże, nr II, 3.2.1.2.

⁴⁶⁰ Tamże, nr II, 3.2.1.3.

⁴⁶¹ *Homilia*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność. 2000 lat nadziei*, red. H. Witczyk, dz. cyt., s. 243.

⁴⁶² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr II, 3.2.1.4.

⁴⁶³ Tamże, nr II, 3.2.1.6.

w niedziele i święta nakazane (dla dorosłych, młodzieży i dzieci), w dni powszednie zaś podczas Eucharystii z większą ilością wiernych⁴⁶⁴.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku w kan. 767 § 1 podkreśla, że homilia zajmuje szczególne miejsce wśród różnych form przepowiadania. Ponadto w prawie powszechnym nałożono na duszpasterzy obowiązek głoszenia Słowa Bożego w niedziele i święta nakazane w czasie Mszy św. odprawianych z udziałem wiernych⁴⁶⁵.

Katechizm Kościoła Katolickiego przypomina, że homilia głoszona podczas Eucharystii w szczególny sposób ma zachęcać wiernych do przyjęcia usłyszanego Słowa Bożego⁴⁶⁶. Dlatego nie można jej opuszczać i zaniedbywać. Ponadto jest ona integralną częścią całej liturgii Mszy św.⁴⁶⁷.

II Polski Synod Plenarny w wydanych uchwałach także podjął kwestię głoszenia homilii, która powinna być obowiązkowo wygłoszona podczas Eucharystii z udziałem wiernych w niedziele i święta nakazane, a także w Mszach św. obrzędowych, połączonych z udzielaniem sakramentów⁴⁶⁸. Tak wyrażone stanowisko wskazuje na ważność omawianej kwestii. Ponadto ojcowie synodalni stanowczo zaznaczyli, że homilia nie może być zastąpiona żadnymi ogłoszeniami, bądź komunikatami⁴⁶⁹.

Omawianą problematykę podjęto w czasie obrad II Synodu Archidiecezji Katowickiej. W drugiej części uchwał, zatytułowanej: *Świadectwo (martyria) Kościoła katowickiego*, zawarte zostały normy w tej kwestii. W zarządzeniu prawodawca podkreślił, że w czasie Mszy św. z udziałem dzieci (także Eucharystii np. roratnich), homilie należy kierować również do dorosłych uczestników liturgii⁴⁷⁰. Przywołana norma podkreśla, że w czasie Eucharystii każdy z uczestników powinien zostać „nakarmiony” słowem. Tak samo należy postąpić

⁴⁶⁴ Tamże, nr V, 5.1., 5.1.1., 5.1.2.

⁴⁶⁵ Kan. 767 § 2.

⁴⁶⁶ Nr 1349.

⁴⁶⁷ Tamże.

⁴⁶⁸ Nr 90.

⁴⁶⁹ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, dz. cyt., nr 91.

⁴⁷⁰ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 246.

w sytuacji, gdy Msza św. sprawowana jest w niedziele i święta z udziałem rodzin, chociaż dla dzieci zaleca się wówczas zorganizować odrębną liturgię słowa⁴⁷¹. Duchowni głosząc homilię powinni zauważyć wszystkich uczestników Mszy św. i trafić z orędziem Ewangelii do jak największej liczby słuchaczy. Homilia różni się od nauczania katechetycznego i od mów okazjonalnych, gdyż stanowi integralną część celebracji eucharystycznej, a ponadto powinna proklamowane wydarzenie zbawcze uczynić aktualnym w życiu wspólnoty⁴⁷².

Obowiązujące prawo Kościoła katowickiego zawiera również normę przestrzegającą przed ewentualnymi nadużyciami w głoszeniu homilii. „Zabrania się stanowczo zastępowania homilii komunikatami Konferencji Episkopatu Polski lub arcybiskupa metropolity katowickiego”⁴⁷³. Przywołany przepis nawiązuje do uchwał II Synodu Plenarnego, w których zawarte zostało takie same stanowisko. Odczytywanie ewentualnych komunikatów, związanych z bieżącymi sprawami życia Kościoła czy diecezji powinno nastąpić na zakończenie Mszy św. przed obrzędami błogosławieństwa.

Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej odnoszą się także wprost do kapłana celebrującego Eucharystię, na którym spoczywa obowiązek wygłoszenia homilii, zaś w sytuacji, gdy miałby ją wygłosić inny duchowny – powinien on uczestniczyć przynajmniej w całej liturgii słowa⁴⁷⁴. Zamiarem prawodawcy jest ujednolicenie praktyki głoszenia homilii podczas Mszy św. zazwyczaj przez głównego celebransa. Homilię wygłasza ten, który przewodniczy celebracji liturgicznej⁴⁷⁵. Od zasady można zachować wyjątek, gdy z różnych przyczyn słowo wygłasza inny duchowny z zastrzeżeniem, że powinien on wychodzić do ołtarza z przewodniczącym Eucharystii i uczestniczyć w pierwszej jej części. Wprowadzona zasada wygłoszenia homilii przez głównego celebransa ma jeszcze

⁴⁷¹ Tamże, nr 253, nr 254.

⁴⁷² *Homilia*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność. 2000 lat nadziei*, red. H. Witczyk, dz. cyt., s. 243.

⁴⁷³ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 247.

⁴⁷⁴ Tamże, nr 248.

⁴⁷⁵ *Homilia*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność. 2000 lat nadziei*, red. H. Witczyk, dz. cyt., s. 243.

jedno odniesienie, a mianowicie duchowny przepowiadający słowo nie tylko „karmi” nim wiernych, ale sam rozważa Ewangelię, przygotowując treści do wygłoszenia.

Prawodawca w wydanych normach zaleca także, aby homilia była głoszona codziennie we wszystkich kościołach archidiecezji katowickiej⁴⁷⁶. Takie stanowisko koresponduje w pewnym sensie z powszechnym prawem Kościoła, zawartym w obowiązującym *Kodeksie prawa kanonicznego*, gdzie zaleca się głoszenie homilii w ciągu tygodnia, gdy jest odpowiednia liczba wiernych, zgromadzonych na Eucharystii⁴⁷⁷.

Pozostałe zarządzenia synodalne w omawianej kwestii odnoszą się do treści głoszonej homilii. Duszpasterze powinni zachować roztropność w stosowaniu form dialogowanych, teatralnych, muzycznych, a także kierować się ostrożnością w wykorzystywaniu obrazu, muzyki, rekwizytów oraz innych metod aktywnych (przedmiotów, nieodpowiednich strojów), by niczym nie przysłonić Ewangelii⁴⁷⁸. Wprowadzona norma podkreśla, że Słowo Boże nigdy nie może być przysłonięte różnego rodzaju metodami aktywizującymi słuchaczy.

Prawo partykularne archidiecezji katowickiej w omawianej kwestii uległo zmianom. Homilia odtąd powinna być głoszona w czasie każdej Mszy św., zarówno w niedziele i święta oraz w dni powszednie bez względu na to, ile uczestniczy w niej osób. Poprzedni synod zalecał jedynie głoszenie homilii w sytuacji, gdy w Eucharystii w dni powszednie uczestniczy większa liczba wiernych. Ponadto obowiązujące prawo Kościoła katowickiego nakłada obowiązek głoszenia homilii na kapłana, który jest głównym celebransem podczas Mszy św. W wyjątkowych przypadkach może ją wygłosić inny duchowny z zastrzeżeniem, że powinien wówczas uczestniczyć w całej liturgii słowa. Zdecydowaną nowością jest wprowadzony zakaz zastępowania homilii różnego rodzaju komunikatami, które nie zawsze nawiązują do czytań mszalnych. Głoszone w czasie Eucharystii słowo powinno bowiem odnosić się do usłyszanych

⁴⁷⁶ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 249.

⁴⁷⁷ Kan. 767 § 3.

⁴⁷⁸ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 252.

fragmentów Pisma Świętego. Ponadto prawodawca w obowiązującym prawie przestrzega duchownych przed brakiem roztropności w dobieraniu form i metod aktywnych w przepowiadaniu.

1.4. Komunia św. udzielana pod dwiema postaciami

Analizując uchwały synodów katowickich zauważa się, że również kwestia Komunii św. udzielanej pod dwiema postaciami, stała się punktem ich szczególnego zainteresowania.

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku w kan. 852 stanowił, aby wiernym, zgromadzonym na sprawowaniu Eucharystii, Komunii św. udzielać jedynie pod postacią chleba. Prawodawca wydał odpowiednią normę w tym względzie, a mianowicie: „Sanctissima Eucharistia sub sola specie panis praebeatur”⁴⁷⁹. Takie działanie w Kościele powszechnym nie ulegało zmianom, aż do czasu Soboru Watykańskiego II. Wówczas omawianą kwestią zajęto się od strony praktycznej rozważając problematykę udzielania Komunii św. pod postaciami chleba i wina⁴⁸⁰. Ojcowie Soboru Watykańskiego II w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosantum concilium* zaznaczyli, że „biskup może pozwolić na Komunię św. pod obiema postaciami, tak duchowieństwu diecezjalnemu i osobom zakonnym, jak i świeckim”⁴⁸¹. Nastąpiła zmiana dotychczasowego prawa powszechnego, zawartego w obowiązującym wówczas kodeksie.

Po zakończeniu się Soboru Watykańskiego II, Stolica Apostolska wydała dokument, zatytułowany: *Instrukcja Świętej Kongregacji Kultu Bożego w sprawie rozszerzonej możliwości przyjmowania Komunii św. pod dwiema postaciami*⁴⁸²,

⁴⁷⁹ Więcej na ten temat: M. Augustyn, dz. cyt., s. 103.

⁴⁸⁰ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 349.

⁴⁸¹ Nr 55.

⁴⁸² Wiadomości Diecezjalne, 39 (1971) nr 8-9, s. 117-120.

w którym określone zostały konkretne sytuacje, związane z omawianą kwestią. W instrukcji wyliczono szereg przypadków, w których można było udzielać wspomnianej Komunii św., a mianowicie: dorosłym neofitom w czasie Mszy św. po ich chrzcie, dorosłym przyjmującym bierzmowanie, ochrzczonego przyjmowanego do wspólnoty kościelnej, nowożeńcom, wyświęconym w czasie Mszy św. ich święceń, ksieni otrzymującej błogosławieństwo, dziewicom w czasie ich konsekracji, odnawiającym lub składającym śluby zakonne i ich krewnym, świeckim pomocnikom misyjnym otrzymującym w czasie Mszy św. misję kościelną, chorym przyjmującym wiatyk oraz wszystkim obecnym w czasie Mszy św. w ich domu⁴⁸³. Ponadto: diakonom, subdiakonom i ministrantom w czasie Mszy św. śpiewanych, w czasie koncelebry spełniającym funkcje liturgiczne oraz świeckim i alumnom seminarium, a także osobom konsekrowanym w swoim kościołach i kaplicach, kapłanom, którzy nie mogą celebrować lub koncelebrować Mszy św. a uczestniczą w wielkich obchodach, wiernym podczas rekolekcji lub zebrania zespołu duszpasterskiego, w czasie jubileuszy, chrzestnym i rodzicom dorosłego neofity i ich katechetom, rodzicom, rodzinie i dobroczyńcom nowo wyświęconego kapłana, członkom zgromadzeń w czasie Mszy św. konwentualnej⁴⁸⁴. Przedstawiony katalog był bardzo obszerny i dawał wiele możliwości, aby udzielać wiernym Komunii św. pod dwiema postaciami. Wydane normy w tym kontekście mogły być ponadto uszczegółowione przez właściwego ordynariusza. Stolica Apostolska określiła szereg przypadków, w których możliwe było przyjmowanie Ciała i Krwi Chrystusa, zaś szczegółowy osąd powierzono ordynariuszowi miejsca w tym względzie⁴⁸⁵.

Do uporządkowania omawianej praktyki w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* doprowadziły wytyczne, które wynikały z prawa powszechnego. Biskup Herbert Bednorz odnośnie do wspomnianej Komunii św. przypomniał

⁴⁸³ Instrukcja Świętej Kongregacji Kultu Bożego w sprawie rozszerzonej możliwości przyjmowania Komunii św. pod dwiema postaciami, Wiadomości Diecezjalne, 39 (1971) nr 8-9, s. 119-120.

⁴⁸⁴ Tamże.

⁴⁸⁵ E. Szafronowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2..., s. 60. KL nr 55.

zarządzenie z dnia 16 czerwca 1971 roku⁴⁸⁶. Zgodnie z jego treścią, biskup katowicki zezwolił na udzielanie Ciała i Krwi Chrystusa wiernym w następujących przypadkach: nowożeńcom podczas Mszy św. ślubnej, podczas Eucharystii odprawianej w domu chorego, kapłanom uczestniczącym w wielkich obchodach, jeśli nie mogli celebrować (lub koncelebrować) Najświętszej Ofiary, małżonkom oraz osobom konsekrowanym w czasie obchodów ich jubileuszy, uczestniczącym w rekolekcjach lub w zebraniu zespołu duszpasterskiego, rodzicom oraz dobroczyńcom w czasie liturgii sprawowanej przez nowo wyświęconego kapłana⁴⁸⁷. Wyliczonych zostało zatem kilka szczegółowych sytuacji, w których można było udzielić zgromadzonym na Eucharystii wiernym Ciała i Krwi Chrystusa. Prawo diecezjalne ponadto stanowiło, że w „innych wypadkach należy zwrócić się do Kurii Diecezjalnej o osobne zezwolenie”⁴⁸⁸.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku w kan. 925 zawarta została norma, że „Komunii św. należy udzielać tylko pod jedną postacią chleba albo zgodnie z przepisami liturgicznymi, pod obiema postaciami, w wypadku zaś konieczności, także tylko pod postacią wina”. Trzeba zawsze jednak pamiętać o tym, że chociaż Chrystus ustanowił i podał Apostołom Najświętszy Sakrament pod dwiema postaciami, to według wiary katolickiej także pod jedną postacią jest przyjmowany cały Chrystus i prawdziwy sakrament⁴⁸⁹. W odniesieniu do poprzedniego kodeksu, w obecnie obowiązujących normach nastąpiła wyraźna ich zmiana, gdyż prawodawca wylicza obecnie trzy sposoby, w jakich można udzielać zgromadzonym wiernym Komunii św. – podaje się samo Ciało Chrystusa, samą Krew albo obie postacie. W prawie pokodeksowym również wydane zostały normy w omawianej kwestii. Należy przywołać *Ogólne Wprowadzenie do Mszału*

⁴⁸⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 1.3.10.

⁴⁸⁷ *Wiadomości Diecezjalne*, 39 (1971) nr 8-9, s. 119-120.

⁴⁸⁸ Tamże, s. 120.

⁴⁸⁹ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 348.

Rzymskiego, które poucza, że Komunia św. nabiera pełniejszego wyrazu, gdy jest przyjmowana pod obiema postaciami⁴⁹⁰.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* biskup zaleca, aby udzielać wiernym wspomnianej Komunii św. w określone dni, a także po odpowiednim rozeznaniu duszpasterza⁴⁹¹. Prawodawca w wydanych normach dokładnie wylicza sytuacje, w których można udzielić wiernym Komunii św. pod obiema postaciami. W związku z powyższym postanowiono, aby w miarę możliwości udzielać Ciała i Krwi Pańskiej w czasie Mszy św. Wieczerzy Pańskiej w Wielki Czwartek, następnie w Wigilię Paschalną, w Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, ponadto w czasie liturgii sprawowanej w ciągu tygodnia dla małych grup⁴⁹². W uchwałach synodalnych podkreślono również, że każdy prezbiter przewodniczący Eucharystii może, po ocenie sytuacji mającej na celu dobro duchowe wiernych, podjąć decyzję o udzieleniu Komunii św. pod dwiema postaciami⁴⁹³.

Zestawiając uchwały obu synodów pod kątem udzielania Ciała i Krwi Chrystusa zauważa się zmianę przepisów. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* ordynariusz, potwierdzając decyzję wydaną w 1971 roku odnośnie do udzielania wiernym wspomnianej Komunii św., wyliczył szereg przypadków skoncentrowanych wokół wydarzeń wspólnoty wiernych, takich jak: ślub, święcenia, rekolekcje, Msza św. w domu chorego, prymicje, inne zgromadzenie liturgiczne. W pozostałych zaś sytuacjach duchowni zobowiązani zostali do zwrócenia się do Kurii Diecezjalnej celem otrzymania zezwolenia. W obowiązujących uchwałach synodalnych z 2016 roku nastąpiła zmiana norm w tym względzie, gdyż wyliczono katalog uroczystości liturgicznych, w czasie których podczas Eucharystii zaleca się udzielanie wiernym Komunii św. pod dwiema postaciami, takich jak Msza św. Wieczerzy Pańskiej, Wigilia Paschalna,

⁴⁹⁰ Nr 283.

⁴⁹¹ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 376.

⁴⁹² Tamże.

⁴⁹³ Tamże.

Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, a także podczas liturgii dla małych grup i to sprawowanej w ciągu tygodnia.

Ponadto duchowni nie są obecnie zobowiązani do wystąpienia o stosowne zezwolenie do udzielania Komunii św. pod dwiema postaciami wiernym w innych przypadkach, zaś ocenę takich sytuacji, w których można dokonać tego aktu, pozostawiono samym duszpasterzom. W tym względzie nastąpiła wyraźna ewolucja norm synodalnych w odniesieniu do poprzedniego prawa diecezjalnego.

1.5. Nadzwyczajni szafarze Eucharystii

Ostatnim zagadnieniem, podejmowanym w tej części rozdziału, jest posługa nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii. Normy prawa w tym względzie zostały zawarte zarówno w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej*, jak również w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*.

Stan prawny obowiązujący przed pierwszym synodem, dotyczący omawianej kwestii, wynikał z *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku, w którym określono nadzwyczajnego szafarza Komunii św. W myśl kan. 845 § 2 obowiązującego wówczas prawa powszechnego jedyną taką osobą był diakon. Zgodnie z tą dyspozycją kapłani jako zwyczajni szafarze Eucharystii mogli skorzystać z pomocy diakona w udzielaniu wiernym Komunii św., zarówno podczas liturgii Mszy św., jak i poza nią.

Prawo powszechne w odniesieniu do nadzwyczajnych szafarzy Komunii św. w późniejszym okresie uległo znacznej zmianie. Po zakończeniu Soboru Watykańskiego II wydawane były na przestrzeni lat dokumenty, wprowadzające nowe normy w zakresie posługi uświęcania. W odniesieniu do nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii, istotną rolę odegrał dokument papieża Pawła VI *Ministeria quaedam*, w którym dokonano zmiany dotychczasowego porządku, związanego

z przyjmowaniem poszczególnych stopni przez kandydatów do święceń⁴⁹⁴. Znajdowały się w nim wytyczne, połączone z ustanowieniem świeckich szafarzy Eucharystii. Osoba nie posiadająca święceń mogła otrzymać upoważnienie do udzielania Komunii św. Dotychczas bowiem w prawie powszechnym Kościoła nie było mowy o osobie świeckiej jako nadzwyczajnym szafarzu w odniesieniu do Eucharystii. Oprócz kapłana i diakona, którzy w myśl prawa posoborowego są zwyczajnymi szafarzami Komunii św., wydane przepisy dopuszczały do tej posługi również szafarzy nadzwyczajnych⁴⁹⁵. Szersze zatem rozumienie funkcji nadzwyczajnego szafarza Eucharystii dawało pasterzom kościołów lokalnych możliwość ich ustanawiania na podstawie upoważnienia.

Zmiany w ustawodawstwie powszechnym szybko znalazły swój wyraz w prawodawstwie diecezji katowickiej, zaś sprzyjającą okazją do wydania norm w tym względzie stał się synod. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* prawodawca wspominał o osobach upoważnionych przez ordynariusza do zanoszenia Komunii św. chorym. Normy w tym obszarze zawarte zostały w części uchwał, poświęconych Eucharystii. Po raz pierwszy prawodawca podkreślił posługę nadzwyczajnych szafarzy omawianego sakramentu w kontekście zanoszenia Ciała Chrystusa chorym. „Szczególnej trosce duszpasterskiej poleca się parafian chorych i nieopuszczających domu, zachęcając do korzystania z zezwoleń na Mszę św. w pokoju chorego i na przynoszenie im Komunii św., co mogą uczynić upoważnione do tego osoby”⁴⁹⁶.

W kolejnej normie dokładnie określono, które osoby mogą otrzymać upoważnienie do udzielania Komunii i stać się równocześnie nadzwyczajnymi

⁴⁹⁴ Paulus VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Ministeria quaedam*, quibus disciplina circa Primam Tonsuram, Ordines Minorem et Subdiaconatum in Ecclesia Latina innovator, AAS 64 (1972), s. 529-534. Należy zaznaczyć, że był to szczególny dokument, który odegrał rolę w całym Kościele powszechnym. Papież wprowadził reformę związaną ze zniesieniem niższych święceń, subdiakonu, a w ich miejsce ustanowił posługę akolitu. Więcej na ten temat: Z. Janczewski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom* z 2007 r. jako forma realizacji postanowień Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r., *Prawo Kanoniczne* 52 (2009) nr 1-2, s. 139-153.

⁴⁹⁵ E. Szafronowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2..., s. 98-99.

⁴⁹⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 1.2.11.

szafarzami tego sakramentu. „Jeżeli obłożnie chorzy chcieliby częściej lub codziennie przyjmować Ciało Pańskie, wtedy mogą tę posługę spełniać diakoni, a za specjalnym zezwoleniem biskupa także siostry zakonne, a nawet osoby świeckie”⁴⁹⁷. Przytoczona norma dotyczyła udzielania Komunii św. poza Mszą św. i związana była z posługą względem obłożnie chorych. Prawodawca zarządził, że oprócz diakona, na mocy specjalnego upoważnienia posługę taką mogą wypełniać zakonnice, a także wierni świeccy, co stało się w Kościele katowickim nowością. Używając terminu „osoba świecka” dopuszczono do pełnienia omawianej funkcji świeckie kobiety. W praktyce nie były one jednak szafarzami Komunii św.

Poza omówioną normą, w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej*, nie zawarto innych zarządzeń, które odnosiłyby się do posługi nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii oraz ich formacji. Prawodawca na synodzie nie rozwinął dalej tego zagadnienia.

Ważnym wydarzeniem dla Kościoła powszechnego była promulgacja *Kodeksu prawa kanonicznego* w 1983 roku, w którym zawarte zostały również przepisy, związane z posługą nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii. Szersze rozumienie osoby nadzwyczajnego szafarza Eucharystii obejmuje obecnie akolitów – kandydatów do święceń oraz inne osoby. Zgodnie z dyspozycją kodeksową, zawartą w kan. 910 § 2, szafarzem nadzwyczajnym Komunii św. jest wierny wyznaczony zgodnie z przepisami prawa⁴⁹⁸. Akolitami są zarówno alumni, przygotowujący się w seminariach duchownych do święceń – jak i inna grupa świeckich, która po odpowiednim przygotowaniu otrzymuje upoważnienie do pełnienia rozmaitych posług w czasie liturgii przy ołtarzu⁴⁹⁹. Obecnie obowiązujący *Kodeks prawa kanonicznego* postanawia, że mężczyźni świeccy posiadający wiek i przymioty ustalone dekretem Konferencji Biskupów, mogą być

⁴⁹⁷ Tamże, nr V, 1.3.12.

⁴⁹⁸ Tam, gdzie zaistnieje konieczność, świeccy mogą wykonywać w zastępstwie zwyczajnych szafarzy zadanie udzielania Komunii św. Kan. 230 § 3.

⁴⁹⁹ Z. Janczewski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom* z 2007 r. jako forma realizacji postanowień *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 r.,..., s. 139-153.

przepisanym obrzędem liturgicznym, na stałe przyjęci do posługi akolity⁵⁰⁰. Warto nadmienić, iż udzielanie Komunii św. przez świeckich odbywa się na zasadzie zastępstwa, gdyż należy ono do posłannictwa pasterzy, którzy powierzyli im tę funkcję po odpowiednim przygotowaniu⁵⁰¹.

„Realizując soborową zasadę pomocniczości kodeks z 1983 r. przekazał Konferencjom Biskupów pewne kompetencje w ustanawianiu prawa na podległych im terytoriach”⁵⁰². W 1985 roku wydana została księga liturgiczna, zatytułowana: *Komunia Święta i Kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą św. dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, w której zamieszczono okoliczności przemawiające za ustanowieniem nadzwyczajnych szafarzy. Należą do nich: brak kapłana lub diakona, choroba utrudniająca spełnianie posługi zwyczajnym szafarzom, podeszły ich wiek, inne obowiązki oraz wielka liczba wiernych przystępujących do Komunii św.⁵⁰³. Właściwy przełożony powinien bowiem zawsze rozważyć czy służba, o którą ubiega się kandydat jest potrzebna Kościołowi⁵⁰⁴.

W kwestii ustanawiania nadzwyczajnych szafarzy omawianego sakramentu wypowiedzieli się również ojcowie II Polskiego Synodu Plenarnego. „Mężczyźni świeccy, którzy ukończyli przynajmniej dwadzieścia pięć lat, cieszą się dobrą opinią, posiadają odpowiednie przymioty i są przygotowani do swych zadań poprzez odpowiednią formację, mogą być przyjęci do posługi stałego akolity”⁵⁰⁵.

⁵⁰⁰ Tamże, s. 140.

⁵⁰¹ J. Dyduch., *Księga II, Lud Boży*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. II/1, Poznań 2005, s. 52-53.

⁵⁰² Z. Janczewski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom z 2007 r. jako forma realizacji postanowień Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r....*, s. 139-153.

⁵⁰³ *Komunia Święta i Kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą św. dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1985, nr 17.

⁵⁰⁴ M. Pastuszko *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997, s. 117. Zgodnie z obowiązującym prawem powszechnym szczegółowe przepisy związane z posługą wspomnianych szafarzy powinni obecnie określić biskupi diecezjalni. M. Kołodziej, *Zgromadzenie liturgiczne jako rzeczywistość teologiczno-kanoniczna w ministerialnym posługiwaniu Kościoła*, Wrocław 2012, s. 157.

⁵⁰⁵ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, dz. cyt., nr 84. Więcej na ten temat: A. Słowikowska, *Szafarz nadzwyczajny*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 2730.

Wydana w 2007 roku przez Konferencję Episkopatu Polski *Instrukcja w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom* również zawiera szczegółowe normy w omawianej kwestii. Mężczyźni, pragnący pełnić posługę nadzwyczajnego szafarza Komunii św. powinni odznaczać się: wzorcowym życiem moralnym, apostołskim oddaniem, bezinteresownością i szczerą pobożnością, gorliwym życiem sakramentalnym, szczególnym umiłowaniem Eucharystii i Pisma Świętego, posiadać dobrą opinię w swoim środowisku, być akceptowanym przez wiernych parafii (do której należą i pełnią posługę), posiadać odpowiednie przymioty intelektualne oraz stosowne wykształcenie, wyróżniać się solidnością w pracy i umiejętnością współpracy z innymi⁵⁰⁶.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* prawodawca podkreślił, jak ważna jest rola odpowiednio ukształtowanych mężczyzn w zakresie rozdzielania Eucharystii i wskazał szczegółowe normy związane z ich posługą w Kościele katowickim. „Zaleca się, żeby w każdej parafii liczba nadzwyczajnych szafarzy Komunii św. była odpowiednia do potrzeb wspólnoty”⁵⁰⁷. W cytowanym dokumencie wielki nacisk położono na ustanawianie nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii. Przez gorliwe wypełnianie tej posługi przyczyniają się oni do stwarzania wiernym możliwości spożywania Komunii św. m.in. pod dwiema postaciami. Pomagają bowiem duchownym udzielać Ciała Chrystusa w ten sposób podczas uroczystości liturgicznych oraz zanosząc je chorym i osłabionym wiekiem. Drugi synod przypieczętował istniejącą już w archidiecezji praktykę ustanawiania nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii wydając stosowne akty wykonawcze, a także zalecił doskonalenie wymiany przez nich doświadczeń i informacji na poziomie dekanatów⁵⁰⁸.

Normy promulgowane przez biskupa, związane z omawianą kwestią, zawarte zostały w dokumencie synodalnym zatytułowanym: *Wskazania dotyczące*

⁵⁰⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom*, nr 11, Wiadomości Archidiecezjalne 75 (2007), s. 1282-1286.

⁵⁰⁷ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 413.

⁵⁰⁸ Tamże, nr 13.

posługi nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej w archidiecezji katowickiej, który jest aktem wykonawczym do wydanych uchwał⁵⁰⁹. Obowiązujące prawo partykularne dotyczące nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii jest związane z ich podwójną posługą: w czasie liturgii Mszy św. oraz w sytuacji posługi chorym i starszym (zanosząc Eucharystię do osób będących w szpitalach, domach czy też innych szczególnych miejscach), co jest ich podstawowym zadaniem⁵¹⁰.

Prawodawca synodalny w wydanych wskazaniach wyznacza obszary aktywności nadzwyczajnych szafarzy omawianego sakramentu. Ustanowieni mężczyźni pomagają w rozdzielaniu Eucharystii, w sytuacji większej liczby wiernych przystępujących do niej, ponadto ustanowiony nadzwyczajny szafarz powinien uczestniczyć w całej Mszy św. i nie może w czasie jej celebrowania przebywać w innym miejscu⁵¹¹. W dalszej części wskazań prawodawca podaje szczegółowe wytyczne związane z postawą liturgiczną nadzwyczajnego szafarza – nie powinien on pełnić innych funkcji podczas Eucharystii, a także z czynnościami, jakie wykonuje przed i po udzieleniu Komunii św. – otrzymuje puszkę z komunikantami i gdy zachodzi potrzeba wyjątkowo dokonuje puryfikacji naczyń liturgicznych⁵¹². Norma synodalna nawiązuje do przepisów zawartych w *Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego*⁵¹³.

Ustawodawca nałożył ponadto, na pełniących omawianą funkcję obowiązek udziału w formacji. Ma on polegać na trosce o osobistą formację duchową, a także wzrost duchowego rozwoju swojej rodziny, dalej nadzwyczajny szafarz zobowiązany jest do udziału w spotkaniach organizowanych na różnych szczeblach⁵¹⁴. Warto również zaznaczyć, że II Synod Archidiecezji Katowickiej

⁵⁰⁹ *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., s. 102-105.

⁵¹⁰ *Wskazania dotyczące posługi nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej w archidiecezji katowickiej*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 103-104. Wiatyk jest bowiem dla chrześcijanina ostatnim sakramentem, który przyjmuje na zbliżający się czas śmierci. J. M. Huels, *The Most Holy Eucharist...*, s. 1115.

⁵¹¹ *Wskazania dotyczące posługi nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 10.

⁵¹² Tamże, nr 11.

⁵¹³ Nr 192.

⁵¹⁴ *Wskazania dotyczące posługi nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 16, nr 17.

powołał do życia szeregu nowych instytucji, służących wprowadzaniu w życie postanowień wypracowanych w czasie obrad. Jedną z nich jest *Archidiecezjalne Centrum Formacji Pastoralnej*. W ramach formacji nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii wspomnianej instytucji zlecono (w ścisłym porozumieniu z wydziałem duszpasterskim Kurii Metropolitalnej w Katowicach) opracowanie szczegółowego programu w tym względzie⁵¹⁵. II Synod Archidiecezji Katowickiej zawiera również postanowienie, że „nadzwyczajni szafarze nie pobierają wynagrodzenia z tytułu pełnionej posługi”⁵¹⁶.

Zestawiając uchwały obu synodów katowickich w kwestii nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii zauważa się zmianę norm. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* nadzwyczajnym szafarzem Eucharystii mogła być siostra zakonna lub inna osoba świecka na mocy upoważnienia, zaś ich jedynym zadaniem było zanoszenie Komunii św. chorym. W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* nastąpiła wyraźna zmiana prawa w tym zakresie. Mężczyźni świeccy, posiadający odpowiednie przymioty i po właściwym przygotowaniu, ustanowieni zostają nadzwyczajnymi szafarzami Eucharystii, udzielając Komunii św. zgromadzonym na Mszy św. wiernym – co nie było wcześniej dopuszczalne. Ponadto, zapewne ze względów kulturowych, zrezygnowano z możliwości powoływania na tę funkcję świeckich kobiet. Szafarze nadzwyczajni wypełniają swoją posługę zanosząc regularnie Najświętszy Sakrament chorym. Normy związane z posługą nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii w Kościele katowickim są wyrazem ewolucji prawa w tym zakresie, w stosunku do uchwał z 1975 roku.

Drugi synod wydał także przepisy, związane z formacją permanentną wspomnianych szafarzy, co nie pojawiło się w poprzednich uchwałach.

⁵¹⁵ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 412.

⁵¹⁶ *Wskazania dotyczące posługi nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 18. Kan. 230 § 1.

2. Kwestie poruszone przez synod z 1975 roku

W tej części rozdziału zaprezentowane zostaną normy prawne, które zostały wypracowane jedynie podczas I Synodu Diecezji Katowickiej. Spośród zagadnień związanych z sakramentem Eucharystii należy wskazać na trzy obszary, a mianowicie kwestie związane z binacją oraz trynacją, stypendiami mszalnymi, a także koncelebracją Mszy św.

2.1. Binacje i trynacje

Samo pojęcie binacji sięga już czasów patrystycznych⁵¹⁷. Pod pojęciem binacji należy rozumieć dwukrotne odprawienie Mszy św. przez jednego kapłana w tym samym dniu, zaś trynacja, to trzykrotna celebrowanie Eucharystii przez kapłana w jednym dniu⁵¹⁸. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 roku w kan. 808 uznawał pośrednio zasadę jednokrotnego sprawowania Eucharystii przez kapłana w ciągu dnia⁵¹⁹. Rozwój jednak prawa w tym zakresie był procesem.

W posoborowym prawie powszechnym, za pontyfikatu papieża Pawła VI, wielką rolę odegrał wydany przez niego dokument *Pastorale munus*, w którym zawarte zostały postanowienia, w zakresie binacji i trynacji⁵²⁰. Nastąpiła zmiana

⁵¹⁷ T. Szwagrzyk, *Binacja w zarysie historyczno-prawnym*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 15 (1962), s. 101-102.

⁵¹⁸ J. Kania, *Binacja i trynacja w prawie (Archi)diecezji Katowickiej*, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 2009, t. 42, z. 2, s. 195.

⁵¹⁹ Z. Janczewski, *Binacja i trynacja Mszy Świętej w koncelebrze w świetle prawa kanonicznego i liturgicznego*, *Roczniki Nauk Prawnych* 16 (2006) nr 1, s. 287. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa. t. 3*, Opole 1958, s. 498-499.

⁵²⁰ Paulus VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Pastorale munus quibus facultates et privilegia quaedam Episcopus concenduntur*, *AAS* 56 (1964), s. 5-12.

prawa w tym względzie. Papież uporządkował dotychczasowe normy związane z Mszą św. celebrowaną przez kapłana dwa lub trzy razy w ciągu jednego dnia⁵²¹.

Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej odnoszą się do kwestii związanych z prawem binacji i trynacji. Ustawodawca synodalny po pierwsze stanowił, że na „binację i trynację w niedziele i święta zezwala się wszystkim kapłanom diecezji katowickiej, a także tym, którzy przebywają na jej terenie”⁵²². Po drugie lokalne prawo dotyczące binacji i trynacji wprowadzone zostało pod warunkiem celebrowania Eucharystii dla tzw. małych grup wiernych (poza miejscem świętym), a także dla chorych⁵²³. W stanowieniu lokalnego prawa zasadniczą rolę odgrywały względy duszpasterskie, co w wielu miejscach niniejszych uchwał podkreślił ustawodawca. Po trzecie na binację zezwolono z okazji celebrowania Mszy św. pogrzebowej, ślubnej, a nawet w sytuacji, kiedy posługa kapłana była przeszkadzona ze względu na chorobę i brak fizycznego odniesienia się do innego duszpasterza⁵²⁴.

W obowiązującym *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku – podobnie jak w poprzednim – w kan. 905 § 1 zawarta została norma, w myśl której kapłan może sprawować Eucharystię tylko jeden raz w ciągu dnia⁵²⁵. Jest to ogólna zasada, której należy się trzymać. W przepisie prawa dotyczącym ograniczenia celebrowania więcej niż jednej Mszy św. w ciągu dnia ustawodawca chroni kapłana m.in. przed rutyną⁵²⁶. Prawodawca podkreśla też świętość Eucharystii. Skoro Msza św. jest istotnym wydarzeniem w życiu Kościoła, należy ją starannie

⁵²¹ S. Sołtyszewski, *Upewnienia i przywileje biskupów w świetle motu proprio Pawła VI „Pastorale munus”*, *Prawo Kanoniczne* 8 (1965) nr 3-4, s. 153.

⁵²² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 1.3.4.

⁵²³ Tamże, nr V, 1.3.5.

⁵²⁴ Tamże, nr V, 1.3.6.

⁵²⁵ Prawodawca jednocześnie zaznacza, że są od tej zasady wyjątki.

⁵²⁶ J. M. Huels, *The Most Holy Eucharist...*, s. 1100. J. A. Cordien, T. J. Green, D. E. Heintschel, *The Code of Canon Law. A text and commentary*, London 1985, s. 647. „Msze nie powinny być mnożone wbrew przepisom prawa”. Instrukcja *Redemptionis sacramentum. O tym, co należy zachowywać, a czego unikać w związku z Najświętszą Eucharystią*, Poznań 2004, nr 116, s. 57. Akty dokonywane przez kapłana powinny być skutkiem zaistnienia słusznej przyczyny, którą określa się w odniesieniu do dobra wiernych. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico – pastorale*, t. 2. Ed. 2 accresciuta e aggiornata, Roma 1996, s. 3416.

celebrować. Ponadto, jak zauważył M. Pastuszko, kapłan całą swoją pobożność powinien skupiać na sprawowaniu jednej Eucharystii w ciągu dnia⁵²⁷. Mając na względzie jednak zbawienie dusz prawodawca w kan. 905 § 2 stanowi, że „gdy brakuje kapłanów, ordynariusz miejsca może zezwolić dla słusznej przyczyny na binację, a gdy tego domaga się konieczność duszpasterska, także na trynację w niedzielę i święta nakazane”. Binowanie lub trynowanie stanowi sytuację nadzwyczajną i jest obwarowane warunkami⁵²⁸. Ponadto mocą samego prawa, zawartego we wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego, obecnie kapłan może trzy razy odprawić Eucharystię w ciągu tego samego dnia w uroczystość Bożego Narodzenia oraz we wspomnienie wiernych zmarłych⁵²⁹. Także posoborowy Mszał Rzymski upoważnił kapłanów do sprawowania trzech Mszy św. w jednym dniu⁵³⁰.

Odnosząc dzisiejsze prawo powszechne do *Uchwał I Synodu Diecezji Katowickiej* należy zauważyć, że wcześniejsze normy promulgowane przez ordynariusza w świetle obecnych w dalszym ciągu pozostają aktualne. *II Synod Archidiecezji Katowickiej* nie wypowiedział się w kwestii binacji i trynacji.

2.2. Stypendia mszalne

Przedmiotem zainteresowania w tej części pracy będą stypendia mszalne. Ta kwestia została podjęta w czasie prac I Synodu Diecezji Katowickiej, zaś owocem refleksji w tym zakresie stały się wydane szczegółowe uchwały.

⁵²⁷ M. Pastuszko *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II...*, s. 86.

⁵²⁸ Z. Janczewski, *Binacja i trynacja Mszy Świętej w koncelebrze w świetle prawa kanonicznego i liturgicznego...*, s. 288.

⁵²⁹ *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, Poznań 2004, nr 204.

⁵³⁰ The Canon Law Society of Great Britain and Ireland in association with the Canadian Canon Law Society, *The Canon Law and Spirit. A practical guide to the Code of Canon Law*, London 1999, s. 1170.

Zwyczaj składania przez wiernych ofiar mszalnych istniał w Kościele od samego początku, przy czym najpierw były to dobra składane w naturze, zaś w późniejszym okresie przekształciły się one w dary pieniężne⁵³¹. Zagadnienie składania przez wiernych ofiar mszalnych i to w różnym wymiarze, stało się na tyle istotne, że w Kościele powszechnym wydane zostały odpowiednie przepisy regulujące tę dziedzinę. Omawiana kwestia została unormowana w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku. W kan. 826 prawodawca w związku ze stypendiami mszalnymi wydał normy, w których dokonał podziału ofiar najpierw na przekazywane do ręki celebransa, następnie te, które pochodziły z fundacji, wreszcie fundowane – oparte na fundacji⁵³². W praktyce kościelnej podkreślano zawsze, iż wszelkie stypendia mszalne miały służyć przede wszystkim utrzymaniu kapłanów, zaś w wypadku celebrowania przez nich więcej niż jednej Eucharystii w ciągu dnia, nie wolno było z pozostałych Mszy św. przyjąć ofiary⁵³³.

Po zakończeniu się Soboru Watykańskiego II, w 1974 roku papież Paweł VI, w dokumencie *Firma in traditione*, wydał normy udzielające biskupom ordynariuszom w granicach ich diecezji specjalne uprawnienia dotyczące regulowania sprawy stypendiów mszalnych⁵³⁴. Wspomniani biskupi otrzymali zatem nowe uprawnienia, na mocy których mogli zezwolić kapłanom przyjmowanie stypendiów z tytułu binacji i trynacji Mszy św.⁵³⁵. Jak słusznie zauważył W. Góralski, komentując papieskie motu proprio, kapłani w takich sytuacjach przyjętych ofiar nie mogli zatrzymać jednak dla siebie, ale przeznaczyć je na cele dobroczynne, wskazane i ustalone przez biskupa⁵³⁶. „Przedstawiony dokument papieski należy ocenić jako wyraz ewolucji kościelnej normy prawnej na odcinku tak ważnej a zarazem delikatnej kwestii stypendiów mszalnych”⁵³⁷.

⁵³¹ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 359.

⁵³² E. Górecki, dz. cyt., s. 128.

⁵³³ W. Góralski, *Nowe przepisy w dziedzinie stypendiów mszalnych*, *Prawo Kanoniczne* 18 (1975) nr 3-4, s. 123.

⁵³⁴ Paulus VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Firma in traditione*, AAS 66 (1974), s. 308.

⁵³⁵ Tamże.

⁵³⁶ W. Góralski, *Nowe przepisy w dziedzinie stypendiów mszalnych...*, s. 127.

⁵³⁷ Tamże, s. 129.

Zmiany, których dokonał Paweł VI w dokumencie *Firma in traditione*, znalazły swój wyraz w prawie partykularnym diecezji katowickiej. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* decyzją ordynariusza zarządzono, że „kapłanowi nie wolno przyjąć stypendium w związku z binacją w mieszkaniu osoby chorej, Mszą św. odprawianą dla małej grupy, także gdy kapłan celebruje Eucharystię z okazji wizytacji, czy też Mszy św. krzyżma, rekolekcji kapłańskich, dni skupienia oraz pogrzebu kapłana”⁵³⁸. Prawodawca w ten sposób wyliczył aż siedem konkretnych sytuacji, w których nałożył na celebransów zakaz przyjmowania stypendium mszalnego, w sytuacji ponownego celebrowania Eucharystii w jednym dniu. Po drugie w wydanych uchwałach poza wyliczonymi wcześniej sytuacjami, prawodawca zastrzegł, że „za Mszę binowaną w ciągu tygodnia wolno przyjąć stypendium mszalne, którego część przypadającą celebransowi w całości należy przeznaczyć na cele wyznaczone przez Biskupa Ordynariusza”⁵³⁹. Przytoczone normy prawa lokalnego dotyczyły ponownego sprawowania Eucharystii w dni powszednie. Zgodnie z obowiązującym prawem powszechnym, kapłani nie mogli przyjętych ofiar mszalnych dysponować dla własnego użytku⁵⁴⁰.

Uchwały synodalne regulowały również prawo do przyjęcia przez celebransów ofiary za Msze św. binowane w niedziele i święta. Kapłanom „wolno przyjąć stypendium mszalne, z którego jedną trzecią należy przeznaczyć na cele przez Biskupa wyznaczone”⁵⁴¹. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* prawodawca zawarł zostało jeszcze jedno zarządzenie w tej kwestii, a mianowicie dla „Mszy św. trynowanej obowiązują te same normy, co przy binacji w tygodniu”⁵⁴².

⁵³⁸ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 1.3.7.1.

⁵³⁹ Tamże, nr I, 1.3.7.2.

⁵⁴⁰ W. Góralski, *Nowe przepisy w dziedzinie stypendiów mszalnych...*, s. 127.

⁵⁴¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 1.3.7.3.

⁵⁴² Tamże, nr V, 1.3.7.4.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku w kan. 945 § 1 zawiera normę: „każdy kapłan celebrujący lub koncelebrujący Mszę św. może przyjąć ofiarę złożoną, aby odprawił Mszę św. w określonej intencji”. Treść prezentowanego kanonu jest jednocześnie podstawą prawną do przyjęcia przez celebransę stypendium mszalnego⁵⁴³. Ponadto prawodawca reguluje pozostałe kwestie, związane z dobrami materialnymi za sprawowanie Eucharystii. Warto nadmienić, że przepisy „Kodeksu Jana Pawła II dotyczące ofiar mszalnych w dużym stopniu opierają się na dawnym prawie”⁵⁴⁴.

W związku z powyższym II Synod Archidiecezji Katowickiej nie wypowiedział się w kwestii stypendiów mszalnych w sytuacji binacji i trynacji

2.3. Koncelebracja Mszy św.

Kolejnym zagadnieniem, podjętym w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* jest koncelebracja Mszy św. Od początku Kościoła praktyka wspólnego sprawowania liturgii była powszechna i zasadniczo nie można było kapłanom celebrować Mszy św. indywidualnie⁵⁴⁵. Prawodawca w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku stanowił jednak inaczej. Zajmując się omawianą kwestią T. Pawluk zauważył, że w kan. 803 wspomnianego kodeksu zawarta została norma, w myśl której koncelebracja Mszy św. była dozwolona jedynie w dwóch przypadkach, a mianowicie przy konsekracji biskupa oraz z okazji święceń kapłańskich⁵⁴⁶. Kodeks ograniczał sytuacje, w których kapłani mogli koncelebrować Eucharystię.

⁵⁴³ E. Górecki, dz. cyt., s. 129.

⁵⁴⁴ Tamże.

⁵⁴⁵ Z. Janczewski, *Binacja i trynacja Mszy Świętej w koncelebrze w świetle prawa kanonicznego i liturgicznego...*, s. 286.

⁵⁴⁶ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 341. Kan. 803.

Prawo powszechne w kwestii koncelebracji Mszy św. uległo znaczącej zmianie. W Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, Soboru Watykańskiego II zawarto normy, w myśl których koncelebracja Eucharystii możliwa była mocą samego prawa, a mianowicie w czasie Mszy św. krzyżma oraz Wieczerzy Pańskiej, odprawianej na soborach, zebraniach biskupów i synodach, w czasie poświęcenia opata⁵⁴⁷. Oprócz tego postanowiono, że w danej diecezji regulowanie koncelebry należało do biskupa⁵⁴⁸. Dlatego powrót do sprawowania Eucharystii w koncelebrze nastąpił dopiero po Soborze Watykańskim II⁵⁴⁹. W prawie posoborowym zostały wprowadzane stopniowo normy wydawane przez poszczególnych biskupów, którzy otrzymali w niektórych kwestiach szczegółowe uprawnienia.

W 1969 roku biskup katowicki Herbert Bednorz wydał dekret dotyczący koncelebracji, który w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* został utrzymany w mocy – „Zezwala się na koncelebrację kapłanów w każdym wypadku, gdy pożytek wiernych nie wymaga celebry indywidualnej”⁵⁵⁰. Ponadto prawo promulgowane przez ordynariusza zawierało normę zezwalającą na „odprawienie ze słusznej przyczyny Mszy św. o każdej porze dnia”⁵⁵¹. Na uwagę zasługują w tym miejscu dwa pojęcia, na które powołał się prawodawca w uchwałach, a mianowicie „pożytek wiernych” oraz „słuszną przyczynę”, które mogą być obecnie szerzej rozumiane i oznaczać np. chorobę bądź urlop kapłana⁵⁵².

„Przepisy prawa Kościelnego trzeba osadzić w Kościele, w jego wewnętrznej strukturze i przez ten pryzmat należy je postrzegać. Służą one Kościołowi w jego budowaniu jako *communio* i realizacji jego misji”⁵⁵³.

⁵⁴⁷ Nr 57 § 1.

⁵⁴⁸ KL nr 57 § 2.

⁵⁴⁹ M. Pastuszko *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II...*, s. 49-50, 59-63.

⁵⁵⁰ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 1.3.3.

⁵⁵¹ Tamże.

⁵⁵² Colaboradores, *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada*, ed. 11 revisada, Madrid 1992, s. 456.

⁵⁵³ H. Stawniak, *Służebna rola przepisów prawno-liturgicznych*, Seminare 19/2003, s. 77.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w części poświęconej szafarzowi Eucharystii, w kan. 902 stwierdzono, że kapłani mogą koncelebrować Mszę św. „Nowy kodeks nie wylicza przypadków, w których kapłan może Mszę św. albo koncelebrować, albo odprawiać indywidualnie”⁵⁵⁴. Prawodawca zezwala na sprawowanie liturgii przez więcej niż jednego celebransa, ale pod pewnymi warunkami. Należy zachować swobodę każdego celebransa do indywidualnego sprawowania Eucharystii oraz zgodnie z przepisem zawartym w kan. 902, nie można koncelebrować Mszy św. w czasie, w którym w tym samym kościele lub kaplicy jest już liturgia koncelebrowana.

II Synod Archidiecezji Katowickiej nie podjął zagadnienia koncelebracji.

Podsumowanie

W obowiązującym prawie powszechnym poszczególne przepisy, dotyczące Eucharystii, wynikają w znacznej mierze z nauki Soboru Watykańskiego II⁵⁵⁵. Przeprowadzone badania w tym obszarze pozwalają stwierdzić, że w uchwałach synodów katowickich ma miejsce pewna ewolucja norm dotyczących omawianego sakramentu. Oba synody zajęły się bowiem sześcioma kwestiami, w których nastąpiła zmiana lub modyfikacja prawa partykularnego.

W odniesieniu do przygotowania do Mszy św. normy prawne uległy zmianie w związku z formacją liturgiczną wiernych. Ponadto ewoluowały przepisy dotyczące przygotowania dzieci do tzw. wczesnej Komunii św., która od lat jest celebrowana w Kościele katowickim. Co więcej, prawodawca wskazał również drogę formacji kandydatów do przyjęcia po raz pierwszy Ciała Chrystusa.

Częściową zmianę uchwał synodalnych zauważa się w kwestii uczestnictwa we Mszy św. Polega ona na zachowaniu jednolitych postaw w czasie

⁵⁵⁴ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 341.

⁵⁵⁵ F. D'Ostilio, *Prontuario del Codice Di Diritto Canonico*, Ristampa 2013, s. 295.

liturgii, wprowadzeniu jednej bardziej uroczystszej celebracji w niedziele, liturgii w języku łacińskim, Eucharystii z udziałem dzieci nie tylko w niedziele, ale także w ciągu tygodnia, czego wcześniej prawo diecezjalne nie przewidywało.

Normy wydane w kwestii homilii w prawie archidiecezji katowickiej również uległy zmianie, gdyż odtąd należy ją głosić podczas każdej Mszy św. – nawet w dni powszednie, a zadanie to spoczywa na głównym celebransie. Nie można ponadto zastępować homilii różnymi komunikatami, zaś w jej wygłaszaniu powinno się zachować roztropność dobierając środki aktywizujące słuchaczy.

Ewolucja prawa partykularnego nastąpiła w kwestii udzielania Komunii św. pod dwiema postaciami. Prawodawca wyliczył dni, w których taka forma powinna być stosowana, zalecił udzielanie Eucharystii pod postacią chleba i wina w czasie liturgii dla małych grup w ciągu tygodnia, zaś samemu celebransowi pozostawił ocenę innych przypadków, w których mógłby udzielić Ciała i Krwi Chrystusa wiernym – co jest zmianą prawa w odniesieniu do wcześniejszych norm synodalnych.

Istotne modyfikacje norm nastąpiły w odniesieniu do nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii, którymi są obecnie świeccy mężczyźni ustanowieni zgodnie z przepisami prawa. Po promulgacji *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 roku i normach pokodeksowych, w obowiązującym prawie Kościoła katowickiego bardzo szczegółowo podjęto w uchwałach omawianą kwestię. Ponadto przedstawione zostały dokładne założenia formacji nadzwyczajnych szafarzy. W nowym prawie synodalnym nastąpiła zmiana przepisów względem norm z 1975 roku.

Przeprowadzone badania ukazały również kwestie, które nie zostały podjęte przez II Synod Archidiecezji Katowickiej, dotyczące binacji i trynacji, stypendiów mszalnych, koncelebracji Mszy św.

ROZDZIAŁ V

SAKRAMENTY UZDROWIENIA

Kościół przez sprawowanie sakramentów otacza wiernych nieustanną troską. *Katechizm Kościoła Katolickiego* poucza, że w tym zadaniu kontynuowane jest dzieło Chrystusa w posłudze zbawiania⁵⁵⁶. W obliczu cierpienia duchowego oraz fizycznego człowieka, skuteczną pomocą są pokuta i pojednanie oraz namaszczenie chorych. Należą one do drugiej grupy sakramentów – uzdrowienia chrześcijańskiego.

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* oraz w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* podjęte zostały wspólne kwestie, dotyczące sakramentów uzdrowienia.

W obszarze pokuty i pojednania uchwały synodalne odnoszą się do pierwszej zwyczajnej formy spowiedzi, którą jest obrzęd pojednania jednego penitenta z jego indywidualnym rozgrzeszeniem. Ponadto przepisy prawa partykularnego obejmują zagadnienie zwolnienia z cenzur podczas sakramentalnej spowiedzi, które zostało zastrzeżone kompetentnej władzy. Brak wymagania poświadczenia faktu spowiedzi stanowi ostatnia z podejmowanych przez oba synody kwestia.

⁵⁵⁶ Nr 1421.

W obszarze sakramentu namaszczenia chorych uchwały zawierają takie kwestie, jak: pogłębianie znaczenia omawianego sakramentu wśród wiernych, a także odwiedziny chorych.

1.1. Sakrament pokuty i pojednania

Spowiedź zajmuje bardzo ważne miejsce w życiu chrześcijan. Jest ona – zgodnie z doktryną – lekarstwem, przez które dokonuje się uzdrowienie duszy człowieka. Sobór Watykański II, w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* poucza: „Ci zaś, którzy przystępują do sakramentu pokuty, otrzymują od miłosierdzia Bożego przebaczenie zniewagi wyrządzonej Bogu i równocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc zadali ranę”⁵⁵⁷. Dzięki przywróconej łasce uświęcającej człowiek na nowo doświadcza życia w komunii z Bogiem i Kościołem.

1.1.1. Obrzęd pojednania jednego penitenta z indywidualną spowiedzią

W 1974 roku wydane zostało *Ordo Poenitentiae*⁵⁵⁸, w którym na pierwszym miejscu wyliczono obrzęd pojednania jednego penitenta z indywidualnym rozgrzeszeniem, jako zwyczajny sposób sprawowania omawianego sakramentu⁵⁵⁹. To osobiste doświadczenie miłosierdzia Bożego przez posługę spowiednika sprawia, że penitent wobec samego siebie staje się oskarżycielem, wyznając

⁵⁵⁷ Nr 11.

⁵⁵⁸ *Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Poenitentiae*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1974.

⁵⁵⁹ T. Ricón-Pérez, *Sakrament pokuty*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 720.

popołnione grzechy. W zwyczajnych bowiem warunkach spowiedź powinna być celebrowana w formie ustnej⁵⁶⁰.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* znalazły się zarządzenia, które odnosiły się do sprawowania omawianej formy spowiedzi. We wstępie odnotowano, że pokuta w życiu chrześcijan jest koniecznym środkiem do trwania w łasce uświęcającej. Wszyscy wierni, jak zaznaczono w uchwale, umarliży przez chrzest grzechowi, zobowiązani są do podejmowania ciągle na nowo trudu wewnętrznej przemiany⁵⁶¹. Chrześcijanin powinien jak najczęściej korzystać z sakramentu pokuty i pojednania. W dokumentach synodalnych podkreślono, że należy wiernym ze względu na ich zbawienie, zawsze dawać okazję do skorzystania z sakramentu pokuty w dniu poprzedzającym niedzielę i święta, a także przed każdą Mszą św.⁵⁶². Księża w konfesjonale powinni być „wystarczająco długo” do dyspozycji – tak, by wierni nie korzystali z omawianego sakramentu podczas sprawowania Najświętszej Ofiary⁵⁶³.

Papież Jan Paweł II u progu swojego pontyfikatu, w encyklice *Redemptor hominis*⁵⁶⁴, zamieścił istotne kwestie, związane z sakramentem pokuty i pojednania. Był to ważny dokument, w którym podkreślona została tęsknota człowieka za pojednaniem. Papież przypomniał w nim, że Kościół zachowuje wiernie wielowiekową praktykę sakramentu pokuty, którą jest indywidualna spowiedź, związana z osobistym żalem za grzechy i postanowieniem poprawy⁵⁶⁵.

W 1983 roku – ten sam papież promulgował nowy *Kodeks prawa kanonicznego*, stanowiący, że „indywidualna i integralna spowiedź oraz rozgrzeszenie stanowią jedyny zwyczajny sposób, przez który wierny, świadomy

⁵⁶⁰ F. M. Capello, *Tractatus canonico moralis de sacramentis iuxta codicem iuris canonici, De penitentia*, t. 2, Roma 1944, s. 124.

⁵⁶¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.3.1.

⁵⁶² Tamże, nr V, 2.6.10. Prawodawca uwrażliwił spowiedników, aby w konfesjonale oczekiwali na penitentów, pragnących skorzystać z sakramentu pokuty i pojednania.

⁵⁶³ Tamże, nr V, 2.5.12.

⁵⁶⁴ AAS 71 (1979), s. 257-324; tekst polski: Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, Wrocław 1994.

⁵⁶⁵ Tamże, nr 20.

grzechu ciężkiego, dostępuje pojednania z Bogiem oraz z Kościołem”⁵⁶⁶. W kan. 959 kodeksu, ustawodawca zdefiniował sakrament pokuty i pojednania, w którym wierni po spełnieniu warunków otrzymują odpuszczenie popełnionych po chrzcie grzechów oraz dostępują dwójakiego w skutkach pojednania – z Bogiem i Kościołem. Omawiana forma spowiedzi jest najczęściej praktykowana i w ten sposób realizowane jest założenie prawodawcy. Komentując omawianą normę J. Krukowski podkreślił, że spowiedź ma być osobistym wyznaniem grzechów, również z absolucją indywidualną⁵⁶⁷. Jest to dla penitenta najbardziej intymne spotkanie z miłosierdziem. Wspomniana forma sprawowania sakramentu stanowi jedyny zwyczajny sposób, przez który wierny, świadomy grzechu, dostępuje pojednania. Jest to bowiem najbardziej podstawowa forma pokuty⁵⁶⁸.

Do owocnego przeżycia indywidualnej spowiedzi należy stworzyć penitentom odpowiednie warunki, by mogli skutecznie skorzystać z sakramentu pokuty i pojednania. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 986 § 1 zawiera normę, aby w dogodnych dla wiernych dniach i godzinach „dana im była sposobność przystępowania do indywidualnej spowiedzi”.

W *Obrzędach pokuty dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich*, w kontekście sprawowania omawianej formy spowiedzi podkreślono, że wypada, „aby wierni znali dni i godziny, w których kapłan jest obecny dla wykonywania swej posługi”⁵⁶⁹. Grzeszników nie tylko należy zachęcać do wspomnianego

⁵⁶⁶ Kan. 960.

⁵⁶⁷ J. Krukowski, *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, Poznań 2011, s. 143.

⁵⁶⁸ F. R. McManus, *The Sacrament of Penance*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Cordien, T. J. Green, New York 2000, s. 1143. Po promulgacji obowiązującego kodeksu, papież Jan Paweł II odniósł do kwestii indywidualnej spowiedzi w życiu wiernych. W adhortacji apostolskiej *Reconciliatio et paenitentia* przypomniał, że sakrament pokuty i pojednania jest zwyczajnym sposobem otrzymania przebaczenia oraz odpuszczenia grzechów ciężkich, które zostały przez człowieka popełnione po chrzcie. Ioannes Paulus II, *Adhortatio apostolica Reconciliatio et paenitentia*, AAS 77 (1985), s. 185-275; tekst polski: *Adhortacja apostolska Reconciliatio et paenitentia*, Wrocław 1999, nr 31. Ponadto w liście apostolskim *Misericordia Dei* Ojciec Święty Jan Paweł II podkreślił znaczenie indywidualnej spowiedzi. Tenże, *Litterae apostolicae motu proprio datae Misericordia Dei*, AAS 94 (2002), s. 452-459; tekst polski: *Tenże, Motu proprio Misericordia Dei*, Wrocław 2003, s. 9.

⁵⁶⁹ Nr 12.

sakramentu, ale przede stwarzać im okazję do tego, by w dogodnym czasie mogli się wyświadczać.

II Synod Archidiecezji Katowickiej biorąc pod uwagę dyspozycje zawarte we wspomnianych Obrzędach nakazał, aby wyznaczyć regularne godziny sprawowania omawianej formy spowiedzi. Takie rozwiązanie przyczyni się jednocześnie do kształtowania świadomości wiernych, którzy nabiorą pewności, że zawsze, ilekroć zapragną przystąpić do sakramentu, zastaną spowiednika w odpowiednim miejscu i czasie. Synod określił minimum czasu, który powinno poświęcić się penitentom. Postanowiono zatem, aby w archidiecezji katowickiej spowiadać pół godziny przed każdą Mszą św. i zachęcono jednocześnie do tego, aby wychowywać wiernych do korzystania z sakramentu w wyznaczonym czasie, a nie w trakcie Eucharystii⁵⁷⁰.

W uchwałach znalazły się również przepisy stanowiące, aby stworzyć wiernym okazję do skorzystania z sakramentu pokuty i pojednania w innym czasie, ze względu np. na wykonywaną pracę zawodową. „Zaleca się stworzenie wiernym okazji do spowiedzi także w późniejszych godzinach wieczornych – zwłaszcza w okresie Adwentu i Wielkiego Postu”⁵⁷¹.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* uwzględniono jeszcze inny sposób stworzenia penitentom możliwości spowiedzi. „Zaleca się również, aby dziekani po odpowiednim duszpasterskim rozeznaniu, organizowali w poszczególnych parafiach adorację Najświętszego Sakramentu i dawali szczególną okazję do sakramentu pokuty i pojednania wiernym poprzez stały konfesjonał”⁵⁷².

Oba synody katowickie podkreślają wartość sprawowania obrzędu pojednania jednego penitenta z indywidualnym rozgrzeszeniem. Normy synodalne z 1975 roku stanowiły, aby stworzyć wiernym okazję do spowiedzi w dniu poprzedzającym niedzielę i święta, ponadto przed każdą Mszą św. Uchwały z 2016 roku uszczegóławiają tę kwestię. Przepisy prawa partykularnego stanowią, aby

⁵⁷⁰ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 381.

⁵⁷¹ Tamże, nr 383.

⁵⁷² Tamże, nr 384.

spowiednicy zasiadali w konfesjonale pół godziny przed Eucharystią, także w późniejszych godzinach wieczornych – zwłaszcza w Adwencie i Wielkim Poście. Nastąpiła zatem ewolucja norm w tym względzie. Ponadto zachęca się do organizowania w parafiach stałego konfesjonału, by umożliwić wiernym skorzystanie z omawianego sakramentu również w ciągu dnia.

1.1.2. Zwalnianie z cenzur podczas sakramentalnej spowiedzi

Kolejnym zagadnieniem, podjętym w uchwałach synodów katowickich, jest zwalnianie z cenzur podczas sakramentalnej spowiedzi.

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku, w kan. 2286 zawierał definicję kary kościelnej, którą należało rozumieć jako pozbawienie przestępcy jakiegoś dobra duchowego. Komentując to zagadnienie M. Myrcha zaznaczył, że wspomnianą karę należało rozumieć ponadto jako dolegliwość wymierzoną przez prawowitą władzę kościelną celem poprawy przestępcy⁵⁷³. Ponadto wspomniany kodeks, w kan. 2245 § 1, stanowił o karach za popełnione przez wiernych grzechy, z których uwalnianie było zarezerwowane kompetentnej władzy. Jedną z takich kar w prawie powszechnym określona została jako *cenzura*. Przez zastrzeżenie należy rozumieć odwołanie prawa uwolnienia z kary poprawczej, przysługującego niższemu przełożonemu z przyznaniem tego prawa wyłącznie wyższemu przełożonemu⁵⁷⁴. Zatem nie wszyscy spowiednicy mogli dopuszczać penitentów do pełnej komunii z Bogiem i Kościołem. Władza spowiednika podlega bowiem pewnym ograniczeniom, gdyż nie we wszystkich przypadkach może on uwolnić z cenzury, a następnie rozgrzeszyć osobę z popełnionych przez nią grzechów⁵⁷⁵. Prawodawca powszechny rezerwował zwolnienie z kar kościelnych kompetentnej

⁵⁷³ M. Myrcha, *Prawo karne. t. 2*, Warszawa 1960, s. 17.

⁵⁷⁴ D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary. Normy materialne i proceduralne*, Tarnów 2019, s. 22.

⁵⁷⁵ M. Stokłosa, *Zwolnienie penitentów z kar kościelnych w zakresie wewnętrznym sakramentalnym*, Sympozjum, Rok XX 2016, nr 2 (31), s. 98.

władzy. Dlatego w niektórych przypadkach zwolnienie z zaciągniętych kar za popełnione grzechy było zarezerwowane wyższym przełożonym⁵⁷⁶.

Jako przykład kary, określonej terminem *cenzura*, należy wskazać ekskomunikę. Można ją zaciągnąć m.in. mocą samego prawa. Wówczas mówi się o karze *latae sententiae*, którą wierny związany jest automatycznie, przez fakt popełnienia konkretnego czynu. Stolica Apostolska oraz inne osoby do tego upoważnione, mogły zwalniać wiernych z zaciągniętych przez nich kar – zgodnie z kompetencjami⁵⁷⁷.

Omawiane zagadnienie zostało podjęte w uchwałach pierwszego synodu katowickiego. Na uwagę zasługuje dokument, zatytułowany: *Rezerwacje i absolucje w diecezji katowickiej*⁵⁷⁸. W opracowanym tekście można było wyróżnić dwie zasadnicze części. Pierwsza dotyczyła posługi biskupa ordynariusza i władzy rozgrzeszania w szczególnych sytuacjach. W następnej części omawianego projektu, zawarte zostały uprawnienia dla spowiedników.

W diecezji katowickiej zastrzeżona była biskupowi ordynariuszowi władza uwalniania penitenta z dwóch przestępstw: złośliwego podpalenia oraz współudziału w podpaleniu, a także świętokradzkiego znieważenia kościoła i cmentarza poświęconego lub innego miejsca świętego, łącznie z kradzieżą przedmiotów kultu⁵⁷⁹. Zgodnie z treścią przytoczonej normy osoba, która dopuściła się podpalenia, musiała dokonać takiego czynu w sposób złośliwy. Zastrzeżenie uwolnienia z przestępstwa rozciągało się także na inną osobę, która współuczestniczyła w tym konkretnym czynie. Ponadto zarezerwowano

⁵⁷⁶ D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary...*, s. 20.

⁵⁷⁷ Należy odnotować, iż w latach 1933 – 1934 papież Pius XI ogłosił w Rzymie rok jubileuszowy, a następnie rozszerzył jego świętowanie na cały świat katolicki. Wiadomości Diecezjalne, 9 nr 4, poz. 64, s. 87-97. W 1934 roku biskup Stanisław Adamski w związku z powyższym wydał stosowne zarządzenie w diecezji katowickiej – każdy spowiednik mógł w tzw. spowiedzi jubileuszowej uwalniać pro foro interno od wszystkich cenzur sive a iure sive ab homine Stolicy św. albo ordynariuszowi zarezerwowanych, jak również od wszystkich grzechów komukolwiek zastrzeżonych – poza przypadkami ściśle zarezerwowanymi najwyższej władzy kościelnej. S. Adamski, *Władze spowiedników przy słuchaniu spowiedzi św. jubileuszowej*, Wiadomości Diecezjalne, 9 nr 4, poz. 67, s. 108-109.

⁵⁷⁸ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 7.5.

⁵⁷⁹ Tamże, s. 90.

biskupowi ordynariuszowi zwolnienie z kary, obejmujące czyny świętokradcze. Należało do tych aktów zaliczyć znieważenie kościoła, cmentarza i innego miejsca świętego. Dokument *Rezerwacje i absolucje w diecezji katowickiej* w drugiej części zawierał normy odnoszące się do spowiedników, którzy otrzymali władzę uwalniania ze wspomnianych wcześniej cenzur, zastrzeżonych biskupowi ordynariuszowi. Mogli oni tego aktu dokonać w następujących sytuacjach: w czasie spowiedzi wielkanocnej, z okazji misji, rekolekcji i dni skupienia, przy spowiedziach generalnych – obejmujących trzy ostatnie lata, a także przedślubnych, w więzieniach, szpitalach i u osób nie wychodzących z domów, z okazji odpustu parafialnego, wreszcie w kościołach i kaplicach na terenie określonych przez biskupa miast⁵⁸⁰. Ponadto uprawnienia do uwalniania z zastrzeżonych cenzur otrzymali poszczególni kapłani, pełniący w diecezji określone urzędy. Wśród nich należy wymienić: prałatów, kapelanów Ojca Świętego, kanoników kapituły katedralnej (gremialnych oraz honorowych), dziekanów, wicedziekanów, a także wykładowców Śląskiego Seminarium Duchownego⁵⁸¹.

Ważność sprawowania sakramentu pokuty i pojednania, jak przypomina M. Pastuszko, zależy obecnie od spełnienia dwóch warunków: spowiednik musi być kapłanem i oprócz święceń powinien posiadać specjalne uprawnienie do wykonywania swojej posługi⁵⁸². Prawodawca powszechny, w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, również wprowadził ograniczenia w posłudze spowiednika. Jak podaje M. Górka, cała święta władza przekazywana jest przez święcenia, zaś Kościół ma możliwość jej ograniczania⁵⁸³. Kwestia dotyczy

⁵⁸⁰ W synodalnym dokumencie zostały wymienione takie miasta jak: Katowice, Bielsko, Chorzów, Cieszyn, Jastrzębie, Lubliniec, Mysłowice, Pszczyna, Ruda Śląska, Rybnik, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Tychy, Wodzisław Śląski. Prawodawca wskazał w prezentowanym dokumencie synodalnym także na parafie, w których spowiednicy mogli zwalniać z cenzur zarezerwowanych biskupowi ordynariuszowi: Goczałkowice, Lubecko, Piekary Śląskie, Pszów, Skoczów, Turza Śląska, Ustroń, Wisła. *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 90.

⁵⁸¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 90.

⁵⁸² M. Pastuszko, *Kapłan szafarzem sakramentu pokuty*, *Prawo Kanoniczne* 31 (1988) nr 3-4, s. 59.

⁵⁸³ M. Górka, *De natura della „facultas ad confessiones excipiendas”*, Roma 1992, s. 88.

wyznania grzechów, które są jednocześnie przestępstwami karanymi cenzurami w Kościele⁵⁸⁴. Komentatorzy tego zagadnienia podkreślają, że zwolnienie od kary może dokonać się przez kompetentnego przełożonego⁵⁸⁵. W kodeksie z 1983 roku, w kan. 1355 § 2 zawarta została norma, że karę *latae sententiae* – jeśli jej odpuszczenie nie jest zarezerwowane Stolicy Apostolskiej i jeżeli nie jest deklarowana, mogą odpuścić: ordynariusz swoim podwładnym i tym, którzy na jego terytorium przebywają bądź dopuścili się przestępstwa oraz każdy biskup podczas spowiedzi sakramentalnej. Upoważnienie do uwalniania od pewnego zakresu kar na forum wewnętrznym sakramentalnym może zostać udzielone przez Stolicę Apostolską lub przez kompetentnego ordynariusza⁵⁸⁶. Rozwijając to zagadnienie H. Stawniak przypomina, że od kar *latae sententiae*, które nie są zastrzeżone Stolicy Apostolskiej uwalniają ordynariusze miejsca, każdy biskup, kanonik penitencjarz, a także kapłani, którzy otrzymali takie uprawnienie od kompetentnego przełożonego⁵⁸⁷.

II Synod Archidiecezji Katowickiej podjął omawianą kwestię w *Dekrecie o udzieleniu spowiednikom władzy delegowanej rozgrzeszania od cenzur wiążących mocą samego prawa*⁵⁸⁸. W przytoczonym dokumencie synodalnym użyto terminu *rozgryszanie od cenzur*, jednak z kary najpierw należy penitenta uwolnić. Komentując tę kwestię J. Syryjczyk wyjaśnia, że zwalnianie od kar nie identyfikuje się w zasadzie z absolucją od grzechów, stąd też – gdy chodzi o cenzury zakazujące przyjmowania sakramentów, odpuszczenie grzechu uzależnione jest od wcześniejszego uwolnienia z kary⁵⁸⁹. Arcybiskup Wiktor Skworc zezwolił na uwolnienie z kary ekskomuniki za przerwanie ciąży po

⁵⁸⁴ H. Stawniak, *Wybrane funkcje szafarza sakramentu pokuty – aspekt prawny*, Seminare 24 (2007), s. 78.

⁵⁸⁵ J. Krukowski, F. Lempa, *Księga VI, Sankcje w Kościele*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, t. 4, Lublin 1987, s. 202.

⁵⁸⁶ M. Stokłosa, dz. cyt., s. 101-102.

⁵⁸⁷ H. Stawniak, *Wybrane funkcje szafarza sakramentu pokuty – aspekt prawny...*, s. 78.

⁵⁸⁸ *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., s. 3-4.

⁵⁸⁹ J. Syryjczyk, *Sakrament pokuty w karnym prawie kanonicznym*, w: red. J. Syryjczyk, *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, Warszawa 1985, s. 279.

zaistnieniu skutku oraz z innych kar, niezastrzeżonych Stolicy Apostolskiej⁵⁹⁰. W aktualnym kodeksie zwolnienie z kary ekskomuniki za przestępstwo aborcji nie zostało bowiem zarezerwowane Stolicy Apostolskiej⁵⁹¹. Władza delegowana została udzielona następującym kapłanom: protonotariuszom apostolskim, prałatom honorowym i kapelanom Jego Świątobliwości, kanonikom gremialnym i honorowym Kapituły Katedralnej, dziekanom i wicedziekanom oraz proboszczom i administratorom parafii, wyższym przełożonym zakonnym⁵⁹². Ponadto z otrzymanych uprawnień mogą obecnie korzystać pozostali spowiednicy w czasie spowiedzi wielkanocnej, misji, rekolekcji, dni skupienia, kanonicznych wizytacji, odpustów parafialnych, spowiedzi generalnych przynajmniej z okresu jednego roku, spowiedzi narzeczonych, żołnierzy, więźniów, w szpitalach, chorych – którzy nie wychodzą z mieszkania, kobiet ciężarnych, w kościele katedralnym, sanktuariach, bazylikach i tych kościołach, w których sprawowany jest sakrament pokuty i pojednania w stałym konfesjonale za zezwoleniem ordynariusza miejsca⁵⁹³.

Zgodnie z dyspozycją w kan. 1398 *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 roku, ten „kto powoduje przerwanie ciąży, po zaistnieniu skutku, podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa”. Jest to poważna cenzura. Przerwanie ciąży – jak podaje J. Syryjczyk – jest przestępstwem materialnym, zaś o dokonaniu wspomnianego czynu decyduje faktyczne spędzenie płodu⁵⁹⁴. Rozwijając tę myśl, można wskazać na jeszcze inny element, związany z omawianym zagadnieniem. P. M. Gajda podkreśla, że do zaistnienia przestępstwa wymaga się także bezpośredniego zamiaru dokonania tego czynu⁵⁹⁵. *Katechizm Kościoła Katolickiego* przypomina, że embrión powinien być uważany za osobę już od

⁵⁹⁰ II Synod Archidiecezji Katowickiej, *Akty wykonawcze*, dz. cyt., s. 3-4.

⁵⁹¹ D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary...*, s. 29.

⁵⁹² W. Skworc, *Dekret o udzieleniu spowiednikom władzy delegowanej rozgrzeszania od cenzur wiążących mocą samego prawa*, w: II Synod Archidiecezji Katowickiej, *Akty wykonawcze*, *Wiadomości Archidiecezjalne*, 84 (2016) Suplement, nr 1.

⁵⁹³ Tamże.

⁵⁹⁴ J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003, s. 179.

⁵⁹⁵ P. M. Gajda, *Sanckje karne w Kościele w świetle Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień*, Tarnów 2008, s. 96.

chwili poczęcia⁵⁹⁶. Nauka Kościoła w tym względzie została jasno określona. Rozwijając ten temat A. Drożdż zaznaczył, że we „wszystkich cywilizowanych krajach przerwanie ciąży było traktowane jako zbrodnia (delictum) i surowo karane”⁵⁹⁷. Warto zwrócić uwagę również na grono osób, które wiąże ekskomunika za dokonanie wspomnianego czynu. W pierwszej kolejności dopuszcza się go przede wszystkim matka, stosując wszelakie środki powodujące zamierzone poronienie, a także inne osoby, które dokonują lub uczestniczą czynnie w zabiegu, lub mają wpływ na podejmowanie decyzji w tej kwestii⁵⁹⁸. Zakres osób może zatem stanowić większe gremium. Działający musi być świadomy tego, że podejmowana czynność przynosi szkodę wartościom i prawom chronionym przez normę kodeksową⁵⁹⁹. Ekskomunika bowiem może zostać zaciągnięta wówczas, kiedy sprawca ma świadomość jej zaistnienia. Ciężkość kary jest uzasadniona wielkością przestępstwa⁶⁰⁰.

Prawodawca synodalny, o czym należy również wspomnieć, zastrzegł jednocześnie, że „przed rozgrzeszeniem spowiednik winien zobowiązać penitenta do stanowczej poprawy na przyszłość i wyznaczyć mu odpowiednią pokutę oraz zadośćuczynienie za popełnione przestępstwo”⁶⁰¹.

W omawianej kwestii nastąpiła zmiana przepisów prawa partykularnego. Podpalenie lub znieważenie kościoła oraz innego miejsca świętego oraz współudział w tym wydarzeniu nie stanowią obecnie katalogu cenzur, z których uwolnienie zarezerwowane było biskupowi ordynariuszowi. Natomiast spowiednicy – dzięki otrzymanemu od kompetentnej władzy uprawnieniu i po spełnieniu przedstawionych wyżej warunków – mogą zwalniać penitentów z zaciągniętej kary ekskomuniki za przerwanie ciąży.

⁵⁹⁶ Nr 2274.

⁵⁹⁷ A. Drożdż, *Człowiek człowiekowi. Teologia moralna szczegółowa. Część II*, Tarnów 2001, s. 155.

⁵⁹⁸ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy, t. IV*, Olsztyn 2009, s. 153.

⁵⁹⁹ D. Borek, *Consensus in dilecto*, Warszawa 2014, s. 56.

⁶⁰⁰ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy...*, s. 153.

⁶⁰¹ W. Skworc, *Dekret o udzieleniu spowiednikom władzy delegowanej rozgrzeszania od cenzur wiążących mocą samego prawa...*, dz. cyt., nr 2.

1.1.3. Brak wymagania poświadczenia faktu spowiedzi

Ostatnia kwestią, podjętą w uchwałach obu synodów katowickich, jest brak wymagania poświadczenia faktu spowiedzi. Prawodawca w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku, w kan. 906, zobowiązał wiernych do tego, aby przynajmniej raz w roku przystąpili do sakramentu pokuty i pojednania. W praktyce duszpasterskiej przyjął się zwyczaj poświadczenia przez spowiedników faktu przystąpienia do omawianego sakramentu. Chodziło przede wszystkim o wypełnienie obowiązku spowiedzi wielkanocnej, a z czasem zaczęto także wymagać od wiernych podpisanej kartki z okazji np. chrztu dzieci lub przygotowania do zawarcia kanonicznego małżeństwa.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zachęcono uczestników chrztu do pełnego udziału we Mszy św. We wspomnianym przepisie prawa partykularnego zaznaczono, iż nie należy kontrolować faktu przystąpienia do spowiedzi za pomocą podpisanych przez kapłana kartek⁶⁰². Było to jedyne miejsce w uchwałach, gdzie poruszono omawiane zagadnienie. Warto również odnotować, iż norma ściśle odnosiła się tylko i wyłącznie do spowiedzi wiernych z okazji chrztu dzieci. W pozostałych sytuacjach zachował się zwyczaj poświadczenia faktu spowiedzi przez podpisanie kartki.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 989, zobowiązuje każdego wiernego, aby po osiągnięciu wieku używania rozumu przynajmniej raz w roku wyznał wszystkie swoje ciężkie grzechy, przystępując do sakramentu pokuty i pojednania. Ponadto w innej normie zaleca się osobie, aby wyznawała także w czasie spowiedzi grzechy lekkie⁶⁰³. Dyspozycje zawarte w przywołanych przepisach są nie tylko wymaganiem prawnym dla chrześcijanina, ale także stanowią obowiązek sumienia. W praktyce duszpasterskiej, jak zaznaczył M. Pastuszko, obserwuje się obecnie sprawdzanie przystąpienia wiernych do

⁶⁰² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.5.5.

⁶⁰³ Kan. 988 § 2.

omawianego sakramentu⁶⁰⁴. Przyjętą formą kontroli stały się tzw. kartki do spowiedzi. Chodzi nie tylko o poświadczanie przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania w okresie wielkanocnym, ale także z innych okazji. Wspomniane druki wydawane są przez poszczególne parafie⁶⁰⁵.

Omawiane zagadnienie zostało również poruszone w literaturze przez innych kanonistów. Zewnętrzne akty penitenta nie podlegają zachowaniu tajemnicy. Fakt przystąpienia do omawianego sakramentu jest czynnością jawną. Natomiast sama treść spowiedzi objęta jest tajemnicą. Sięga ona bowiem forum wewnętrznego. A. Marcol zwrócił uwagę na to, iż przez wymaganie od penitenta poświadczenia faktu przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania, istnieje niebezpieczeństwo zmuszenia osoby do wypowiadania się, co więcej, może się to w konsekwencji wiązać z cichym jego oskarżeniem o popełnienie ciężkiego grzechu⁶⁰⁶. Rozwijając tę myśl, R. Sobański poddał krytyce poświadczanie spowiedzi i zaznaczył, że takie zaświadczenia chociaż nie dotyczą treści, lecz faktu przyjęcia sakramentu, zawsze wskazują na forum wewnętrzne, zaś czynności na tej płaszczyźnie nie mogą być rejestrowane⁶⁰⁷. Zdaniem wspomnianego kanonisty, w tak delikatnej sprawie warto kierować się ostrożnością. W tym kontekście należy zachować zawsze jak największą dyskrecję⁶⁰⁸.

We wspólnie podjętej przez oba synody katowickie kwestii nastąpiła zatem ewolucja przepisów prawa partykularnego. W uchwałach z 1975 roku nie wymagano poświadczania faktu przystąpienia przez wiernych do spowiedzi jedynie z okazji chrztu dzieci. Obowiązujące normy synodalne całkowicie znoszą tzw. „kartki ze spowiedzi”. W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* podkreślono, aby zupełnie zrezygnować z poświadczania faktu spowiedzi we wszystkich okolicznościach. „Nie należy wymagać od wiernych poświadczania

⁶⁰⁴ M. Pastuszko, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 2004, s. 510.

⁶⁰⁵ Tamże.

⁶⁰⁶ A. Marcol, *Pokuta i sakrament pokuty*, Opole 1992, s. 110.

⁶⁰⁷ R. Sobański, *Zaświadczenie o spowiedzi przedślubnej?*, *Prawo Kanoniczne* 37 (1994) nr 3-4, s. 264-265.

⁶⁰⁸ J. S. Płatek, *Sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania*, Częstochowa 1996, s. 206.

przez podpis spowiednika przyjęcia sakramentu pokuty i pojednania”⁶⁰⁹. Jak zauważył Z. Janczewski, w prawie partykularnym w tym względzie nastąpiła dość rewolucyjna zmiana⁶¹⁰. Brak wymagania podpisu nie oznacza jednak, iż nie można – jeśli penitent o to prosi – dokonać takiej czynności.

1.2. Sakrament namaszczenia chorych

Dzieła uzdrowienia i zbawienia Chrystus dokonuje w Kościele nie tylko przez sakrament pokuty i pojednania, ale także przez namaszczenie chorych⁶¹¹. Jest ono ważnym filarem w posłudze cierpiącym. Wspomniany sakrament pogłębia zanurzenie w paschalnym misterium Chrystusa⁶¹².

W uchwałach obu synodów katowickich znajdują się normy, związane z sakramentem namaszczenia chorych. Dotyczą one takich wspólnych kwestii, jak: właściwe znaczenie sakramentu namaszczenia, comiesięczne odwiedziny osób osłabionych chorobą lub wiekiem.

1.2.1. Pogłębianie znaczenia namaszczenia chorych

Jednym ze wspólnych zagadnień, podjętych w uchwałach synodów katowickich jest pogłębianie znaczenia drugiego z sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego wśród wiernych.

⁶⁰⁹ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 385.

⁶¹⁰ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 43.

⁶¹¹ Z. Zarembski, *Rola sakramentów w kształtowaniu wiary*, *Teologia i człowiek* 15 (2010), s. 22.

⁶¹² E. Zanetti, *A chi conferire il sacramento dell'Unzione degli inferni?*, *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 9 (1996), s. 304.

W Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku, w kan. 940 § 1, wyliczone zostały warunki, na mocy których można było udzielić osobie namaszczenia chorych. Proszący o ten sakrament musiał być ochrzczony, ponadto osiągnąć wiek używania rozumu, wreszcie popaść w chorobę lub starość⁶¹³. Warto zaznaczyć, że w rozumieniu ówczesnego prawodawcy, co miało uwarunkowania historyczne, sakrament chorych określony został ostatnim namaszczeniem. We wspomnianym kodeksie, w kan. 937, posłużono się terminem – *sacramentum extremae unctionis*. Udzielenie namaszczenia osobie chorej było ściśle związane z obawą o jej życie, a zatem także z niebezpieczeństwem śmierci⁶¹⁴. Można było zatem namaścić wiernego w szczególnych okolicznościach, a także pod określonymi w ustawie warunkami.

Nowe światło na omawiany sakrament dał Sobór Watykański II. W Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* wyraźnie zaznaczono, że namaszczenie chorych nie jest przeznaczone dla tych, którzy znajdują się w ostatecznym niebezpieczeństwie śmierci, lecz można go udzielić wiernemu ze względu na chorobę bądź starość⁶¹⁵. Takie rozumienie namaszczenia sprawiło, że w prawie powszechnym nastąpiła zmiana norm w tym względzie. Warto odnotować, iż wspomniany Sobór nakazał jednocześnie wprowadzenie nowej terminologii w tym zakresie⁶¹⁶.

Ponadto w prawodawstwie posoborowym należy zwrócić uwagę na wydaną przez Pawła VI konstytucję apostolską *Sacram unctionem infirmorum*⁶¹⁷, w której podkreślono znaczenie namaszczenia chorych w życiu Kościoła. Papież przytaczając argumenty teologiczne, wskazał na prawne znaczenie omawianego

⁶¹³ Z. Janczewski, *Przyjmujący sakrament namaszczenia chorych*, Prawo Kanoniczne 55 (2012) nr 4, s. 42.

⁶¹⁴ B. Zubert, *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, Poznań 2011, s. 182.

⁶¹⁵ Nr 73.

⁶¹⁶ E. Szafrowski, *Odnowione przepisy prawnoliturgiczne sakramentu namaszczenia chorych*, Prawo Kanoniczne 19 (1976) nr 3-4, s. 67.

⁶¹⁷ AAS 65 (1973), s. 5-9.

sakramentu. Co więcej, w 1972 roku, zostały wydane nowe obrzędy chorych⁶¹⁸. We wspomnianej księdze dotychczasowe określenie „ostatnie namaszczenie”, zastąpione zostało terminem „sakrament chorych”⁶¹⁹. To pociągnęło za sobą dalsze zmiany. Niebezpieczeństwo śmierci nie było odtąd bezwzględnie koniecznym warunkiem do przyjęcia namaszczenia⁶²⁰.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarte zostały zalecenia, dotyczące pogłębiania wśród wiernych znaczenia omawianego sakramentu. Świadomość chrześcijan, w myśl synodalnej uchwały, należało tak kształtować, aby nie odkładali przyjęcia namaszczenia, gdy już poważnie zachorują, a także, aby sami powtórnie o nie prosili w razie nasilania się długotrwałej choroby⁶²¹. W ten sposób podkreślono również, że namaszczenie jest sakramentem powtarzalnym. Chory nie powinien lekceważyć korzystania z namaszczenia, w którym sam Chrystus przychodzi mu z pomocą.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, prawodawca zamieścił definicję namaszczenia chorych. Zgodnie z kan. 998, jest ono sakramentem, przez który „Kościół wiernych niebezpiecznie chorych powierza Chrystusowi cierpiącemu i uwielbionemu, ażeby ich podtrzymał i zbawił”. W odniesieniu do poprzedniego kodeksu nastąpiła wyraźna zmiana przepisów. W prezentowanym kanonie zawarta została jednocześnie esencja sakramentu chorych⁶²².

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku podaje warunki udzielenia osobom namaszczenia. Do jego ważności konieczne jest występowanie u wiernej jakiejś choroby, zaś do godziwości wymaga się, aby była ona

⁶¹⁸ *Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenii Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Unctionis Infirmorum eorumque pastoralis curae*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1972.

⁶¹⁹ Z. Janczewski, *Przyjmujący sakrament namaszczenia chorych...*, s. 43. „Posoborowe prawodawstwo kościelne pozostaje w bezpośrednim związku z uchwałami Soboru Watykańskiego II”. Z. Janczewski, *Uprawnienia Konferencji Biskupów w zakresie prawa o sakramentach św. ...*, s. 106.

⁶²⁰ B. Zubert, dz. cyt., s. 182.

⁶²¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.5.18.

⁶²² F. R. McManus, *The Sacrament of the Anointing of the Sick*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Cordien, T. J. Green, New York 2000, s. 1181.

poważna⁶²³. Rozwijając tę myśl E. Szafronowski podjął próbę wyjaśnienia okoliczności, przemawiających za udzieleniem kandydatowi sakramentu. „Niebezpieczeństwo śmierci oznacza rzeczywiste i poważne prawdopodobieństwo utraty życia, bądź z przyczyny wewnętrznej (np. choroba), bądź zewnętrznej (np. wyrok śmierci, niebezpieczna operacja itp.)”⁶²⁴. Odnosząc się do kwestii moralnych należy stwierdzić, że omawiana sytuacja może mieć podwójny wymiar – wewnętrzny oraz zewnętrzny. W niektórych opracowaniach autorów z zakresu teologii moralnej jako przykład płaszczyzny wewnętrznej w odniesieniu do niebezpieczeństwa śmierci, przedstawia się np. ciężką chorobę. W kontekście wymiaru zewnętrznego wymienia się w literaturze szereg sytuacji o charakterze np. trudnej operacji. Zagrożenie życia – jak podaje M. Pastuszko – może mieć źródło w następujących przyczynach: wewnętrznej – np. choroba, trudny poród, szczególne rany, starość oraz zewnętrznej – np. wojna, wyrok śmierci, niebezpieczna operacja chirurgiczna⁶²⁵. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku można wymienić jeszcze więcej sytuacji sprawiających, że życie i zdrowie osoby są zagrożone. Z kolei A. Drożdż zaznaczył, że istnieje „cały szereg sytuacji, okoliczności, prac, stylów życia, którym towarzyszy wielkie niebezpieczeństwo utraty zdrowia, a nawet życia”⁶²⁶.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 1001 zawiera również przepis, według którego duszpasterze oraz bliscy chorego powinni troszczyć się o to, aby został on umocniony sakramentem namaszczenia w odpowiednim czasie. Dlatego należy unikać odkładania wspomnianego sakramentu aż do samej śmierci⁶²⁷. Prawodawca w kodeksie zabezpieczył wiernych, aby w różnych – szczególnych sytuacjach – nie byli pozbawieni możliwości otrzymania

⁶²³ J. M. Huels, *Liturgy and Law. Liturgical Law in the System of Roman Catholic Canon Law*, Montreal 2006, s. 202.

⁶²⁴ E. Szafronowski, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 160.

⁶²⁵ M. Pastuszko, *Sakrament bierzmowania (kanony 879 – 896)...*, s. 210.

⁶²⁶ A. Drożdż, dz. cyt., s. 191. Więcej na ten temat: Z. Janczewski, *Chorych namaszczenie*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 425.

⁶²⁷ W. Woestman, *Sacraments Initiation, Penance, Anointing of the Sick. Commentary on Canons 840-1007*, Ottawa 1996, s. 334.

omawianego sakramentu. Wobec powyższego namaszczenie chorych przestało być tylko i wyłącznie rozumiane jako sakrament umierających⁶²⁸.

II Polski Synod Plenarny, z lat 1991 – 1999, przypomina, że namaszczenie „jest sakramentem przeznaczonym nie tylko dla tych, którzy znajdują się w skrajnym niebezpieczeństwie śmierci. Chory, który został namaszczony i odzyskał zdrowie, w przypadku nowej ciężkiej choroby może ponownie przyjąć ten sakrament”⁶²⁹. Należy zatem uświadamiać wiernym wartość i znaczenie namaszczenia. Jest ono sakramentem powtarzalnym, dlatego wierny może być jego podmiotem więcej niż tylko jeden raz w życiu⁶³⁰. Ponadto w czasie obrad wspomnianego synodu podkreślono, iż namaszczenia można osobie udzielić ponownie, kiedy ta sama choroba pogłębia się⁶³¹.

We *Wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym* do obowiązujących obrzędów chorych zaznaczono, że duszpasterze w posłudze wspomnianym osobom powinni zawsze kierować się kryterium stanu zdrowia, a także podeszłym wiekiem człowieka⁶³². Takie podejście przyczyni się do częstszego udzielenia sakramentu namaszczenia i kształtowania w umysłach chorych właściwego jego rozumienia. „W obliczu choroby i cierpienia Kościół nie pozostawia swoich wiernych w osamotnieniu. Przez sakrament namaszczenia chorych, nazywany dawniej ostatnim namaszczeniem, poleca ich Chrystusowi, dla podźwignięcia i obdarzenia Jego darem zbawienia”⁶³³.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zawarto normę, aby „w proponowaniu sakramentu namaszczenia chorych unikać zasady periodyczności”⁶³⁴. Żle byłoby, gdyby zaledwie raz w roku, albo też w sytuacji

⁶²⁸ B. Zubert, dz. cyt., s. 185. Jan Paweł II w liście apostolskim *Salvifici doloris* podkreślił, że biblijne i teologiczne uzasadnienie cierpienia oraz choroby w życiu człowieka pomaga osobie zrozumieć istotę sakramentu namaszczenia. Ioannes Paulus II, *Litterae apostolicae Salvifici doloris*, AAS 76 (1984), s. 201-250, tekst polski: Jan Paweł II, *List apostolski Salvifici doloris*, Wrocław 2001, nr 10.

⁶²⁹ Nr 36.

⁶³⁰ A. Kumor, *Podmiot sakramentu namaszczenia chorych*, *Kościół i Prawo* 5 (18) 2016, nr 1, s. 168.

⁶³¹ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, dz. cyt., nr 36.

⁶³² *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*. Katowice 2004, nr 13.

⁶³³ Z. Janczewski, *Przyjmujący sakrament namaszczenia chorych...*, s. 40.

⁶³⁴ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 387. Á. Marzoa, *Sakrament namaszczenia chorych*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego*.

konieczności udzielić tego sakramentu. W zamyśle prawodawcy synodalnego w tym względzie ma nastąpić obecnie rozbudzenie wrażliwości duszpasterskiej dotyczącej osób będących w podeszłym wieku, ale także cierpiących na różne choroby. Ustawodawca przestrzega jednocześnie przed zaniedbaniami w tej kwestii oraz zabezpiecza prawo chorego do opieki duszpasterskiej, a w konsekwencji do przyjęcia namaszczenia.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, prawodawca zaleca pogłębianie świadomości znaczenia sakramentu namaszczenia chorych w życiu chrześcijanina poprzez przepowiadanie Słowa Bożego (homilie, katechezy)⁶³⁵. Przez odpowiednią formację należy upowszechniać głębsze poznanie natury namaszczenia chorych, aby we właściwym czasie osoba poprosiła o ten sakrament⁶³⁶. Działania duszpasterskie powinny zatem doprowadzić osobę do podjęcia samodzielnej decyzji w tej kwestii. Szczególnie zaś należy dbać o to, aby wspomniany sakrament przyjmowały osoby osłabione cierpieniem lub będące w podeszłym wieku⁶³⁷. Sama choroba nie może być jedynym kryterium otrzymania wspomnianego sakramentu. Namaszczenie chorych przeznaczone jest również dla osób starszych, osłabionych wiekiem, aby Chrystus dopomógł im w przeżywaniu trudności, z którymi spotykają się we wspomnianym okresie życia⁶³⁸.

Podsumowując omawiane zagadnienie należy odnotować, iż nastąpiła ewolucja norm prawa partykularnego. Uchwały z 1975 roku stanowiły, że o namaszczenie należy poprosić w sytuacji nasilania się długotrwałej choroby. II Synod Archidiecezji Katowickiej wydał przepisy, zgodnie z którymi do wspomnianego sakramentu powinny przystąpić nie tylko osoby cierpiące, ale także w starsze, osłabione wiekiem. Sama choroba nie może być jedynym

Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 745.

⁶³⁵ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 386.

⁶³⁶ Á. Marzoa, dz. cyt., s. 745.

⁶³⁷ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 44.

⁶³⁸ C. Krakowiak, *Namaszczenie chorych – sakrament uzdrowienia*, Lublin 2004, s. 46.

kryterium przyjęcia namaszczenia, stąd też należy unikać zasady periodyczności w proponowaniu go wiernym.

1.2.2. Odwiedziny chorych

Kolejną kwestią, która została podjęta w uchwałach obu synodów katowickich, są regularne wizyty duszpasterskie u chorych. Namaszczenie może być bowiem sprawowane zarówno w wymiarze wspólnotowym – podczas Eucharystii, a także indywidualnie – poza Mszą św.⁶³⁹. Odwiedziny chorych stanowią drugi z wymienionych sposobów. Troska o wspomniane osoby należy do jednego z fundamentalnych zadań Kościoła⁶⁴⁰.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarta została zachęta do tego, aby „utrzymać zwyczaj comiesięcznych odwiedzin chorych połączonych z Komunią św.”⁶⁴¹. Oprócz tego zdecydowano, aby troską duszpasterską objąć pozostałych cierpiących. „Kapłani winni często odwiedzać chorych, nawet tych, którzy ich nie zapraszają, aby pocieszać w cierpieniu, dodawać odwagi, pouczać o sensie choroby oraz skierowywać ich uwagę na myśl o życiu wiecznym”⁶⁴². Regularne wizyty w domach połączone miały być nie tylko z udzielaniem namaszczenia, ale także z rozmową duszpasterską. W sytuacji niebezpieczeństwa śmierci nie można było nigdy zwlekać z posługą. Sakramentu chorych należało bowiem niezwłocznie udzielić umierającym, gdy o to prosili⁶⁴³.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* polecono również, aby udzielać namaszczenia chorym podczas ich odwiedzin „bezpośrednio po

⁶³⁹ W. Arx, *Die gemeinsame Feier der Krankensalbung*, w: red. M. Klökener, W. Glade, *Die Feier der Sakramente in der Gemeinde*, Kevelaer 1986, s. 265.

⁶⁴⁰ E. Mateja, *Pastoralne aspekty sprawowania sakramentu namaszczenia chorych*, *Liturgia Sacra* 22 (2016), nr 2, s. 382.

⁶⁴¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 1.3.12.

⁶⁴² Tamże, nr XIV, 3.1.

⁶⁴³ P. J. Keller, *The Sacraments of healing. Penance and Anointing of the Sick*, New York 2010, s. 131.

spowiedzi, a przed przyjęciem Ciała Pańskiego”⁶⁴⁴. Uściślono także moment, w którym należało sprawować omawiany sakrament. W. Góralski odnosząc się do prezentowanej normy podkreślił, że pierwszy synod katowicki bardzo konkretnie podał czas, w którym należało namaścić osobę⁶⁴⁵.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 1004 § 1 zawiera przepis, że namaszczenia można udzielić wiernemu, który – po osiągnięciu używania rozumu – zaczyna znajdować się w niebezpieczeństwie na skutek choroby lub starości. Dlatego kapłani, którym została powierzona troska duszpasterska o wiernych, szczególnie powinni zabiegać o tych, którzy są osłabieni cierpieniem lub wiekiem, spiesząc im z pomocą.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zawarto przepis, aby pielęgnować zwyczaj pierwszosobotnich odwiedzin chorych z posługą sakramentalną⁶⁴⁶. Udzielając zaś omawianego sakramentu powinno się namaścić chorego na czole oraz na rękach.

Ponadto, zgodnie z prawem powszechnym, obowiązujące uchwały zalecają, aby proboszcz wraz z parafialnym zespołem Caritas organizował i uczestniczył w odwiedzinach chorych przebywających w domach, szpitalach, hospicjach oraz w innych miejscach opieki medycznej⁶⁴⁷.

⁶⁴⁴ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.6.12. Ponadto podczas prac pierwszego synodu, kapłani z okazji udzielania wiernym wiatyku, otrzymali również stosowne zezwolenia. Można było z nich skorzystać jedynie w szczególnych okolicznościach, które zostały określone w uchwale. „Z okazji udzielania wiatyku zezwala się na odprawienie Mszy św. przy chorym i udzielenie mu Komunii św. pod dwiema postaciami, albo jeśli okoliczności tego wymagają, pod postacią wina”. Tamże, nr V, 2.6.13. Zalecono również, aby w przypadku długotrwałej choroby przynajmniej raz w roku odprawić Mszę św. w domu chorego o ile pozwalałyby na to warunki. Tamże, nr XIV, 4.1.

⁶⁴⁵ W. Góralski, P. Wiśniewski, *Sprawowanie sakramentu namaszczenia chorych w uchwałach synodów polskich po Soborze Watykańskim II*, *Prawo Kanoniczne* 41 (1998) nr 1-2, s. 98.

⁶⁴⁶ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 389. „Prawo stanowione oraz prawo zwyczajowe składają się na jeden, spójny system prawa, w znacznej zresztą mierze prawo zwyczajowe zostało przyjęte i ogłoszone jako ustawa”. R. Sobański, *Wprowadzenie do Kodeksu prawa kanonicznego...*, s. 10. W uchwałach zalecono też, aby co jakiś czas proponować chorym „sprawowanie Eucharystii w ich domach z udziałem najbliższych”. *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 388. Sprawowanie Mszy św. należy połączyć z udzieleniem sakramentu namaszczenia.

⁶⁴⁷ Kan. 1006 KPK 83; *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 467.

Normy prawa partykularnego zostały częściowo zmienione. Obecnie zaleca się, aby proponować chorym regularne odwiedziny w ich domach, połączone z udzieleniem namaszczenia w obecności ich najbliższych. Wspomnianego sakramentu bowiem można udzielać osobom starszym, a bezwzględnym warunkiem nie jest przewlekła choroba⁶⁴⁸. Ponadto w odwiedziny chorych powinni włączyć się przedstawiciele parafialnych zespołów Caritas, nawiedzając wraz z duszpasterzem cierpiących nie tylko w domach, ale także w innych miejscach opieki zdrowotnej.

2. Kwestie poruszone przez I Synod Diecezji Katowickiej

W uchwałach synodalnych z 1975 roku podjęte zostały trzy kwestie, w obszarze sakramentów uzdrowienia chrześcijańskiego. Mianowicie sprawa jurysdykcji delegowanej do sakramentu pokuty i pojednania, organizacja we wspólnocie parafialnej dnia chorego, zezwolenie na zabieranie przez kapłanów w podróż oleju chorych.

2.1. Jurysdykcja delegowana do spowiadania

„Według *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku do ważności rozgrzeszania z grzechów konieczne było posiadanie święceń kapłańskich oraz jurysdykcji nad penitentami: zwyczajnej na mocy prawa lub delegowanej przez upoważnionego do tego zwierzchnika kościelnego”⁶⁴⁹. Można było ją otrzymać na

⁶⁴⁸ B. F. Pighin, dz. cyt., s. 312.

⁶⁴⁹ Z. Janczewski, *Upoważnienie do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania*, w: *Wiadomości Diecezjalne*, 57 (1989) nr 10, s. 392. Kan. 871, kan. 872. Sam termin *iurisdictio* oznacza pełnomocnictwo do ważnego urzędowania, a także zakres działania, władzę rządzenia. A. Jougan, dz. cyt., s. 370.

dwa sposoby. „Kapłani, którzy nie otrzymywali władzy spowiadania wraz z urzędem lub w szczególnych przypadkach na mocy samego prawa, mogli ją otrzymać na mocy delegacji”⁶⁵⁰. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 roku do ważności rozgrzeszenia wymagał zatem od kapłana posiadania jurysdykcji nad penitentem⁶⁵¹.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* postanowiono, aby dziekani i wicedziekani udzielali kapłanom jurysdykcji do spowiadania na określonym terytorium. W ten sposób otrzymali oni od biskupa ordynariusza specjalne uprawnienie. Warto również odnotować, iż podczas nieobecności dziekana wspomnianej jurysdykcji mógł udzielić kapłanom wicedziekan. Dziekan – lub w czasie jego nieobecności – wicedziekan, upoważnieni zostali do skorzystania z uprawnień pod pewnymi warunkami. Mogli udzielić jurysdykcji jedynie na okres dwóch tygodni, a także – jak zapisano w synodalnej uchwale – do słuchania przez nich spowiedzi swojego ordynariusza⁶⁵². Zakres omawianego zagadnienia został również rozszerzony na innych duchownych. Z tych samych uprawnień, które otrzymali dziekan i wicedziekan, mogli również korzystać proboszczowie miejscowości uzdrowiskowych⁶⁵³.

Oprócz tego na terenie diecezji katowickiej wszyscy proboszczowie bądź ich prawnie ustanowieni zastępcy, mogli udzielać jurysdykcji jedynie na okres trzech dni tym kapłanom, którzy inkardynowani do innych diecezji, posiadali tam – w swoich miejscach zamieszkania – władzę wykonywania święceń w zakresie sprawowania pokuty i pojednania⁶⁵⁴. Warto zaznaczyć również to, że raz udzielona przez proboszcza delegacja do słuchania spowiedzi na mocy synodalnego zarządzenia, nie mogła być ponawiana.

⁶⁵⁰ Z. Janczewski, *Upoważnienie do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania...*, s. 392.

⁶⁵¹ Tenże, *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, Warszawa 2011, s. 128.

⁶⁵² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 67.

⁶⁵³ Tamże.

⁶⁵⁴ Tamże, nr V, 2.6.9.

„Obecny kodeks nie wymaga od spowiednika posiadania władzy rządzenia, lecz upoważnienia do spowiadania, stąd też termin *jurysdykcja* (iurisdictio) używany od Soboru Trydenckiego został zastąpiony terminem *facultas*, oznaczającym upoważnienie, uprawnienie, władzę”⁶⁵⁵. Upoważnienie do spowiadania kapłan otrzymuje w dalszym ciągu mocą samego prawa lub też przez specjalny akt udzielenia ze strony kompetentnej władzy, ponadto właściwy przełożony kościelny może ustanowić wymagania, po spełnieniu których prezbiter będzie mógł ważnie sprawować omawiany sakrament⁶⁵⁶.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 967 § 1 wylicza kapłanów, którzy na mocy samego prawa otrzymują uprawnienie do spowiadania na całym świecie. Do tych duchownych zalicza się: Biskupa Rzymskiego, kardynałów oraz biskupów (którzy również godziwie korzystają z tego uprawnienia, chyba że sprzeciwiłby się temu w poszczególnym przypadku biskup diecezjalny). Uprawnienie do spowiadania otrzymują też kapłani na mocy pełnionego urzędu, wśród nich należy wyliczyć: ordynariusza miejsca, kanonika penitencjarza oraz proboszcza i tych, którzy go zastępują na swoim terytorium⁶⁵⁷. Zapis ten zmodyfikował dawne stanowisko związane z jurysdykcją do spowiadania – wcześniej proboszcz, aby mógł spowiadać na terytorium innej parafii musiał posiadać jurysdykcję delegowaną, co powodowało kłopoty natury duszpasterskiej⁶⁵⁸.

II Synod Archidiecezji Katowickiej nie podjął tego zagadnienia. Obecnie, jeżeli ktoś posiada habitualne upoważnienie do spowiadania, to z zasady posiada je wszędzie (z pewnymi kanonicznymi wyjątkami)⁶⁵⁹.

⁶⁵⁵ Z. Janczewski, *Upoważnienie do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania...*, s. 393.

⁶⁵⁶ Tamże, s. 395.

⁶⁵⁷ Kan. 968 § 1.

⁶⁵⁸ T. Ricón-Pérez, dz. cyt., s. 729.

⁶⁵⁹ Tamże.

2.2. Organizacja w parafii dnia chorego

Kolejną kwestią, podjętą jedynie w uchwałach synodalnych z 1975 roku, była organizacja w każdej parafii dnia chorego. Zmiana znaczenia namaszczenia chorych, która dokonała się na Soborze Watykańskim II, znalazła swoje odbicie w kształtowaniu w umysłach wiernych świadomości omawianego sakramentu. Jednym ze sposobów było podejmowanie nowych inicjatyw w tym zakresie.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* podkreślono, że należy zorganizować dzień, w którym chorzy mogliby otrzymać namaszczenie. „Przynajmniej raz w roku – najlepiej w dniu 6 lipca – należy urządzić w każdej parafii *Dzień Chorych*. W czasie Mszy św. można udzielić sakramentu namaszczenia tym osobom chorym, które sobie tego życzą”⁶⁶⁰. Norma synodalna w tej kwestii składała się z dwóch elementów. Należały do nich: częstotliwość liturgicznego zgromadzenia wspomnianych wiernych, a także możliwość udzielenia namaszczenia tym chorym, którzy sobie tego życzyli. Prawodawca wskazał na minimum takiego szczególnego wydarzenia w każdej parafii, które powinno być spełnione przynajmniej jeden raz w roku. Ponadto sugestia przywołująca dzień 6 lipca, związana była ze świętem patronalnym powstałego Apostolstwa Chorych⁶⁶¹. Do oceny duszpasterza należało rozeznanie, komu udzielić namaszczenia.

W innej uchwale synodalnej zapisano, aby z okazji dnia chorego udzielać omawianego sakramentu publicznie w kościele, celem kształtowania właściwej postawy wiernych w odniesieniu do namaszczenia⁶⁶². Sprawowanie sakramentu

⁶⁶⁰ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.6.14.

⁶⁶¹ Rozwijając tę myśl należy zaznaczyć, że Apostolstwo Chorych jako stowarzyszenie powstało w Holandii (1925 r.), w Polsce w 1930 r. został erygowany jego krajowy sekretariat z siedzibą we Lwowie, zaś od zakończenia II wojny światowej siedziba wspomnianego sekretariatu znajduje się w Katowicach. Wydawany jest również miesięcznik pod tym samym tytułem, a patronalne święto Apostolstwa Chorych przypada 6 lipca. Więcej na ten temat: *Historia Apostolstwa chorych*, <http://www.currenda.diecezja.tarnow.pl/archiwum/2004/04-1/art.-25.php> (dostęp 18.03.2018 r.).

⁶⁶² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr XIV, 4.5. Oprócz tego uchwały synodalne proponują organizację pielgrzymki dla chorych oraz

chorych z udziałem większej liczby wiernych, zasugerowane w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej*, było realizowane przez duszpasterzy, którzy – zgodnie ze wskazaniem synodu – organizowali w parafiach specjalny dla nich dzień.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 1002 zawiera przepis, że wspólne sprawowanie namaszczenia wielu chorych jednocześnie – którzy są odpowiednio przygotowani i dysponowani – może być dokonywane według przepisów biskupa diecezjalnego. W tym kontekście również, w prawodawstwie pokodeksowym, wprowadzone zostały kolejne rozwiązania. W późniejszym okresie zmieniony został m.in. termin wspólnotowej celebracji omawianego sakramentu. Z inicjatywy bowiem papieża Jana Pawła II, w Kościele powszechnym od 1993 roku, w święto Matki Bożej z Lourdes (11 lutego), obchodzony jest „Światowy Dzień Chorego”⁶⁶³. Zmieniony został termin przeżywania we wspólnotach parafialnych dnia chorego, połączony ze sprawowaniem Eucharystii, a także udzielaniem namaszczenia.

Ojcowie *II Polskiego Synodu Plenarnego* zaznaczyli, że m.in. z okazji dnia chorego – organizowanego w parafii – należy udzielać namaszczenia osobom chorym, a także starszym i cierpiącym na przewlekłe choroby⁶⁶⁴. Wspomniany Synod raz jeszcze podkreślił wartość tego sakramentu. Duszpasterze nie powinni zaniedbywać sprawowania namaszczenia, ale pouczać i zachęcać do niego wiernych osłabionych chorobą lub wiekiem. Podejmując ten temat E. Mateja zauważył, iż wspomniana celebracja zawsze jest dobrą okazją do pouczania wiernych o istocie sakramentu chorych⁶⁶⁵.

II Synod Archidiecezji Katowickiej nie podjął omawianego zagadnienia.

diecezjalną adorację z okazji Bożego Narodzenia oraz w Wielkim Tygodniu. *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr XIV, 4.6.1., 4.6.2., 4.6.3.

⁶⁶³ Jan Paweł II, *List ustanawiający Światowy Dzień Chorego*, nr 3, w: *Jan Paweł II i Cierpienie*, Gorle 1996, s. 141-144.

⁶⁶⁴ Nr 124.

⁶⁶⁵ E. Mateja, dz. cyt., s. 376.

2.3. Przechowywanie oleju chorych

Ostatnia kwestia, poruszona jedynie w uchwałach pierwszego synodu katowickiego, dotyczyła przechowywania oleju chorych poza miejscem świętym.

*Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku, w kan. 735 zawierał normę, że ze słusznej przyczyny za zezwoleniem biskupa ordynariusza, można było przechowywać olej chorych w innym miejscu niż świątynia. W odniesieniu do tej ustawy, w 1965 roku, w „Wiadomościach Diecezjalnych”, zamieszczono *Dekret Kongregacji Rytów zezwalający kapłanom podróżującym na zabieranie ze sobą olejów św.*⁶⁶⁶.*

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zapisano, aby kapłani diecezji (którym prawo tego nie zabraniało), mogli, podróżując samochodem zabierać ze sobą olej chorych⁶⁶⁷. Uzasadnieniem stały się obserwowane w przestrzeni społecznej częste wypadki samochodowe, których kapłani byli niejednokrotnie świadkami, stąd też ustawodawca zachęcał, aby w tych sytuacjach chętnie spieszyć poszkodowanym z pomocą, udzielając im sakramentu namaszczenia⁶⁶⁸.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 1003 § 3 stanowi, że każdy kapłan może nosić ze sobą pobłogosławiony olej, aby w razie konieczności mógł udzielić sakramentu namaszczenia chorym.

3. Kwestie poruszone w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*

W obowiązującym prawie partykularnym archidiecezji katowickiej wprowadzone zostały cenne inicjatywy w obszarze sakramentów uzdrowienia

⁶⁶⁶ Wiadomości Diecezjalne 33 (1965), nr 5-6-7, s. 117.

⁶⁶⁷ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 2.6.15.

⁶⁶⁸ Tamże.

chrześcijańskiego. W uchwałach z 2016 roku podjęto zagadnienie przygotowania dzieci do przeżycia pierwszej spowiedzi. Ponadto zalecono duszpasterzom, aby szczególnie w Adwencie i Wielkim Poście organizowali w parafiach nabożeństwa pokutne, w czasie których można zastosować obrzęd pojednania wielu penitentów z indywidualnym rozgrzeszeniem. W obowiązującym prawie lokalnym zredagowany został także status kapelana szpitalnego, w którym wyliczone zostały powierzone mu obowiązki, związane ze sprawowaniem sakramentu pokuty i pojednania oraz namaszczenia chorych.

3.1. Przygotowanie dzieci do pierwszej spowiedzi

Jedną z kwestii podjętych w uchwałach z 2016 roku jest przygotowanie dzieci do pierwszej spowiedzi.

Omawiane zagadnienie było na przestrzeni lat przedmiotem refleksji kanonistów i teologów. Po Soborze Watykańskim II pojawiły się bowiem głosy, aby dzieci nie przystępowały do spowiedzi przed swoją pierwszą Komunią, gdyż nie popełniają grzechów ciężkich⁶⁶⁹. Zwracano uwagę na to, iż nie ma po prostu takiej konieczności. Uważano wówczas, że rozwój moralny wspomnianych osób nie jest na tyle dojrzały, aby posiadały one świadomość czynów, związanych z materią ciężką grzechu. Taka praktyka nie przyjęła się w Kościele powszechnym, ponieważ w 1973 roku dwie Kongregacje – Sakramentów i Duchowieństwa, wydały dokument *Declaratio de praemittendo sacramento Poenitentiae prima puerum Communioni*⁶⁷⁰, w którym zaznaczono, aby stosować się jednak do przyjętej praktyki spowiedzi dzieci przed ich pierwszą Komunią. W związku z powyższym należało właściwie przygotować kandydatów do omawianego sakramentu. Podstawą wymogu pierwszej spowiedzi dzieci, jak

⁶⁶⁹ Z Janczewski, *Przystępowanie do sakramentu pokuty a przyjęcie Eucharystii według prawa kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 60 (2017) nr 1, s. 94.

⁶⁷⁰ AAS 65 (1973), s. 410.

słusznie zauważył Z. Janczewski, jest cel edukacyjny i formacyjny, czyli wychowanie ich już od najmłodszych lat do ducha pokuty i nawrócenia⁶⁷¹. Wspomniana formacja w myśl postawionych założeń powinna mieć szeroki zakres i obejmować już najwcześniejsze okresy życia człowieka.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 987 zawiera dyspozycję: każdy wierny powinien być odpowiednio usposobiony, by otrzymać zbawczy środek sakramentu pokuty. Penitent, który przystępuje do spowiedzi, ma zostać wcześniej przygotowany do jej przeżycia. *II Polski Synod Plenarny* przypomina, że pokuta jest sakramentem paschalnym⁶⁷².

Przygotowanie dzieci do pierwszej spowiedzi, zgodnie z założeniami II Synodu Archidiecezji Katowickiej, odbywa się w oparciu o dwa filary, którymi są: katecheza szkolna oraz parafialna⁶⁷³. Pierwsze trzy klasy szkoły podstawowej, to nie tylko rozwój nauki, ale także duchowe przygotowanie dziecka do wspomnianego wydarzenia. Formacja zatem, zgodnie z synodalną normą, obejmuje takie obszary, jak: uzupełnienie przez dzieci nabytej wiedzy o wymiar egzystencjalny, oswojenie ich z przestrzenią sakralną oraz ze wspólnotą parafialną⁶⁷⁴. To bardzo ważne kwestie, których nie można pominąć w organizacji przygotowania dzieci do spowiedzi. Rozwijając to zagadnienie S. Dziekoński podaje, że katecheza powinna otwierać dziecko na piękno stworzonego świata, na wartość przyjaźni i sprawiedliwości w kontaktach między ludźmi oraz ukazywać dobroć Boga i Jego miłość do każdego człowieka⁶⁷⁵. Ponadto formację wzbogacają pierwsze doświadczenia w tym obszarze. Chodzi po prostu o udzielenie dzieciom praktycznych wskazówek, w jaki sposób należy się spowiadać⁶⁷⁶.

⁶⁷¹ Z. Janczewski, *Przystępowanie do sakramentu pokuty a przyjęcie Eucharystii według prawa kanonicznego...*, s. 91.

⁶⁷² Nr 29.

⁶⁷³ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 15.

⁶⁷⁴ Tamże.

⁶⁷⁵ S. Dziekoński, *Katecheza wprowadzająca dziecko w sakramenty pokuty i Eucharystii w świetle posoborowych dokumentów Kościoła*, *Studia Pastoralne* 2007, nr 3, s. 119.

⁶⁷⁶ Tamże.

Oprócz lekcji religii w szkole, duszpasterskie oddziaływanie idzie w parze ze wsparciem rodziców, którzy wraz z dziećmi uczestniczą w niedzielnej Eucharystii i Mszach św. szkolnych, a także sami gromadzą się na przygotowanej specjalnie dla nich katechezie parafialnej⁶⁷⁷. To drugi filar, na którym opiera się właściwe ukształtowanie dziecka w omawianej kwestii. Wspomniana formacja, zgodnie z normą synodalną, ma uświadomić rodzicom, że ich sposób przeżywania pokuty jest kluczowy w doświadczeniu miłosierdzia przez dzieci, ponadto zadaniem duszpasterzy jest solidne rozpoznanie kondycji wiary w rodzinie, przewyciężanie wraz z osobami ich trudności w tym zakresie, wsparcie dzieci w przygotowaniu do omawianego sakramentu, wskazanie samym rodzicom obszarów rozwoju ich osobistej więzi z Bogiem⁶⁷⁸. W rodzinie bowiem młode pokolenie otrzymuje najważniejsze wartości, prowadzące do dokonywania w przyszłości właściwych wyborów. Lekcje religii w szkole oraz katecheza parafialna powinny być jedynie wzmocnieniem tego, co przekazuje się potomstwu w rodzinie generacyjnej. „Katecheza ma uświadomić dziecku, że każdy grzech sprzeciwia się Bożym planom oraz ma wymiar społeczny”⁶⁷⁹.

Oprócz wskazania dwóch istotnych filarów – o których wcześniej – uchwały synodalne zawierają kolejne przepisy. W czasie obrad II Synodu Archidiecezji Katowickiej zasugerowano termin przystąpienia dzieci po raz pierwszy do sakramentu pokuty i pojednania, według założeń ma to być czas Wielkiego Postu oraz Wielkanocy⁶⁸⁰. Zgodnie z obecnymi wskazaniem w tym względzie, do pierwszej spowiedzi dziecko powinno przystąpić w okresie wielkopostnym, a następnie już bezpośrednio przed Komunią – w okresie wielkanocnym. Ponadto rodzice, którzy są pierwszymi katechetami, zgodnie

⁶⁷⁷ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 16.

⁶⁷⁸ Tamże, s. 110.

⁶⁷⁹ S. Dziekoński, dz. cyt., s. 119.

⁶⁸⁰ *Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 17.

z synodalną normą, powinni w przeddzień spowiedzi dzieci przeżyć w rodzinie wieczór pojednania, a następnie wieczór dziękczynienia⁶⁸¹.

Dwukrotne przystępowanie do spowiedzi przed I Komunią św. nie jest jednak właściwe, ponieważ każdorazowe przyjęcie sakramentu pokuty powinno się łączyć z przystąpieniem do Eucharystii.

3.2. Obrzęd pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią

Kolejną kwestią, poruszoną w prawie partykularnym archidiecezji katowickiej, są nabożeństwa pokutne, połączone ze sprawowaniem sakramentu pokuty i pojednania.

W *Ordo Poenitentiae* zaznaczono, że drugim zwyczajnym sposobem spowiedzi jest obrzęd pojednania wielu penitentów z indywidualnym wyznaniem grzechów i rozgrzeszeniem⁶⁸². Omawianego obrzędu należy dokonać podczas nabożeństwa pokutnego, celebrowanego we wspólnocie wiernych. Warto odnotować, iż w takiej formie przeżywania spowiedzi najpierw podkreśla się aspekty wspólnotowe omawianego sakramentu, a następnie przechodzi się w pierwszy zwyczajny sposób, którym jest indywidualne wyznanie grzechów oraz rozgrzeszenie penitenta⁶⁸³. Wspomniany obrzęd pojednania ma również swoją rozbudowaną strukturę. Stanowią ją rozważanie fragmentów Pisma Świętego oraz wspólna modlitwa.

Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich podkreślają, że gdy gromadzi się wielu penitentów, by uzyskać sakramentalne pojednanie, wypada, aby najpierw zostali przygotowani do tego wydarzenia⁶⁸⁴. Duszpasterze powinni w prosty sposób wyjaśnić wiernym przebieg nabożeństwa pokutnego,

⁶⁸¹ Tamże, nr 19.

⁶⁸² Nr 22. T. Ricón-Pérez, dz. cyt., s. 720.

⁶⁸³ J. S. Płatek, dz. cyt., s. 158.

⁶⁸⁴ Nr 22.

w czasie którego będą mogli oni przystąpić do spowiedzi. W ten sposób przeżywanie omawianej formy sakramentu będzie dla wiernych jak najbardziej owocne. „Wspólne nabożeństwo jaśniej ukazuje kościelną naturę pokuty”⁶⁸⁵. Grzech bowiem ma wymiar nie tylko indywidualny, ale także społeczny. Dlatego pojednanie człowieka dokonuje się na dwóch płaszczyznach. Prowadzi penitenta do komunii z Bogiem i Kościołem. To również podkreśla wspomniana forma przeżywania omawianego sakramentu. Przez sakrament pokuty i pojednania penitent na nowo włączony zostaje do pełnej komunii świętych⁶⁸⁶. Wspomniane Obrzędy wyraźnie zachęcają do urządzania m.in. w parafiach nabożeństwa pokutnego, zwłaszcza kilka razy w roku, szczególnie zaś w Wielkim Poście⁶⁸⁷.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zachęcono do korzystania z omawianej formy spowiedzi. „Zaleca się odprawianie celebracji wspólnotowej sakramentu pokuty i pojednania z rozgrzeszeniem indywidualnym oraz nabożeństw pokutnych, przede wszystkim w Adwencie i w Wielkim Poście”⁶⁸⁸. W uchwałach synodalnych – co jest cenną inicjatywą – zaleca się celebrowanie wspomnianych nabożeństw także w okresie Adwentu, aby podkreślić pokutny wymiar tego okresu liturgicznego. Zgodnie z założeniami taka forma sprawowania sakramentu pokuty i pojednania będzie pomocna wiernym w kształtowaniu ich większej więzi z Bogiem i wspólnotą Kościoła. Wprowadzone inicjatywy świadczą o tym, że życie lokalnych wspólnot wiernych upływa zawsze w jedności z Kościołem powszechnym, który zostaje również w ten sposób wzbogacony⁶⁸⁹.

⁶⁸⁵ *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2002, nr 22.

⁶⁸⁶ P. Ganne, *La route vers la vie. Pêché, pardon et communion des saints*, Québec 2006, s. 87nn.

⁶⁸⁷ Nr 40b.

⁶⁸⁸ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 382.

⁶⁸⁹ R. Sobański, *Miejsce i rola Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 5 (1972), s. 260. „Prawdziwy więc zamysł kościelny każe troszczyć się o rozwój własnego Kościoła lokalnego. Jest to praca fundamentalna. Musi ona jednak toczyć się w perspektywie Kościoła powszechnego”. Tenże, *Miejsce i rola Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym...*, s. 259. Więcej na ten temat: Tenże, *Kościół – Prawo – Zbawienie*, Katowice 1979. Tenże, *Obecność chrześcijanina w świecie jako element struktur Kościoła*, *Chrześcijanin w świecie*, 56-57 (1977) nr 9, s. 120-125.

3.3. Obowiązki kapelana szpitalnego

Ostatnią inicjatywą synodalną z 2016 roku jest wskazanie zakresu zadań kapelana szpitalnego względem chorych.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, zawiera pojęcie kapelana, w którym określone zostały szczegółowe zasady, związane ze specjalną posługą tego duchownego. „Kapelán, to kapłán, któremu na sposób stały powierza się opiekę pasterską, przynajmniej częściową, nad jakąś wspólnotą lub specjalnym zespołem wiernych, wykonywaną zgodnie z przepisami prawa powszechnego i partykularnego”⁶⁹⁰. Kodeks zawiera ogólne ustawy w tym względzie, ale przewiduje zredagowanie szczegółowych norm w Kościele lokalnym. Należy podkreślić, że celem ustanowienia kapelana jest zapewnienie określonej grupie wiernych opieki pasterskiej, z której nie jest ona w stanie korzystać w parafii ze względu na okoliczności⁶⁹¹.

Podczas obrad synodalnych przedstawiono osobny dokument, w którym określono zakres działań wspomnianego duchownego. *Status kapelana szpitalnego w archidiecezji katowickiej* zawiera wytyczne prawa partykularnego w odniesieniu do obowiązków względem chorych⁶⁹². Do kapelana szpitalnego, w myśl uchwał z 2016 roku należą m.in. takie obowiązki, jak: udzielanie sakramentu pokuty i pojednania, a także namaszczenia chorych⁶⁹³. Ponadto zadaniem wspomnianego duchownego jest stwarzanie pacjentom w godzinach popołudniowych okazji do spowiedzi oraz do rozmowy duszpasterskiej, wydawanie zaświadczeń o udzielonych sakramentach, odprawianie cyklicznych nabożeństw w ciągu roku liturgicznego, przychodzenie do szpitala na każde

⁶⁹⁰ Kan. 564.

⁶⁹¹ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 261.

⁶⁹² *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 72-75.

⁶⁹³ *Status kapelana szpitalnego w archidiecezji katowickiej*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, nr 8.

wezwanie chorego, nawiązywanie kontaktu z jego rodziną, opieka duszpasterska nad personelem medycznym, informowanie właściwych przełożonych o kapłanach przebywających w szpitalu ze względu na stan zdrowia, prowadzenie księgi zaopatrzenia chorych⁶⁹⁴.

Inicjatywa synodalna w postaci zredagowania statusu, ma przyczynić się do ujednolicenia posługi wyznaczonego duszpasterza względem chorych, przebywających w szpitalach. W obowiązującym prawie partykularnym podkreśla się dyspozycyjność kapelana dla tych, którzy zostali powierzeni jego specjalnym zadaniom.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania wykazały, że we wspólnych kwestiach podjętych w uchwałach synodów katowickich, nastąpiła pewna ewolucja norm prawnych. „Diecezja bowiem nie tylko żyje prawem, lecz tworzy je, prawo wyrasta z życia”⁶⁹⁵.

Pierwszym z sakramentów uzdrowienia chrześcijańskiego jest pokuta i pojednanie. Normy prawa partykularnego, zawarte w analizowanych uchwałach synodalnych uległy modyfikacji. W zakresie sprawowania obrzędu pojednania jednego penitenta z indywidualnym rozgrzeszeniem przepisy z 1975 roku zostały uszczegółowione. Należy obecnie stwarzać wiernym okazję do spowiedzi pół godziny przed każdą Mszą św., ponadto w późniejszych godzinach wieczornych, a także – o ile to możliwe – wprowadzić w parafii tzw. stały konfesjonał.

Kolejnym wspólnym zagadnieniem jest kwestia zwalniania z cenzur przed udzieleniem rozgrzeszenia. W treści uchwał synodalnych nastąpiły zmiany norm prawa partykularnego. Spowiednicy otrzymali obecnie władzę uwalniania

⁶⁹⁴ Tamże.

⁶⁹⁵ R. Sobański, *Diecezja a wymagania nowego kodeksu. – Uwagi o prawodawstwie (Archi)diecezji Katowickiej 1983 – 1993...*, s. 25.

wiernych z kary ekskomuniki *latae sententiae* zaciągniętej za przerwanie ciąży po zaistnieniu skutku. Ponadto określono spowiedników, którzy mogą korzystać z uprawnienia. Co więcej, poszerzone zostały również okoliczności, w których wierni – przystępując do spowiedzi – mogą zostać uwolnieni od tego konkretnego przestępstwa.

Jeden z tematów, podjęty w uchwałach obu synodów katowickich, dotyczy tzw. „kartek ze spowiedzi”. W kontekście poświadczania faktu przystąpienia penitenta do spowiedzi nastąpiła bowiem ewolucja norm. W uchwałach synodalnych z 1975 roku postanowiono, by nie wymagać poświadczania spowiedzi tylko z okazji chrztu dzieci. Obecne uchwały zawierają przepis, aby całkowicie zrezygnować z faktu poświadczania przystąpienia wiernych do sakramentu pokuty i pojednania we wszystkich okolicznościach.

Drugim z sakramentów uzdrowienia chrześcijańskiego jest namaszczenie chorych. Przeprowadzone badania wykazały, że częściowa zmiana przepisów nastąpiła w kwestii pogłębiania świadomości namaszczenia wśród wiernych. Należy podkreślać, że obecnie można przyjmować ten sakrament nie tylko w sytuacji ciężkiej, bądź przewlekłej choroby, ale także gdy człowiek znalazł się w niebezpieczeństwie z powodu starości, osłabienia wiekiem. Trzeba jednocześnie unikać zasady periodyczności w proponowaniu chorym sakramentu namaszczenia oraz dbać o to, aby korzystały z niego te osoby, dla których jest naprawdę przeznaczony.

Inna wspólna kwestia, podjęta w uchwałach obu synodów katowickich, dotyczy odwiedzin chorych. Zgodnie z prawem partykularnym z 1975 roku, kapłani mogli udzielać namaszczenia w sytuacji, gdy wierni przyjmowali jednocześnie wiatyk. Obowiązujące przepisy zachęcają do celebrowania regularnie, co jakiś czas namaszczenia osobom starszym, osłabionym wiekiem. Ponadto w posługę pierwszosobotnich odwiedzin wspomnianych osób mają włączyć się oprócz duszpasterzy także parafialne zespoły Caritas.

ROZDZIAŁ VI

SAKRAMENTY W SŁUŻBIE KOMUNII

Pierwszymi spośród ostatniej grupy sakramentów są święcenia – diakonatu, prezbiteratu, episkopatu. Wyciskają one niezatarty charakter w kandydacie, który je otrzymuje⁶⁹⁶. Sakramentem w służbie komunii jest również małżeństwo. Jak wyjaśnia *Katechizm Kościoła Katolickiego*, święcenia oraz małżeństwo nastawione są na zbawienie innych ludzi, ale przyczyniają się także do osobistego uświęcenia człowieka⁶⁹⁷.

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej*, a także w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, znajdują się przepisy prawa partykularnego, które dotyczą omawianej grupy sakramentów. Wspólne kwestie zostały podjęte w zakresie święceń prezbiteratu oraz małżeństwa.

⁶⁹⁶ R. J. Geisinger, *Orders*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Cordien, T. J. Green, New York 2000, s. 1193.

⁶⁹⁷ Nr 1534.

1.1. Święcenia prezbiteratu

Oba synody katowickie zawierają normy, dotyczące troski o budzenie nowych powołań, następnie formacji seminaryjnej alumnów do prezbiteratu, stażu duszpasterskiego diakonów oraz stałej formacji duchowieństwa.

1.1.1. Troska o nowe powołania

Sobór Watykański II, w Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* poucza, że powinni oni popierać nowe powołania, otaczając je szczególną troską⁶⁹⁸. Jest to jedno z podstawowych zadań, które należy do pasterzy. Zabieganie o nowe powołania może być realizowane na wiele sposobów. Należy przede wszystkim uwzględnić realia życia oraz kontekst kulturowy, a także specyfikę poszczególnych Kościołów partykularnych.

W prawie lokalnym diecezji katowickiej powołana została do życia instytucja – *Ośrodek Powołań Duchownych*. Głównym jego zadaniem była służba „informacją i radą tym wszystkim, którzy zajmują się duszpasterstwem w zakresie powołań – kapłanom, rodzinom, wychowawcom, młodzieży – dostarczając im odpowiednich wskazówek i materiałów, oraz tym, którzy pragną poświęcić się Bogu”⁶⁹⁹. *Ośrodek Powołań Duchownych* był pomocą dla osób rozeznających powołanie. Ponadto wspomniana instytucja miała wyznaczone szczegółowe cele, takie jak: współpraca zatwierdzonych przez biskupa dekanalnych duszpasterzy powołań z moderatorem diecezjalnym w tym obszarze, współdziałanie

⁶⁹⁸ Nr 15.

⁶⁹⁹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr VI, 5.1.

z przełożonymi seminarium duchownego oraz przedstawicielami służby liturgicznej⁷⁰⁰.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 385 zawiera normę, że biskup diecezjalny powinien nie tylko popierać, ale także okazywać szczególną troskę o powołania kapłańskie. Jest to podstawowe zadanie pasterskie. Zabieganie o wzrost kandydatów do szczególnej służby w Kościele nie może zostać zaniedbane.

II Synod Archidiecezji Katowickiej przypomina, że obok modlitwy w intencji powołań konieczne są różnego rodzaju działania, które mają pomóc ludziom usłyszeć Boże wezwanie, w sposób wolny na nie odpowiedzieć oraz dobrze się przygotować do kapłaństwa⁷⁰¹. Dlatego sprawa nowych powołań, a przede wszystkim troska o ich budzenie, spoczywa na biskupie i duszpasterzach, a także na wszystkich wiernych, ponieważ decyzja pójścia za Jezusem podejmowana jest w środowisku codziennego życia człowieka. Na synodzie – w trosce o budzenie powołań – zredagowano zarządzenia i zalecenia. Wśród nich polecono utworzenie nowej instytucji – istotną rolę w budzeniu powołań do święceń ma obecnie odegrać *Archidiecezjalna Rada Duszpasterstwa Powołań*, do której zadań należy m.in.: wykorzystanie mediów do promocji powołań, opracowanie materiałów homiletycznych i katechez w tym względzie⁷⁰².

W czasie obrad synodalnych wskazano też na elementy posługi proboszczów w sprawie promocji powołań. W ogólnych rozporządzeniach nakazuje się, aby w osobistych kontaktach z młodzieżą męską inicjowali oni rozmowy na temat wyboru drogi życiowej, organizowali w parafiach niedziele budzenia powołań, a także wspólnie z wiernymi przeżywali jubileusze kapłańskie czy uroczystości prymicyjne⁷⁰³. To dość szeroki zakres oddziaływania. Troska

⁷⁰⁰ Tamże, nr VI, 5.2., 5.3., 5.4., 5.5.

⁷⁰¹ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., wstęp, nr 167.

⁷⁰² Tamże, nr 168. Archidiecezjalna Rada Duszpasterstwa Powołań w myśl synodu ma zostać utworzona przez Wydział Duszpasterstwa, a także współpracować z Krajową Radą Duszpasterstwa Powołań, Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, osobami i instytucjami życia konsekrowanego oraz innymi podmiotami.

⁷⁰³ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 173-176.

bowiem o powołania jest obowiązkiem powierzonym wszystkim wiernym⁷⁰⁴. Aktualność refleksji wynika również z wprowadzonego w Kościele powszechnym święta Jezusa Chrystusa Najwyższego i Wiecznego Kapłana. Ma ono obecnie stać się „czasem wzmożonej modlitwy o powołania”⁷⁰⁵.

W obszarze troski o nowe powołania nastąpiła ewolucja przepisów synodalnych. Dotychczasowa instytucja w tym względzie została zastąpiona nową, którą jest obecnie *Archidiecezjalna Rada Duszpasterstwa Powołań*. Zgodnie z założeniami, do jej zadań należy szeroka działalność duszpasterska w kwestii promocji nowych powołań z wykorzystaniem m.in. mediów. Ponadto wspomniane święto liturgiczne ma stać się okazją do większej modlitwy o dar powołań. Sprzyjać ma temu także przeżywanie w parafiach jubileuszy kapłańskich i innych uroczystości, związanych z drogą kapłańskiego życia.

1.1.2. Formacja seminaryjna alumnów do prezbiteratu

Oprócz troski o budzenie nowych powołań, w uchwałach obu synodów katowickich podjęto wspólną kwestię formacji seminaryjnej alumnów, przygotowujących się do święceń prezbiteratu.

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku stanowił o święceniach w księdze trzeciej: *De sacramentis*. Przepisy prawa powszechnego były dość obszerne w tym zakresie. Zredagowane zostały w części zatytułowanej: *De ordine* i stanowiły je kan. 948 – 1011. Prawodawca w kodeksie wyliczał święcenia wyższe, którymi były: *episcopatus, presbyteratus, diaconatus, subdiaconatus* oraz niższe, takie jak: *acolythatus, exorcistatus, lectoratus, ostiariatus*. W myśl kan. 948, święcenia wyróżniały w Kościele duchownych od świeckich, a zgodnie z kan. 950, wprowadzono tonsurę jako znak wstąpienia do stanu duchownego.

⁷⁰⁴ J. Krajczyński, *Prawo rodziny do opieki duszpasterskiej*, Płock 2007, s. 232.

⁷⁰⁵ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 177.

Papież Paweł VI, w Motu proprio *Ministeria quaedam*, wprowadził zmiany dotyczące święceń: tonsura nie jest już obrzędem włączającym do stanu duchownego, niższe święcenia zostały zastąpione posługami (lektorat i akolitat, których można także udzielać świeckim mężczyznom – nie tylko kandydatom do święceń), święcenia wyższe są obecnie trzy – diakonat, prezbiterat, episkopat⁷⁰⁶. Była to dość poważna ewolucja norm prawa powszechnego. Ponadto Paweł VI, w Konstytucji apostolskiej *Pontificalis Romani*, zatwierdził obrzędy, wynikające z nowego porządku poszczególnych stopni święceń⁷⁰⁷. Kształtowanie kandydatów w seminariach, zgodnie z wydanym w 1970 roku *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*⁷⁰⁸, polegało na uświadamianiu znaczenia posług oraz zadań, wynikających ze święceń prezbiteratu.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* znajdowały się przepisy, dotyczące formacji alumnów. Opracowano szczegółowe zarządzenia w kwestii przygotowania kandydatów do święceń. Osoby, które zdecydowały się wstąpić na drogę powołania, zostały objęte prawem partykularnym w tej kwestii, które regulowało dalszą ich formację. Lokalne przepisy przedstawiono w dokumencie zatytułowanym: *Przygotowanie do kapłaństwa w diecezji katowickiej*⁷⁰⁹. Był on podzielony na kilka passusów.

We wstępie określone zostały zasady rekrutacji kandydatów do święceń. Warunkiem przyjęcia mężczyzny do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego była uzyskana matura państwowa. Ponadto zapisano, aby konsultować się w sprawie przyszłych alumnów z proboszczami ich rodzinnych miejscowości⁷¹⁰. Wskazani duchowni jako pasterze lokalnych wspólnot, najlepiej znali sytuację rodzinną, społeczną oraz intelektualną osób, które pragnęły rozpocząć przygotowanie do święceń. Stąd też na synodzie polecono, by w ten

⁷⁰⁶ Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ministeria quaedam*, quibus disciplina circa Primam Tonsuram, Ordines Minorem et Subdiaconatum in Ecclesia Latina innovator..., s. 529-534.

⁷⁰⁷ AAS 60 (1968), s. 396-373.

⁷⁰⁸ AAS 62 (1970), s. 184-321.

⁷⁰⁹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 97-109.

⁷¹⁰ Tamże, s. 108-109.

sposób przełożeni kościołni mogli zweryfikować wstępnie zdolność kandydata do formacji seminaryjnej.

Przygotowanie do kapłaństwa w diecezji katowickiej zawierało przepisy dotyczące drogi alumnów, skupionej wokół poszczególnych etapów kształcenia. Zaprezentowano trzy zasadnicze obszary formacji seminaryjnej kleryków: duchowy, intelektualny, pastoralny. Przygotowanie kandydata do prezbiteratu powinno odnosić się bowiem do ukształtowania jego tożsamości⁷¹¹. Zgodnie z przyjętymi założeniami synodalnymi, pierwszy filar – duchowy – dotyczył takich kwestii, jak: formowanie człowieczeństwa, pobożność eucharystyczna, przygotowanie do celibatu, właściwe nastawienie do dóbr materialnych, posłuszeństwo, życie we wspólnocie⁷¹². W sumie wyróżniono sześć płaszczyzn w tej kwestii. Omawiany filar formacji ściśle złączony był z dwoma pozostałymi. Kształcenie intelektualne alumnów realizowane było zgodnie z wymogami zamieszczonymi w umowie z Papieskim Wydziałem Teologicznym w Krakowie oraz programem studiów⁷¹³. W zakres nauki wchodziły przedmioty filozoficzne oraz teologiczne. W formacji intelektualnej alumnów należało uwzględnić ponadto kontekst kulturowy⁷¹⁴. Ważnym wymiarem przygotowania do kapłaństwa była również formacja pastoralna kandydatów. Polegała ona na rozbudzeniu gorliwości duszpasterskiej, szczególnie przez praktyki w tym zakresie⁷¹⁵. Stanowiły je przede wszystkim wykonywane przez alumnów posługi pastoralne w parafiach. Ten rodzaj przygotowania wymagał szczególnej uwagi i cierpliwości. Łaska Boża udzielana jest bowiem człowiekowi, który ma własną historię życia, a także strukturę osobowościową⁷¹⁶.

⁷¹¹ M. Polak, *Pastoralna tożsamość prezbitera jako podstawa i cel seminaryjnej formacji pastoralnej*, Teologia praktyczna, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział teologiczny, t. 18 (2017), s. 112.

⁷¹² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 104-105.

⁷¹³ Tamże, s. 105-106.

⁷¹⁴ R. Selejdak, *Formacja ludzka i intelektualna przyszłych kapłanów*, Studia Theologica Varsaviensia UKSW, 2/2013, s. 138.

⁷¹⁵ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 106-108.

⁷¹⁶ J. Garrido, *Proceso humano y gracia de Dios*, Santander 1996, s. 201nn.

W omawianym dokumencie podjęto jeszcze inne kwestie. Dotyczyły one moderatorów, odpowiedzialnych za przygotowanie alumnów do prezbiteratu. Zasugerowano regularne spotkania przełożonych seminaryjnych we własnym gronie oraz wychowawców i wykładowców kilka razy w roku z biskupem ordynariuszem⁷¹⁷. Wspomniane spotkania miały na celu omawianie bieżących kwestii oraz problemów, które pojawiły się w realizacji przyjętych założeń formacyjnych. Na szczególną uwagę zasługuje również inna norma prawa partykularnego. W ramach formacji seminaryjnej każdy z alumnów musiał odbyć roczny staż pracy fizycznej, względnie posługę o charakterze katechetycznym⁷¹⁸.

Oprócz tego dokument synodalny określał czas, w którym dokonywano obłóczyn. Prawo do noszenia stroju duchownego kandydaci do kapłaństwa otrzymywali na trzecim roku formacji seminaryjnej⁷¹⁹. Synod zwrócił się też z apelem do władzy państwowej, dotyczącym odroczenia kleryków od zasadniczej służby wojskowej, ze względu na umożliwienie ukończenia przez nich studiów.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 1028, prawodawca nałożył na biskupa diecezjalnego obowiązek troski o to, aby kandydaci zostali pouczeni o tym, co dotyczy święceń i związanych z nimi obowiązków. Ponadto kodeks, w kan. 232 zawiera normę, że „Kościół ma obowiązek, a zarazem własne i wyłączne prawo formacji tych, którzy są przeznaczeni do świętej posługi”. Kandydaci do święceń – w celu otrzymania odpowiedniej nauki oraz przygotowania się do właściwych im obowiązków, muszą kształcić się w wyższym seminarium⁷²⁰.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 1028 stanowi również, że alumni powinni zostać pouczeni o tym, co dotyczy święceń oraz związanych z nimi obowiązkach. Ponadto do święceń należy dopuszczać tych, którzy mają pełną wiarę, intencję, posiadają należytą wiedzę, cieszą się dobrą opinią,

⁷¹⁷ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 108-109.

⁷¹⁸ Tamże, nr VI, 6.6., 6.9.

⁷¹⁹ Tamże.

⁷²⁰ Kan. 235 § 1.

zachowują właściwe obyczaje oraz inne kwalifikacje⁷²¹. Droga seminaryjna jest w związku z powyższym procesem, w czasie którego wypełnia się postawione przez prawodawcę wymagania. „Prawo powszechne stanowi, że kandydaci do święceń diakonatu i prezbiteratu muszą wcześniej być uformowani, przez dokładne przygotowanie zgodne z prawem”⁷²².

Papież Jan Paweł II, dnia 25 marca 1992 roku, ogłosił dokument zatytułowany: *Pastores dabo vobis*⁷²³. Papieska adhortacja apostolska zawiera m.in. przepisy, dotyczące formacji seminaryjnej kandydatów do prezbiteratu. Podstawowymi filarami pierwszego etapu kształcenia wspomnianych osób są – zgodnie z omawianą pozycją – cztery główne wymiary. Należą do nich: formacja ludzka (określona mianem fundamentu), duchowa (której należy nadać treści znaczenia związane z tożsamością prezbitera i jego posługi), intelektualna (stanowiąca niezbędny element), duszpasterska (polegająca na przygotowaniu do życia w miłości pasterskiej)⁷²⁴. Zasugerowane drogi są niezbędne w kształtowaniu seminaryjnym, którego celem jest jak najlepsze przygotowanie kandydatów do spełniania posług wynikających z przyjętych święceń.

Ojcowie II Polskiego Synodu Plenarnego przypominają, że święcenia są sakramentem posługi apostolskiej, a mężczyźni przez ich przyjęcie zostają naznaczeni nieusuwalnym charakterem duchowym⁷²⁵. Do wypełniania tego zadania kandydaci muszą zostać właściwie przygotowani.

W kwestii formacji kandydatów do prezbiteratu, owocem obrad II Synodu Archidiecezji Katowickiej stał się dokument, w postaci *Statutu Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego*⁷²⁶. Pozycja ta jest dość obszerna. Określono w niej zarząd instytucji, w skład którego odpowiednio wchodzi: rektor, prefekci,

⁷²¹ Kan. 1029.

⁷²² Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 45.

⁷²³ Ioannes Paulus II, *Adhortatio apostolica postsynodalis Pastores dabo vobis*, AAS 84 (1995), s. 657-804; tekst polski: *Adhortacja apostolska Pastores dabo vobis*, Wrocław 1995.

⁷²⁴ Nr 43-59.

⁷²⁵ Nr 38.

⁷²⁶ *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., s. 56-70.

ojcowie duchowni i ekonom⁷²⁷. Moderatorzy spełniają bardzo ważną rolę w kształtowaniu alumnów. Wskazani przełożeni mają udział w kierowaniu życiem seminaryjnym we wszystkich aspektach, a ponadto są współpracownikami biskupa w procesie formacji alumnów⁷²⁸. Główna odpowiedzialność w kwestii dopuszczenia kandydatów do wspomnianych święceń oraz ich odpowiedniego kształcenia spoczywa na osobie rektora, stąd też do jego praw i obowiązków należy przyjmowanie młodzieńców do seminarium, przedstawianie osób do posług i święceń biskupowi diecezjalnemu, nadzór nad ich formacją intelektualną, a także nad pozostałymi wymiarami rozwoju alumnów⁷²⁹.

Szczegółowe normy formacji kleryków do święceń, zamieszczone zostały w dokumencie zatytułowanym: *Zasady życia seminaryjnego Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach*⁷³⁰. W omawianej pozycji synodalnej zredagowane zostały cztery filary formacji alumnów. Należą do nich obecnie takie płaszczyzny, jak: ludzka, duchowa, intelektualna, pastoralna. Warto odnotować, że wszystkie cztery aspekty formacji człowieka zawsze muszą iść ze sobą w parze i nie można ich rozdzielić.

W zakresie formacji ludzkiej, w dokumencie synodalnym zwraca się uwagę na to, aby alumni dążyli do osobistej dojrzałości. Bez rozwiniętego człowieczeństwa trudno mówić o odpowiedzialnym kapłaństwie⁷³¹. Normy w tym względzie dotyczą ważnych elementów. U podstaw procesu formacji ludzkiej leży poznawanie najpierw samego siebie⁷³². Powinna ona ujawniać się w szacunku do przełożonych, braterskim odnoszeniem się do siebie, sumiennym wypełnianiu obowiązków, wyciszeniem religijnym oraz kompetencjom naukowym⁷³³. To

⁷²⁷ Statut Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, artykuł 10 § 2.

⁷²⁸ J. Krukowski, *Księga II, Lud Boży...*, s. 63.

⁷²⁹ Statut Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, dz. cyt., artykuł 16 i 18 § 2.

⁷³⁰ *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., s. 200-207.

⁷³¹ W. Rzeszowski, *Formacja ludzka w przygotowaniu do kapłaństwa*, Roczniki Teologii Katolickiej, tom XVI/1, rok 2016, s. 40.

⁷³² Tamże, s. 41.

⁷³³ *Zasady życia seminaryjnego Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, część III, nr 23.

ważny etap w seminaryjnym przygotowaniu kleryków. Jak podaje R. Selejdak, źródłem formacji ludzkiej jest przede wszystkim Boże powołanie człowieka⁷³⁴.

Kolejny filar stanowi formacja duchowa. Synod, mając na uwadze przygotowanie kandydatów do kapłaństwa, podkreśla taki obszar, który jest dążeniem do zjednoczenia z Chrystusem, odpowiedzialnością za duchowy rozwój, wypełnianiem codziennych i okresowych praktyk duchowych⁷³⁵. Co więcej, omawiany etap opiera się ona na fundamencie spotkania z Chrystusem w modlitwie i sakramentach⁷³⁶. Zasadniczą rolę w procesie formacji do prezbiteratu odgrywa również ojciec duchowny. W archidiecezji katowickiej, w myśl obowiązujących przepisów prawa partykularnego do jego zadań należą: towarzyszenie alumnom na modlitwach i innych ćwiczeniach, wygłaszanie konferencji, organizowanie co miesiąc dnia skupienia, osobiste prowadzenie rekolekcji przed święceniami, pozostawanie do dyspozycji kandydatów do kapłaństwa, służba poprzez kierownictwo duchowe⁷³⁷.

Zasadniczą formację intelektualną alumni seminarium odbywają w ramach studiów w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach⁷³⁸. Alumni zobowiązani zostali do: aktywnego uczestnictwa we wszystkich zajęciach, zdobywania zaliczeń i zdania egzaminów, przedłożenia rektorowi seminarium roboczej wersji pracy magisterskiej w wyznaczonym terminie, ukończenia studiów oraz obrony pracy magisterskiej⁷³⁹.

Wreszcie, mając na względzie formację pastoralną, dokument synodalny stanowi, że jest ona uzupełnieniem teoretycznej wiedzy uzyskiwanej przez studia, stąd też każdy alumn: uczestniczy w wakacyjnych rekolekcjach ruchów kościelnych, angażuje się w rodzinnej parafii, po II roku odbywa wolontariat

⁷³⁴ R. Selejdak, dz. cyt., s. 126.

⁷³⁵ *Zasady życia seminaryjnego Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach*, dz. cyt., część IV, nr 31-36.

⁷³⁶ *Statut Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach*, dz. cyt. artykuł 9 § 1.

⁷³⁷ Tamże, artykuły 32-35.

⁷³⁸ Tamże, artykuł 9 § 2.

⁷³⁹ *Zasady życia seminaryjnego Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach*, dz. cyt., część V, nr 39.

w szpitalu, po III roku – praktykę katechetyczną w szkole podstawowej, po otrzymaniu posługi akolitu skierowany zostaje do wyznaczonej parafii na staż duszpasterski połączony z praktyką katechetyczną, po diakonacie zaś realizuje w jednej z parafii zadania duszpasterskie⁷⁴⁰. Jak podkreśla Z. Janczewski, celem stażu będzie „doświadczenie realiów życia kapłańskiego oraz lepsze przygotowanie praktyczne do pracy duszpasterskiej”⁷⁴¹. Założeniem formacji pastoralnej nie jest tylko i wyłącznie nauczanie praktyki duszpasterskiej, ale także ukształtowanie właściwej mentalności człowieka w tym względzie⁷⁴².

Z kwestii dotyczących formacji seminaryjnej, w omawianym statucie należy wskazać również na posługi i święcenia przyjmowane według ustalonych terminów. W archidiecezji katowickiej do poszczególne etapy mają miejsce w następujących terminach: lektorat – w połowie III roku formacji, akolitat – w trakcie IV roku, *admissio* – na początku V roku, diakonat – po I semestrze V roku, prezbiterat – po VI roku i odbytych stażu duszpasterskim⁷⁴³.

W kwestii formacji seminaryjnej alumnów nastąpiła częściowa ewolucja norm prawa partykularnego. Obecnie klerycy drogę do święceń realizują przez kształtowanie czterech obszarów, do których należą: formacja ludzka, duchowa, intelektualna oraz pastoralna – określona w uchwałach pierwszego synodu jako duszpasterska. Zmiana przepisów nastąpiła w odniesieniu do przygotowania akademickiego kandydatów, które odtąd zdobywają oni w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Ewolucja przepisów nastąpiła także w realizacji stażu katechetycznego, który odtąd klerycy odbywają w szkołach. Zniesiony został roczny staż pracy fizycznej, który zastąpiono wakacyjną posługą w szpitalach, bądź innych placówkach.

⁷⁴⁰ Tamże, s. 206.

⁷⁴¹ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 46.

⁷⁴² M. Polak, dz. cyt., s. 111.

⁷⁴³ *Statut Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach*, dz. cyt., artykuł 50, artykuły 53-54. Ponadto warto zaznaczyć, że strój duchowny obecnie alumni otrzymują w trakcie III roku formacji. Tamże, artykuł 49.

1.1.2.1. Staż duszpasterski diakonów

Jednym z etapów formacji do prezbiteratu jest staż duszpasterski diakonów. Prezentowane zagadnienie stało się również przedmiotem zainteresowania obu synodów katowickich. W tym zakresie również zostały wydane normy prawa partykularnego.

Sobór Watykański II, w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* poucza, że diakoni – umocnieni łaską sakramentalną – służą Ludowi Bożemu w posłudze liturgii, słowa i miłości⁷⁴⁴. Wspomniani duchowni należą do hierarchii kościelnej. Zgodnie z przyjętymi święczeniami mogą wypełniać określone funkcje. Dotyczą one trzech obszarów, którymi są uświęcanie, nauczanie oraz pełnienie dzieł miłosierdzia. Przez wypełnianie powierzonej im posługi diakoni przygotowują się również do przyjęcia święceń prezbiteratu.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* podano trzy główne filary, na których miała opierać się formacja seminaryjna alumnów. Jednym z nich był wymiar pastoralny. W sposób szczególny omawiane kształcenie dotyczyło diakonów, aby przed przyjęciem święceń prezbiteratu zobowiązani zostali do włączenia się w sposób czynny w różne posługi, związane z doświadczeniem pastoralnym. W przepisach prawa partykularnego zawarto normy w tym względzie. „Diakoni odbywają dwumiesięczny staż pracy duszpasterskiej w różnych parafiach w miesiącach sierpniu i wrześniu”⁷⁴⁵. Uchwała synodalna określała czas i miejsce wspomnianych praktyk. Ponadto sprecyzowano, jakie konkretnie zadania należało spełniać, w okresie stażu pastoralnego. Diakoni pod kierunkiem proboszczów parafii, do których zostali posłani, a także wikariuszy w nich posługujących, zaprawiali się do pracy kaznodziejskiej, katechetycznej, kancelaryjnej oraz wykonywali te wszystkie funkcje, do których uprawniali ich

⁷⁴⁴ Nr 29.

⁷⁴⁵ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr VII, 4.4.4.

święcenia⁷⁴⁶. Zatwierdzone przepisy prawne jasno określały obszar praktyk pastoralnych, do których wezwani zostali wspomniani duchowni, w ramach kształcenia seminaryjnego na ostatnim roku studiów.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 255 stanowi, że w seminarium powinno być zorganizowane kształcenie ściśle duszpasterskie. Formacja pastoralna – jak podaje kodeks – jest celem procesu przygotowania kleryków do posługi nauczania, uświęcania i kierowania. Zdobyta wiedza wymaga bowiem praktyki duszpasterskiej. Prawo powszechne zawiera również normę, iż alumni podczas trwania studiów, a w szczególności w wakacje, byli wprowadzani w praktykę pastoralną poprzez ćwiczenia realizowane zawsze przez doświadczonego kapłana⁷⁴⁷. Komentując tą ustawę J. Krukowski wyjaśnia, że cała edukacja alumnów powinna zmierzać do ukształtowania prawdziwych duszpasterzy⁷⁴⁸. Uwieńczeniem wspomnianych ćwiczeń jest staż duszpasterski diakonów. Prawodawca w przepisie prawnym, zawartym w kan. 1032 § 2 podaje, że po zakończeniu okresu studiów akademickich powinni oni przez pewien czas, pracować w duszpasterstwie. Wykonują wówczas określoną władzę święceń⁷⁴⁹.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* podjęta została omawiana kwestia. Zredagowano w tym względzie dokument zatytułowany: *Zasady stażu duszpasterskiego diakonów archidiecezji katowickiej*⁷⁵⁰. Ojcowie synodalni zaprezentowali w nim szczegółowo zadania diakona w związku z wykonywaniem święceń. Wspomniani duchowni mają bowiem władzę spełniania czynności, które nie są przypisane świeckim⁷⁵¹. Zostały one podzielone na trzy grupy. Pierwszy obszar obowiązków odnosi się do funkcji nauczania i obejmuje takie elementy, jak: głoszenie homilii oraz innych okolicznościowych kazań, przeprowadzanie katechezy dla rodziców i chrzestnych przed chrztem

⁷⁴⁶ Tamże.

⁷⁴⁷ Kan. 258.

⁷⁴⁸ J. Krukowski, *Księga II, Lud Boży...*, s. 78.

⁷⁴⁹ G. Santori, *Il Sacramento dell' ordine nel diritto della Chiesa*, Quaderini di diritto Ecclesiale 12 (1999), s. 232.

⁷⁵⁰ *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., s. 194-198.

⁷⁵¹ G. Ghirlanda, *De Ecclesiae munere sanctificandi, De ordine*, Romae 1983, s. 5-7.

dzieci, względnie innych form posługi słowa w parafii z pominięciem nauczania religii w szkole⁷⁵². Drugi wymiar posługi uświęcania – z wyjątkiem asystowania przy zawieraniu małżeństw – obejmuje takie czynności, jak: pełnienie funkcji diakona w czasie Eucharystii, udzielanie chrztu, rozdzielanie Komunii św. oraz zanoszenie jej chorym, przewodniczenie nabożeństwom, prowadzenie pogrzebów, przygotowanie niedzielnej liturgii, sprawowanie liturgii godzin⁷⁵³. T. Pawluk podaje, że poznanie zasad praktyki duszpasterskiej prowadzi do nabycia płynnej umiejętności w posługiwaniu⁷⁵⁴. Ostatni obszar aktywności diakona dotyczy funkcji kierowania. Polega ona na poznaniu form prowadzenia grup w parafii, odwiedzaniu chorych, ubogich i osób w podeszłym wieku, a także pracę w kancelarii parafialnej⁷⁵⁵.

W przepisach prawa partykularnego zaznaczono, iż omawiany staż powinien odbywać się pod opieką doświadczonego kapłana. Stąd też ostatnia część dokumentu synodalnego została poświęcona wskazaniom dla proboszcza. Powinien on ukazać diakonowi duchowość kapłana diecezjalnego, omawiać z nim wygłoszone homilie i katechezy, angażować do asystowania przy pierwszej Eucharystii, zlecać prowadzenie nabożeństw, wprowadzić diakona do spełniania aktualnych oraz przyszłych zadań, ponadto nauczyć go zawiązywania wspólnoty kapłańskiej przez odmawianie liturgii godzin, odpowiedniego podejścia do kwestii materialnych, a także wyjaśnić praktykę kancelaryjną oraz zwyczaje lub tradycje diecezjalne⁷⁵⁶.

Zaprezentowane przepisy w kwestii stażu duszpasterskiego diakonów, uległy częściowej ewolucji. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej*

⁷⁵² *Zasady stażu duszpasterskiego diakonów archidiecezji katowickiej*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., część II, nr 7.

⁷⁵³ Tamże.

⁷⁵⁴ T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie...*, s. 72.

⁷⁵⁵ *Zasady stażu duszpasterskiego diakonów archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część II, nr 7.

⁷⁵⁶ Tamże, część III, nr 16-23. Wśród różnych propozycji obszarów kształtowania kapłańskiego życia, na szczególną uwagę zasługuje sprawa właściwego podejścia duchownych do spraw materialnych. Podejmując to zagadnienie J. K. Miczyński podaje, że istotna jest wolność od przywiązania do wszelkich dóbr. J. K. Miczyński, *Wiara kapłana i jego dojrzałość duchowa*, *Roczniki Teologii Duchowości*, Tom 4 (59) 2012, s. 54.

zapisano, że diakoni w czasie stażu duszpasterskiego mieli wykonywać funkcje, do których uprawniały ich święcenia. Obecnie wylicza się dokładnie zakres posługi wspomnianych duchownych. Zaznaczono, że diakoni nie asystują przy zawieraniu małżeństw. Ponadto w czasie stażu pastoralnego diakoni nie katechizują w szkole. Ewolucja norm nastąpiła również w obszarze zadań wyznaczonych proboszczowi parafii, w której diakon odbywa staż. Aktualnie powinien on ukazać stażyscie duchowość kapłana diecezjalnego, omawiać z nim wygłoszone homilie i katechezy, angażować do asystowania przy pierwszej Eucharystii, zlecać prowadzenie nabożeństw, wprowadzać w zwyczaje lokalne, uczyć właściwej postawy wobec dóbr materialnych, a także nauczyć aspirującego do prezbiteratu zawiązywania wspólnoty kapłańskiej, szczególnie przez odmawianie brewiarza.

1.1.3. Stała formacja duchowieństwa

Ostatnią ze wspólnie podjętych kwestii przez oba synody katowickie jest permanentne kształtowanie duchownych.

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku, w kan. 129, nakładał na duchownych obowiązek kontynuowania studiów, szczególnie w zakresie teologii. Dlatego jednym z wymiarów stałej formacji był obszar intelektualny. Ponadto, gdy chodzi o wymiar duchowy formacji, kodeks stanowił, że kapłani powinni uczestniczyć w specjalnych konferencjach, a także składać egzaminy przez okres trzech lat po przyjęciu święceń⁷⁵⁷.

Sobór Watykański II, w Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* poucza, że powinni oni troszczyć się m.in. o duchowy i intelektualny stan kapłanów⁷⁵⁸. Ojcowie soborowi podkreślili w ten sposób dwa główne wymiary stałej formacji duchowieństwa. Ponadto na innym

⁷⁵⁷ Kan. 130.

⁷⁵⁸ Nr 16.

miejscu, w Dekrecie o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, nauka soborowa wskazuje na nieustanne pogłębianie przez duchownych wiedzy, a także rozważanie Pisma Świętego, studiowanie dokumentów Kościoła⁷⁵⁹. To kolejne potwierdzenie, że nieustanny rozwój kapłanów nigdy nie może być zaniedbany. Duchowni szczególnie powinni rozwijać w sobie cnoty, wynikające z ich powołania. Dokonuje się to na różne sposoby. Kościół w poszczególnych okresach historii ludzkości zwraca uwagę na elementy ideału kapłańskiego w Jezusie Chrystusie, które zawsze obowiązują i są aktualne⁷⁶⁰. Sobór Watykański II, w Dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius* poucza również, że formacja powinna być kontynuowana i doskonalona także po ukończeniu kształcenia seminaryjnego⁷⁶¹.

W omawianej kwestii, w prawie partykularnym Kościoła katowickiego, na szczególną uwagę zasługuje dokument – *Dekret Biskupa Katowickiego Herberta Bednorza z 10 grudnia 1973 roku, w sprawie pogłębienia formacji intelektualnej młodszych roczników kapłańskich*⁷⁶². Była to cenna inicjatywa, która została przypieczętowana przez pierwszy synod. Stała formacja duchowieństwa miała najpierw wymiar intelektualny. Biskup diecezjalny polecił, aby neoprezbiterzy – po ukończeniu studiów w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym – podjęli dalsze 4-letnie kształcenie w ramach Studium Pastoralnego⁷⁶³. Ustawodawca zatem w wydanym dekrete określił czas dalszej formacji intelektualnej oraz wskazał podmiot, w którym miała ona być realizowana. Warto odnotować, że ten rodzaj stałego kształcenia duchowieństwa związany był z pewnego rodzaju udogodnieniami. Mianowicie absolwenci wspomnianego studium byli zwolnieni z przedłożenia dodatkowej pisemnej pracy proboszczowskiej, ponadto istniała

⁷⁵⁹ Nr 19.

⁷⁶⁰ R. Kantor, *Dążenie do doskonałości – podstawowym wymogiem kanonicznym kapłanów*, Teologia Praktyczna, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny, t. 11, 2010, s. 98.

⁷⁶¹ Nr 22.

⁷⁶² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 135-136. Dokument wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1974 roku.

⁷⁶³ H. Bednorz, *Dekret z 10 grudnia 1973 roku, w sprawie pogłębienia formacji intelektualnej młodszych roczników kapłańskich*, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, s. 136.

możliwość zwolnienia ich z obowiązku zdawania tradycyjnych egzaminów jurysdykcyjnych⁷⁶⁴.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* znajdowały się zarządzenia, które dotyczyły formacji permanentnej w wymiarze duchowym. Kształtując nieustannie swoje powołanie duchowni potwierdzają tym samym słusność podjęcia decyzji w pójściu za Chrystusem. R. Kantor podkreśla, że kapłan, który podejmuje trud kształtowania samego siebie, jest wśród wiernych świadkiem miłości i radości⁷⁶⁵. Jedna z uchwał synodalnych w tym względzie zobowiązała kapłanów do odprawienia raz w roku rekolekcji zamkniętych, które miały trwać przez trzy pełne dni⁷⁶⁶. W przepisie nie zamieszczono informacji o tym, gdzie konkretnie należy je przeżyć. Decyzję pozostawiono samemu duchowieństwu. Oprócz tego podjęto inną kwestię dotyczącą stałej formacji. Kapłani zostali zobowiązani do uczestnictwa w dniach skupienia, rozumianych jako konferencje rejonowe oraz spotkania dekanalne⁷⁶⁷. W uchwałach zaznaczono również, że duchowni – zakonnicy, którzy pełnili posługę w granicach diecezji katowickiej, musieli również w tym względzie zachować zaprezentowane przepisy prawa partykularnego⁷⁶⁸.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 279 § 1 stanowi, że po przyjęciu święceń prezbiteratu należy kontynuować studia teologiczne. To jeden z wymiarów permanentnego rozwoju wspomnianych osób. Ponadto w prawie powszechnym wskazane zostały inne obszary stałej formacji. Należą do nich wykłady duszpasterskie, zebrania teologiczne, konferencje⁷⁶⁹. Komentując przepisy kodeksowe J. Krukowski podaje, że do wydania szczegółowych norm

⁷⁶⁴ Tamże. Ponadto pozostali księża, którzy zostali skierowani na studia specjalistyczne, bądź też podejmują kształcenie w innym zakresie, mogli korzystać ze zwolnień z regularnych egzaminów jurysdykcyjnych.

⁷⁶⁵ R. Kantor, dz. cyt., s. 105.

⁷⁶⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr VIII, 4.2.2.

⁷⁶⁷ Tamże, s. 133.

⁷⁶⁸ Tamże, nr VIII, 4.2.17.

⁷⁶⁹ Kan. 279 § 2.

prawa partykularnego w tym względzie zobowiązani są biskupi⁷⁷⁰. Kodeks stanowi również, że bardzo ważne jest indywidualne zaangażowanie się kapłanów w stałą formację, gdyż powinni oni sami zgłębiać nauki, które ułatwiają wykonywanie pasterskiej posługi⁷⁷¹.

Papież Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* zaznaczył, że należy ustalić zasady stałej formacji duchownych, która powinna przybrać wymiar intelektualny, duchowy, pastoralny⁷⁷². Taki obowiązek spoczywa przede wszystkim na biskupach. Nieustanna troska o dalsze kształcenie duchowieństwa przyczynia się nie tylko do osobistego wzrostu kapłanów w świętości, ale także wyraża się w ich gorliwości duszpasterskiej. Żadne związane z formacją stałą organizacyjnoprawne regulacje nie są jednak skuteczne, jeżeli samym zainteresowanym nie towarzyszy osobiste przekonanie o ich konieczności⁷⁷³.

Ojcowie II Polskiego Synodu Plenarnego podczas obrad nad tożsamością i życiem duchownych wyznaczyli cel permanentnej ich formacji. W wydanych uchwałach wyraźnie zaznaczono, że „wewnętrzną zasadą i cnotą kierującą życiem duchowym prezbitera jest miłość pasterska”⁷⁷⁴. To ona nadaje kierunek nieustannemu kształtowaniu wybranego powołania. Nieustanna troska o samego siebie powinna być również odpowiedzią na zadania, jakie niesie ze sobą kapłaństwo⁷⁷⁵. „Formacja permanentna jest bardzo ważna dla rozwoju życia duchowego kapłana”⁷⁷⁶.

Omawiana kwestia została podjęta również w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*. Osobną część stanowi tutaj rozdział zatytułowany: *Duchowieństwo Kościoła katowickiego*. Synod zachował cenne dziedzictwo

⁷⁷⁰ J. Krukowski, *Księga II, Lud Boży...*, s. 102.

⁷⁷¹ Kan. 279 § 3.

⁷⁷² Nr 76.

⁷⁷³ Ioannes Paulus II, Adhortatio apostolica postsynodalis *Pastores dabo vobis...*, nr 79.

⁷⁷⁴ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, dz. cyt., nr 5.

⁷⁷⁵ J. Krajczyński, dz. cyt., s. 136.

⁷⁷⁶ S. Urbański, *Rozwój świętości kapłana poprzez formację permanentną*, *Studia Elckie* 19 (2017), s. 543.

wartościowych kapłańskich postaw i działań, a także w swoich postanowieniach zapragnął przyczynić się do tego, aby w aktualnych warunkach owocnie realizowali oni swoje powołanie⁷⁷⁷. Stała formacja duchowieństwa obecnie ma kilka wymiarów. Pierwszy z nich dotyczy aktywności na poziomie archidiecezjalnym. Odpowiedzialnym za ten etap stałej formacji jest wikariusz generalny. Do jego szczególnych zadań w tym obszarze należą: opracowanie programu formacji stałej, zapewnienie kapłanom dogodnego dostępu do sakramentu pokuty oraz kierownictwa duchowego, a także koordynowanie zadań ojców duchownych⁷⁷⁸. Przeszkodą, która hamuje rozwój miłości w życiu duchowieństwa jest bowiem zawsze stan oziębłości⁷⁷⁹.

W omawianej kwestii zredagowano również osobny dokument synodalny, zatytułowany: *Zarządzenie w sprawie formacji stałej presbiterów Archidiecezji Katowickiej*⁷⁸⁰. W treści zamieszczono cenne wskazówki, związane z omawianym obszarem. Wyliczone zostały obowiązki, związane ze stałą formacją duchowieństwa w wymiarze archidiecezjalnym, takie jak: uczestnictwo w Wielki Czwartek we Mszy św. krzyżma, ponadto udział w pielgrzymce kapłanów, obecność na rejonowych spotkaniach (w Adwencie i Wielkim Poście), a także na dwóch jednodniowych sesjach formacyjnych⁷⁸¹. Ponadto zalecono wykorzystanie archidiecezjalnej strony internetowej, celem umieszczania na niej i aktualizowania wydarzeń związanych z omawianym zagadnieniem⁷⁸².

Drugi wymiar stałej formacji duchowieństwa realizowany jest obecnie na płaszczyźnie dekanatów. Prezentowane normy prawne, podkreślają posługę ojca duchownego w każdym dekanacie. Wśród głównych jego zadań, należy wymienić następujące: troska o rozwój życia duchowego presbiterów, organizowanie

⁷⁷⁷ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., wstęp, nr 112.

⁷⁷⁸ *Zarządzenie w sprawie formacji stałej presbiterów archidiecezji katowickiej*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, nr 1.

⁷⁷⁹ S. Urbański, dz. cyt., s. 546.

⁷⁸⁰ *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., s. 161-165.

⁷⁸¹ *Zarządzenie w sprawie formacji stałej presbiterów archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 4, nr 5.

⁷⁸² *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 119.

z odpowiedzialnym za formację stałą modlitewno-formacyjnej części spotkań dekanalnych, wsparcie duchowe (szczególnie chorych i starszych), posługa kierownictwa duchowego⁷⁸³. Celem wszelkich działań w tym zakresie jest zawsze miłość pasterska⁷⁸⁴.

W kwestii stałej formacji duchowieństwa na poziomie parafialnym, normy regulują wspólnotowe formy przeżywania kapłaństwa. Polecono wzajemną troskę o współbraci prezbiterów, wspólnotową celebrację przynajmniej części liturgii godzin, cotygodniowe czwartkowe spotkania (polegające na dzieleniu się m.in. doświadczeniem wiary), a także stworzenie na probostwach kaplic domowych⁷⁸⁵.

Ostatni wymiar permanentnej formacji duchowieństwa dotyczy samych kapłanów. Należy je realizować przez różne sposoby dążenia do osobistej świętości, szczególnie zaś przez odprawienie corocznych rekolekcji zamkniętych, praktykowanie modlitwy, kierownictwo duchowe, liturgię godzin, zachowywanie wspólnoty z rocznikiem święceń oraz zapoznawanie się z dokumentami Kościoła, zwłaszcza tymi, które dotyczą życia i posługi prezbiterów⁷⁸⁶. Stały rozwój duchowieństwa wymaga zaangażowania się zainteresowanych w to zadanie. Dojrzały duchowny to ten, który pracuje wewnętrznie nad sobą i nieustannie pragnie wzrastać w świętości, nigdy nie zatrzymuje się w drodze powołania⁷⁸⁷.

Ponadto w omawianym dokumencie znalazły się inne normy. Z kwestii związanych z formacją stałą, należy przywołać także obowiązek składania przez prezbiterów egzaminu jurysdykcyjnego, podjęcie studiów podyplomowych z zakresu teologii pastoralnej w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego, w Katowicach⁷⁸⁸. Dalsze kształcenie intelektualne jest również wyrazem permanentnej formacji duchowieństwa. II Synod Archidiecezji Katowickiej

⁷⁸³ Tamże, nr 145.

⁷⁸⁴ S. Urbański, dz. cyt., s. 552.

⁷⁸⁵ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 115-118.

⁷⁸⁶ *Zarządzenie w sprawie formacji stałej prezbiterów archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 4-12.

⁷⁸⁷ J. K. Miczyński, dz. cyt., s. 57.

⁷⁸⁸ *Zarządzenie w sprawie formacji stałej prezbiterów archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 9.

polecił wprowadzenie do programu pastoralnych studiów podyplomowych zajęć z prawa wyznaniowego, ekonomii i zarządzania⁷⁸⁹.

Ewolucja przepisów nastąpiła w kwestii stałej formacji duchowieństwa w wymiarze intelektualnym. Obowiązkowe studia podyplomowe po przyjęciu święceń prezbiteratu nie są już realizowane przez duchownych w ramach diecezjalnego Studium Pastoralnego, lecz w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, z uwzględnieniem prawa wyznaniowego, ekonomii, zarządzania. Zmiana nastąpiła także w stałej formacji duchowieństwa na płaszczyźnie archidiecezjalnej. Konferencje rejonowe są obecnie jedną z jej części, ponieważ do tego etapu wpisuje się również udział we Mszy św. krzyżma, coroczna pielgrzymka kapłanów, jednodniowe sesje formacyjne. Ewolucja przepisów dokonała się ponadto na płaszczyźnie dekanalnej, gdy chodzi o stałą formację duchowieństwa. Spotkania dekanalne są aktualnie tylko jej częścią, gdyż mocno podkreślona została w tym procesie rola ojca duchownego i posługa kierownictwa duchowego. Na płaszczyźnie indywidualnej stałej formacji także nastąpiła zmiana norm prawa partykularnego. Udział w trzydniowych rekolekcjach zamkniętych jest tylko jednym z jej wymiarów. Indywidualny wymiar permanentnej formacji kapłanów został poszerzony o propozycje kierownictwa duchowego, zachowywanie wspólnoty z rocznikiem święceń, lektury dokumentów Kościoła, a także pogłębianie modlitwy i liturgii godzin. II Synod Archidiecezji Katowickiej przypieczętował także parafialny wymiar stałej formacji duchowieństwa, który wyraża się w trosce proboszcza o zachowywanie jedności kapłańskiej, wspólne odmawianie brewiarza oraz organizowanie na probostwach kaplic domowych.

⁷⁸⁹ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 145.

1.2. Małżeństwo

Drugim z grupy sakramentów w służbie komunii jest małżeństwo. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 1055 § 1 stanowi, że mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, która ze swej natury jest skierowana na dobro małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa. W treści przywołanej definicji, prawodawca podkreślił znaczenie tego sakramentu w budowaniu komunii. Ponadto kodeks w kan. 1134 zawiera normę, iż w omawianej wspólnotcie mężczyzna i kobieta zostają wzmocnieni, a także konsekrowani, do wypełniania obowiązków swego stanu. To szczególna wspólnota całego życia, do której nupturienci powinni jak najlepiej się przygotować, a po zawarciu sakramentu, nieustannie wzrastać we wzajemnej komunii. Ponadto, jak poucza *Katechizm Kościoła Katolickiego*, małżeństwo jest również znakiem związku Chrystusa i Kościoła⁷⁹⁰.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej*, a także w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, zamieszczone zostały szczegółowe normy prawa partykularnego, dotyczące przygotowania do małżeństwa i duszpasterstwa rodzin.

1.2.1. Przygotowanie do małżeństwa

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku, w kan. 1013 § 1 stanowił, że pierwszorzędnym celem małżeństwa jest zrodzenie i wychowanie potomstwa. Z tego podstawowego zadania wynikały kolejne drugorzędne cele. Kodeks nie wspominał jednak o wzajemnym uświęceniu małżonków⁷⁹¹. Nowe światło na podstawowe kwestie, związane z małżeństwem, dał Sobór Watykański II.

⁷⁹⁰ Nr 1661.

⁷⁹¹ J. Rybczyk, *Projekt reformy prawa małżeńskiego*, *Prawo Kanoniczne* 20 (1977) nr 1-2, s. 202.

W Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* zaznaczono, że mężczyzna i niewiasta w tym sakramencie świadczą sobie wzajemną pomoc, doświadczając sensu swojej jedności⁷⁹². W tym właśnie kierunku należało przeprowadzać przygotowanie do małżeństwa.

W 1975 roku w uchwałach synodalnych powołano do życia instytucję, związaną z przygotowaniem do omawianego sakramentu. Chodziło o *Referat do spraw małżeństwa i rodziny* oraz *Radę Referatu*⁷⁹³. Według postawionych założeń, wspomniana instytucja miała odegrać ważną rolę w procesie przygotowania nupturientów do wstąpienia na drogę tego szczególnego powołania. W formacji kandydatów w tym względzie zalecono podjęcie następujących kwestii: katechumenat przedmałżeński, poradnictwo, doksztalcanie duchowieństwa i katechetów w tym kierunku, a także gromadzenie odpowiednich materiałów⁷⁹⁴. Działalność referatu miała być realizowana na płaszczyźnie diecezjalnej. Plan duszpasterski był odpowiedzią na rozpoznane potrzeby⁷⁹⁵. Ponadto omawiana instytucja zobowiązana została do organizowania odpowiednich zespołów w obrębie dekanatów.

Kolejne przepisy dotyczyły przygotowania do małżeństwa na poziomie wspomnianych wyżej struktur. Uchwały synodalne stanowiły, aby w każdym dekanacie zorganizować kwartalne dni skupienia dla narzeczonych⁷⁹⁶. Były one jedną z form przygotowania nupturientów do omawianego sakramentu⁷⁹⁷. Synod nie określał w jaki sposób powinny one przebiegać, decyzję w tej kwestii pozostawiono duszpasterzom.

Normy prawa partykularnego określały również ostatni – parafialny poziom przygotowania nupturientów do małżeństwa. W tym obszarze podkreślono

⁷⁹² Nr 47nn.

⁷⁹³ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr X, 5.1.

⁷⁹⁴ Tamże.

⁷⁹⁵ S. Lanza, *Il vescovo e il progetto pastorale della diocesi*, *Orientamenti Pastoral* 53 (2005), s. 69nn.

⁷⁹⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr X, 5.4.

⁷⁹⁷ Należało także weryfikować udział narzeczonych w tych wydarzeniach, gdyż był on ściśle związany z dobrym przygotowaniem do małżeństwa.

wartość funkcjonowania *Parafialnej Poradni Życia Rodzinnego*, w której – oprócz duszpasterza – posługę pełniła także osoba świecka⁷⁹⁸. Funkcjonowanie poradni dotyczyło przygotowania kandydatów do omawianego sakramentu. Określono kilka jego etapów. Pierwszym z nich było tygodniowe studium przedmałżeńskie dla młodzieży w wieku co najmniej 17 lat (organizowane raz w roku w parafiach liczących powyżej 3000 wiernych, zaś w mniejszych parafiach co dwa lata), następnie rozmowa duszpasterska narzeczonych co najmniej na trzy miesiące przed wyznaczonym terminem ślubu (ustalenie terminu badania kanonicznego oraz omówienie przygotowania do małżeństwa), a także trzy nauki przedślubne⁷⁹⁹. W przepisach zatem prawa partykularnego można było wyróżnić przygotowanie dalsze, bliższe oraz bezpośrednie do omawianego sakramentu.

Ponadto w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarty został specjalny *List Biskupa Katowickiego i Biskupów Pomocniczych do duchowieństwa diecezji*, z dnia 30 kwietnia 1975 roku, w którym podkreślono szczególną rolę poradni życia rodzinnego w przygotowaniu do małżeństwa⁸⁰⁰. W liście można było odnaleźć szczegółowe dyspozycje w tym względzie. Na uwagę zasługuje określenie funkcjonowania przywołanej poradni, które skupione miało być wokół następujących zagadnień: odpowiednie godziny otwarcia dostosowane do warunków pracy i obowiązków wiernych, osobne miejsce poza kancelarią parafialną (przeznaczone do rozmów z nupturientami), udział wykwalifikowanych osób świeckich w udzielaniu porad, finansowanie przez parafię właściwego funkcjonowania poradni, zobowiązanie narzeczonych do odbycia dwóch porad przedmałżeńskich, prowadzenie osobnej księgi parafialnej w postaci dziennika pracy poradni⁸⁰¹.

⁷⁹⁸ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr X, 5.6.

⁷⁹⁹ Tamże, nr X, 5.7.-5.10.

⁸⁰⁰ Tamże, s. 167-168.

⁸⁰¹ *List Biskupa Katowickiego i Biskupów Pomocniczych do duchowieństwa diecezji*, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, s. 167-168.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 1063 stanowi, że obowiązkiem duszpasterzy jest troska o to, „aby własna wspólnota kościelna świadczyła pomoc wiernym, dzięki której stan małżeński zachowa ducha chrześcijańskiego i będzie się doskonalił”. W zamyśle prawodawcy jest przede wszystkim pasterskie zabieganie o czynności, związane z zawarciem małżeństwa. W prawie powszechnym wskazane zostały ponadto formy, przez które wspomnianą troskę należy realizować. Należą do nich: przepowiadanie, katecheza – dostosowana do różnych kategorii wiekowych małoletnich i młodzieży, użycie środków społecznego przekazu⁸⁰². Ponadto, zgodnie z kan. 1063 nr 2, należy mieć na względzie osobiste przygotowanie nupturientów do zawarcia małżeństwa, przysposabiające ich do nowego stanu oraz wynikających z niego obowiązków. Prawodawca stanowi również, że troska o zorganizowanie wspomnianej pomocy duszpasterskiej, w kwestii przygotowania do małżeństwa, spoczywa na ordynariuszu miejsca⁸⁰³.

Zgodnie z *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* Konferencji Episkopatu Polski, w procesie przygotowania dalszego do małżeństwa, należy zwrócić uwagę kilka głównych zadań. Należą do nich: formacja charakteru, szacunek dla wartości, nawiązywanie relacji międzyludzkich, kształtowanie powołania, kształtowanie cnoty czystości, pomoc w przyjęciu właściwej postawy wobec rodziny i małżeństwa⁸⁰⁴. „Przygotowanie dalsze rozpoczyna się w dzieciństwie i kontynuowane jest na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjalnej”⁸⁰⁵. Dyrektorium zawiera normy, że niezależnie od katechizacji w szkole, należy w każdej parafii wprowadzić roczną katechezę przedmałżeńską, obejmującą przynajmniej dwadzieścia pięć spotkań⁸⁰⁶.

Przepisy prawa partykularnego w kwestii przygotowania do małżeństwa zamieszczone zostały także w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*.

⁸⁰² Kan. 1063 nr 1.

⁸⁰³ Kan. 1064.

⁸⁰⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Warszawa 2003, nr 19.

⁸⁰⁵ J. Kamiński, *Zadania duszpasterstwa rodzin*, Roczniki Pastoralno – Katechetyczne, Tom 4 (59) 2012, s. 84.

⁸⁰⁶ Nr 25.

Ojcowie synodalni opracowali dokument, zatytułowany: *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, który zawiera wskazania dotyczące nie tylko formacji rodzin, ale także przepisy, związane z przygotowaniem do omawianego sakramentu⁸⁰⁷. Obecnie proponuje się trzy obszary w tym względzie.

Zgodnie z zaprezentowanymi etapami przygotowania do małżeństwa, na szczególną uwagę zasługuje formacja dalsza. W uchwałach zapisano, aby proces ten rozpocząć już w dzieciństwie, a później kontynuować na pozostałych płaszczyznach – szkolnych i katechetycznych⁸⁰⁸. Ten etap kształtowania dokonuje się w ramach wychowania religijnego⁸⁰⁹. Polega ona na zdobywaniu odpowiedniej wiedzy i cnót związanych z życiem rodzinnym, a wyraża się m.in. w formowaniu własnego charakteru nupturientów, budzeniu szacunku dla wartości ludzkiego życia, umiejętności budowania wzajemnych relacji, zrozumieniu, ukazywaniu wartości czystości przedmałżeńskiej, formowaniu właściwej postawy w odniesieniu do instytucji małżeństwa⁸¹⁰. Jest to najdłużej trwający etap, gdyż rozpoczyna się już w środowisku generacyjnym dziecka. Konieczne jest przygotowanie młodych do tak ważnych zadań, którymi są małżeństwo i rodzina⁸¹¹. Zgodnie z założeniami, przygotowanie dalsze do małżeństwa odbywa się w rodzinie, szkole, podczas katechezy, a także w grupach rówieśniczych⁸¹². „Na etapie przygotowania dalszego na dziecko mają wpływ nie tylko rodzice, ale również szkoła, grupy rówieśnicze, środki masowego przekazu, Internet”⁸¹³.

Kolejnym etapem jest przygotowanie bliższe do małżeństwa. Ojcowie synodalni wskazują jego adresatów, mając na myśli konkretnie młodzież szkół ponadgimnazjalnych. Drugi etap obejmuje takie zadania, jak: pogłębienie nauki

⁸⁰⁷ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 175-194.

⁸⁰⁸ Tamże, nr 1.

⁸⁰⁹ P. M. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Tarnów 2005, s. 52.

⁸¹⁰ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 1.

⁸¹¹ T. Syczewski, *Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie według Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Roczniki Nauk Prawnych, Tom XV, nr 1 (2005), s. 367.

⁸¹² *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 2.

⁸¹³ T. Syczewski, *Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie według Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin...*, s. 368.

o małżeństwie i rodzinie, uwrażliwienie na fałszywe teorie z tym związane, umiejętność budowania relacji m.in. rówieśniczej, pogłębianie życia wspólnotowo-liturgicznego⁸¹⁴. Jak podkreśla J. Kamiński, najbardziej rozpowszechnioną formą przygotowania bliższego do małżeństwa jest katechizacja w ostatnich klasach szkoły średniej⁸¹⁵. W myśl uchwał synodalnych, organizacja wspomnianej formacji do małżeństwa, ma obecnie rozbudowaną formę. Młodzież szkół ponadgimnazjalnych – do której ten etap jest przeznaczony – zaproszona jest do udziału w cyklu dwudziestu pięciu katechez, związanych z tematyką małżeństwa i rodziny, w wyjątkowych zaś sytuacjach do pięciu katechez w tym względzie⁸¹⁶. Zgodnie z założeniami, wspomniane cykle mają miejsce w parafii zamieszkania uczestników⁸¹⁷. Ponadto, w prawie partykularnym zaznaczono, jakie podmioty powinny przeprowadzać tego rodzaju szkolenie. Spotkania formacyjne animują kapłani oraz osoby, posiadające misję kanoniczną – doradcy życia rodzinnego, a także inni animatorzy⁸¹⁸. Ten etap przygotowania – na poziomie parafialnym – jest bardzo ważny i wpisuje się w całokształt synodalnego zamysłu w omawianej kwestii.

Trzeci etap stanowi przygotowanie bezpośrednie do małżeństwa. Jest ono ostatnim krokiem w formacji do małżeństwa⁸¹⁹ i dotyczy samych narzeczonych. Kandydaci wybrali już bowiem swoją życiową drogę decydując się na małżeństwo⁸²⁰. Ta forma obejmuje: cztery spotkania w ramach nauk przedślubnych, trzy spotkania w poradni życia rodzinnego, dzień skupienia dla narzeczonych⁸²¹.

⁸¹⁴ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 2.

⁸¹⁵ J. Kamiński, dz. cyt., s. 84.

⁸¹⁶ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 2.1.

⁸¹⁷ Tamże.

⁸¹⁸ Tamże.

⁸¹⁹ J. Kamiński, dz. cyt., s. 85.

⁸²⁰ T. Syczewski, *Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie według Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin...*, s. 373.

⁸²¹ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 3.1.1.

Ewolucja norm nastąpiła w obszarze dalszego przygotowania do małżeństwa, które obecnie ma rozpocząć się już w dzieciństwie, a później należy je kontynuować na płaszczyźnie szkolnej i katechetycznej. Zmiana przepisów nastąpiła ponadto w kwestii bliższego przygotowania do małżeństwa. Dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych organizowany jest cykl dwudziestu pięciu katechez – lub w sytuacji nadzwyczajnej pięciu katechez – które mają miejsce w parafii zamieszkania. Formację prowadzą nie tylko kapłani, ale także animatorzy, doradcy życia rodzinnego, posiadający misję kanoniczną. Częściowa zaś zmiana norm nastąpiła w przygotowaniu bezpośrednim do małżeństwa. Obecnie proponuje się trzy spotkania w ramach poradni życia małżeńskiego.

1.2.2. Duszpasterstwo rodzin

Wspólną kwestią, podjętą w uchwałach obu synodów katowickich, jest zagadnienie duszpasterstwa rodzin. Sobór Watykański II, w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* poucza o tym, aby popierać godność małżeństwa i rodziny. Ojcowie soborowi zaznaczyli, że należy wysoko cenić różnego rodzaju pomoc duszpasterską, sprzyjającą pielęgowaniu wspólnoty miłości, jaką jest rodzina⁸²².

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarto zarządzenie, aby w obrębie Wydziału Duszpasterskiego powołać wspomniany już *Referat do spraw Małżeństwa i Rodziny* oraz *Radę Referatu*, którym wyznaczono zadania nie tylko w kwestii przygotowania do małżeństwa, ale także w obszarze duszpasterstwa rodzin⁸²³. Zakres działań tej instytucji był szeroki i obejmował wskazane

⁸²² Constitutio Pastoralis de Ecclesia in Mundo Huius Temporis *Gaudium et spes*, AAS 58 (1966), s. 1025-1120; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, nr 47.

⁸²³ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr X, 5.1.

płaszczyzny. Zaznaczono, że formy pomocy małżeństwom i rodzinom organizowane są przez diecezję, dekanaty oraz parafie – należą do nich: rekolekcje i dni skupienia, zespoły katechezy dorosłych, katolickie poradnictwo⁸²⁴. W uchwałach polecono, aby dowartościować *Dekanalne Ośrodki Duszpasterstwa Rodziny*, które współpracowały z *Ośrodkiem Diecezjalnym*, ponadto zalecono upowszechnienie rekolekcji parafialnych w formie *Tygodnia Rodziny Katolickiej*, a Wydział Nauki Chrześcijańskiej zobowiązano do przygotowania osób prowadzących katechezę dla małżeństw i rodzin⁸²⁵. Podejmowane zadania na płaszczyźnie dekanatu i parafii przeplatały się ze sobą. Pragnieniem duszpasterza powinno być to, aby wierni z ufnością przeżywali rzeczywistość małżeństwa⁸²⁶. Dla siedmiu najmłodszych roczników małżeństw zalecono ponadto zorganizowanie w parafii dwa razy w roku dni skupienia⁸²⁷. Odpowiedzialnym za ich przebieg był proboszcz. Oprócz tego przepisy synodalne wskazywały na to, by troską duszpasterską otoczyć związki niesakramentalne⁸²⁸.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 1063 nr 4 zawiera dyspozycję, aby pomocą duszpasterską otoczyć małżonków, celem wiernego zachowania i obrony zawartego przez nich przymierza i osiągnięcia w rodzinie życia coraz bardziej świętego. Towarzystwo to jest trwałym procesem, który należy rozłożyć na wszystkie lata zawiązywania przez osoby ścisłej wspólnoty. Małżeństwo jest bowiem wzajemną międzyludzką relacją, budowaną na stałe bez żadnych ograniczeń czasowych⁸²⁹.

Papież Jan Paweł II, w Adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* zaznaczył, że pasterskie zadania w omawianej kwestii należą w pierwszej

⁸²⁴ Tamże, nr X, 4.4.

⁸²⁵ Tamże, nr X, 4.6., 4.8.

⁸²⁶ J. Krajczyński, dz. cyt., s. 234.

⁸²⁷ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr X, 5.11.

⁸²⁸ Tamże, nr X, 4.9.

⁸²⁹ J. P. Beal, *Marriage*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Cordien, T. J. Green, New York 2000, s. 1249. Temat ten podejmuje również: L. A. Robitaille, *Pastoral Care and Those Things Which Must Precede the Celebration of Marriage*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Cordien, T. J. Green, New York 2000, s. 1261-1271.

kolejności do biskupa diecezjalnego⁸³⁰. Pasterz powinien koordynować wszelkie inicjatywy w tym względzie. W zakres działań powinni włączyć się także duszpasterze, a nawet sami małżonkowie, aby przykładem życia umacniać innych, żyjących w tym stanie powołania. Ponadto, we wspomnianym dokumencie papież podkreślił, że duszpasterska posługa na rzecz rodzin, jest zadaniem pierwszoplanowym⁸³¹. Nie może ono zostać zaniedbane.

W Kościele polskim, wydane zostały normy, dotyczące omawianej kwestii. Komisja Episkopatu Polski do spraw Rodzin, opublikowała dokument zatytułowany: *Zadania pracowników duszpasterstwa rodzin*, w którym poucza, że diecezjalny duszpasterz rodzin powinien współpracować z diecezjalnym doradcą poradnictwa rodzinnego, a także z rejonowymi, dekanalnymi, parafialnymi duszpasterzami rodzin⁸³². W ten sposób nakreślono obszary oddziaływania, którymi są diecezja, dekanat, parafia.

Natomiast ojcowie *II Polskiego Synodu Plenarnego* podkreślają, że małżeństwo jest sakramentem społecznym, który przyczynia się do budowania Kościoła, stąd też należy przedstawiać właściwe i godne do naśladowania wzorce rodzinne⁸³³. Skoncentrowano się także na trudnościach, które pojawiają się we wspomnianych wspólnotach. Dlatego postanowiono wytyczyć odpowiednie kierunki oddziaływania. W nauczaniu synodalnym zaznaczono, że troską duszpasterską należy objąć również te rodziny, w których pojawiają się problemy alkoholizmu, narkomanii, wypaczeń moralnych⁸³⁴.

Konferencja Episkopatu Polski w dokumencie zatytułowanym: *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* stanowi również, aby w każdej diecezji działała *Specjalistyczna Poradnia Rodzinna*⁸³⁵. Oddziaływanie duszpasterskie

⁸³⁰ Ioannes Paulus II, Adhortatio apostolica *Familiaris consortio*, AAS 74 (1982), s. 81-191; tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Wrocław 2000, nr 73.

⁸³¹ Nr 73.

⁸³² Komisja Episkopatu Polski do spraw Rodzin, *Zadania pracowników duszpasterstwa rodzin*, „Sprawy Rodziny” 1985, nr 2, s. 13-34.

⁸³³ Nr 38-39.

⁸³⁴ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, dz. cyt., nr 44.

⁸³⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, dz. cyt., nr 40.

powinno być jak najbardziej skuteczne. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* poleca ponadto, aby otoczyć opieką rodziny, które znajdują się w sytuacjach nieprawidłowych. Wśród nich w dokumencie wymieniono rodziny rozbite, związki niesakramentalne oraz tzw. wolne związki⁸³⁶.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zamieszczono dokument, zatytułowany: *Duszpasterstwo rodzin w Kościele katowickim*⁸³⁷. Zawarte zostały w nim przepisy prawa partykularnego, które obejmują trzy obszary posługi duszpasterskiej rodzinom. Oprócz przygotowania do małżeństwa ta forma wsparcia dotyczy takich kwestii, jak: obrona życia ludzkiego, pomoc rodzinie, poradnictwo, troska o te wspólnoty w sytuacjach trudnych oraz nieprawidłowych⁸³⁸.

Pierwszy z nich dotyczy oddziaływania w tym względzie na terytorium archidiecezji katowickiej. Ojcowie synodalni podkreślają kompetencje Wydziału Duszpasterstwa Rodzin, któremu wyznaczają odpowiednie zadania. Należą do nich: przygotowywanie materiałów formacyjnych, nabór i kształcenie doradców życia rodzinnego, ich współpracę z poszczególnymi podmiotami na różnych szczeblach diecezjalnych⁸³⁹. Oddziaływanie w tym obszarze jest bardzo szerokie. „Ważnym zadaniem duszpasterstwa rodzin jest wszechstronna pomoc rodzinie”⁸⁴⁰. Kolejnym szczeblem pasterskiej troski o rodziny – zgodnie z normami synodalnymi – jest dekanat. Towarzystwo rodzinom koordynowane jest przez posługę dekanalnego ich duszpasterza⁸⁴¹. Ostatnim – trzecim obszarem, w wydanych przepisach prawa partykularnego, jest parafia. Głównym moderatorem zadań w kwestii duszpasterstwa rodzin jest proboszcz⁸⁴².

⁸³⁶ Nr 73-74.

⁸³⁷ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., s. 33-38.

⁸³⁸ J. Kamiński, dz. cyt., s. 81.

⁸³⁹ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 64-69. Należy nadmienić, że II Synod Archidiecezji Katowickiej zobowiązał Wydział Duszpasterstwa Rodzin do powołania Archidiecezjalnej Specjalistycznej Poradni Rodzinnej, która będzie źródłem rejonowych specjalistycznych poradni rodzinnych. Tamże, nr 64g.

⁸⁴⁰ J. Kamiński, dz. cyt., s. 86.

⁸⁴¹ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 70.

⁸⁴² Tamże, nr 72.

W suplemencie do obowiązujących uchwał synodalnych, zamieszczony został przywołany już dokument *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*. W omawianej pozycji zredagowano szczegółowe normy prawa partykularnego, związane z duszpasterstwem rodzin. Są one uszczegółowieniem założeń pomocy duszpasterskiej, które zawarto w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*. Warto odnotować jaki jest główny cel tej działalności. „Duszpasterstwo rodzin ukierunkowane jest na całą wspólnotę rodzinną, a w szczególności na małżonków – rodziców”⁸⁴³.

W obszarze archidiecezji katowickiej zadania w omawianej kwestii wypełnia archidiecezjalny duszpasterz rodzin, którym jest jednocześnie dyrektor Wydziału Duszpasterstwa Rodzin⁸⁴⁴. Zostaje on zatwierdzony przez kompetentną władzę. „Wezwanie do pracy w duszpasterstwie rodzin w szczególny sposób dotyczy duchowieństwa”⁸⁴⁵. Głównym jego zadaniem – przy współpracy z doradcą życia rodzinnego – jest organizacja w archidiecezji omawianego duszpasterstwa (zabiega on o powołanie dekanalnych duszpasterzy rodzin, dba o odpowiednią liczbę parafialnych poradni w tym względzie, odpowiada za szkolenia dla przyszłych pracowników, współpracuje z Wydziałem Duszpasterskim oraz Wydziałem Katechetycznym, propaguje rekolekcje dla rodzin i małżeństw, organizuje formację dla doradców życia rodzinnego, współpracuje z ruchami i organizacjami działającymi na rzecz rodziny w archidiecezji katowickiej)⁸⁴⁶.

Na płaszczyźnie archidiecezjalnej normy określają także zakres działań doradcy życia rodzinnego. Do jego kompetencji należą: koordynowanie funkcjonowania parafialnych poradni w omawianej kwestii, organizowanie szkoleń i spotkań formacyjnych dla ich pracowników, w razie potrzeby wnioskowanie o powołanie nowych poradni i kandydatów na doradców życia

⁸⁴³ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część V, wstęp.

⁸⁴⁴ Tamże, część I, nr 2.

⁸⁴⁵ G. Pyżlak, *Pracownicy duszpasterstwa rodzin i ich zadania*, Studia nad Rodziną UKSW, 2015 XIX nr 2 (37), s. 69.

⁸⁴⁶ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część I, nr 2.1.

rodzinnego, współpraca z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w zakresie podnoszenia kwalifikacji pracowników wspomnianych poradni, rozpoznawanie w środowisku działań antyrodzinnych w celu przeciwdziałania tym nurtom, troska o osobistą formację i rozwój w tym zakresie⁸⁴⁷. Najskuteczniejszą pomoc niosą bowiem ci, którzy są właściwie przygotowani do powierzonych im zadań. „Ważnym warunkiem stawianym osobom wyrażającym chęć pracy w duszpasterstwie rodzin jest posiadanie przez nie odpowiednich kwalifikacji”⁸⁴⁸.

Przepisy prawa partykularnego dotyczą również kolejnego obszaru duszpasterstwa rodzin, którym jest dekanat. Duszpasterzem rodzin mianowany zostaje proboszcz jednej z parafii dekanatu⁸⁴⁹. Koordynuje on działania w omawianej kwestii. „Kościół świadomy tego, że małżeństwo i rodzina stanowią jedno z najcenniejszych dóbr ludzkości, niesie pomoc tym, którzy jej pragną, poszukują prawdy, napotyka różnego rodzaju przeszkody w wypełnianiu swego powołania”⁸⁵⁰. Do zadań wspomnianego duszpasterza należy współpraca z Wydziałem Duszpasterstwa Rodzin oraz dekanalnym doradcą życia rodzinnego, opiniowanie i doradzanie w sprawach omawianego duszpasterstwa, czynny udział w organizowanych spotkaniach dla dekanalnych duszpasterzy rodzin, czuwanie nad duszpasterstwem rodzin w dekanacie⁸⁵¹. Do obowiązków zaś dekanalnych doradców życia rodzinnego należą: koordynowanie podejmowanych inicjatyw, monitorowanie bieżących problemów, organizacja rejonowych spotkań, sporządzanie statystyk, współpraca z innymi podmiotami w zakresie omawianego duszpasterstwa⁸⁵².

Na płaszczyźnie parafialnej, zgodnie z normami synodalnymi, odpowiedzialnym za duszpasterstwo rodzin jest proboszcz. Organizuje on

⁸⁴⁷ Tamże, część I, nr 2.2.

⁸⁴⁸ G. Pyżlak, dz. cyt., s. 68.

⁸⁴⁹ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część II, nr 1.

⁸⁵⁰ T. Syczewski, *Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie według Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin...*, s. 365.

⁸⁵¹ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część II, nr 1.

⁸⁵² Tamże, s. 181-182.

spotkania i katechezy dla małżeństw, świętowanie jubileuszy, współpracuje z Wydziałem Duszpasterstwa Rodzin poszukując i powołując doradców w tym zakresie, powołuje parafialną poradnię życia rodzinnego, dba o kształcanie jej pracowników, deleguje ich na organizowane na różnych szczeblach spotkania⁸⁵³. Jest to najmniejszy obszar oddziaływania, ale najbardziej skuteczny. Wszyscy współpracujący z proboszczem powinni jak największą troską otaczać omawiane duszpasterstwo⁸⁵⁴. Jest to zadanie nie tylko duszpasterzy, ale całej lokalnej wspólnoty wiernych. Parafialni doradcy życia rodzinnego posługują na mocy misji kanonicznej, zaś do ich zadań w tym zakresie należą: wspomaganie proboszcza w organizacji jubileuszy małżeńskich oraz innych inicjatyw, takich jak Dzień Świętości Życia, współpraca z innymi osobami posługującymi w duszpasterstwie rodzin, troska o własny nieustanny rozwój w tym zakresie, propagowanie teologii małżeństwa i rodziny zgodnie z nauczaniem Kościoła⁸⁵⁵.

Oprócz przedstawionych szczegółowych przepisów na płaszczyźnie archidiecezjalnej, dekanalnej, parafialnej – w uchwałach synodalnych wskazano na stałe formy duszpasterstwa rodzin. Należą do nich: zwyczajne duszpasterstwo parafialne, świętowanie jubileuszy małżeńskich, poradnictwo rodzinne, rekolekcje parafialne, rekolekcje zamknięte dla małżonków, Dzień Świętości Życia, pielgrzymki do sanktuariów archidiecezjalnych (w szczególności do Matki Bożej Piekarskiej), Metropolitalne Święto Rodziny, grupy i wspólnoty parafialne⁸⁵⁶. Stanowią one szeroki katalog troski pasterskiej. Starania o właściwe wykorzystanie przez wiernych łaski sakramentalnej nie może bowiem ustać z chwilą wyrażenia przez nich zgody małżeńskiej⁸⁵⁷. Wśród stałych form na uwagę zasługują też inne inicjatywy, takie jak: duszpasterstwo małżeństw w sytuacjach trudnych, małżeństw bezdzietnych, związków niesakramentalnych⁸⁵⁸. Kwestie te

⁸⁵³ Tamże, s. 179-180.

⁸⁵⁴ G. Pyżlak, dz. cyt., s. 73.

⁸⁵⁵ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część II, nr 2.2.

⁸⁵⁶ Tamże, część V, nr 1-1.8.

⁸⁵⁷ J. Krajczyński, dz. cyt., s. 233.

⁸⁵⁸ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część V, nr 3.1-3.3.

są bardzo istotne. „W obliczu narastającego zjawiska małżeństw rozbitych i powiększającej się w związku z tym liczby związków niesakramentalnych, powstanie duszpasterstwa, ukierunkowanego na takich wiernych może przyczynić się do ich mocniejszego zbliżenia do Boga i Kościoła”⁸⁵⁹.

Częściowa ewolucja przepisów nastąpiła w kwestii duszpasterstwa rodzin, które realizowane jest na trzech płaszczyznach. Obecnie zadania koordynowane są przez Wydział Duszpasterstwa Rodzin. Zakres troski o rodziny jest bardzo szczegółowy, zarówno na poziomie archidiecezjalnym, dekanalnym oraz parafialnym. Kształcenie specjalistów odbywa się w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Uchwały wytyczają ponadto zadania duszpasterzom rodzin na wspomnianych szczeblach – częściowa zmiana przepisów związana jest z zachętą do świętowania jubileuszy małżeńskich oraz udziałem w Metropolitalnym Święcie Rodziny. Obecnie troską duszpasterską należy objąć nie tylko związki niesakramentalne, ale także małżeństwa bezdzietne oraz w innych trudnych sytuacjach.

2. Kwestie poruszone w uchwałach z 2016 roku

W obowiązującym prawie partykularnym Kościoła katowickiego poruszone zostały trzy nowe kwestie, w zakresie sakramentów w służbie komunii. *Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zawierają normy regulujące okres propedeutyczny w formacji kandydatów do święceń. Ponadto obowiązujące przepisy z 2016 roku określają diakonat stały, który jest trwałą formą życia oraz pożytkiem w budowaniu komunii w lokalnej wspólnotie wiernych. W prawie partykularnym znajdują się także przepisy regulujące nadzwyczajne formy przygotowania do małżeństwa.

⁸⁵⁹ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 49.

2.1. Okres propedeutyczny

W nauczaniu Soboru Watykańskiego II należy widzieć źródło reformy studiów kościelnych, zwłaszcza w przygotowaniu kandydatów do święceń prezbiteratu. W Dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius* ojcowie soborowi zaznaczyli, że należy dostosować normy powszechne w kwestii formacji kapłańskiej do warunków poszczególnych terenów i czasów⁸⁶⁰. Podane ogólne wskazania w tym zakresie należało w późniejszym czasie dostosować do lokalnych warunków oraz tradycji poszczególnych Kościołów partykularnych. Ponadto w tym samym dokumencie soborowym zaznaczono wyraźnie, że przygotowanie osób do kapłaństwa należy poprzedzić specjalnym kursem⁸⁶¹. Omawiana kwestia jest bardzo ważnym zagadnieniem. Troska o kształtowanie powołanych jest wielkim dziełem i od dobrze zorganizowanej formacji kandydatów zależy ich późniejsza posługa uświęcania.

W obowiązującym prawie powszechnym Kościoła również zawarte zostały normy, dotyczące organizacji szczególnego kursu, poprzedzającego formację kandydatów do święceń prezbiteratu. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 259 § 2 zawiera normę stanowiącą, że biskup diecezjalny powinien poznawać sprawy, związane z powołaniem alumnów, z ich zdolnością, pobożnością. Na pasterzu bowiem spoczywa odpowiedzialność za kształtowanie kandydatów do święceń. Wspomniane rozeznawanie, dotyczące postawy kleryków, może przybrać różne formy. Jedną z nich jest organizacja specjalnego kursu, poprzedzającego drogę przygotowania do kapłaństwa.

Omawiana kwestia została także podjęta w nauczaniu papieskim. Jan Paweł II w Adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* zaznaczył, aby kandydaci do

⁸⁶⁰ Nr 1.

⁸⁶¹ Decretum de Institutione Sacerdotali *Optatam totius*, AAS 58 (1966), s. 713-727; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o formacji kapłańskiej Optatam totius* (28.10.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 2002, nr 14.

wyższego seminarium przeszli najpierw odpowiedni okres przygotowania⁸⁶². W dalszej części dokumentu zawarte zostały bardziej szczegółowe zalecenia, dotyczące omawianego zagadnienia. Autor podkreślił coraz powszechniejsze przekonanie o konieczności zorganizowania właściwej formacji wstępnej, ze względu na różnice panujące nie tylko między samymi kandydatami, ale także regionami, krajami, określając wprost takie przygotowanie okresem propedeutycznym⁸⁶³. Była to bardzo cenna inicjatywa, wynikająca m.in. z refleksji Ojców Synodalnych, którzy zgromadzili się w 1990 roku na Synodzie Biskupów w Rzymie, poświęconemu formacji kapłańskiej. Komentując szerzej to zagadnienie, P. Wierzbicki wskazał racje, przemawiające za inicjowaniem w poszczególnych wspólnotach lokalnych wspomnianego czasu, poprzedzającego ściśle przygotowanie do święceń. „Okres propedeutyczny został wprowadzony do formacji seminaryjnej w wyniku obserwacji i doświadczeń poszczególnych Kościołów partykularnych w celu uzupełnienia braków istniejących u kandydatów do kapłaństwa w aspekcie ich formacji ludzkiej, duchowej i intelektualnej”⁸⁶⁴. Trzy wymienione obszary kształtowania kandydatów są bardzo istotne w ich rozwoju. Rozwijając dalej tę myśl, autor podaje również praktyczne wskazówki, w jaki sposób należy zorganizować ten etap. „Sposób przeprowadzenia okresu propedeutycznego zależy od postawionych celów i zadań, jakie są potrzebne do zrealizowania w Kościele partykularnym”⁸⁶⁵.

Omawiana kwestia stała się również obszarem zainteresowania Ojców *II Polskiego Synodu Plenarnego*, którzy podkreślili, że z odpowiedniego wstępnego przygotowania kandydatów do kapłaństwa, może zrodzić się pożytek, służący dalszemu rozwojowi ich powołania⁸⁶⁶. Uchwały synodalne w tym względzie

⁸⁶² Ioannes Paulus II, *Adhortatio apostolica postsynodalis Pastores dabo vobis*, AAS 84 (1995), s. 657-804; tekst polski: Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Pastores dabo vobis*, Wrocław 1995, nr 62.

⁸⁶³ Tamże.

⁸⁶⁴ P. Wierzbicki, *Znaczenie okresu propedeutycznego w formacji kandydatów do kapłaństwa*, *Kościół i Prawo*, 4 (17) 2015, s. 110.

⁸⁶⁵ Tamże, s. 114. Sposób przeprowadzenia okresu propedeutycznego pozostawiony został rozeznaniu biskupa diecezjalnego. Tamże, s. 106.

⁸⁶⁶ Nr 61.

wynikają z powszechnego nauczania Kościoła i są jednocześnie zachętą do organizowania przez pasterzy w swoich diecezjach omawianego etapu przed kształceniem ściśle seminaryjnym.

W archidiecezji katowickiej – jeszcze przed rozpoczęciem obrad synodalnych – wprowadzono wspomniany czas przygotowania. Uchwały synodalne unormowały tę cenną inicjatywę. Począwszy od roku akademickiego 2014/2015, do formacji seminaryjnej, prowadzonej w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, został włączony okres propedeutyczny⁸⁶⁷. Wyznaczono również osobę odpowiedzialną za czuwanie nad właściwym przebiegiem tego typu formacji. Nadzór nad jej prowadzeniem sprawuje obecnie rektor seminarium⁸⁶⁸.

Podczas prac synodalnych wypracowano przepisy prawne, regulujące sposób przeprowadzenia omawianego kursu. Podkreślono, aby wspomniany okres propedeutyczny był integralną częścią formacji kandydatów do święceń prezbiteratu. W aktach wykonawczych do obowiązujących uchwał, zamieszczono osobny dokument w tym względzie. Jest nim *Zarządzenie o wprowadzeniu okresu propedeutycznego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach*⁸⁶⁹. Omawiany czas – poprzedzający decyzję przełożonych o przyjęciu kandydata do seminarium duchownego – jest pierwszym etapem przygotowania do kapłaństwa i ma na celu przystosowanie do zasadniczej formacji mężczyzn, pragnących poświęcić się służbie Bożej⁸⁷⁰. Podczas omawianego okresu kandydaci realizują określony etap formacji pod kierunkiem moderatorów i ojców duchownych⁸⁷¹. Ponadto omawiane zarządzenie zawiera szczegółowe normy, związane z przebiegiem tego szczególnego etapu w kształtowaniu powołania. Kandydat, pragnący wstąpić do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego

⁸⁶⁷ *Zarządzenie o wprowadzeniu okresu propedeutycznego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, wstęp, s. 157-158.

⁸⁶⁸ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 45.

⁸⁶⁹ *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., s. 157-160.

⁸⁷⁰ *Zarządzenie o wprowadzeniu okresu propedeutycznego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach*, dz. cyt., artykuł 1.

⁸⁷¹ Z. Janczewski, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 45.

w Katowicach, zobowiązany został do przebycia odpowiedniej drogi, której uwieńczeniem ma być decyzja rektora o przyjęciu osoby na drogę formacji do prezbiteratu. Okres propedeutyczny trwa jeden rok, służy pogłębieniu formacji ludzkiej, duchowej oraz intelektualnej, dopuszczony do niego może zostać kandydat spełniający wymogi przewidziane prawem kościelnym, osoby przestrzegają zatwierdzonego regulaminu w tym względzie, przed ukończeniem omawianego okresu na ręce rektora należy złożyć list motywacyjny w sprawie przyjęcia do seminarium⁸⁷². Jest to dla kandydatów czas weryfikacji swojego powołania i przekonania się co do słuszności wybranej drogi życia. Dla przełożonych zaś omawiany kurs przygotowawczy jest sprawdzeniem zdolności młodzieńców do rozpoczęcia formacji do kapłaństwa. Co więcej, w *Zarządzeniu o wprowadzeniu okresu propedeutycznego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach* zaznaczono, że omawiany okres przygotowawczy można przerwać – ze względu na konieczność odbycia leczenia, terapii lub innej uzasadnionej przyczyny – a następnie kontynuować z rocznikiem, który go rozpoczął lub ubiegać się o przyjęcie do seminarium⁸⁷³.

Innym dokumentem synodalnym, ściśle związanym z wcześniej przedstawionym zarządzeniem, jest statut seminaryjny, w którym zaznaczono, iż integralną częścią formacji do prezbiteratu jest okres propedeutyczny⁸⁷⁴. Poza tym stwierdzeniem w normach nie zawarto szczegółowych wytycznych.

⁸⁷² *Zarządzenie o wprowadzeniu okresu propedeutycznego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach*, dz. cyt., artykuły 1-12.

⁸⁷³ *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., artykuł 10. Kto zaś został usunięty z okresu propedeutycznego nie ma prawa go powtarzać.

⁸⁷⁴ *Statut Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, artykuły 47-48.

2.2. Diakonat stały

Drugą kwestią podjętą wyłącznie w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* jest diakonat stały. Omawiane zagadnienie stało się wcześniej przedmiotem obrad Soboru Watykańskiego II. Postanowiono wówczas przywrócić omawiany stan jako jedną z dróg powołania człowieka. Zaznaczono wówczas, że spośród diakonów przygotowujących się do święceń prezbiteratu, należy odróżnić inną grupę duchownych – diakonów permanentnych. W Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* podkreślono, że diakonatu – jako trwałego stopnia hierarchicznego – będzie można udzielać mężczyznom dojrzałym, żyjącym w małżeństwie, a także zdatnym do tego młodzieńcom z zachowaniem jednak przez nich celibatu⁸⁷⁵. Przywołany dokument stanowił zatem o dwóch grupach mężczyzn, którzy mogą otrzymać święcenia diakonatu – małżonkach oraz celibatariuszach.

Nauka soborowa w tym względzie, znalazła swój wymiar w dokumentach powszechnych Kościoła, wydawanych w późniejszym okresie. Po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, Paweł VI promulgował *Sacrum diaconatus ordinem*, w którym podjął omawianą kwestię⁸⁷⁶. Motu proprio zawierało przepisy teologiczne oraz wskazania normatywne. W dokumencie papież wskazał, iż omawiana forma diakonatu przeznaczona jest dla młodzieńców, którzy przyjmując święcenia zobowiązują się żyć w celibacie, ponadto jest ona przeznaczona dla mężczyzn żonatych, dojrzałych, czyli takich, którzy osiągnęli przynajmniej 35 lat i dali dobre świadectwo małżeńskiego życia⁸⁷⁷. Wymagania w tym zakresie zostały jasno określone.

⁸⁷⁵ KK nr 29. Dokument soborowy podkreśla, że decyzja w tym względzie należy do Biskupa Rzymskiego.

⁸⁷⁶ Paulus VI, Motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*, AAS 59 (1967), s. 697-704.

⁸⁷⁷ Tamże, II, nr 4; III, nr 12.

Ponadto w 1972 roku ten sam papież ogłosił dokument *Ad pascendum*, w którym zamieścił znaczące treści, związane z diakonatem⁸⁷⁸. Wskazane motu proprio zawiera treści teologiczne i normy prawne. Zaznaczono w nim, że wraz z otrzymanymi święceniami diakon stały zostaje inkardynowany do właściwej diecezji⁸⁷⁹. Posługuje on bowiem w konkretnym Kościele partykularnym, dla którego został wyświęcony.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w duchu nauki soborowej oraz wspomnianych dokumentów papieskich, stanowi również o diakonach stałych – celibatariuszach lub żonatych, którzy są formowani do pielęgnowania życia duchowego oraz wykonywania funkcji, związanych z przyjętymi święceniami⁸⁸⁰. Omawiany stan życia niewątpliwie wzbogaca wspólnotę wiernych. Rozwijając to zagadnienie J. Krukowski podkreśla, że należy przywracać diakonat stały w tych Kościołach partykularnych, w których jest to pożyteczne⁸⁸¹. Stwarza on ponadto możliwość skuteczniejszego budowania komunii, gdyż specyfika wspomnianego powołania wzmacnia i wzbogaca strukturę hierarchiczną i czyni ją skuteczniejszą w realizacji wyznaczonych zadań⁸⁸².

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 236 stanowi ponadto, że kandydaci do diakonatu permanentnego powinni zostać uformowani do pielęgnowania swojego osobistego życia duchowego, a także należy ich nauczyć wykonywania posługi, związanej z przyjętymi święceniami. Do obowiązującego kan. 1009, w późniejszym okresie ustawodawca kościelny dodał § 3, który brzmi: „ci, którzy zostali ustanowieni biskupami lub prezbiterami, otrzymują misję i zdolność działania w osobie Chrystusa Głowy, natomiast diakoni otrzymują moc

⁸⁷⁸ Paulus VI, Motu proprio *Ad pascendum*, AAS 64 (1972), s. 534-540.

⁸⁷⁹ Tamże, poz. IX, s. 540.

⁸⁸⁰ Kan. 236. Duchowny jest zobowiązany do prowadzenia życia zgodnie z przyjętym stanem. Ł. Radecki, *Obowiązek powstrzymywania się od tego, co nie przystoi duchownym*, w: *Obowiązki i prawa duchownych w świetle Kodeksu prawa kanonicznego*, red. M. Saj, Warszawa 2018, s. 275-292. Tenże, *Obowiązek trwania we wspólnocie Kościoła*, w: *Obowiązki i prawa wiernych w świetle Kodeksu prawa kanonicznego*, red. M. Saj, Warszawa 2017, s. 25nn.

⁸⁸¹ J. Krukowski, *Księga II, Lud Boży...*, s. 60.

⁸⁸² W. Śmigiel, *Diakonat stały w Polsce – eksperyment czy przywrócenie właściwego i trwałego stopnia hierarchicznego w Kościele?*, *Roczniki pastoralno-katechetyczne*, t. 3 (58) 2011, s. 361.

służenia Ludowi Bożemu w diakonii liturgii, słowa i miłości”⁸⁸³. Biskupstwo i prezbiterat różnią się od diakonatu co do istoty⁸⁸⁴. Spośród funkcji przypisanych diakonowi stałemu – oprócz zadań liturgicznych i sprawowaniu niektórych sakramentów czy sakramentaliów – ważne miejsce zajmuje również posługa charytatywna. Zadaniem diakonów w łączności hierarchicznej z biskupem i prezbiterami jest szczególnie posługa miłosierdzia⁸⁸⁵. Wypełniając ją dają oni świadectwo przynależności do Chrystusa w środowisku swego zamieszkania oraz pracy zawodowej. Jest to ważna posługa, jaką Kościół powierza wspomnianym diakonom⁸⁸⁶.

Po promulgacji obowiązującego kodeksu, wydany został inny ważny dokument, określający rolę diakonów permanentnych we wspólnocie wiernych. Dnia 22 lutego 1998 roku Kongregacja ds. Duchowieństwa ogłosiła dyrektorium *Diaconatus originem*⁸⁸⁷. W dokumencie tym podkreślono, że bardzo pożyteczna jest we wspólnocie Kościoła posługa omawianych duchownych. Określono również pozycję prawną diakonów stałych⁸⁸⁸. Należą oni bowiem przez święcenia do hierarchicznego ustroju Kościoła, a także otrzymują udział w kapłaństwie Chrystusa. Dokument kongregacji ukazał ponadto wiele obszarów diakonii żonatych mężczyzn, zwłaszcza w katechizacji czy też duszpasterstwie rodzin⁸⁸⁹.

Temat diakonatu stałego rozważano również w czasie obrad *II Polskiego Synodu Plenarnego*. Przypomniano, że przywrócony po Soborze Watykańskim II diakonat stały może być udzielany m.in. żonatym mężczyznom⁸⁹⁰. W wydanych

⁸⁸³ Benedictus XVI, *Motu proprio Omnium in mentem*, AAS 102 (2010), s. 8-10.

⁸⁸⁴ M. Pastuszko, *Sakrament święceń (kanony 1008 – 1054)*, Kielce 2008, s. 39.

⁸⁸⁵ J. J. McCarthy, *The „Diaconia” of Charity in the Permanent Diaconate: its Application to certain Clerical Offices as addressed in the „Directory for the Ministry and Life of Permanent Deacons”*, Romae 2000, s. 146nn.

⁸⁸⁶ A. Borrás, B. Pottier, *La grazia del diaconato. Questioni attuali a proposito del diaconato latino*, Assisi 2005, s. 35.

⁸⁸⁷ Congregatio pro Clericis, *Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium Diaconatus originem*, AAS 90 (1998), s. 879-927.

⁸⁸⁸ J. Adamczyk, *Pozycja prawna diakona permanentnego w świetle Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych*, *Roczniki Nauk Prawnych*, t. XVII, nr 2 (2007), s. 154.

⁸⁸⁹ Tamże, s. 175.

⁸⁹⁰ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, dz. cyt., nr 40.

uchwałach zaznaczono, że pożyteczna byłaby posługa wspomnianych duchownych w Kościele partykularnym. Ponadto – jak nauczają ojcowie synodalni – uważa się, iż diakonat stały może obecnie stanowić znaczne wzbogacenie relacji posłannictwa Kościoła⁸⁹¹. Ma ono podwójny wymiar, polegający na sprawowaniu sakramentów oraz oddawaniu się dziełom miłości i miłosierdzia względem wiernych.

W 2001 roku, podczas 313 plenarnego zebrania Konferencji Episkopatu Polski, zwrócono się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o pozwolenie na wprowadzenie w Polsce diakonatu stałego⁸⁹². Po otrzymaniu recognitio można było przystąpić do opracowania norm partykularnych w tym względzie. Wprowadzenie diakonatu stałego w Polsce było jednocześnie pokłosiem II Polskiego Synodu Plenarnego⁸⁹³. Rozpoczęto również organizowanie właściwej dla wspomnianych osób formacji do święceń. Ponadto przystąpiono do zredagowania norm, określających zakres obowiązków tych duchownych. „W ślad za decyzją o powołaniu diakonatu stałego w Polsce podjęto starania w celu opracowania zasad i norm dotyczących tej posługi”⁸⁹⁴. Należało opracować przepisy prawne, zgodnie z kompetencjami żonatych mężczyzn, przyjmujących święcenia. W omawianej kwestii wydane zostały przez *Konferencję Episkopatu Polski* szczegółowe wskazania⁸⁹⁵. Od tego momentu w poszczególnych diecezjach propagowano i wprowadzano omawiany stopień święceń.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zaznaczono, że Kościół katowicki z wdzięcznością przyjmuje i wspiera trwającą od niedawna posługę wspomnianego duchownego, ufając, że liczba takich mężczyzn zostanie pomnożona, gdyż są oni cennymi współpracownikami biskupa oraz grona

⁸⁹¹ Tamże.

⁸⁹² M. Marczewski, *Diakonat stały w Polsce – szanse i zagrożenia*, Teologia praktyczna Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza – Wydział Teologiczny, t. 3 (2002), s. 275.

⁸⁹³ J. Dyduch, *Rola stałych lektorów, akolitów i diakonów w służbie wspólnocie Kościoła*, Prawo Kanoniczne 59 (2016) nr 1, s. 15.

⁸⁹⁴ W. Śmigiel, *Diakonat stały w Polsce – eksperyment czy przywrócenie właściwego i trwałego stopnia hierarchicznego w Kościele?...*, s. 356.

⁸⁹⁵ *Wytyczne dotyczące formacji, życia i posługi diakonów stałych*, AKEP, 1998, nr 1 (10) 2005, s. 56-71.

prezbiterów⁸⁹⁶. W związku z powyższym, aby podkreślić w Kościele partykularnym pożytek posługi diakona permanentnego, podjęto się opracowania szczegółowych norm w tym względzie.

W czasie obrad synodalnych zredagowany został dokument: *Status diakona stałego w archidiecezji katowickiej*⁸⁹⁷. Reguluje on kwestie, związane z jego posługą w Kościele lokalnym. W statusie zaznaczono najpierw, że diakon stały wypełnia swoje zadania w parafii, gdzie faktycznie wraz z rodziną zamieszkuje⁸⁹⁸. W ten sposób podkreślono, że służba tego duchownego w określonym miejscu jest jednocześnie świadectwem wiary dla wspólnoty, w której przebywa on na co dzień.

Prezentowany dokument zawiera również część normatywną. *Status diakona stałego w archidiecezji katowickiej* wskazuje na szczególne jego zadania, zgodnie z przyjętymi święczeniami. Należą do nich: głoszenie wiernym Słowa Bożego, a także asystowanie podczas celebracji liturgicznych⁸⁹⁹. Omawiany duchowny może głosić m.in. kazania oraz homilie w czasie Eucharystii. Ponadto – zgodnie z przepisami kościelnymi – wykonuje on swoje funkcje liturgiczne. Są to podstawowe zadania, wynikające z przyjętych święceń. J. Dyduch podkreśla, że diakon stały posługę nauczania wypełnia przez głoszenie Słowa Bożego, uświęca lud przez udzielanie niektórych sakramentów i sakramentaliów, a także poświęca się dziełom miłosierdzia oraz pomocy potrzebującym – zwłaszcza przez aktywność charytatywną⁹⁰⁰.

Diakon permanentny ponadto – zgodnie ze swoim powołaniem – powinien w sposób szczególny poświęcić się także dziełom miłosierdzia⁹⁰¹. Jest to kolejne zadanie, ściśle związane z tym stanem życia. Przez pełnienie dzieł miłosierdzia

⁸⁹⁶ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 113.

⁸⁹⁷ *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, dz. cyt., s. 70-72.

⁸⁹⁸ *Status diakona stałego w archidiecezji katowickiej*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, nr 1.

⁸⁹⁹ Tamże, nr 2.

⁹⁰⁰ J. Dyduch, *Rola stałych lektorów, akolitów i diakonów w służbie wspólnocie Kościoła...*, s. 14.

⁹⁰¹ *Status diakona stałego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 3.

Kościół ukazuje światu postawę Chrystusa⁹⁰². Wykonując omawianą posługę, wyświęcony na diakona permanentnego jest znakiem i zachętą dla pozostałych wiernych, aby pociągnięci jego przykładem, sami podjęli według swoich możliwości podobną służbę. Do uczestnictwa w spełnianiu dzieł miłosierdzia diakoni zachęcają całą wspólnotę Kościoła⁹⁰³.

Oprócz posługi nauczania, uświęcania i pełnienia dzieł charytatywnych, omawiany duchowny wezwany został przez synod do ubogacania własnego życia duchowego. Diakonowi stałemu w omawianych uchwałach zalecono nieustanną osobistą formację w wierze. Powinna ona zawierać szczególnie tematykę liturgiczną⁹⁰⁴. Jako osoba duchowna nie może on zaniedbywać drogi realizacji wybranego powołania i stanu życia. W omawianym statusie zredagowano również w tym kontekście normy. W formację wspomnianego duchownego zaangażowani są: arcybiskup metropolita katowicki, proboszcz własnej parafii, archidiecezjalny opiekun diakonów stałych, wspólnota (w której pełni on posługę), a także rodzina⁹⁰⁵. Obecnie – zgodnie z przyjętymi założeniami – formacja stała diakona obejmuje dni skupienia, rekolekcje coroczne lub inne okazjonalne spotkania formacyjne.

Ponadto diakon permanentny zachęcony został do odprawiania Liturgii Godzin. W *Statusie diakona stałego w archidiecezji katowickiej* podkreślono, aby omawiany duchowny odmawiał cały brewiarz, szczególnie zaś jutrznię oraz nieszpory⁹⁰⁶. Oprócz tego powinien on dbać także o swoją formację intelektualną.

W prezentowanym statusie zawarto jeszcze inne przepisy: zakazano diakonom stałym – ze względu na charakter ich powołania – angażowania się bezpośrednio w działalność polityczną, samorządową i związkową, a także

⁹⁰² W. T. Donovan, *The Sacrament of Service: Understanding Diaconal Spirituality*, New York 2000, s. 5.

⁹⁰³ S. Sander, *Das Amt des Diakons. Eine Handreichung*, Freiburg im Breisgau 2008, s. 72.

⁹⁰⁴ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 408.

⁹⁰⁵ *Status diakona stałego w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., nr 5.

⁹⁰⁶ Tamże, nr 7.

postanowiono, że z ramienia Kościoła diakon stały nie otrzymuje wynagrodzenia za pracę, gdyż zobowiązany jest do utrzymania się z własnych dochodów⁹⁰⁷.

2.3. Nadzwyczajne formy przygotowania do małżeństwa

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* z 2016 roku podkreślono nadzwyczajne formy nauk przedmażeńskich. Pierwszą z nich jest przygotowanie dziewięcioletniowe metodą dialogową⁹⁰⁸. Wyznaczono pozycję książkową, według której należy wspomniane kształcenie przeprowadzić: *Narzeczeni czyli dziewięciospotkaniowe bezpośrednie przygotowanie do małżeństwa prowadzone metodą dialogową* (red. S. Puchała, T. i E. Maliccy, Katowice 2004). Jak podkreślają autorzy, formy dialogowe, które proponowane są w spotkaniach przedmażeńskich, stają się okazją do nabywania sprawności dobrej komunikacji⁹⁰⁹. Wspomniana pozycja zawiera dziewięć konspektów spotkań, w ramach nadzwyczajnego przygotowania do małżeństwa. W omawianych materiałach w tym względzie podano czas katechez – trwają one przez dwie godziny co dwa tygodnie, zaś na zakończenie kursu organizowany jest dzień skupienia⁹¹⁰.

Drugą, nadzwyczajną formą bezpośredniego przygotowania do małżeństwa, jest kurs, zatytułowany: *Przed nami małżeństwo*⁹¹¹. W przepisach synodalnych w tej kwestii podano uzasadnienie omawianego etapu. Ten bowiem rodzaj bezpośredniego kształtowania nupturientów dotyczy osób, które z ważnych względów nie mogą uczestniczyć w zwyczajnej formie przygotowania do

⁹⁰⁷ Tamże, nr 11.

⁹⁰⁸ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część IV, nr 3.1.2.

⁹⁰⁹ S. Puchała, T. E. Maliccy, *Narzeczeni czyli dziewięciospotkaniowe bezpośrednie przygotowanie do małżeństwa prowadzone metodą dialogową*, Katowice 2004, s. 7.

⁹¹⁰ Tamże, s. 5.

⁹¹¹ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część IV, nr 3.1.2.

małżeństwa⁹¹². Ponadto w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zaznaczono w jaki sposób powinno ono przebiegać. Kursy w tym zakresie prowadzą doradcy życia rodzinnego oraz duszpasterz, zaś za organizację w parafii tego wydarzenia odpowiada proboszcz⁹¹³. Oprócz podjęcia kwestii formalnych w przygotowaniu do omawianego sakramentu należy podjąć z nupturientami rozmowę duszpasterską⁹¹⁴. Omawiana nadzwyczajna forma bezpośredniego przygotowania do małżeństwa przebiega według postawionych założeń. Obejmuje weekendowy cykl spotkań, połączony z naukami przedślubnymi oraz dniem skupienia dla narzeczonych⁹¹⁵. Po zakończeniu tego cyklu osoby zobowiązane są dodatkowo do odbycia trzech spotkań w poradni życia rodzinnego⁹¹⁶.

Podsumowanie

Przeprowadzone w obszarze ostatniej – trzeciej grupy sakramentów badania dowodzą, że również tutaj nastąpiła ewolucja przepisów prawa partykularnego. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* oraz w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* podjęte zostały wspólne kwestie dotyczące święceń prezbiteratu – budzenie nowych powołań, formacja seminaryjna, staż duszpasterski diakonów oraz permanentny rozwój duchowieństwa.

Zmiana norm nastąpiła w obszarze promocji nowych powołań do kapłaństwa – obecnie do *Archidiecezjalnej Rady Duszpasterstwa Powołań* należy szeroka działalność duszpasterska w tym względzie. Ponadto liturgiczne święto Jezusa Chrystusa Najwyższego i Wiecznego Kapłana, a także przeżywanie

⁹¹² Tamże.

⁹¹³ Tamże.

⁹¹⁴ J. Krajczyński, dz. cyt., s. 235.

⁹¹⁵ *Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej*, dz. cyt., część IV, nr 3.1.2.

⁹¹⁶ Tamże.

w parafiach jubileuszy kapłańskich oraz innych uroczystości w tym kontekście, ma ożywić modlitwę o powołania.

Ważnym zagadnieniem, podjętym w uchwałach obu synodów katowickich, jest formacja do święceń prezbiteratu. W tym obszarze zauważa się również ewolucję przepisów prawa lokalnego. Częściowa ich zmiana nastąpiła w realizacji czterech filarów, do których obecnie zalicza się: formację ludzką, duchową, intelektualną, pastoralną (nazywaną wcześniej duszpasterską). Pierwszy synod zaś wskazywał na trzy tylko obszary. Aktualnie przygotowanie akademickie kandydaci do kapłaństwa zdobywają w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Ewolucja norm nastąpiła również w kwestii stażu katechetycznego kleryków – obecnie ma on miejsce w szkołach, w ramach lekcji religii. Staż zaś pracy fizycznej, o którym stanowił pierwszy synod, zastąpiono wakacyjną posługą w szpitalach, bądź innych instytucjach – w czym również nastąpiła zmiana norm prawa partykularnego.

W formacji alumnów do kapłaństwa ważną rolę odgrywa staż duszpasterski diakonów jako jeden z elementów kształcenia seminaryjnego. Przeprowadzone badania w tym obszarze wykazały ewolucję norm synodalnych. Wspomniani duchowni nie asystują przy zawieraniu małżeństw, zaś proboszcz parafii, w której realizują oni praktykę pastoralną, ukazuje im duchowość kapłana diecezjalnego, czuwa nad prawidłowym przebiegiem posługi nauczania diakonów, angażuje w duszpasterstwo i uczy zachowania właściwych proporcji w kwestiach modlitwy, wspólnoty kapłańskiej, a także stosunku do dóbr materialnych.

Ewolucja norm nastąpiła w kwestii permanentnej formacji duchowieństwa – na wszystkich trzech płaszczyznach, a mianowicie archidiecezjalnej, dekanalnej, indywidualnej. Studia podyplomowe realizowane są obecnie przez duchownych w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, z uwzględnieniem prawa wyznaniowego, ekonomii, a także zarządzania. Konferencje rejonowe – o których stanowił pierwszy synod – zostały obecnie rozszerzone również na jednodniowe sesje formacyjne, udział we Mszy św. krzyżma oraz pielgrzymkę duchowieństwa (w pierwszą sobotę września). Ponadto rola dekanalnego ojca duchownego ma przybrać także posługę kierownictwa

duchowego. Indywidualny wymiar stałej formacji duchowieństwa – w myśl uchwał z 2016 roku, połączony jest obecnie z zachętą do lektury dokumentów Kościoła, pogłębianiem więzi z rocznikiem święceń oraz wzrostu w modlitwie – szczególnie w organizowanych na probostwach kaplicach domowych.

Kolejną wspólną kwestią, podjętą przez oba synody katowickie jest małżeństwo i normy z nim związane. Przeprowadzone badania dowodzą, iż również w tym zakresie nastąpiła zmiana prawa partykularnego.

Modyfikacji uchwał dokonano w przygotowaniu dalszym do małżeństwa, które rozpoczęte w dzieciństwie – obecnie jest kontynuowane na płaszczyźnie szkolnej i katechetycznej. Ewolucję można ponadto zauważyć w obszarze bliższego przygotowania do omawianego sakramentu – obecnie organizowany jest cykl dwudziestu pięciu katechez (lub w nadzwyczajnej sytuacji pięciu), które mają miejsce w parafii zamieszkania młodzieży szkół ponadgimnazjalnych. Oprócz kapłanów, przygotowanie na tej płaszczyźnie prowadzą świeccy animatorzy, którzy otrzymują do tego zadania misję kanoniczną. Częściowa modyfikacja przepisów zaś nastąpiła w obszarze bezpośredniego przygotowania do małżeństwa – poprzedni synod wymagał dwóch spotkań w poradni życia rodzinnego, obecnie należy uczestniczyć w trzech naukach w tym zakresie.

Duszpasterstwo rodzin – ostatnia wspólnie podjęta kwestia w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* oraz w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* – to obszar, w którym także nastąpiła ewolucja przepisów prawa partykularnego. Częściowa zmiana norm dotyczy obecnie zachęty do świętowania jubileuszy małżeńskich, udziału w Metropolitalnym Święcie Rodziny, zaś troską duszpasterską należy otoczyć – oprócz związków niesakramentalnych, o czym stanowił pierwszy synod – także małżeństwa bezdzietne oraz te, które znalazły się w innych trudnych sytuacjach.

II Synod Archidiecezji Katowickiej w wydanych uchwałach poruszył trzy nowe zagadnienia, a mianowicie okres propedeutyczny, diakonat stały oraz nadzwyczajne formy przygotowania do małżeństwa – czego nie podjęto w normach poprzedniego synodu.

Uchwały z 2016 roku regulują niedawno wprowadzony w archidiecezji okres propedeutyczny jako czas poprzedzający właściwą formację kandydatów do święceń prezbiteratu. Według założeń trwa on jeden rok, zaś pogłębianie sfery ludzkiej, duchowej oraz intelektualnej przez ubiegających się o przyjęcie do seminarium duchownego odbywa się pod kierunkiem moderatorów i ojców duchownych. Okres propedeutyczny wpisuje się w całość przygotowania kandydatów do święceń.

Normy prawne, które regulują kwestię diakonatu stałego, zawarte zostały w uchwałach z 2016 roku. Porządkują one trzy obszary diakonii, którymi są: nauczanie, uświęcanie oraz pełnienie dzieł miłosierdzia przez wspomnianych duchownych. Opracowane normy prawa partykularnego świadczą o pożytku posługi wspomnianych osób w Kościele katowickim.

W prawie partykularnym Kościoła katowickiego nowe przepisy dotyczą również form nadzwyczajnego przygotowania do małżeństwa, którymi są spotkania dziewięciodniowe metodą dialogową oraz kurs *Przed nami małżeństwo*. Dotyczą one osób, które z różnych względów nie mogą uczestniczyć w zwyczajnej formie bezpośredniej formacji do omawianego sakramentu.

ROZDZIAŁ VII

SAKRAMENTALIA

Obok sakramentów istotną rolę w posłudze uświęcania chrześcijan odgrywają sakramentalia. Prawo kanoniczne podkreśla ich wielkie znaczenie w życiu Kościoła, a także reguluje kwestie, związane z celebrowaniem tych form pobożności. W ustanowionych bowiem przez Kościół znakach dokonuje się również uświęcenie człowieka⁹¹⁷. Sakramentalia posiadają swoją strukturę, a stanowiące ją treści zostają zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną. *Katechizm Kościoła Katolickiego* poucza, że zawierają one zawsze modlitwę, której towarzyszy znak krzyża⁹¹⁸.

Warto odnotować, iż sakramentalia pozostają szczególną rzeczywistością w zainteresowaniu nimi przez prawo powszechne, a w życiu Kościołów partykularnych przez synody⁹¹⁹. Dlatego w ostatnim rozdziale niniejszej dysertacji przedstawione zostaną normy, dotyczące omawianej kwestii, które zostały zawarte w uchwałach synodalnych Kościoła katowickiego.

⁹¹⁷ P. Wollmann, *Euch der Segnungen*, München 1975, s. 28.

⁹¹⁸ Nr 1668.

⁹¹⁹ A. Rutkowski, *Sakramenty i sakramentalia w życiu Kościoła partykularnego*, w: *Teologia i Człowiek*, 22 (2013) nr 2, s. 110.

1. Kwestie poruszone w uchwałach obu synodów katowickich

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* oraz w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* zamieszczone zostały normy prawa partykularnego, które odnoszą się do sakramentaliów. W czasie prac legislacyjnych podjęte zostały w tym zakresie dwa wspólne zagadnienia, takie jak: błogosławieństwa oraz opracowanie materiałów do ich celebrowania.

1.1. Błogosławieństwa

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku znajdowały się normy, które określały definicję, rodzaj oraz szafarza sakramentaliów. W kan. 1144 prawodawca zaznaczył, że działanie wspomnianych znaków dokonuje się na podobieństwo sakramentów. Podkreślono, że przez te czynności dochodzi do spotkania chrześcijanina z Bogiem, dzięki wstawiennictwu Kościoła⁹²⁰. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 roku wskazywał zatem na ścisły ich związek z codziennym życiem Kościoła. Spośród norm ówczesnego prawa powszechnego należy przytoczyć kan. 1148, w którym wyliczono błogosławieństwo, jako jedno z sakramentaliów oraz zastrzeżono, że niezachowanie przepisanych formuł związanych z jego sprawowaniem, skutkowało nieważnością wspomnianego aktu. W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 roku, w kan. 1146 zawarto ponadto przepis, że szafarzem sakramentaliów mogła być tylko osoba duchowna.

W późniejszym okresie normy prawa powszechnego zostały zaaplikowane do treści jednego z dokumentów Soboru Watykańskiego II. W Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* wyjaśniono, że sakramentalia są znakami świętymi, które oznaczają skutki duchowe, osiągnięte przez modlitwę

⁹²⁰ P. Wollmann, dz. cyt., s. 88.

Kościół, a także uświęcają one różne okoliczności życia⁹²¹. Po raz kolejny zaznaczono ścisły związek tych świętych czynności z codziennym życiem wiernych. Co więcej, podkreślono, że przyczyniają się one do duchowego wzrostu człowieka i umocnienia jego więzi z Bogiem. Sobór Watykański II ukazał je w nowym świetle, a szczególnie błogosławieństwa, pozwalając na ich sprawowanie wiernym świeckim – co wcześniej nie było możliwe w prawie powszechnym. Nastąpiła zatem istotna zmiana norm w tym względzie. W tej samej konstytucji zaznaczono ponadto, że wspomniane osoby powinny posiadać odpowiednie kwalifikacje, zaś posługę mogły wykonywać w wyjątkowych wypadkach i za zgodą ordynariusza⁹²².

Nowe normy prawa powszechnego znalazły swoje odbicie w normach partykularnych Kościoła katowickiego. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawartych zostało kilka przepisów, dotyczących sakramentaliów. Zostały one umieszczone w części II uchwał, zatytułowanej: „Kult i modlitwa w Kościele katowickim”. Prawodawca synodalny we wstępie podkreślił znaczenie sakramentaliów w życiu chrześcijan. Oznaczają one – zgodnie z Soborem Watykańskim II – skutki duchowe, które osiąga się poprzez modlitwę Kościoła towarzyszącego ustanowionym przez siebie znakom, wśród których szczególne miejsce zajmują błogosławieństwa⁹²³. Po ukazaniu ważnej roli ustanowionych znaków, ordynariusz promulgował konkretne przepisy prawa partykularnego w tym względzie. Dotyczyły one błogosławieństw.

W uchwałach prawodawca w omawianej kwestii pokreślił wydarzenia ściśle związane z obyczajami rodzinnymi. Należały do nich: błogosławieństwo kolędowe oraz błogosławieństwo dzieci rocznych⁹²⁴. Wspomnianych czynności nie można zaniedbywać, lecz sprawować je z należytą gorliwością, mając na uwadze skutki duchowe, które wynikają z ich celebrowania. Jak podkreślił

⁹²¹ Nr 60.

⁹²² KL nr 79.

⁹²³ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 3.2.1.

⁹²⁴ Tamże, nr V, 3.2.2.

A. Rutkowski, w Kościele katowickim zwrócono uwagę na bogactwo lokalnych zwyczajów w sprawowaniu wspomnianych aktów⁹²⁵.

Ponadto w uchwałach zamieszczono inne normy. Zachęcano do udzielania błogosławieństwa z okazji jubileuszy małżeńskich, a także podczas nabożeństw na rozpoczęcie i zakończenie nauki przez dzieci i młodzież oraz z okazji żniw na terenach rolniczych⁹²⁶. Katalog został przez prawodawcę rozszerzony, gdyż błogosławieństwa dotyczyły osób oraz rzeczy, stanowiąc cenne zwyczaje w głównej mierze rodzinne, nie tylko dawne, lecz i nowe⁹²⁷.

Ustawodawca w normach prawa partykularnego nakazał również, aby utrzymywać w parafii tradycyjne błogosławieństwa, poprzedzając je krótkim objaśnieniem, mającym na celu ukazanie wiernym ich właściwego sensu przede wszystkim religijnego oraz krótką modlitwą⁹²⁸.

W uchwałach pierwszego synodu wskazano także na inne jeszcze obszary codziennego życia wiernych. Podkreślono, że pomocą w pogłębieniu chrześcijańskiego wymiaru egzystencji było błogosławieństwo dzieci oraz osób chorych⁹²⁹. Biskup ordynariusz promulgując prezentowane przepisy, objął troską najważniejsze sytuacje oraz poszczególne etapy życia człowieka, a także doświadczenie, takie jak choroba. Kościół przez święte czynności otaczał zawsze swoją troską wszystkich wiernych. Wśród norm Kościoła partykularnego uwidocznione zostały zatem błogosławieństwa z udziałem wspólnoty oraz formami indywidualnymi⁹³⁰.

Zgodnie ze zmianą, jaka dokonała się w prawodawstwie powszechnym, gdy chodzi o szafarza sakramentaliów, ustawodawca promulgował kolejne normy partykularne w tym względzie. W innym zarządzeniu synodalnym prawodawca –

⁹²⁵ A. Rutkowski, *Sakramenty i sakramentalia w życiu Kościoła partykularnego...*, s. 109.

⁹²⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 3.2.2.

⁹²⁷ A. Rutkowski, *Sakramenty i sakramentalia w życiu Kościoła partykularnego...*, s. 109.

⁹²⁸ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 3.4.29.

⁹²⁹ Tamże.

⁹³⁰ A. Rutkowski, *Sakramenty i sakramentalia w życiu Kościoła partykularnego...*, s. 109.

zgodnie z nauką soborową – potwierdza, że świeccy katolicy, na mocy chrztu i bierzmowania, upoważnieni są do sprawowania niektórych błogosławieństw⁹³¹. W związku z tym wylicza zostały szczegółowo sytuacje, w których posługę sakramentaliów mogą wykonywać świeccy. Prawo partykularne zezwalało wspomnianym osobom błogosławienie dzieci przed udaniem się na spoczynek, przed wyjściem do szkoły, przed uroczystością I Komunii św. czy z okazji innych wydarzeń, takich jak: błogosławienie pól, warsztatu pracy, mieszkania w czasie kolędy⁹³². Jedną z norm synodalnych odnosiła się do błogosławieństwa pól. Obrzęd taki, jak wyjaśnił T. Syczewski, miał charakter dziękczynno-błagalny, połączony z prośbą o dobre plony, szacunek dla chleba i jego równy podział między ludźmi na całej ziemi⁹³³. W uchwałach podkreśla się jednocześnie, że błogosławieństwa jako znaki ustanowione przez Kościół, niosą skutki duchowe dla wiernych w ich codziennym życiu.

Zagadnienie sakramentaliów w prawie powszechnym zostało również unormowane w nowym *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku. W kan. 1166 zawarto definicję sakramentaliów. Są one ustanowione na podobieństwo sakramentów, a dzięki wstawiennictwu Kościoła wierni otrzymują przez nie skutki duchowe⁹³⁴. W jej treści zwrócono uwagę na to, że sakramentalia są świętymi znakami, a to z kolei zmieniło dotychczasowe rozróżnienie na rzeczy oraz czynności⁹³⁵. Co więcej, kodeks rzucił nowe światło na sakramentalia. Korzystanie z takich form uświęcania jest bowiem nie tylko prawem wiernych, ale także ich obowiązkiem. „Sakramentalia należy widzieć w relacji do sakramentów, gdyż stanowią one przygotowanie ludzi do przyjęcia głównego skutku sakramentów”⁹³⁶. Działanie wspomnianych świętych znaków dokonuje się

⁹³¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 3.4.30.

⁹³² Tamże.

⁹³³ T. Syczewski, *Obrzęd błogosławieństwa pól w prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, *Roczniki Nauk Prawnych*, 26 (2016) nr 1, s. 135.

⁹³⁴ Kan. 1166.

⁹³⁵ P. Majer, *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, Poznań 2011, s. 371.

⁹³⁶ P. Kulbacki, *Liturgia błogosławieństw w służbie rodziny*, *Roczniki Teologiczne* 61 (2014) z. 8, s. 59.

w służbie sakramentów Kościoła. Jak podkreślił B. Nadolski, ich podobieństwo wynika z natury misterium chrześcijańskiego⁹³⁷.

W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku zawarte zostały także normy, dotyczące szafarzy omawianych czynności. Bardzo istotna jest bowiem rola tego, kto sprawuje te znaki, przez które otrzymuje się skutki sakramentaliów. Prawodawca w kan. 1168 stanowi, że szafarzem sakramentaliów jest przede wszystkim duchowny, zaś niektórych z nich – po spełnieniu odpowiednich warunków – mogą udzielać również świeccy. Rozwijając tę myśl F. Małczyński wyjaśnia, że w sprawowaniu niektórych błogosławieństw laicy wyjątkowo mogą zastąpić zwyczajnych szafarzy wspomnianych aktów⁹³⁸. Powołując się na treść kan. 1168, należy zaznaczyć, że szafarzem sakramentaliów jest duchowny, wyposażony w odpowiednią władzę, jednak księgi liturgiczne dopuszczają – po zasięgnięciu opinii ordynariusza miejsca – do ich udzielania także wiernych świeckich, pod warunkiem, że posiadają oni odpowiednie do tego przymioty. Chodzi o sprawowanie niektórych błogosławieństw według przepisanych formuł, zawartych w zatwierdzonych przez kompetentną władzę kościelną obrzędach⁹³⁹. W *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku, w kan. 1169 jako jedno z sakramentaliów, wyliczone zostało również błogosławieństwo. Odnosi się ono zarówno do osób, jak i do rzeczy⁹⁴⁰.

Katechizm Kościoła Katolickiego zawiera następującą dyspozycję: według decyzji duszpasterskich sakramentalia, a wśród nich błogosławieństwa, mogą odpowiadać potrzebom, kulturze i historii, określonego regionu lub epoki⁹⁴¹. Katalog omawianych aktów jest bardzo szeroki. Sprawowanie sakramentaliów, szczególnie błogosławieństw, powinno być czynione zawsze z największą

⁹³⁷ B. Nadolski, *Liturgika. t. 3. Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*, Poznań 2012, s. 317nn.

⁹³⁸ F. Małczyński, *Szafarz błogosławieństw*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* (1993) nr 2, s. 63. Kościół proponuje sprawowanie niektórych błogosławieństw osobom świeckim. A. Durak, *Historyczno-teologiczne aspekty błogosławieństw*, *Seminare* (1995), nr 11, s. 30.

⁹³⁹ F. Małczyński, dz. cyt., s. 62.

⁹⁴⁰ Więcej na ten temat: P. Majer, *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła...*, s. 371.

⁹⁴¹ Nr 1168.

starannością oraz troską o mistagogię tych świętych znaków⁹⁴². Stąd też ważne jest odpowiednie przygotowanie szafarza do ich celebrowania. Powinna mu towarzyszyć świadomość, że czynności, których dokonuje, mają na celu uświęcenie życia chrześcijanina i pogłębienie jego więzi ze Stwórcą. Rozwijając to zagadnienie B. Testa wyjaśnił, że są one błaganiem skierowanym do Boga oraz pobożnym wyrazem wiary⁹⁴³. Dlatego Kościół decyduje o ich rodzaju oraz liczbie. Sprawowanie omawianych czynności, jak już wcześniej wspomniano, ma na celu uświęcenie życia człowieka. Każda posługa Kościoła, w tym także sprawowanie błogosławieństw, ukazuje sens Bożego działania⁹⁴⁴.

W wydanych *Obrzędach błogosławieństw*, we *Wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym* wyjaśniono, że błogosławieństwa są widzialnymi znakami, przez które wyraża się i urzeczywistnia uświęcenie ludzi w Chrystusie oraz uwielbienie Boga⁹⁴⁵. Ta wyjątkowa posługa Kościoła wskazuje, że źródłem łaski w codziennym życiu wiernych jest Stwórca. Katalog omawianych aktów jest bardzo szeroki. Celebrowanie sakramentaliów obejmuje modlitwę, której towarzyszy znak krzyża. Oprócz tego wykonywane czynności można ubogacić przez dodatkowe elementy. Do sprawowania sakramentaliów – jak podaje M. Saj – bardzo często używa się wody, która wcześniej powinna zostać pobłogosławiona⁹⁴⁶.

Kwestie, związane z celebrowaniem omawianego obszaru unormowane zostały także w czasie obrad drugiego synodu katowickiego. W trzeciej części *Uchwał II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, zatytułowanym „Liturgia (leiturgia) Kościoła katowickiego”, zamieszczone zostały normy regulujące sprawowanie błogosławieństw. Prawodawca mocno podkreślił potrzebę sprawowania

⁹⁴² Więcej na ten temat: K. Konecki, *Błogosławieństwa w praktyce duszpasterskiej*, Ateneum Kapłańskie 152 (2008) z. 3, s. 457-466.

⁹⁴³ B. Testa, *Sakramenty Kościoła*. t. 9, Poznań 1998, s. 106.

⁹⁴⁴ Więcej na ten temat: P. Kulbacki, *Liturgia w formacji człowieka ku wolności*, Lublin 2013, s. 212-227.

⁹⁴⁵ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. t. 1, Katowice 2004, nr 9.

⁹⁴⁶ M. Saj, *Woda święcona czy pobłogosławiona? Analiza prawno-liturgiczna*, Prawo Kanoniczne 59 (2016) nr 2, s. 59. Woda jest znakiem pokuty i oczyszczenia, ale także uświęcenia. B. Nadolski, *Liturgika*. t. 1. *Liturgika fundamentalna*, Poznań 2014, s. 249n.

omawianych aktów. W normach synodalnych zalecono bowiem „częstsze wykorzystywanie w praktyce duszpasterskiej *Obrzędów błogosławieństw*”⁹⁴⁷. Formuły zawarte we wspomnianej księdze liturgicznej obejmują obszerny zakres, a co za tym idzie, dotyczą wielu dziedzin codziennego życia człowieka. Ustawodawca wskazuje na błogosławienie rodzin, dzieci, małżonków oraz indywidualnych wiernych, kiedy o to proszą⁹⁴⁸. Są to czynności, których dokonuje się w odniesieniu do osób. Prawodawca w uchwałach zaznacza, że należy błogosławić indywidualnych wiernych, kiedy sami o to poproszą. Jak podkreślił C. Krakowiak, sakramentalia mają na celu uświęcenie wielu okoliczności codziennego życia chrześcijanina⁹⁴⁹. Cytowana norma ściśle koresponduje z prawem powszechnym. Przepis ten ponadto ma się również przyczynić do pogłębienia świadomości wiernych, by sami jak najczęściej – o ile to możliwe – prosili szafarza o udzielenie im błogosławieństwa.

Omawiane akty mają wymiar nie tylko indywidualny, ale także wspólnotowy. Dlatego w dokumentach synodalnych wydano normę, regulującą błogosławieństwo w odniesieniu nie tylko do jednostki, ale także do większej grupy wiernych. Szczegółe miejsce wśród nich mają te, których udziela się Najświętszym Sakramentem. Błogosławieństwo ma miejsce na zakończenie okolicznościowych nabożeństw. Ponieważ w parafiach archidiecezji katowickiej, oprócz tradycyjnych, lokalnych celebracji, szczególne miejsce zajmuje nabożeństwo do Matki Bożej z Lourdes, w uchwałach synodalnych podkreślono, jak należy postąpić w tej kwestii. W tym kontekście należy przytoczyć treść przepisu, który stanowi, aby przy udzielaniu błogosławieństwa „lurdzkiego” w czasie nabożeństwa, używać tylko jednej monstrancji⁹⁵⁰.

Zestawiając normy prawa partykularnego, zamieszczone w uchwałach obu synodów katowickich w obszarze błogosławieństw, zauważa się ewolucję przepisów. Pierwszy synod zalecał błogosławieństwa, związane z obyczajami

⁹⁴⁷ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 391.

⁹⁴⁸ Tamże (przypis).

⁹⁴⁹ C. Krakowiak, *Sakramentalia i błogosławieństwa w liturgii Kościoła*, Lublin 2015, s. 21.

⁹⁵⁰ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 390.

rodzinnymi. Obecnie także zachęca się udzielania błogosławieństwa rodzinom, dzieciom, małżonkom, ale – co jest wyraźną ewolucją – także indywidualnym wiernym, kiedy sami o to proszą. Przytoczone normy prawa partykularnego wynikają z ustawodawstwa powszechnego, mają także na celu uświadamianie wiernym, jak wielkich łask mogą dostąpić poprzez udzielanie im błogosławieństwa.

1.2. Opracowanie materiałów do sprawowania sakramentaliów

Kolejną kwestią, podjętą w uchwałach obu synodów katowickich jest zredagowanie materiałów duszpasterskich, potrzebnych do sprawowania sakramentaliów. Teksty tych świętych czynności, zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną, stanowią podstawę do celebrowania sakramentaliów.

W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarto przepis prawa partykularnego, w myśl którego postanowiono opracować agendę liturgiczną. Zgodnie z założeniami należało w niej zamieścić formuły m.in. błogosławieństw. Do tej pory w diecezji katowickiej nie pojawiła się taka pozycja. To zadanie zlecono diecezjalnej Komisji Liturgicznej, która opracowując agendę, powinna zawrzeć w niej materiały potrzebne do sprawowania nabożeństw wraz z odpowiednimi wskazówkami i objaśnieniami, co więcej należało przy tym uwzględnić potrzeby różnych grup wiernych, dorosłych i dzieci, biorąc także pod uwagę właściwości miasta i wsi oraz tradycje lokalne⁹⁵¹. Zakres wyznaczonego zadania był bardzo szeroki. Oprócz tego, zgodnie z treścią przepisu prawa partykularnego, należało również opracować obyczaj religijny i nabożeństwa w rodzinie, a równoległe do agendy – zredagować na nowo modlitewnik

⁹⁵¹ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt. nr V, 3.4.36.

diecezjalny dla wiernych⁹⁵². Była to druga pozycja, związana z omawianą kwestią. Zadanie to powierzone zostało również wspomnianej wcześniej komisji. Agenda taka ukazała się drukiem w 1987 roku i po kolejnych, nowych wydaniach jest używana w wielu parafiach aż po dzień dzisiejszy.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* także podjęto kwestię opracowania materiałów, służących do sprawowania błogosławieństw. Norma prawa partykularnego zawiera obecnie kilka dyspozycji w tym względzie. „Zaleca się, aby *Archidiecezjalne Centrum Formacji Pastoralnej* we współpracy z *Archidiecezjalną Komisją Liturgiczną* opracowało w formie podręcznych broszur pomoce dla wiernych do sprawowania liturgii domowej”⁹⁵³. Prawodawca precyzuje, że materiały mają zawierać treść modlitwy przy wigilijnym i wielkanocnym stole, formułę błogosławieństwa dzieci przed I Komunią św., narzeczonych przy okazji zaręczyn czy też przed sakramentem małżeństwa oraz inne teksty⁹⁵⁴. Katalog opracowania szczegółowych błogosławieństw nie został jednak zamknięty. „Nowością wśród formuł błogosławieństwa realizowanych z reguły w Kościele polskim jest propozycja błogosławieństw sprawowanych w kręgu rodzinnym przez ludzi świeckich”⁹⁵⁵.

W normach prawa partykularnego, dotyczących opracowania materiałów do sprawowania sakramentaliów, nastąpiła ewolucja. Pierwszy synod katowicki zarządził zredagowanie specjalnej agendy używanej przez kapłanów, a także

⁹⁵² Tamże. Głównym dziełem I Synodu Diecezji Katowickiej stała się opracowana przez komisję liturgiczną *Agenda liturgiczna*, która również doczekała się kilku poprawionych i poszerzonych wydań. W najnowszym wydaniu tej pozycji, zawarte zostały teksty błogosławieństw, związane z życiem wspólnoty, o których prawodawca stanowił w wydanych uchwałach. *Agenda liturgiczna*, Katowice 2005. Ponadto zadanie opracowania – równoległe do agendy liturgicznej – nowego modlitewnika diecezjalnego również zostało zrealizowane. Modlitewniki w lokalnej tradycji cieszyły się uznaniem wiernych i były dla nich pomocą w uświęcaniu codziennego życia. We wprowadzeniu do *Skarbca modlitw i pieśni* czytamy, że modlitewniki „na Górnym Śląsku mają bogatą tradycję. Od połowy XIX wieku były wydawane w wielu miastach tego rozwijającego się regionu. Od 1985 roku Karol Piekoszewski wydawał w Piekarach *Dostateczny śpiewnik kościelny*. Ks. Ludwik Skowronek z Bogucic rozpowszechniał *Drogę do nieba*, diecezja katowicka po II wojnie światowej redagowała wiele razy *Skarbiec modlitw i pieśni*. Kolejne opracowania modlitewnika, zwłaszcza po Soborze Watykańskim II, wprowadzają wiernych w coraz pełniejszy udział w liturgii”. *Skarbiec modlitw i pieśni*, Katowice 1997, s. 5-6.

⁹⁵³ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr 394.

⁹⁵⁴ Tamże.

⁹⁵⁵ J. Kopeć, *Błogosławieństwa w polskiej tradycji religijnej*, *Seminare* (1997) nr 13, s. 47.

opracowanie nowego modlitewnika diecezjalnego. To zadanie powierzono istniejącej wówczas Komisji Liturgicznej. Obecnie – zgodnie z przepisami synodalnymi z 2016 roku – należy opracować podręczne broszury, zawierające formułę błogosławieństw m.in. dzieci przed I Komunią św., narzeczonych z okazji zaręczyn i przed zawarciem małżeństwa, a także w innych sytuacjach. Materiały te mają być głównie skierowane do osób świeckich. Zadanie zostało wyznaczone *Archidiecezjalnemu Centrum Formacji Pastoralnej* oraz *Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej*.

2. Poświęcenia w uchwałach z 1975 roku

Kwestia podjęta jedynie w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* dotyczyła aktów poświęcenia. Obok błogosławieństw stanowią one kolejny rodzaj sakramentaliów. Wyjaśniając różnicę, jaka zachodzi między nimi, należy wskazać na istotne elementy poświęcenia. „Modlitwa pośrednicza Kościoła sprawia, że rzeczy poświęcone stają się znakami, które wskazują na określone skutki duchowe, symbolizowane przez samą ich materialną rzeczywistość”⁹⁵⁶.

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku, w przepisie kan. 1148 stanowił, że jedną z form sakramentaliów jest akt poświęcenia. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarto normę, zgodnie z którą zachęcono wiernych do poświęcenia swoich nowych mieszkań⁹⁵⁷. Aktu tego mogli dokonać duchowni, na których spoczywał obowiązek szczególnej troski duszpasterskiej o parafian, wprowadzających się do nowych miejsc zamieszkania. Jak sprecyzowano w dalszej części dokumentów, należało zachęcać do poświęcenia mieszkań zwłaszcza młodych małżeństw⁹⁵⁸. Można było tego aktu dokonać w dowolnym

⁹⁵⁶ Tamże, s. 23.

⁹⁵⁷ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt., nr V, 3.2.2.

⁹⁵⁸ Tamże, nr V, 3.4.29.

czasie, nie tylko w okresie duszpasterskich odwiedzin rodzin. Codzienne bowiem życie chrześcijan, a także praca człowieka oraz związane z nią przedmioty, mają odniesienie do Boga⁹⁵⁹.

Ponadto w uchwałach z 1975 roku, normy prawa partykularnego odnosiły się do tradycyjnego święcenia potraw na stół wielkanocny, które należało poprzedzić krótkim wyjaśnieniem⁹⁶⁰. Takiego aktu, do czego zachęcał synod, można było dokonać również w odniesieniu do rzeczy codziennego użytku. Przepisy zachęcały ponadto wiernych do poświęcenia narzędzi pracy⁹⁶¹. Jak podaje J. Kopeć, głównym celem przyjmowania sakramentaliów było ukazanie poprawnego użytkowania przez człowieka rzeczy potrzebnych, zgodnie z ich przeznaczeniem⁹⁶².

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, w kan. 1169 § 1 stanowi, że poświęceń mogą dokonywać jedynie duchowni. To jest istotna różnica, jaka zachodzi między sprawowaniem poświęceń, a udzielaniem błogosławieństw. Omawianych aktów można udzielać jedynie w odniesieniu do rzeczy. Zgodnie z dyspozycją, zawartą w kan. 1171, poświęca się rzeczy przeznaczone wyłącznie do kultu Bożego, które należy otaczać czcią i nie wolno nimi posługiwać się do użytku świeckiego.

W wydanych po promulgacji *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 roku księgach liturgicznych, w odniesieniu do mieszkań, przedmiotów używanych w pracy zawodowej człowieka, co więcej – pokarmów na stół wielkanocny, używa się obecnie terminu „błogosławieństwa”. Jako przykład należy wskazać np. na: „Obrzęd błogosławieństwa sprzętów potrzebnych w wykonywaniu pracy zawodowej”, „Obrzęd błogosławieństwa urządzeń technicznych”, „Obrzęd

⁹⁵⁹ M. Schmaus, *I sacramenti*, Torino 1966, s. 123.

⁹⁶⁰ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, dz. cyt. nr V, 3.4.29.

⁹⁶¹ Tamże.

⁹⁶² J. Kopeć, dz. cyt., s. 23.

błogosławieństwa narzędzi pracy”, „Obrzęd błogosławieństwa nowego mieszkania”, „Obrzęd błogosławieństwa pokarmów na stół wielkanocny”⁹⁶³.

W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* nie wydano norm dotyczących poświęceń.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania w obszarze sakramentaliów wykazały, iż nastąpiła ewolucja norm prawa partykularnego w tym względzie. Wspólnie podjęta przez oba synody katowickie kwestia dotyczy aktów błogosławieństw, które, jak poucza *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wśród sakramentaliów zajmują ważne miejsce, gdyż są uwielbieniem Boga oraz modlitwą o potrzebne dary⁹⁶⁴. W tym obszarze nastąpiła częściowa zmiana przepisów prawa partykularnego. W normach z 1975 roku zalecono jedynie błogosławieństwo dzieci, małżonków, rodzin, pól w okresach żniwnych. Obecnie należy błogosławić także indywidualnych wiernych, jeśli sami o to proszą. Co więcej, synod zachęca do tego, aby częściej wykorzystywać w praktyce duszpasterskiej *Obrzędy błogosławieństw*. Natomiast, gdy chodzi o celebrację liturgiczną połączoną z błogosławieństwem „lurdzkim”, w obowiązujących przepisach prawa partykularnego nakazuje się dokonywania tego aktu za pomocą jednej monstrancji.

Druga wspólnie podjęta w prawie synodalnym kwestia dotyczy opracowania materiałów, związanych z celebrowaniem sakramentaliów. Analiza norm prawa partykularnego wykazała, że również w tym obszarze nastąpiła ewolucja przepisów. Pierwszy synod katowicki zalecił opracowanie agendy liturgicznej w tym względzie oraz nowego diecezjalnego modlitewnika. Zadanie

⁹⁶³ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich. t. 1*, dz. cyt., s. 293, 302, *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich. t. 2*, Katowice 2004, s. 251, 336, 403, 408.

⁹⁶⁴ Nr 1671.

to powierzone zostało Komisji Liturgicznej. W *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej* polecono *Archidiecezjalnemu Centrum Formacji Pastoralnej* we współpracy z *Archidiecezjalną Komisją Liturgiczną* opracowanie broszur, zawierających teksty błogosławieństw, związanych z obyczajami rodzinnymi. Broszury te mają służyć przede wszystkim świeckim szafarzom błogosławieństw.

Przeprowadzone badania wykazały również, iż w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* zawarto normy, dotyczące poświęceń. Drugi synod katowicki nie wydał przepisów w tym względzie ze względu na normy, zawarte w księgach liturgicznych.

ZAKOŃCZENIE

Normy dotyczące posługi uświęcania stanowią ważną dziedzinę prawa kanonicznego. Każde bowiem wydarzenie z życia wiernych – odpowiednio usposobionych – zostaje uświęcone przez sakramenty⁹⁶⁵. Prowadzą one człowieka do zjednoczenia z Bogiem oraz do zachowania komunii z Kościołem, który ustanawia przepisy prawa dla zbawienia dusz.

We wstępie zamykanej dysertacji autor postawił trzy pytania, odnoszące się do ewolucji norm, dotyczących posługi uświęcania w uchwałach dwóch synodów katowickich. Po pierwsze czy nastąpiła zmiana przepisów partykularnych? Jeżeli tak, to w jakim zakresie? Ponadto – na ile są dzisiaj aktualne problemy poruszone przez I Synod Diecezji Katowickiej? Ważne stało się również podjęcie nowej problematyki, dotyczącej wspomnianych kwestii. Analiza ustaw lokalnych, które zostały zredagowane w uchwałach synodalnych, pozwoliła wyciągnąć cenne wnioski, a także odpowiedzieć na postawione pytania. Przeprowadzone badania wykazały istotne zmiany i modyfikacje przepisów prawa partykularnego w kwestiach podjętych przez oba synody katowickie.

Pierwszy z grupy sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego – chrzest, jest odrodzeniem do nowego życia w Chrystusie⁹⁶⁶. Przedmiotem analiz stała się kwestia przygotowania dorosłych (i chrzestnych) do chrztu dzieci. Zgodnie z prawem partykularnym z 1975 roku, nauki przed wspomnianym sakramentem miały przybrać formę katechezy dorosłych i stanowić zbiór pouczeń o prawach i obowiązkach, jakie wynikają z chrztu. Modyfikacja norm nastąpiła

⁹⁶⁵ Z. Krzyszowski, *Sakrament*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Lublin 2019, s. 2551.

⁹⁶⁶ K. Mikołajczuk, *Wtajemniczenie chrześcijańskie*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lubin 2019, s. 3028.

w uchwałach z 2016 roku. Zrezygnowano z dotychczasowej formy jej prowadzenia i postanowiono, iż obecnie katecheza przed chrztem powinna wpisywać się w całokształt duszpasterstwa. Co więcej, oba synody katowickie podjęły także wspólną kwestię, związaną z przygotowaniem do chrztu dorosłych. W uchwałach pierwszego synodu prawodawca wskazał, iż wspomniany katechumenat powinien trwać pół roku, ale nie podano szczegółowych norm co do sposobu jego przeprowadzenia. Obecnie, zgodnie z uchwałami z 2016 roku, należy ujednolicić to przygotowanie, zaś stosowne materiały mają zostać opracowane przez wydział duszpasterski kurii. Powołane zostały do życia również nowe instytucje, a mianowicie: *Archidiecezjalny Ośrodek Katechumenatu* i *Rejonowe Ośrodki Katechumenatu*. Poddane analizie badawczej normy prawa partykularnego wykazały także ewolucję przepisów, co do miejsca przyjmowania pierwszego z sakramentów. Otrzymuje się go w parafii zamieszkania, podczas niedzielnej Mszy św.

Wspólnie podjęte przez oba synody katowickie kwestie dotyczą również kolejnego z sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, którym jest bierzmowanie. To namaszczenie i umocnienie Duchem Świętym⁹⁶⁷. Jego dary uzdalniają człowieka do dawania świadectwa wiary, szczególnie w codziennym życiu. Przeprowadzone badania wykazały, że nastąpiła zmiana przepisów prawa partykularnego, dotyczących wspomnianego sakramentu. Ważnym etapem na drodze wtajemniczenia chrześcijańskiego jest przygotowanie do bierzmowania. Do tej pory – zgodnie z uchwałami synodalnymi wydanymi w 1975 roku – formacja prowadzona była przez duszpasterzy w ramach katechezy parafialnej. Normy prawa partykularnego z 2016 roku zmodyfikowały sposób realizacji wspomnianej formacji. Jest nią obecnie tzw. *droga bierzmowania*, która ma wymiar szkolny oraz parafialny, co więcej, w przygotowanie kandydatów włączają się świeccy animatorzy.

Ostatnim z grupy sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego jest Eucharystia. Ze względu na obfity materiał badawczy, jak zaznaczono wcześniej,

⁹⁶⁷ Tamże.

normy prawa partykularnego zostały poddane analizie w osobnym rozdziale. Ewolucja przepisów nastąpiła w kwestii formacji liturgicznej wiernych oraz w obszarze przygotowania dzieci do tzw. wczesnej Komunii św. Uszczegółowione zostały bowiem normy, wydane w 1975 roku.

Oprócz formacji wiernych, kolejną wspólnie podjętą przez synody katowickie kwestią, stało się uczestnictwo wiernych we Mszy św. Badania wykazały częściową modyfikację norm prawa partykularnego, gdyż uszczegółowione zostały dotychczasowe przepisy w tym względzie. Należy zachować jednolite postawy w czasie liturgii, wprowadzić bardziej uroczystą celebrację w niedziele, sprawować liturgię w języku łacińskim. Ponadto Eucharystię z udziałem dzieci należy celebrować nie tylko w niedziele, ale także w ciągu tygodnia.

Jednym z elementów Mszy św. jest homilia. Zgodnie z uchwałami synodalnymi z 2016 roku, homilie należy głosić – nie jak stanowił pierwszy synod tylko w niedziele i święta – ale codziennie podczas każdej Eucharystii, zaś obowiązek ten spoczywa na głównym celebransie. Co więcej, nie należy głoszonego Słowa Bożego zastępować różnego rodzaju komunikatami.

Kolejną wspólnie podjętą przez oba synody katowickie kwestią, stało się zagadnienie udzielania Komunii św. pod dwiema postaciami. Prawo partykularne z 1975 roku wyliczało konkretne celebracje liturgiczne, w czasie których było to możliwe. W nowym prawie synodalnym wyliczone zostały szczególne dni w tym zakresie, ponadto analiza norm z 2016 roku wykazała ich ewolucję, gdyż obecnie już sam celebrans może zdecydować, kiedy udzielić wiernym Ciała i Krwi Chrystusa. Ponadto Komunii św. pod dwiema postaciami należy udzielać zgromadzonym na Mszy św. dla małych grup w ciągu tygodnia.

Jednym ze wspólnych zagadnień, które podjęte zostały w uchwałach obu synodów katowickich, stała się kwestia posługi nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii. Należy pamiętać o tym, że wspomniana funkcja ma charakter zastępczy i nadzwyczajny, gdyż świeccy mężczyźni mogą spełniać posługę

w zastępstwie zwyczajnych szafarzy omawianego sakramentu⁹⁶⁸. Wspomnianymi szafarzami są mężczyźni, ustanowieni zgodnie z przepisami prawa powszechnego, którzy pełnią swoją posługę zarówno podczas liturgii – rozdając Eucharystię wiernym, a także poza nią, zanosząc Ciało Chrystusa chorym. Synod z 2016 roku wzmocnił potrzebę ich posługi w archidiecezji.

Przedmiotem analiz w niniejszej dysertacji stały się także przepisy prawa partykularnego, dotyczące drugiej grupy sakramentów, a mianowicie uzdrowienia chrześcijańskiego – stanowią je: pokuta i pojednanie oraz namaszczenie chorych. Badania ukazały ewolucję norm, związanych ze spowiedzią. Uchwały z 1975 roku zawierały przepisy stanowiące, że należy wiernym dawać okazję do skorzystania z omawianego sakramentu szczególnie w soboty poprzedzające niedziele, a także przed innymi uroczystościami. Obecnie prawo synodalne z 2016 roku zawiera normy nakazujące spowiadanie pół godziny przed każdą Mszą św., co więcej, dawanie wiernym okazji do sakramentu pokuty w późniejszych godzinach wieczornych, a także o ile to możliwe, organizowanie tzw. stałych konfesjonałów w parafiach.

Zmiana przepisów prawa partykularnego nastąpiła ponadto we wspólnie podjętej przez oba synody katowickie kwestii zwalniania z cenzur. Mocą *Uchwał II Synodu Archidiecezji Katowickiej* spowiednicy otrzymali władzę uwalniania wiernych od kary ekskomuniki *latae sententiae* za przerwanie ciąży po zaistnieniu skutku.

Analiza przepisów synodalnych w kwestii poświadczania faktu przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania wykazała zmianę norm. Poprzednie prawo synodalne nie wymagało takiego poświadczania od rodziców z okazji chrztu dzieci. Obecnie – co jest ogromną zmianą – w ogóle nie należy wymagać poświadczania faktu przystąpienia do spowiedzi.

Razem z sakramentem pokuty i pojednania, do wspomnianej wcześniej drugiej grupy, należy namaszczenie chorych. Nie jest ono przeznaczone tylko dla znajdujących się w ostatecznym niebezpieczeństwie śmierci, lecz jeśli wiernemu

⁹⁶⁸ A. Słowikowska, dz. cyt., s. 2730.

zaczyna grozić utrata życia z powodu choroby lub starości⁹⁶⁹. Analiza norm w tym zakresie wykazała również ich ewolucję. Częściowa zmiana nastąpiła w pogłębianiu świadomości wiernych, aby przyjmować ten sakrament nie tylko w sytuacji ciężkiej choroby, ale także w starości oraz gdy osoba jest już osłabiona wiekiem. W proponowaniu zaś namaszczenia, co podkreślają normy z 2016 roku, należy unikać zasady periodyczności.

Innym wymiarem służby osobom chorym i osłabionym wiekiem są ich odwiedziny. W myśl prawa z 1975 roku namaszczenia wspomnianym osobom można było udzielić podczas ich odwiedzin razem z wiatykiem. Obecnie uchwały synodalne z 2016 roku podkreślają, aby namaszczać chorych co jakiś czas, a w ich odwiedziny oprócz duszpasterza, powinni włączać się także ci, którzy należą do zespołów *Caritas*.

Prawo partykularne Kościoła katowickiego – oprócz chrztu, bierzmowania, Eucharystii, a także spowiedzi i namaszczenia chorych – stanowi o dwóch ostatnich sakramentach. Obszerny materiał badawczy został zebrany w obszarze święceń i małżeństwa, które służą budowaniu komunii. Oba synody katowickie podjęły kwestie, w których nastąpiła ewolucja norm prawa lokalnego.

Jednym z najważniejszych zadań powierzonych pasterzowi Kościoła partykularnego jest troska o nowe powołania. Wyraża się ona w promulgowaniu odpowiednich przepisów, które powinny służyć pozyskiwaniu robotników na żniwo Pańskie. Troska o nowe powołania do szczególnej służby w Kościele znalazła swój wyraz w przepisach obu synodów katowickich. Analizując zagadnienie budzenia nowych powołań, ukazano zmianę norm. Obecnie instytucją odpowiedzialną za ich budzenie jest *Archidiecezjalna Rada Duszpasterstwa Powołań*. We wspomnianą troskę wpisuje się także ustanowione nowe święto Jezusa Chrystusa Najwyższego i Wiecznego Kapłana, a także organizowanie w parafiach jubileuszy kapłańskich, dzięki którym serca młodzieńców zapalone zostaną powołaniem do pójścia za Panem. Troska o nowe powołania skierowana jest przede wszystkim do duszpasterzy.

⁹⁶⁹ Z. Janczewski, *Chorych namaszczenie...*, s. 425.

W uchwałach synodów katowickich zamieszczone zostały normy prawa, stanowiące bezpośrednio o drodze formacji kandydatów do święceń. Należy przypomnieć, że droga kandydatów do święceń ma wiele etapów. Prawo lokalne z 1975 roku stanowiło o trzech wymiarach przygotowania do święceń, obecnie w myśl uszczegółowionych uchwał z 2016 roku, droga do święceń opiera się już na czterech filarach, a mianowicie: formacji ludzkiej, duchowej, intelektualnej, pastoralnej.

Zmiana przepisów nastąpiła także w kwestii stażu katechetycznego kleryków. Obecnie realizowany jest on w szkołach, w ramach lekcji religii. Ewolucja nastąpiła również w zakresie stażu pracy fizycznej, który – zgodnie z obowiązującymi uchwałami synodalnymi – zastąpiony został wakacyjną posługą kleryków na różnych płaszczyznach (archidiecezjalnej, parafialnej).

Przyjmujący święcenia diakonatu staje się osobą duchowną. Ustawodawca stanowi o czynnościach, które mocą otrzymanych święceń wypełniają diakoni. Dlatego w prawie partykularnym Kościoła katowickiego zamieszczono normy, określające posługę wspomnianych duchownych. Obecnie nie asystują oni przy zawieraniu kanonicznego małżeństwa, zaś proboszcz parafii stażowej – do której są oni posłani w ramach formacji seminaryjnej – zobowiązany został do ukazania diakonowi duchowości kapłana diecezjalnego i towarzyszenia w doświadczeniu duszpasterskim. W odniesieniu zatem do prawa lokalnego z 1975 roku nastąpiła pewna modyfikacja przepisów.

Oprócz formacji seminaryjnej, bardzo istotne w życiu duchownych jest permanentne kształtowanie powołania. Analiza uchwał ukazuje również ewolucję norm w tej kwestii. Prezbiterzy mocą uchwał pierwszego synodu zobowiązani zostali do podjęcia studiów podyplomowych, które realizowane są obecnie w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Uszczegółowienie norm nastąpiło również w zapoczątkowanych przez synod z 1975 roku konferencjach rejonowych, które rozszerzone zostały obecnie o jednodniowe sesje formacyjne, udział we Mszy św. krzyżma oraz doroczną pielgrzymkę kapłanów. Ponadto, badania wykazały modyfikację przepisów w wymiarze indywidualnym formacji stałej, gdyż duchowni powinni obecnie

studiować dokumenty Kościoła, pogłębiać wspólnotę z rocznikiem święceń, a także korzystać z domowych kaplic urządzanych na probostwach.

Do trzeciej grupy sakramentów należy także małżeństwo. W pracy doktorskiej ukazano wspólnie podjęte przez oba synody kwestie, w których nastąpiła wyraźna modyfikacja norm prawa partykularnego. Ewolucja przepisów dokonała się na wszystkich etapach formacji do małżeństwa. Pierwszym jest przygotowanie dalsze, które obecnie należy rozpocząć już w dzieciństwie i kontynuować na płaszczyźnie szkolnej oraz katechetycznej. Zmiana norm prawa partykularnego nastąpiła w kwestii bliższego przygotowania do małżeństwa. Zgodnie z uchwałami z 2016 roku stanowi je odtąd dwadzieścia pięć spotkań formacyjnych, względnie z uzasadnionej przyczyny pięć, które odbywają się w parafii, zaś w ich realizacji pomagają osoby świeckie. Ostatni – bardzo ważny etap – stanowi przygotowanie bezpośrednie do omawianego sakramentu. Tutaj normy zostały uszczegółowione, gdyż synod z 1975 roku stanowił o dwóch spotkaniach narzeczonych w poradni życia małżeńskiego, zaś obecnie, zgodnie z prawem partykularnym z 2016 roku, należy odbyć trzy takie spotkania.

Oprócz kwestii przygotowania do ostatniego z sakramentów w służbie komunii, synody katowickie podjęły inne wspólne zagadnienia. Jednym z nich jest duszpasterstwo rodzin. Przepisy uległy modyfikacji, gdyż synod z 2016 roku stanowi o wymiarze archidiecezjalnym duszpasterstwa, który wyraża się w przeżywaniu przez małżonków ich jubileuszy, a także udziale w edycjach Metropolitalnego Święta Rodziny. W kolejnej wspólnie podjętej kwestii – troski o związki niesakramentalne – analizy przepisów prawa partykularnego Kościoła katowickiego wykazały ich uszczegółowienie, gdyż obecnie duszpasterze powinni również towarzyszyć małżeństwom bezdzietnym oraz tym, które znajdują się w innych trudnych sytuacjach.

Pierwsze z postawionych we wstępie dysertacji pytań, dotyczy wspólnie podjętych kwestii w uchwałach synodów katowickich i ewolucji przepisów z nimi związanych nie tylko w obrębie sakramentów, ale także sakramentaliów. Wspólnie podjętą przez oba synody kwestią stały się błogosławieństwa. W *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* wydano normy, związane z celebrowaniem

błogosławieństw: dzieci, małżonków, rodzin, a także pól na terenach rolniczych. Badania wykazały uszczegółowienie przepisów w *Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, ponieważ obecnie zaleca się częściej wykorzystywać *Obrzędy błogosławieństw*, a także błogosławić indywidualnych wiernych wtedy, kiedy sami o to proszą. Ponadto synody katowickie podjęły kwestię opracowania materiałów duszpasterskich, potrzebnych do sprawowania sakramentaliów. Synod z 1975 roku wydał normy, związane z opracowaniem *Agendy liturgicznej* oraz modlitewnika. Obecnie, zgodnie z prawem partykularnym z 2016 roku, *Archidiecezjalne Centrum Formacji Pastoralnej* przy współpracy z *Archidiecezjalną Komisją Liturgiczną* powinno opracować broszury, zawierające teksty błogosławieństw z obyczajami rodzinnymi – co pokazuje, iż przepisy zostały zmodyfikowane.

We wstępie niniejszej dysertacji postawione zostało również inne pytanie, dotyczące norm prawa partykularnego, które zostały promulgowane w *Uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej* – na ile są one dziś obowiązujące pod rządami *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 roku. Przeprowadzone analizy ukazały, iż w uchwałach z 1975 roku wydano normy regulujące posługę nadzwyczajnego szafarza bierzmowania. Ponadto podjęta została kwestia odnotowania faktu bierzmowania w stosownych księgach. W prawie powszechnym – w odniesieniu do wskazanych kwestii – nie nastąpiły poważne zmiany, stąd też w uchwałach z 2016 roku nie podjęto tych zagadnień. Poza tym, pierwszy synod katowicki zawierał normy regulujące binacje i trynacje, stypendia mszalne, koncelebrację Mszy św. Kwestia rozliczania stypendiów mszalnych do dzisiaj jest obowiązującą w kościele katowickim. W prawie synodalnym archidiecezji katowickiej z 2016 roku nie wydano norm dotyczących binacji i trynacji, a także koncelebracji Eucharystii, gdyż regulują je przepisy zawarte w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku oraz prawo liturgiczne, zamieszczone w *Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego*. Ponadto – jak wykazują badania – normy synodalne z 1975 roku określały jurysdykcję do spowiadania, organizację dnia chorego w parafii oraz przechowywanie oleju chorych poza miejscem świętym. Drugi synod katowicki nie wydał norm

prawnych w tych trzech kwestiach. Dwie pierwsze określają obecnie przepisy zawarte w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 roku. Organizacja w parafii Światowego Dnia Chorego została z kolei wprowadzona przez papieża Jana Pawła II, który rozpowszechnił tę praktykę w 1993 roku.

W kwestii sakramentaliów normy synodalne z 1975 roku dotyczyły sprawowania poświęceń, co uległo modyfikacji w obowiązujących obrzędach liturgicznych.

Analiza przepisów prawa partykularnego z 2016 roku ukazała, iż II Synod Archidiecezji Katowickiej wprowadził wiele nowych, cennych inicjatyw. Ustawy regulują wybór świadka bierzmowania, którym powinien zostać jeden z rodziców chrzestnych kandydata. Mocą nowych przepisów wprowadzony został *wolontariat młodzieży* w przygotowaniu do omawianego sakramentu, a także *katecheza mistagogiczna*. Postanowiono także, iż właściwym miejscem przystępowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego jest parafia zamieszkania kandydata. Ponadto prawo partykularne stanowi o formie przygotowania dzieci do pierwszej spowiedzi, zachęca się także do organizacji w domu rodzinnym dziecka wieczoru dziękczynienia za przystąpienie do omawianego sakramentu. W obowiązujących uchwałach synodalnych zaleca się do celebrowania obrzędu pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią. Normy z 2016 roku określają posługę kapelana szpitalnego, regulują okres propedeutyczny przed rozpoczęciem formacji seminaryjnej kandydatów do święceń, zawierają przepisy dotyczące diakonatu stałego. Prawo partykularne archidiecezji katowickiej stanowi również o nadzwyczajnych formach przygotowania do małżeństwa.

Kończąc niniejszą dysertację trzeba wyakcentować, że w uchwałach synodów katowickich nastąpiła ewolucja norm dotyczących posługi uświęcania. Natomiast II Synod Archidiecezji Katowickiej można uznać za synod o charakterze duszpastersko-prawnym, a więc zawierającym nie tylko omówienie problemów i kwestii pastoralnych, ale również konkretne ich rozwiązania o charakterze kanonicznym⁹⁷⁰.

⁹⁷⁰ Tenże, *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej...*, s. 54-55.

BIBLIOGRAFIA:

ŹRÓDŁA:

1. Prawo powszechne

Benedictus XVI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Porta fidei*, AAS 103 (2011), s. 723-734; tekst polski: Benedykt XVI, List apostolski *Porta fidei*, Poznań 2012.

Benedictus XVI, Motu proprio *Omnium in mentem*, AAS 102 (2010), s. 8-10.

Catechismus Catholicae Ecclesia, Liber Editrice Vaticana 1997; tekst polski w: *Katechizm Kościoła Katolickiego. II wydanie poprawione*, Pallottinum 2002.

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

Codeks Iuris Canonici, Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus, Libreria Editrice Vaticana 1989.

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Typis Polyglottis Vaticanis 1917.

Congregatio pro Clericis, Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium *Diaconatus originem*, AAS 90 (1998), s. 879-927.

Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio De synodis dioecesanis agendis*, AAS 89 (1997), s. 706-721; tekst polski: *Instrukcja o synodach diecezjalnych*, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł 2*, (tłum.: Romanko M., Romanko A.), red. Sitarz M., Romanko A., Wasilewicz U., Zajac P., Lublin 2013, s. 516-557.

Constitutio de Sacra Liturgia *Sacrosanctum concilium*, AAS 56 (1964), s. 97-138; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* (4.12.1963), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. Przybył M., Poznań 2002, s. 40-70.

Constitutio Dogmatica de Divina Revelatione *Dei Verbum*, AAS 58 (1966), s. 817-864; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym Dei verbum* (18.11.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. Przybył M., Poznań 2002, s. 350-363.

Constitutio Dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, AAS 57 (1965), s. 5-71; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (21.12.1964), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. Przybył M., Poznań 2002, s. 105-170.

Constitutio Pastoralis de Ecclesia in Mundo Huius Temproris *Gaudium et spes*, AAS 58 (1966), s. 1025-1120; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. Przybył M., Poznań 2002, s. 537-620.

Decretum de apostolatu laicanorum *Apostolicam actuositatem*, AAS 58 (1966), s. 837-864; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o apostolstwie świeckich Apostolicam actuositatem* (18.11.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. Przybył M., Poznań 2002, s. 379-405.

Decretum de Institutione Sacerdotali *Optatam totius*, AAS 58 (1966), s. 713-727; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o formacji kapłańskiej Optatam totius* (28.10.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. Przybył M., Poznań 2002, s. 286-300.

Decretum de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus*, AAS 58 (1966), s. 673-701; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele Christus Dominus* (28.10.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. Przybył M., Poznań 2002, s. 232-254.

Decretum de Presbyterorum Ministerio et Vita *Presbyterorum ordinis*, AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o posłudze i życiu kapłanów Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, red. Przybył M., Poznań 2002, s. 487-517.

Dekret Kongregacji Rytów zezwalający kapłanom podróżującym na zabieranie ze sobą olejów św., Wiadomości Diecezjalne 33 (1965), nr 5-6-7, s. 117.

Directorium de pastorali ministerio Episcoporum, 22.02.1973, AAS 65 (1973), s. 151-152.

Instrukcja *Redemptionis sacramentum. O tym, co należy zachowywać, a czego unikać w związku z Najświętszą Eucharystią*, Poznań 2004.

Instrukcja Świętej Kongregacji Kultu Bożego w sprawie rozszerzonej możliwości przyjmowania Komunii św. pod dwiema postaciami, Wiadomości Diecezjalne, 39 (1971) nr 8-9, s. 117-119.

Ioannes Paulus II, Adhortatio apostolica *Familiaris consortio*, AAS 74 (1982), s. 81-191; tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Wrocław 2000.

Ioannes Paulus II, Adhortatio apostolica postsynodalis *Pastores dabo vobis*, AAS 84 (1995), s. 657-804; tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, Wrocław 1995.

Ioannes Paulus II, Adhortatio apostolica *Reconciliatio et paenitentia*, AAS 77 (1985), s. 185-275; tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, Wrocław 1999.

Ioannes Paulus II, Epistula apostolica *Salvifici doloris*, AAS 76 (1984), s. 201-250; tekst polski: Jan Paweł II, List apostolski *Salvifici doloris*, Wrocław 2001.

Ioannes Paulus II, Epistula apostolica *Totus Tuus Poloniae populus*. Romae, 25.03.1992, AAS 84 (1992), s. 1097-1112.

Ioannes Paulus II, Litterae apostolicae motu proprio datae *Misericordia Dei*, AAS 94 (2002), s. 452-459; tekst polski: Jan Paweł II, Motu proprio *Misericordia Dei*, Wrocław 2003.

Ioannes Paulus II, Litterae encyclicae *Ecclesia de Eucharistia*, AAS 95 (2003), s. 433-484; tekst polski: Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, Kraków 2003.

Ioannes Paulus II, Litterae encyclicae *Redemptor hominis*, AAS 71 (1979), s. 257-324; tekst polski: Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, Wrocław 1994.

Ioannes Paulus II, *Sacrae disciplinae leges*, w: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984, s. 7-17.

Jan Paweł II, *List ustanawiający Światowy Dzień Chorego*, w: *Jan Paweł II i Cierpienie*, Gorle 1996, s. 141-144.

Kongregacja Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae Imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, w: *Ustrój Hierarchiczny Kościoła. Wybór Źródeł*, red. Sitarz M., Kacprzyk W., Lublin 2006, s. 403-516.

Kongregacja ds. Biskupów, Dyrektorium *Apostolorum Successores* o pasterskiej posłudze biskupów, w: *Ustrój Hierarchiczny Kościoła. Wybór Źródeł*, red. Sitarz M., Kacprzyk W., Lublin 2006, s. 517-711.

Paulus VI, Constitutio apostolicae *Divinae consortium naturae*, AAS 63 (1971), s. 657-664.

Paulus VI, Constitutio apostolicae *Pontificalis Romani*, AAS 60 (1968), s. 396-373.

Paulus VI, Constitutio apostolicae *Sacram unctionem infirmorum*, AAS 65 (1973), s. 5-9.

Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ad pascendum*, AAS 64 (1972), s. 534-540.

Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ecclesiae Sanctae*, AAS 58 (1966), s. 757-787.

Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Firma in traditione*, AAS 66 (1974), s. 308.

Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ministeria quaedam*, quibus disciplina circa Primam Tonsuram, Ordines Minorem et Subdiaconatum in Ecclesia Latina innovator, AAS 64 (1972), s. 529-534.

Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Pastorale munus quibus facultates et privilegia quaedam episcopus conceduntur*, AAS 56 (1964), s. 5-12.

Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Sacrum diaconatus ordinem*, AAS 59 (1967), s. 697-704.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, Poznań 2000.

Pius X, Decretum *Quam singulari*, AAS 2 (1910), s. 577-583.

Pius XI, Constitutio apostolicae. IV Ditionis Polonicae de nova dioecesium latini ritus circumscriptione *Vixdum Poloniae unitas*, AAS 17 (1925), s. 513-528.

Pius XI, *Konstytucja Apostolska*, Wiadomości Diecezjalne, 9 nr 4, poz. 64, s. 87-97.

*Pontificale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II
Instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Confirmationis,
Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1973.*

Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis, AAS 62 (1970), s. 181-321.

*Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II
instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo initiationis
christianae adultorum, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1972,
reimpressio emendata 1974.*

*Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II
instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Unctionis
Infirmorum eorumque pastoralis curae, Editio typica, Typis Polyglottis
Vaticanis 1972.*

*Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II
instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Poenitentiae,
Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1974; tekst polski w: *Obrzędy
pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1996.*

Sacra Congregatio de Disciplina Sacramentorum, *Decretum Spiritus Sancti
munera*, AAS 38 (1946), s. 349-358.

Sacra Congregatio de Disciplina Sacramentorum, Sacra Congregatio pro Clericis,
*Declaratio de praemittendo sacramento Poenitentiae prima puerum
Communioni*, AAS 65 (1973), s. 410.

Sacra Congregatio de Propaganda Fide, *Decretum Post latum*, AAS 40 (1948),
s. 41.

Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, *Instructio de baptismo parvulorum*
„*Pastoralis actio*”, AAS 72 (1980), s. 1137-1156.

2. Prawo partykularne

II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań 2001.

II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze, Wiadomości
Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 1-235.

Adamski S., *Dekret w sprawie jurysdykcji udzielonej kapłanom archidiecezji
krakowskiej na terenie diecezji katowickiej*, Wiadomości Diecezjalne,
29 (1961) nr 9-10, s. 179.

Adamski S., *Władze spowiedników przy słuchaniu spowiedzi św. jubileuszowej*,
Wiadomości Diecezjalne, 9 nr 4, poz. 67, s. 108-109.

Agenda liturgiczna, Katowice 2005.

Bednorz H., *Dekret z 10 grudnia 1973 roku, w sprawie pogłębienia formacji
intelektualnej młodszych roczników kapłańskich*, w: *Wiara, modlitwa
i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*,
Katowice – Rzym 1976, s. 135-136.

Dokumenty Duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski, 1966-1993, Lublin
1994.

Formularz do zgłoszenia chrztu dziecka, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, s. 89-90.

Instrukcja dotycząca postawy wiernych w czasie Mszy św., w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, s. 87-88.

Kalendarium prac II Synodu Archidiecezji Katowickiej, w: *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 153.

Komisja Episkopatu Polski do spraw Rodzin, *Zadania pracowników duszpasterstwa rodzin*, „Sprawy Rodziny” 1985, nr 2, s. 13-34.

Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadpodstawowych*, Warszawa 2001.

Komunia Święta i Kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą św. dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1985.

Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Warszawa 2003.

Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu św. dzieciom*, Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej, 33 (1978) nr 5-6, s. 98-101.

Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom*, nr 11, Wiadomości Archidiecezjalne 75 (2007), s. 1282-1286.

List Biskupa Katowickiego i Biskupów Pomocniczych do duchowieństwa diecezji,
w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu*
Diecezji Katowickiej, Katowice – Rzym 1976, s. 167-168.

Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice
2006.

Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich. t. 1-2,
Katowice 2004.

Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów
diecezji polskich, Katowice 1988.

Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich,
Katowice 2014.

Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 2002.

Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego, Poznań 2004.

Orędownik Diecezji Chełmińskiej, Pelplin 7-9 (1970), s. 192-193.

Pismo ks. Remigiusza Sobańskiego do bp. Herberta Bednorza z dnia 7 lutego 1971
roku, w: *Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe,*
Synod diecezjalny, t. 1 (1970-1973), s. 6-8.

Pismo wikariusza generalnego Karola Wojtyły w sprawie jurysdykcji udzielonej
kapłanom diecezji katowickiej na terenie archidiecezji krakowskiej,
Wiadomości Diecezjalne, 29 (1961) nr 9-10, s. 179.

Przygotowanie do kapłaństwa w diecezji katowickiej, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, s. 97-109.

Regimen Dioecesis, vol. 3, sygn. VA I 3427, pismo z dnia 1 lutego 1955 roku.

Regulamin II Synodu Archidiecezji Katowickiej, *Wiadomości Archidiecezjalne*, 80 (2012), nr 11, s. 663-671.

Regulamin diecezjalnego duszpasterstwa służby liturgicznej, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, s. 85-87.

Rezerwacje i absolucje w diecezji katowickiej, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976, s. 90.

Rozporządzenie wykonawcze w sprawie udzielania sakramentu bierzmowania, *Wiadomości Diecezjalne* (1947) nr 2, poz. 27, s. 50.

Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo, Katowice 2004.

Skarbiec modlitw i pieśni, Katowice 1997.

Skworc W., *Aby dać świadectwo prawdzie*, Homilia Arcybiskupa Katowickiego na Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata i rozpoczęcie II Synodu w Archidiecezji Katowickiej 25.11.2012, *Wiadomości Archidiecezjalne*, 80 (2012) nr 11, poz. 189, s. 658-662.

Skworc W., *Dekret Arcybiskupa Katowickiego zwołujący synod*, *Wiadomości Archidiecezjalne*, 80 (2012), nr 11, poz. 188, s. 657.

Skworc W., *Dekret o udzieleniu spowiednikom władzy delegowanej rozgrzeszania od cenzur wiążących mocą samego prawa*, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 3-4.

Skworc W., *List jedności do Ojca Świętego Benedykta XVI z okazji inauguracji synodu*, Wiadomości Archidiecezjalne, 80 (2012) nr 11, poz. 190, s. 662-663.

Skworc W., *Wnosić wszędzie prawdę ewangeliczną i przykład życia z wiary*, List pasterski Arcybiskupa Katowickiego na Uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata i rozpoczęcie II Synodu w Archidiecezji Katowickiej – 25.11.2012, Wiadomości Archidiecezjalne, 80 (2012) nr 11, poz. 187, s. 651-655.

Skworc W., *Wprowadzenie do Uchwał II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, w: *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 7-10.

Sprawozdanie o udzielaniu s. bierzmowania chorym, Wiadomości Diecezjalne (1957) nr 9-10, poz. 48, s. 138.

Status diakona stałego w archidiecezji katowickiej, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 70-72.

Status kapelana szpitalnego w archidiecezji katowickiej, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze*, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 72-75.

Statut Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze, Wiadomości Archidiecezjalne*, 84 (2016) Suplement, s. 56-70.

Tymczasowa instrukcja dotycząca Mszy dla dzieci, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice – Rzym 1976 s. 88-89.

Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej, Katowice – Rzym 1976.

Wskazania dotyczące posługi nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej w archidiecezji katowickiej, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze, Wiadomości Archidiecezjalne*, 84 (2016) Suplement, s. 102-105.

Wskazania dotyczące przygotowania do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego w archidiecezji katowickiej, w: *II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze, Wiadomości Archidiecezjalne*, 84 (2016) Suplement, s. 106-115.

Wskazówki odnoszące się do bierzmowania, *Wiadomości Diecezjalne*, 7 (1932) nr 5, poz. 65, s. 193-197.

Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej, Katowice 2016.

Wytyczne dotyczące formacji, życia i posługi diakonów stałych, AKEP, 1998, nr 1 (10) 2005, s. 56-71.

Zarządzenie Konferencji Biskupów Polskich w sprawie pewnych szczegółów obrzędów Mszy św., które zostały zlecone Konferencjom Biskupim do zadecydowania, Wiadomości Diecezjalne 39 (1971) nr 8-9, s. 131-134.

Zarządzenie o wprowadzeniu okresu propedeutycznego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, w: II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 157-160.

Zarządzenie w sprawie formacji stałej presbiterów archidiecezji katowickiej, w: II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 161-165.

Zasady duszpasterstwa rodzin w archidiecezji katowickiej, w: II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 175-194.

Zasady stażu duszpasterskiego diakonów archidiecezji katowickiej, w: II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 194-198.

Zasady życia seminaryjnego Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, w: II Synod Archidiecezji Katowickiej, Akty wykonawcze, Wiadomości Archidiecezjalne, 84 (2016) Suplement, s. 200-207.

LITERATURA:

Adamczyk J., *Księgi parafialne w świetle obowiązujących przepisów*, Wrocławski Przegląd Teologiczny. Historia Kościoła i prawo kanoniczne, 24 (2016) nr 2, s. 167-184.

Adamczyk J., *Pozycja prawna diakona permanentnego w świetle Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych*, Roczniki Nauk Prawnych, t. XVII, nr 2 (2007), s. 153-176.

Arietta J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano 1997.

Arietta J. I., *The Diocesan Synod*, w: *Code of canon law annotated*, red. Caparros E., Aubé H., Montréal 2004, s. 386-390.

Arietta J. I., *Synod diecezjalny*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. Majer P., Kraków 2011, s. 403-408.

Arx W., *Die gemeinsame Feier der Krankensalbung*, w: red. Klökener M., Glade W., *Die Feier der Sakramente in der Gemeinde*, Kevelaer 1986, s. 253-267.

Augustyn M., *Geneza i rozwój soborowej idei liturgii*, Kraków 2007.

Bączkiewicz F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa. t. 2*, Opole 1958.

Bączkiewicz F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa. t. 3*, Opole 1958.

- Beal J. P., *Marriage*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. Beal J. P., Cordien J. A., Green T. J., New York 2000, s. 1234-1399.
- Bednorz H., *Pierwszy Synod Diecezji Katowickiej*, Kraków 1997.
- Blaza M., Kowalczyk D., *Traktat o sakramentach*, w: *Dogmatyka*, red. Adamiak E., Czaja A., Majewski J., Warszawa 2007, t. 5, s. 215-249.
- Borek D., *Consensus in dilecto*, Warszawa 2014.
- Borek D., *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary. Normy materialne i proceduralne*, Tarnów 2019.
- Borras A., Pottier B., *La grazia del diaconato. Questioni attuali a proposito del diaconato latino*, Assisi 2005.
- Borucki J., *Znaczenie synodu diecezjalnego w życiu diecezji. Refleksje pastoralno-kanoniczne*, Homo Dei 75 (2005) nr 2, s. 63-75.
- Buchta R., *Mistagogia w polskiej refleksji i praktyce katechetyczno-duszpasterskiej po II Soborze Watykańskim*, Katowice 2017.
- Calapaj Burlini A., *I padronato oggi. Elementi per una valutazione nella luce della storia*, Rivista Liturgica 91 (2004), s. 123-129.
- Capello F. M., *Tractatus canonico moralis de sacramentis iuxta codicem iuris canonici, De penitentia*, t. 2, Roma 1944.
- Cenalmor D., *Obligaciones y derechos de los fieles, can. 214*, w: *Comentario exegeticoal Código de Derecho Canónico*, t. 2, Pamplona 1996.

- Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico – pastorale*, t. 2. Ed. 2 accresciuta e aggiornata, Roma 1996.
- Cisowski M., *Biskup jako głosiciel Ewangelii, nauczyciel wiary i pierwszy katecheta w diecezji w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła*, Kieleckie Studia Teologiczne 2 (2003), s. 319-331.
- Colaboradores, *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada*, ed. 11 revisada, Madrid 1992.
- Collin L., *La confermazione. Elementi per un possibile itinerario a partire dal dono dello Spirito Santo*, Rivista Liturgica 79 (1992), s. 169-187.
- Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, red. Jone H., Paderborn 1954.
- Cordien J. A., Green T. J., Heintschel D. E., *The Code of Canon Law. A tekst and commentary*, London 1985.
- Corecco E., *Ius et communio. Scritti di diritto canonico, I*, Lugano 1997, s. 336-337.
- Cuva A., *Assemblea*, w: *Liturgia*, red. Sartore D., Triacca A. M., Cibien C., Milano 2001, s. 158-171.
- Czaja A., *Traktat o Kościele*, w: *Dogmatyka*, red. Adamiak E., Czaja A., Majewski J., t. 2, Warszawa 2006, s. 291-540.
- Czaja A. M., *Geneza i znaczenie posługi chrzestnych w ujęciu liturgiczno-kanonicznym*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 70 (2017) nr 3, s. 259-277.

- Domaszk A., *Słowo wstępne. w: 30 lat od promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego. Doświadczenia Kościoła katolickiego w Polsce*, red. Domaszk A., Warszawa 2014, s. 7-8.
- Donovan W. T., *The Sacrament of Service: Understanding Diaconal Spirituality*, New York 2000.
- D'Ostilio F., *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011.
- D'Ostilio F., *Prontuario del Codice Di Diritto Canonico*, Ristampa 2013.
- Drożdż A., *Człowiek człowiekowi. Teologia moralna szczegółowa. Część II*, Tarnów 2001.
- Dudziak J., *Synod diecezjalny (organizacja i zadania)*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym*, red. Krukowski J., Rozkrut T., Tarnów 2004, s. 33-60.
- Dullak K., *Synod instrumentem prawnym biskupa*, w: *Biskupi. Wybrane elementy kanonicznej ekspresji osoby biskupa*, red. Sobczak A., Poznań 2001, s. 39-119.
- Durak A., *Historyczno-teologiczne aspekty błogosławieństw*, *Seminare* (1995), nr 11, s. 21-36.
- Dyduch J., *Księga II, Lud Boży*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Krukowski J., t. II/1, Poznań 2005, s. 42-55.
- Dyduch J., *Rola stałych lektorów, akolitów i diakonów w służbie wspólnocie Kościoła*, *Prawo Kanoniczne* 59 (2016) nr 1, s. 3-17.

Dyduch J., *Synod diecezjalny – narzędziem odnowy Kościoła partykularnego*, Prawo Kanoniczne 40 (1997) nr 3-4, s. 23-35.

Dziekoński S., *Katecheza wprowadzająca dziecko w sakramenty pokuty i Eucharystii w świetle posoborowych dokumentów Kościoła*, Studia Pastoralne 2007, nr 3, s. 116-132.

Falsini R., *I Modi della presenza di Cristo nella liturgia*, w: *Nel rinnovamento liturgico il passaggio delli Spirito*, red. Mazza E., Compagnoni G. M., Roma 2001, s. 429-435.

Feliciani G., *Il popolo di Dio*, Bologna 1991.

Gajda P. M., *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Tarnów 2005.

Gajda P. M., *Sankcje karne w Kościele w świetle Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień*, Tarnów 2008.

Ganne P., *La route vers la vie. Péché, pardon et communion des saints*, Québec 2006.

Garrido J., *Proceso humano y gracia de Dios*, Santander 1996.

Geisinger R. J., *Orders*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. Beal J. P., Cordien J. A., Green T. J., New York 2000, s. 1193-1233.

Ghirlanda G., *De Ecclesiae munere sanctificandi, De ordine*, Romae 1983.

Grabowski I., *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu*, Lwów 1927.

Góralski W., *Charakterystyka i ocena II Polskiego Synodu Plenarnego i Współczesnych synodów diecezjalnych w Polsce*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. Krukowski J., Sitarz M., Pastwa A., Lublin 2015, s. 22-51.

Góralski W., *Ecclesia semper reformanda. W nurcie synodów polskich – wczoraj i dziś*, w: *Oddanie i wytrwałość. Recepcja II Polskiego Synodu Plenarnego*, red. Góralski W., Seweryniak H., Warszawa 2004, s. 41-70.

Góralski W., *Nowe przepisy w dziedzinie stypendiów mszalnych*, *Prawo Kanoniczne* 18 (1975) nr 3-4, s. 123-130.

Góralski W., *Synod diecezjalny*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. Kamiński R., Przygoda W., Fiałkowski M., Lublin 2006.

Góralski W., Wiśniewski P., *Sprawowanie sakramentu namaszczenia chorych w uchwałach synodów polskich po Soborze Watykańskim II*, *Prawo Kanoniczne* 41 (1998) nr 1-2, s. 93-113.

Górecki E., *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Krukowski J., t. III/2, Poznań 2011, s. 83-140.

Górka M., *De natura della „facultas ad confesiones excipiendas”*, Roma 1992.

Gręźlikowski J., *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Włocławek 2000.

Guardini R., *Formazione liturgica*, Milano 1988.

- Hajduk R., *Trzy czy cztery podstawowe funkcje Kościoła?: pastoralnoteologiczny spór o koinonię*, *Studia Elbląskie*, 14 (2013), s. 97-114.
- Hart K. T., *Baptism*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. Beal J. P., Cordien J. A., Green T. J., New York 2000, s. 1033-1065.
- Hart K. T., *The Sacrament of Confirmation*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. Beal J. P., Cordien J. A., Green T. J., New York 2000, s. 1065-1094.
- Historia *Apostolstwa chorych*, <http://www.currenda.diecezja.tarnow.pl/archiwum/2004/04-1/art.-25.php> (dostęp 18.03.2018 r.).
- Homilia*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność. 2000 lat nadziei*, red. Witczyk H., Kielce 2000, s. 243.
- Huels J. M., *Liturgy and Law. Liturgical Law in the System of Roman Catholic Canon Law*, Montreal 2006.
- Huels J. M., *The Most Holy Eucharist*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. Beal J. P., Cordien J. A., Green T. J., New York 2000, s. 1095-1137.
- Jakubiak T., *Zdatność do przyjęcia urzędu chrzestnego w Kościele łacińskim*, *Prawo Kanoniczne* 60 (2017) nr 2, s. 53-69.
- Janczewski Z., *Binacja i trynacja Mszy Świętej w koncelebrze w świetle prawa kanonicznego i liturgicznego*, *Roczniki Nauk Prawnych* 16 (2006) nr 1, s. 285-300.

Janczewski Z., *Chorych namaszczenie*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. Sitarz M., Lublin 2019, s. 419-428.

Janczewski Z., *Dopuszczanie do chrztu niemowląt w aspekcie odpowiedzialności za Kościół*, *Annales Canonici*, 2 (2006), s. 113-132.

Janczewski Z., *Ewolucja przepisów dotyczących wieku przyjmującego bierzmowanie i ich uzasadnianie*, *Studia Płockie* 27 (1999), s. 173-180.

Janczewski Z., *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom z 2007 r. jako forma realizacji postanowień Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, *Prawo Kanoniczne* 52 (2009) nr 1-2, s. 139-153.

Janczewski Z., *Prawodawstwo Konferencji Episkopatu Polski i Prymasów w zakresie sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego*, *Prawo Kanoniczne* 40 (1997) nr 3-4, s. 125-202.

Janczewski Z., *Przyjmujący sakrament namaszczenia chorych*, *Prawo Kanoniczne* 55 (2012) nr 4, s. 40-56.

Janczewski Z., *Przystępowanie do sakramentu pokuty a przyjęcie Eucharystii według prawa kanonicznego*, *Prawo Kanoniczne* 60 (2017) nr 1, s. 78-95.

Janczewski Z., *Sakramenty w Uchwałach II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, *Prawo Kanoniczne* 60 (2017) nr 3, s. 32-55.

Janczewski Z., *Sprawowanie Eucharystii poza miejscem świętym*, *Prawo Kanoniczne* 52 (2009) nr 3-4, s. 287-302.

- Janczewski Z., *Upoważnienie do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania*, w: *Wiadomości Diecezjalne*, 57 (1989) nr 10, s. 391-398.
- Janczewski Z., *Uprawnienia Konferencji Biskupów w zakresie prawa o sakramentach św.*, *Prawo Kanoniczne* 40 (1997) nr 1-2, s. 103-113.
- Janczewski Z., *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004.
- Janczewski Z., *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, Warszawa 2011.
- Janczewski Z., *Wiara jako zasadniczy warunek przyjęcia sakramentu chrztu*, *Prawo Kanoniczne* 56 (2013) nr 2, s. 41-61.
- Janczewski Z., *Zadanie uświęcania – sprawowanie sakramentów (z wyjątkiem małżeństwa)*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. Krukowski J., Sitarz M., Pastwa A., Lublin 2015, s. 239-260.
- Jougan A., *Słownik kościelny łacińsko – polski*, Sandomierz, 2013.
- Kamiński J., *Zadania duszpasterstwa rodzin*, *Roczniki Pastoralno – Katechetyczne*, Tom 4 (59) 2012, s. 81-92.
- Kania J., *Binacja i trynacja w prawie (Archi)diecezji Katowickiej*, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 2009, t. 42, z. 2, s. 195-210.
- Kantor R., *Dążenie do doskonałości – podstawowym wymogiem kanonicznym kapłanów*, *Teologia Praktyczna*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny, t. 11, 2010, s. 95-108.

- Keller P. J., *The Sacraments of healing. Penance and Anointing of the Sick*, New York 2010.
- Kodzia J., *Prawo do sakramentu chrztu według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, *Colloquia Theologica*, 2 (2012), s. 93-108.
- Kołodziej M., *Zgromadzenie liturgiczne jako rzeczywistość teologiczno-kanoniczna w ministerialnym posługiwaniu Kościoła*, Wrocław 2012.
- Konecki K., *Błogosławieństwa w praktyce duszpasterskiej*, *Ateneum Kapłańskie* 152 (2008) z. 3, s. 457-466.
- Kopeć J., *Błogosławieństwa w polskiej tradycji religijnej*, *Seminare* (1997) nr 13, s. 23-50.
- Kozyra J., *Geneza Ewangelii*, Katowice 2004.
- Krajczyński J., *Prawo rodziny do opieki duszpasterskiej*, Płock 2007.
- Krakowiak C., *Namaszczenie chorych – sakrament uzdrowienia*, Lublin 2004.
- Krakowiak C., *Sakramentalia i błogosławieństwa w liturgii Kościoła*, Lublin 2015.
- Krakowiak C., *Życie sakramentalne chrześcijanina*, w: *Być chrześcijaninem*, red. Rusecki M., Lublin 2006, s. 480-540.

Kreiml J., *Die Firmung – ein entscheidender Schritt auf dem Weg ins mündige Christsein: das Sakrament der Beauftragung zur Mitarbeit an der Sendung der Kirche*, Klerusblatt 83 (2003), s. 112-116.

Krukowski J., Lempa F., *Księga VI, Sankcje w Kościele*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, t. 4, Lublin 1987, s. 113-280.

Krukowski J., *Księga II, Lud Boży*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Krukowski J., t. II/1, Poznań 2005, s. 55-174.

Krukowski J., *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Krukowski J., t. III/2, Poznań 2011, s. 140-181.

Krzyszowski Z., *Sakrament*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 2550-2551.

Krzywda J., *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Krukowski J., t. III/2, Poznań 2011, s. 15-81.

Krzywda J., *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, w: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych” zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Majer P., Kraków 2003, s. 7-22.

Kulbacki P., *Liturgia błogosławieństw w służbie rodziny*, *Roczniki Teologiczne* 61 (2014) z. 8, s. 57-77.

- Kulbacki P., *Liturgia w formacji człowieka ku wolności*, Lublin 2013.
- Kumor A., *Podmiot sakramentu namaszczenia chorych*, Kościół i Prawo 5 (18) 2016, nr 1, s. 161-179.
- Lameri A., *Il Sacramento della confermazione nel cammino dell'iniziazione cristiana: dalla problematica teologica alla questione pastorale*, Rivista Liturgica 87 (2000), s. 201-225.
- Lanza S., *Duszpasterstwo*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność. 2000 lat nadziei*, red. Witczyk H., Kielce 2000, s. 183.
- Lanza S., *Il vescovo e il progetto pastorale della diocesi*, Orientamenti Pastoralisti 53 (2005), s. 69-89.
- Libera P., *Prawno-organizacyjne aspekty utworzenia metropolii katowickiej*, w: *Metropolia katowicka – górnośląska. Dziedzictwo historii. Wyzwania wobec przyszłości*, red. Świątkiewicz W., Wycisło J., Katowice 1994, s. 22-29
- Majer P., *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Krukowski J., t. III/2, Poznań 2011, s. 369-427.
- Małczyński F., *Szafarz błogosławieństw*, Ruch Biblijny i Liturgiczny (1993) nr 2, s. 57-64.
- Marzoa Á., *Sakrament namaszczenia chorych*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 743-749.

Marcol A., *Pokuta i sakrament pokuty*, Opole 1992.

Marczewski M., *Diakonat stały w Polsce – szanse i zagrożenia*, Teologia praktyczna Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza – Wydział Teologiczny, t. 3 (2002), s. 275-285.

Mateja E., *Pastoralne aspekty sprawowania sakramentu namaszczenia chorych*, Liturgia Sacra 22 (2016), nr 2, s. 373-384.

Matrimort G. A., *L' Eglise en prière. Principes de la liturgie*, t. I, Paris 1983.

Mazurkiewicz D., *Szafarz sakramentu bierzmowania. Próba wykładni obowiązujących przepisów*, Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie 2012, nr 19, z. II, s. 99-113.

McCarthy J. J., *The „Diaconia” of Charity in the Permanent Diaconate: its Application to certain Clerical Offices as addressed in the „Directory for the Ministry and Life of Permanent Deacons”*, Romae 2000.

McManus F. R., *The Sacrament of Penance*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. Beal J. P., Cordien J. A., Green T. J., New York 2000, s. 1138-1178.

McManus F. R., *The Sacrament of the Anointing of the Sick*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. Beal J. P., Cordien J. A., Green T. J., New York 2000, s. 1179-1192.

Mąkosa P., *Terminologiczne podstawy katechezy mistagogicznej*, Roczniki Pastoralno-Katechetyczne, Tom 4 (59) 2012, s. 181-190.

Metropolia katowicka – górnośląska. Dziedzictwo historii. Wyzwania wobec przyszłości, red. Świątkiewicz W., Wycisło J., Katowice 1994.

Miczyński J. K., *Wiara kapłana i jego dojrzałość duchowa*, Roczniki Teologii Duchowości, Tom 4 (59) 2012, s. 45-59.

Mikołajczuk K., *Wtajemniczenie chrześcijańskie*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 3032-3033.

Misiaszek K., *Bierzmowanie – sakramentem dojrzałości czy sakramentem kształtowania dojrzałości?*, Studia Koszalińsko-Kołoברzeskie, 2017, nr 24, s. 257-264.

Misztal H., *Sytuacja prawna archiwum parafialnego*, Roczniki Nauk Prawnych, Tom XII, zeszyt 2 (2002), s. 87-102.

Myrcha M., *Prawo karne. t. 2*, Warszawa 1960.

Myszor J., *Historia Diecezji Katowickiej*, Katowice 1999.

Nadolski B., *Liturgika. t. 1. Liturgika fundamentalna*, Poznań 2014.

Nadolski B., *Liturgika. t. 3. Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*, Poznań 2012.

Nowak J., *Apostolski wymiar liturgii*, Poznań 1999.

Olechnik S., *Teologia moralna, t. 1. Dar, wezwanie, odpowiedź. Wprowadzenie i idea wiodąca*, Warszawa 1988.

- Olszar H., *Zespolenie modlitwy i pracy. 25 lat Metropolii Katowickiej, czyli Górnośląskiej*, Katowice 2017.
- Pastuszko M., *Kapłan szafarzem sakramentu pokuty*, Prawo Kanoniczne 31 (1988) nr 3-4, s. 59-74.
- Pastuszko M., *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997.
- Pastuszko M., *Prezbiter jako szafarz sakramentu bierzmowania*, Prawo Kanoniczne 25 (1982) nr 3-4, s. 107-166.
- Pastuszko M., *Sakrament bierzmowania (kanony 879 – 896)*, Kielce 2005.
- Pastuszko M., *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 2004.
- Pastuszko M., *Sakrament święceń (kanony 1008 – 1054)*, Kielce 2008.
- Pawluk T., *Bierzmowanie w świetle postanowień Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawa kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 20 (1977) nr 1-2, s. 177-193.
- Pawluk T., *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy, t. IV*, Olsztyn 2009.
- Pawluk T., *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie, t. II*, Olsztyn 2010.
- Pawluk T., *Prawo Kanoniczne Według Kodeksu Jana Pawła II, Zagadnienia wstępne i normy ogólne, t. I*, Olsztyn 2002.

- Perlasca A., *La figura e il ruolo dei padrini nei sacramenti dell'iniziazione cristiana*, w: *Quando si diventa Cristiani*, red. Trevisan G., Milano 2003, s. 321-344.
- Pierpaolo C., *La teologia della confermazione nel XX secolo*, w: *La cresima*, red. Carr E., Roma 2007, s. 177-203.
- Pighin B. F., *Diritto sacramentale*, Venezia 2006.
- Płatek J. S., *Sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania*, Częstochowa 1996.
- Polak M., *Pastoralna tożsamość prezbitera jako podstawa i cel seminaryjnej formacji pastoralnej*, *Teologia praktyczna*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział teologiczny, t. 18 (2017), s. 103-112.
- Puchała S., Maliccy T. E., *Narzeczeni czyli dziewięciospotkaniowe bezpośrednie przygotowanie do małżeństwa prowadzone metodą dialogową*, Katowice 2004.
- Pyżlak G., *Pracownicy duszpasterstwa rodzin i ich zadania*, *Studia nad Rodziną UKSW*, 2015 XIX nr 2 (37), s. 67-87.
- Radecki Ł., *Obowiązek powstrzymywania się od tego, co nie przystoi duchownym*, w: *Obowiązki i prawa duchownych w świetle Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Saj. M., Warszawa 2018, s. 275-292.
- Radecki Ł., *Obowiązek trwania we wspólnocie Kościoła*, w: *Obowiązki i prawa wiernych w świetle Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Saj. M., Warszawa 2017, s. 11-35.

- Rak R., *Eucharystia w nowym Kodeksie prawa kanonicznego*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 16 (1983), s. 129-155.
- Ratzinger J., *Principles of Catholic theology. Building Stones for a fundamental theology*, San Francisco 1989.
- Recchi S., *L'obbligo dei fedeli di promuovere la giustizia sociale (c. 222 § 2)*, *Quaderni di diritto ecclesiale*, 7 (1994) nr 4, s. 443-450.
- Ricón-Pérez T., *Sakrament pokuty*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. Majer P., edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 718-743.
- Riedel-Spangenberger I., *Sakrament. VII. Kirchenrechtlich*, w: *Lexikon für theologie und Kirche t. 8*, Sonderausgabe 2009, s. 1450.
- Robitaille L. A., *Pastoral Care and Those Things Which Must Precede the Celebration of Marriage*, w: *New Commentary on the Code Of Canon Law*, red. Beal J. P., Cordien J. A., Green T. J., New York 2000, s. 1261-1271.
- Rogala K., *Synod diecezjalny, jego historia, struktura i znaczenie w Kościele. (Refleksja kanoniczno-pastoralna)*, *Warszawskie Studia Pastoralne UKSW*, 10 (2015) nr 4 (29), s. 153-168.
- Rosso S., *Un popolodi sacerdoti. Saggio di liturgia fondamentale*, Roma 1999.
- Rozkrut T., *La natura teologico-giuridica del sinodo dioecesano*, Romae 1996.

Rozkrut T., *Nowa Instrukcja o synodach diecezjalnych*, Prawo Kanoniczne 42 (1999) nr 1-2, s. 145-156.

Rozkrut T., *Synod diecezjalny w historii i w życiu Kościoła*, Tarnowskie Studia Teologiczne 16 (1998), s. 101-118.

Rutkowski A., *Przygotowanie do sakramentu bierzmowania w życiu Kościoła partykularnego po II Soborze Watykańskim*, Studia Pelplińskie 2013, s. 223-234.

Rutkowski A., *Sakramenty i sakramentalia w życiu Kościoła partykularnego*, w: *Teologia i Człowiek*, 22 (2013) nr 2, s. 97-113.

Rybczyk J., *Projekt reformy prawa małżeńskiego*, Prawo Kanoniczne 20 (1977) nr 1-2, s. 201-211.

Rzeszowski W., *Formacja ludzka w przygotowaniu do kapłaństwa*, Roczniki Teologii Katolickiej, tom XVI/1, rok 2016, s. 39-47.

Saj M., *Woda święcona czy pobłogosławiona? Analiza prawno-liturgiczna*, Prawo Kanoniczne 59 (2016) nr 2, s. 59-72.

Sander S., *Das Amt des Diakons. Eine Handreichung*, Freiburg im Breisgau 2008.

Santori G., *Il Sacramento dell'ordine nel diritto della Chiesa*, Quaderini di diritto Ecclesiale 12 (1999), s. 229-253.

Schmaus M., *I sacramenti*, Torino 1966.

Selejdak R., *Formacja ludzka i intelektualna przyszłych kapłanów*, Studia Theologica Varsaviensia UKSW, 2/2013, s. 125-143.

- Sitarz M., *Księga II, Lud Boży*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Krukowski J., t. II/1, Poznań 2005, s. 333-344.
- Sitarz M., *Podstawowe zasady w sprawowaniu władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. Krukowski J., Sitarz M., Pastwa A., Lublin 2015, s. 93-117.
- Sitarz M., *Synod diecezjalny*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. Sitarz M., Lublin 2019, s. 2711-2714.
- Słowikowska A., *Szafarz nadzwyczajny*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 2728-2731.
- Sobański R., *Diecezja a wymagania nowego kodeksu. – Uwagi o prawodawstwie (Archi)diecezji Katowickiej 1983 – 1993*, *Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne* 27/28 (1994 – 95), s. 25-46.
- Sobański R., *Kościół – Prawo – Zbawienie*, Katowice 1979.
- Sobański R., *Księga I, Normy ogólne*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Krukowski J., t. I, Poznań 2003, s. 43-93, 160-296.
- Sobański R., *Miejsce i rola Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym*, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 5 (1972), s. 255-261.
- Sobański R., *Obecność chrześcijanina w świecie jako element struktur Kościoła*, *Chrześcijanin w świecie*, 56-57 (1977) nr 9, s. 120-125.
- Sobański R., *Wprowadzenie do Kodeksu prawa kanonicznego*, *Collectanea Theologica* 57 (1987) fasc. IV, s. 5-13.

- Sobański R., *Zaświadczenie o spowiedzi przedślubnej?*, Prawo Kanoniczne 37 (1994) nr 3-4, s. 259-266.
- Sobański R., Drozd A., *Źródła poznania katowickiego prawa diecezjalnego*, Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne 8 (1974), s. 25-28.
- Sołtyszewski S., *Uprawnienia i przywileje biskupów w świetle motu proprio Pawła VI „Pastorale munus”*, Prawo Kanoniczne 8 (1965) nr 3-4, s. 153-187.
- Suosa Costa A., *De synodo dioeciesana*, w: *Commento al Codice di diritto Canonico*, red. Pinto P. V., Città del Vaticano 2001, s. 273-276.
- Stawniak H., *Służebna rola przepisów prawno-liturgicznych*, Seminare 19/2003, s. 77-94.
- Stawniak H., *Wybrane funkcje szafarza sakramentu pokuty – aspekt prawny*, Seminare 24 (2007), s. 69-82.
- Stokłosa M., *Zwolnienie penitentów z kar kościelnych w zakresie wewnętrznym sakramentalnym*, Sympozjum, Rok XX 2016, nr 2 (31), s. 97-120.
- Syczewski T., *Obrzęd błogosławieństwa pól w prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, Roczniki Nauk Prawnych, 26 (2016) nr 1, s. 125-138.
- Syczewski T., *Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie według Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Roczniki Nauk Prawnych, Tom XV, nr 1 (2005), s. 365-380.
- Syryjczyk J., *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003.

Syryjczyk J., *Sakrament pokuty w karnym prawie kanonicznym*, w: red. Syryjczyk J., *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, Warszawa 1985, s. 279-289.

Sztafrowski E., *Instytucja synodu diecezjalnego przed Soborem Watykańskim Drugim*, Prawo Kanoniczne 31 (1988) nr 3-4, s. 21-33.

Sztafrowski E., *Kolegialność hierarchii kościelnej przed Soborem Watykańskim II*, Prawo Kanoniczne 16 (1973) nr 1-2, s. 17-44.

Sztafrowski E., *Odnowione przepisy prawnoliturgiczne sakramentu namaszczenia chorych*, Prawo Kanoniczne 19 (1976) nr 3-4, s. 65-80.

Sztafrowski E., *Podręcznik Prawa Kanonicznego, t. 3*, Warszawa 1986.

Sztafrowski E., *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa, t. 2*, Warszawa 1979.

Sztafrowski E., *Synod diecezjalny w doktrynie soborowej i jej wyraz w posoborowych synodach polskich*, Prawo Kanoniczne 30 (1987) nr 1-2, s. 61-75.

Szwagrzyk T., *Binacja w zarysie historyczno-prawnym*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 15 (1962), s. 101-112, 166-175.

Szymanek E., *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990.

Śmigielski W., *Diakonat stały w Polsce – eksperyment czy przywrócenie właściwego i trwałego stopnia hierarchicznego w Kościele?*, Roczniki pastoralno-katechetyczne, t. 3 (58) 2011, s. 349-362.

Śmigiel W., *Synod diecezjalny jako wyraz kolegalności Kościoła i szansa na ożywienie duszpasterstwa*, w: *Teologia Praktyczna*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny, t. 11, 2010, s. 199-210.

Świerzawski W. J., *Chrzest*, Sandomierz 2015.

Testa B., *Sakramenty Kościoła. t. 9*, Poznań 1998.

The Canon Law Society of Great Britain and Ireland in association with the Canadian Canon Law Society, *The Canon Law and Spirit. A practical guide to the Code of Canon Law*, London 1999.

Urbański S., *Rozwój świętości kapłana poprzez formację permanentną*, *Studia Elckie* 19 (2017), s. 543-555.

Wierzbicki P., *Znaczenie okresu propedeutycznego w formacji kandydatów do kapłaństwa*, *Kościół i Prawo*, 4 (17) 2015, s. 101-117.

Woestman W., *Sacraments Initiation, Penance, Anointing of the Sick. Commentary on Canons 840-1007*, Ottawa 1996.

Wollmann P., *Euch der Segnungen*, München 1975.

Wroceński J., *Kościół partykularny w perspektywie pokodeksowej*, w: *30 lat od promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Doświadczenia Kościoła katolickiego w Polsce*, red. Domaszk A., Warszawa 2014, s. 9-40.

Wroceński J., *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego*, Warszawa 1998.

Wójcik W., *Synod diecezjalny w nowym Kodeksie prawa kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 29 (1986) nr 1-2, s. 93-131.

Wypler K., *Uwagi na temat synodu diecezjalnego jako środka odnowy życia religijnego w Kościele lokalnym*, Wiadomości Diecezjalne 39 (1971), nr 4-7, s. 107-115.

Zanetti E., *A chi conferire il sacramento dell'Unzione degli inferni?*, Quaderni di Diritto Ecclesiale 9 (1996), s. 295-313.

Zarembski Z., *Rola sakramentów w kształtowaniu wiary*, Teologia i człowiek 15 (2010), s. 9-25.

Zimoń D., *Liturgia w diecezji katowickiej w 5 lat po Synodzie*, Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 14 (1981), s. 61-67.

Zubert B., *Księga IV, Uświęcające zadanie Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. Krukowski J., t. III/2, Poznań 2011, s. 182-205.